

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**RÂHÎ'NİN MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF'İ
(İNCELEME-METİN-NESRE ÇEVİRİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HACER REİSOĞLU

İSTANBUL 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**RÂHÎ'NİN MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF'İ
(İNCELEME-METİN-NESRE ÇEVİRİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HACER REİSOĞLU
(180101011)**

**Danışman
Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL**

İSTANBUL 2022

31/01/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 180101011 numaralı Hacer REİSOĞLU'nun hazırladığı "Râhî'nin Misbâhu'l-Ma'ârif'i (İnceleme-Metin)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 24/01/2022 Pazartesi günü saat 14:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE/REDİNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.. da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının Râhî'nin Misbâhu'l-Meârif'i (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri). şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Doç.Dr.Dursun Ali Tökel.....	31/ 01/2022	
Prof. Dr. Nihat Öztoprak.....	31/01/2022	
Doç. Dr. Ümran Ay.....	31/01/2022	
(İkinci Danışman) *.....	.../ .../20...	
*.....	.../ .../20...	

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hacer REİSOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın yürütülmesi esnasında engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, ihtiyaç duyduğum her an ulaşabildiğim, süreç içerisinde karşılaştığım her zorluğu telkin ve teşvikleriyle kolaylaştıran, hatalarımı yargılamadan beni doğruya yönlendiren, yanında fikirlerimi özgürce ifade edebildiğim kıymetli danışman hocam Sn. Dursun Ali TÖKEL'e tezime sunduğu katkılardan dolayı çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu aşamaya gelmemde üzerimde büyük emekleri olan çok değerli lisans ve yüksek lisans hocalarım Sn. Kemal YAVUZ'a, Sn. Nihat ÖZTOPRAK'a ve Sn. Yılmaz DAŞCIOĞLUNA'na teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, sundukları zengin kaynak imkanı ve mükemmel çalışma ortamı nedeniyle 29 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi yetkililerine; tezimdeki Farsça bölümlerin okunmasında desteğini esirgemeyen sevgili Aysun ELLİDOKUZUOĞLU'na; Arapça kelimelerde yardımına koşan sevgili hocam İman ALZAİBEK'e; İngilizce özet bölümünde emeği geçen sevgili hocam Aysun DELİKTAŞ'a; tezin teknik aşamalarında imdadıma yetişen Nektel DEMİR'e, maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan sevgili aileme ve bu akademik yolculukta bana yoldaş olan, hiçbir zaman yanımdan ayrılmayan, her zorluğu birlikte aştığım kıymetdarım, can dostum Dilanur DEMİR'e şükranlarımı sunuyorum.

Hacer REİSOĞLU

İmza

RÂHÎ'NİN MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF'İ (İNCELEME-METİN-NESRE ÇEVİRİ)

Hacer REİSOĞLU

ÖZET

Bu çalışmada 16.yy. şâirlerinden Râhî'ye ait olan *Misbâhu'l-Ma'ârif* adlı manzum eser incelemeye tabi tutulmuştur. Eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 03880 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eser, büyük bir bölümünün esmâ-i hüsnâ şerhi olması hasebiyle klasik Türk edebiyatında esmâ-i hüsnâlar kapsamında ele alınmıştır.

Üç ana başlıktan oluşan çalışmamızın giriş bölümünde esmâ-i hüsnâ üzerinde durularak esmâ-i hüsnânın lügat ve ıstılah manası, Türk edebiyatındaki yeri ve manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Râhî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde *Misbâhu'l-Ma'ârif*'in nüsha tanıtımı yapıldıktan sonra şekil ve muhteva hususiyetleri hakkında bilgi verilip esmâ-i hüsnâ ile şiirler arasındaki anlam ilişkisi irdelenmiş, ardından eserin sonunda yer alan ayet başlıklı manzumeler hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde metnin günümüz Türkçesine ve transkripsiyon alfabesine çevirisi yer almaktadır.

Bu tez ile Râhî ve *Misbâhu'l-Ma'ârif* adlı eserinin klâsik Türk edebiyatında yer edinmesi ve manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Râhî, Esmâ-i Hüsnâ, *Misbâhu'l Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi

RÂHÎ'S MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF (REVIEW-TEXT-PROSE TRANSLATION)

Hacer REİSOĞLU

ABSTRACT

In this study, the poetic work named *Misbâhu'l-Ma'ârif*, which belongs to 6th century poet Râhî, has been examined. The only copy of the work that has been able to be identified is registered in the Suleymaniye Library Hacı Mahmud Efendi collection in the fixture number 03880. The work has been analyzed within the scope of Esmâ-i Hüsnâ in classical Turkish literature, since most of it is an annotation of Esmâ-i Hüsnâ.

In the introductory part of our study, which consists of three main titles, information about the lexicon and terminology of Esmâ-i Hüsnâ, its place in Turkish literature and poetic esmâ-i Hüsnâ annotations are given.

In the first chapter, Râhî's life, his literary personality and works are studied. In the second part, after the copy of *Misbâhu'l-Ma'ârif* is introduced, information about its form and content features is given and the meaning relationship between Esmâ-i Hüsnâ and poems is examined.

The translation of the text into today's Turkish and transcription alphabet are available in the third part of the thesis.

With this thesis, it is aimed that Râhî and his work *Misbâhu'l-Ma'ârif* will take place in classical Turkish literature and will be a source for studies on poetic Esmâ-i Hüsnâ commentaries.

Key words: Rahi, Esmâ-i Hüsnâ, *Misbâhu'l Ma'ârif*, Süleymaniye Library

ÖNSÖZ

Başta harf inkılabı olmak üzere çeşitli nedenlerle kavramlarına ve anlam dünyasına giderek yabancılaştığımız klasik metinler Türk edebiyatının asırlar öncesine uzanan kökleridir. Ulaşabildiğimiz, hayat verebildiğimiz her metin genelde edebi kültürümüzün, özelde ise klasik Türk edebiyatının çeşitlenip zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Çalışmamıza konu olan *Misbâhu'l-Ma'ârif* adlı eser de bu metinlerden bir tanesidir.

Misbâhu'l-Ma'ârif 16.yy. şairlerinden Râhî'ye ait olup Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 03880 numarada kayıtlı bulunan tamamı manzum bir eserdir. İncelemelerimiz neticesinde eserin 1B'den 21B'ye kadar olan bölümün esmâ-i hüsnâ şerhi; 21B'den 35B'ye kadar olan bölümün de kırk+bir olmak üzere kırk ayet şerhi olduğu anlaşılmıştır. *Misbâhu'l-Ma'ârif* üzerine yaptığımız bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, eserin büyük bir bölümünü teşkil etmesi hasebiyle “esmâ-i hüsnâ” üzerinde durulmuş olup, “esmâ-i hüsnâ”nın lügat ve ıstılah manası, sayısı ve kültür ve edebiyatımızdaki yeri açıklanmıştır.

Birinci bölümde, kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında Râhî'nin hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve incelemeye tabi tuttuğumuz eseri *Misbâhu'l-Ma'ârif* 'teki şiirlerinden yapılan çıkarımlarla şairin şiir anlayışı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, *Misbâhu'l-Ma'ârif*'in nüsha tavsifi yapılmış, ardından eser, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Şekil özellikleri başlığı altında içerisinde Farsça şiirler de bulunan *Misbâhu'l-Ma'ârif* te kullanılan nazım şekilleri, kafiye çeşitleri ve vezinler tespit edilerek açıklanmıştır. Veznini tespit edemediğimiz Farsça şiirlerin ise yalnız nazım şekilleri ve beyit sayıları verilmiştir. Eserde geçen ayetlerin sure adları, ayet numaraları ve iktibas edilen hadisler hakkındaki bilgiler dipnotlarda verilmiştir. Dipnotlarda ayet ve hadis meallerinin tamamı verilerek, alıntılanan kısmın

tercümesi koyu renkle gösterilmiştir. Ayet mealleri için Halil Altundaş ve Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan DİB yayınlarının *Kur'an-ı Kerim Meali*'nden istifade edilmiştir.

Eserin muhtevasında, eserde kullanılan nazım türleri ve manzumelerde adı geçen âlim ve şair şahsiyetler hakkında bilgi verildikten sonra şerhi yapılan ilâhî isimlerin genel tanımları yapılmış, ardından şairin şiirle esmâ arasında mutlaka bir ilişki kuracağı inancından yola çıkılarak isimlerle şiirler arasındaki anlam ilişkisi irdelenmiştir. Ayrıca esmâ-i hüsnâ şerhinden sonra manzum tercümesi yapılan ayetlerin yer aldığı sureler ve ayet numaraları hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, *Misbâh'ul Ma'ârif*'in transkripsiyonlu metni günümüz Türkçesine çevirisi ile birlikte verilmiş olup her beytin altında nesre çevirisi parantez içinde küçük punto ile gösterilmiştir. Beyitlerde geçen bazı kavram, mekan ve özel isimlere dair bilgiler dipnotlarda açıklanmıştır. Şiirler, şiirlerde yer alan beyitler ve bendler numaralandırılmış; eserin varak numaraları orijinal numaralandırma esas alınarak, örneğin [2A] şeklinde gösterilmiştir. Şiirlerin başlıklarında ve bütün numaralandırmalarda kalın punto kullanılmış; Farsça şiirler günümüz Türkçesine aktarılmayıp sadece başlığı, -eğer bulabildiysek- vezni ve şiir numarası verilerek beyit sayılarıyla birlikte Farsça olduğu belirtilmiştir. Şiirlerin başlıklarında yer alan ayetler önce Arap harfleriyle gösterilmiş, ardından transkribe edilmiştir. Arap harafleriyle verilen ayet metinleri <https://kuran.diyanet.gov.tr> adresinden alınmıştır. Ayet ve hadislerden yapılan iktibaslarda italik yazı stili kullanılmış olup ayetlerin yer aldığı sure adı, ayet numarası ve iktibas edilen hadisler hakkındaki bilgiler dipnotlarda verilmiştir. Dipnotlarda ayet meallerinin tamamı verilerek, alıntılanan kısmın tercümesi kalın punto ile gösterilmiştir. Metindeki harf eksiklikleri düzeltilerek vezni bozmayan eksik harfler normal parantez (), vezni bozanlar ise köşeli parantez [] içine alınmıştır. Okunamayan kelimeler orijinal metinden resimlenerek gösterilmiştir. “Elif” harfinin yazılmadığı “ile” bağlacı, bittiği kelime ile arasına tire (-) koyularak yazılmış, kapalı “e”ler “i” harfiyle gösterilmiştir. Anlam bakımından metinle örtüşmediğini ya da yazım hatası yapıldığını düşündüğümüz kelimeler hakkındaki kanaatlerimiz dipnotlarda belirtilmiştir.

Ek kısmında ise Misbâh’ul Ma’ârif’in dijital ortamdan fotoğraflanan orijinal metni verilmiştir. Hiç bilinmeyen bir eseri gün yüzüne çıkartıp tanıtarak klasik Türk edebiyatının zenginleşmesine katkı sağladığına inandığımız bu çalışmanın, bundan sonra alanla ilgili yapılacak akademik araştırmalara kaynak oluşturmasını temenni ediyoruz.

16.12.2020

Hacer REİSOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
1. ESMÂ-İ HÜSNÂ	1
1.1. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ	3
2. EDEBÎ TÜR OLARAK ESMÂ-İ HÜSNÂ.....	4
2.1. TÜRK EDEBİYATINDA ESMÂ-İ HÜSNÂ.....	5
2.1.1. Manzum Esmâ-i Hüsnâlar	6
2.1.1.1. Ta'dâd-ı Esmâ-i Hüsnâlar	6
2.1.1.2. Mu'ammâ-i Esmâ-i Hüsnâlar.....	7
2.1.1.3. Havass-ı Esmâ-i Hüsnâlar	7
2.1.1.4. Şerh-i Esmâ-i Hüsnâlar.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. RÂHÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	12
1.1. RÂHÎ'NİN HAYATI.....	12
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	12
1.2.1. Râhî'nin Şiir Anlayışı	13
1.3. ESERLERİ	16
1.3.1. Divançe.....	17
1.3.2. <i>Misbâhu'l-Ma'ârif</i>	17
İKİNCİ BÖLÜM	18
2. MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF.....	18
2.1. NÜSHA TAVSİFİ.....	18
2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	19

2.2.1. Nazım Şekilleri	19
2.2.1.1. Kafiye.....	20
2.2.1.1.1. Kafiye-i Mücerrede.....	21
2.2.1.1.2. Kafiye-i Mürekkebe.....	21
2.2.1.1.2.1. Mürdef Kafiye	22
2.2.1.1.2.2. Müesses Kafiye	22
2.2.1.1.2.3. Mukayyed kafiye.....	22
2.2.1.1.3. Kafiye Kusurları	23
2.2.1.2. Redif.....	24
2.2.1.3. Cinas	24
2.2.1.4. Vezin	25
2.3. MUHTEVA	27
2.3.1. Türler	27
2.3.2. Eserde Adı Geçen Şahsiyetler	28
2.3.2.1. Câmî.....	28
2.3.2.2. Cem	29
2.3.2.3. Ebû Ali Sînâ	30
2.3.2.4. Ebussuûd Efendi.....	31
2.3.2.5. Ferudiddin Attar	32
2.3.2.6. Hassan Bin Sâbit.....	33
2.3.2.7. Nâsır-ı Hüsrev	33
2.3.3. Esmâlar ve Şiirler Arasındaki Anlam İlişkileri	34
2.3.3.1. Er-Raḥmân	35
2.3.3.2. Er-Raḥîm	37
2.3.3.3. El-Melik.....	38
2.3.3.4. El-Ḳuddūs	40
2.3.3.5. Es-Selâm	42
2.3.3.6. El-Mü'min	44
2.3.3.7. El-Müheymin	45
2.3.3.8. El-‘Azîz.....	47
2.3.3.9. El-Cebbâr.....	51

2.3.3.10.	El-Mütekebbir.....	57
2.3.3.11.	El-Ḥālīk	58
2.3.3.12.	El-Bārī	61
2.3.3.13.	El-Muşavvir	63
2.3.3.14.	El-Ġaffār.....	66
2.3.3.15.	El-Ḳahhār	68
2.3.3.16.	El-Vehhāb	71
2.3.3.17.	Er-Rezzāk	73
2.3.3.18.	El-Fettāḥ.....	74
2.3.3.19.	El-‘Alīm.....	76
2.3.3.20.	El-Ḳābız	78
2.3.3.21.	El-Bāsıṭ.....	79
2.3.3.22.	El-Ḥāfiż.....	81
2.3.3.23.	Er-Rāfi’	82
2.3.3.24.	El-Mu‘izz	84
2.3.3.25.	El-Muzill	85
2.3.3.26.	Es-Semī’	88
2.3.3.27.	El-Başīr.....	89
2.3.3.28.	El-Ḥakem.....	92
2.3.3.29.	El-‘Adl	94
2.3.3.30.	El- Laṭīf	96
2.3.3.31.	El-Ḥabīr	98
2.3.3.32.	El-Ḥalīm	100
2.3.3.33.	El-‘Azīm.....	101
2.3.3.34.	El-Ġafūr	103
2.3.3.35.	Eş-Şekūr.....	104
2.3.3.36.	El-‘Aliyy.....	106
2.3.3.37.	El-Kebīr	108
2.3.3.38.	El-Ḥafīz.....	110
2.3.3.39.	El-Mukīt	112

2.3.3.40.	El-Ḥasīb	114
2.3.3.41.	El-Celīl	116
2.3.3.42.	El-Cemīl	118
2.3.3.43.	El-Kerīm	119
2.3.3.44.	Er-Rakīb	122
2.3.3.45.	El-Mucīb	123
2.3.3.46.	El-Vāsī'	125
2.3.3.47.	El-Ḥakīm	126
2.3.3.48.	El-Vedūd	128
2.3.3.49.	El-Mecīd	130
2.3.3.50.	El-Bā'is	131
2.3.3.51.	Eş-Şehīd	133
2.3.3.52.	El-Ḥakḳ	135
2.3.3.53.	El-Vekīl	137
2.3.3.54.	El-Ḳaviyy	138
2.3.3.55.	El-Metīn	140
2.3.3.56.	El-Hādī	141
2.3.3.57.	El-Bedī'	144
2.3.3.58.	El-Bākī	145
2.3.3.59.	El-Vāriş	147
2.3.3.60.	Er-Reşīd	148
2.3.3.61.	Es-Şabūr	150
2.3.4.	Ayet Başlıklı Manzumeler	152
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		154
3. TRANSKRİPSİYONLU METİN ve NESRE ÇEVİRİSİ		154
SONUÇ		335
KAYNAKÇA		337
EKLER		345

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
AKMB	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.C.	Celle Celluhu
d.	Doğum tarihi
DİB	Diyanet İşleri Bakanlığı
Hız.	Hazreti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
.	lm tarihi
s.	Sayfa / sayfalar
s.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TYEKB	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
V.	Varak
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Y.	Yıl
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Kur’ân-ı Kerîm’de buyrulduğu şekilde Allah’ı “en güzel isimler”le çağırmak; O’na “en güzel isimler”le dua edebilmek; O’nun isim ve sıfatlarını kavrayış ve inanışta hataya düşmemek ve hadislerde verilen müjdelere nail olabilmek gibi gâyelerle İslâm telif tarihinde, Allah’ın esmâ ve sıfatlarını konu edinen mensur ya da manzum çeşitli eserler kaleme alınmıştır. “Esmâ-i Hüsnâ” adıyla anılan bu eserler “*diğer milletlerin dini edebiyatlarında neredeyse örneğine rastlanmayan tasavvufi türlerdir.*”¹

1. ESMÂ-İ HÜSNÂ

Esmâ-i hüsnâ Arapça “ism”in çoğulu olan “esmâ” ile “güzel, en güzel” anlamına gelen “hüsnâ” kelimelerinin terkihiyle oluşan ve lûgat manası “en güzel isimler” anlamına gelen bir sıfat tamlamasıdır. İslam literatüründe bu tabir, “esmâ-i hüsnâ”yı konu edinen ayet ve hadisler esas alınarak sadece Allah’a mahsus kılınmış ve O’nun 99 ismini ihtiva eden bir ıstılah haline gelmiştir.²

“El-esmâü’l-hüsnâ” terkihi Kur’ân-ı Kerîm’de dört ayette geçmektedir.³ Bu ayetlerde “en güzel isimler”in yalnızca Allah’a ait olduğu ifade edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadis-i şeriflerde Allah’a isnat edilen birçok isim vardır. Ayetlerde ilahi isimlerin sayısına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmazken esmâ-i hüsnayı konu edinen hadisler içerisinde Ebu Hureyre’den rivayet edilen bir hadiste “*Allah’ın 99 ismi vardır. Kim bunları sayarsa (ihsâ) Cennet’e girer.*”⁴ buyurulmuş ve metnin devamında isimlerin listesi verilmiştir. Bu hadis birçok muhaddis tarafından nakledilmiş, fakat *Kütüb-i Sitte*’den sadece *Tirmizî* ve *İbn Mâce*’de, 99 ismin

¹ Âmil Çelebioğlu, “Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.93.

² Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s.32.

³ A’râf 7/180; İsrâ 17/110; Tâhâ 20/8; 59/24.

⁴ bkz. *Et-Tirmizî*, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *Sünnetü’t-Tirmizî*, Da’avât, V.192.

listelendiği kısım hadis metnine ilave edilmiştir. Bu iki rivayette yer alan isim listesi farklılık arz etmektedir. *Tirmizî*'nin rivayetinde yer alan yirmi beş isim *İbn Mâce*'de; *İbn Mâce*'de yer alan yirmi altı isim de *Tirmizî*'de bulunmamaktadır.⁵ *Tirmizî*'de yer alan liste müslümanlar arasında yaygınlık kazanarak esmâ-i hüsnâ şerhlerine kaynaklık etmiştir. Tezimizin konusunu oluşturan *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te de Râhi bu listedeki sırayı takip etmiştir. İlk elli dört isimden sonraki otuz sekiz ismi atlayarak geri kalan esmayı sırasıyla şerh etmiştir. Şerh ettiği isimler arasına *Tirmizî* listesinde bulunmayan “el-Mecîd” ismini de dahil ederek eserde toplam altmış bir esmanın şerhine yer vermiştir. *Tirmizî*'de bulunan esmâ-i hüsnâ listesi şu şekildedir:

Allah, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbid, el-Bâsıt, el-Hâfid, er-Râfî, el-Muiz, el-Müzill, el-Basîr, es-Semi', el-Hakem, el-Adl, el-Lâtîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîb, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kaviyy, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdî, el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümîd, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâli, el-Müteâlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakim, el-Afüvv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi', el-Ganiyy, el-Muğni, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.

Hadiste ilahî isimlerin 99 rakamı ile sınırlandırılması hakkında farklı görüşler vardır. Fahreddin er-Râzî *Levâmi'u'l-beyyinât'ta* bu durumu, tıpkı orta namazının beş vakit namazda; kadir gecesinin de ramazan ayının içinde gizlenmesi gibi diğer bütün ilahî isimlerin 99 ismin içinde gizlenmiş olabileceği şeklinde yorumlarken Nevevî,

⁵Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C.11, s. 404-418.

hadisteki doksán dokuz sayısının çokluktan kinaye olduğu yönünde görüş birliği sağlandığını kaydetmiştir.⁶

İbn Abbas ve İbn Ömer'den rivayet edilen bir başka hadiste “*Allah'ın doksán dokuz ismi vardır ki onları sayan cennete girer, onlar Kur'an'da mevcuttur*”⁷ buyrulmaktadır. Bu hadisten hareketle kimi âlimler Ebu Hureyre'den nakledilen hadiste bulunup da Kur'an'da olmayan isimleri tespit etmiş ve tamamını Kur'anda yer alan isimlerin oluşturduğu yeni listeler hazırlamışlardır. Bu listelerin bazılarında ilahî isimler 99'la sınırlı kalmayıp binlere kadar ulaşmıştır. Allah'ın isimlerinin sonsuz olduğuna dair görüşler de vardır. Türk edebiyatında esmâü'l-hüsnâlara dair en kapsamlı çalışmayı yapan H. İbrahim Şener, Türk şiirinde naslarda yer almadığı halde Allah'a nispet edilen onlarca isim tespit etmiştir. İlahî isimlerin şerh edildiği eserlerde de her zaman 99 sayısı gözetilmeyip daha fazla ya da daha az isme yer verilmiştir. Çalışmamıza konu olan *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te altmış bir ismin şerhi yapılmıştır.

1.1. ESMÂ-İ HÜSNÂNIN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ

Esmâ-i hüsnâ Türk islam kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yaygın bir inanışa göre Allah'ın 1000 ismi vardır. Bunların 300'ü Tevrat'ta; 300'ü İncil'de; 300'ü Zebur'da; 100'ü ise Kur'an'da geçmektedir. Kur'an'da geçen 100 isimden biri bütün isimleri kapsayan “Allah” lafzı, biri de “İsm-i A'zam” (en büyük isim)'dir. Büyük bir önemi haiz olan “İsm-i A'zam”ın hangi isim olduğuna bilinmemektedir. Bu isim yalnızca peygamberler ve seçkin kullara bildirilmiştir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber İsm-i A'zam'ı Hz. Ali'ye öğretmiştir. İsm-i A'zam'ın Süleyman Peygamber'in yüzüğünde kazılı olduğuna dair inançlar da mevcuttur.⁸

İlahi isimlerin, önüne “abd” lafzı eklenerek insanlara isim olarak verilmesi; “Allah” lafzı başta olmak üzere birçok deyim ve atasözlerinde kullanılması; cami, türbe, medrese gibi binaların duvarlarına nakşedilmesi; ok, yay, hokka, kapı tokmağı ve bıçak gibi bazı eşya ve aletlerin üzerine yazılması esmâ-i hüsnânın kültürümüzdeki

⁶Bekir Topaloğlu, *age*.

⁷ Süyûtî, C.3, s.615.

⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.290.

önemini göstermektedir. Hat yazısıyla yazılmış esmâ-i hüsnâ tabloları Müslüman Türk ailelere ait evlerin köşelerini süsleyen en nadide eserler olarak halen daha varlıklarını sürdürmektedir.

2. EDEBİ TÜR OLARAK ESMÂ-İ HÜSNÂ

Esmâ-i hüsnâ Cenâb-ı Allah'ın isimlerinin konu edildiği, mana ve faziletlerinin beyan edildiği manzum ya da mensur eserlerdir.⁹ Bu türün ilk örnekleri İslamiyet sonrası Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars ve Türk edebiyatına geçmiştir.

Arap edebiyatında birçok esmâ-i hüsnâ şerhi yazılmış olup bunların çoğu mensur olarak kaleme alınmıştır. Bunlar arasında İmâm-ı Gazzâlî'nin *el-Mağşadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*'sı başta olmak üzere Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin *el-Emedü'l-Aksâ*'sı ve Fahreddin er-Razi'nin *Levâmiu'l-Beyyinât* adlı eseri kendinden sonra yazılan esmâ-i hüsnâlara kaynaklık etmiş ilk ve en önemli eserlerdendir.¹⁰

Telif, tercüme, manzum, mensur ya da müşterek olarak kaleme alınan Esmâ-i hüsnâ eserleri Arap ve Türk edebiyatında büyük bir yekün oluşturmalarına nazaran Fars edebiyatında bu türde yazılan eserlerin sayısı çok fazla değildir.¹¹ H. İbrahim Şener'in tespit ettiği Farsça esmâ-i hüsnâ şerhleri şunlardır:

Mensur olanlar:

1. Çerhî Yakub b. Osman (ö.851/1447), *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ (mensur)*
2. Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (ö.898/1492), *Risâle-i Mu'ammâ-yı Nefise*
(Bu eser *Mu'ammâ-yı Câmî* olarak da anılmaktadır)
3. Müellifi bilinmeyen *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ* (tel.1106/1694)
4. Müellifi bilinmeyen *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ*

⁹ Ali Öztürk, "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ", *İslâmî İlimler Dergisi*, C.14, sy.2, 2019, s.27-42.

¹⁰ Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C. 11, s. 404-418.

¹¹ Âmil Çelebioğlu, "Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.95.

Manzum olanlar:

1. Mir Hüseyin b. Muhammed el-Hüseyinî eş-Şîrâzî (ö.904/1499), *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ* (Eser *Mu'ammeyât-ı Mîr Hüseyin* olarak da anılan bu eseri Lâmi'î Çelebi, *Mîrâtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir.)
2. Nasrullah Rızâyî-i Şîrâzî, *Esmâü'l-Hüsnâ*
3. Seyyid Abdülkâdir Belhi (d.1341/1922), *Esrâr-ı Tevhîd* (Mehmed Nazım Paşa bu eseri *Tercüme-i Esrâr-ı Tevhîd* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir.)

2.1. TÜRK EDEBİYATINDA ESMÂ-İ HÜSNÂ

Allah'la ilgili türler arasında yer alan esmâ-i hüsnâ klasik Türk edebiyatında ziyadesiyle ilgi görmüştür. Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının layığıyla anlaşılmasının önemine binaen, konuyla alakalı ayet ve hadislerden aldıkları ilhamla, Türk şairler esmaları şerh etme yolunda büyük çaba sarf etmiş ve asırlar sonrasına ulaşacak nadide eserler ortaya koymuşlardır. Bu eserlerin büyük bir kısmını baştan sona esmâ-i hüsnâyı konu edinen manzum, mensur veya müşterek olarak yazılmış müstakil eserler; geri kalan kısmını ise divan ve mesnevilerde, esma-i hüsnânın zikredildiği tevhid, münacat, kaside ve rûbai türünde şiirler ve bu tür şiirlerde yer alan beyitler oluşturmaktadır.¹² Ayrıca bazı gazellerin nesîb kısmında nadiren de olsa esmâ-i hüsnâyı rastlanmaktadır.¹³

Türkçe mensur esmâ-i hüsnâların en tanınmış örneği Mehmed Niyâzî-i Mısırî'nin (ö. 1105/1693) oniki esmayı şerh ettiği *Şerhi'l-Esmâi'l-Hüsnâ'sı*;¹⁴ Türkçe manzum esmâ-i hüsnâların en tanınmış örneği de İbn İsâ Saruhânî'nin (ö. 967/1559-60) *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sıdır*. Tez çalışmamızın konusunu teşkil eden *Misbâhu'l-Ma'ârif* de

¹² Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.353.

¹³ H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâlar*, İzmir 1985, Basılmamış Doktora tezi.

¹⁴ Âmil Çelebioğlu, "Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.95.

manzum esmâ-i hüsnâ türünün örneklerindendir. Bu sebeple çalışmamızın bundan sonraki kısmında manzum esmâ-i hüsnâlar üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Manzum Esmâ-i Hüsnâlar

En çok manzum esmâ-i hüsnâ örneği Türkler tarafından verilmiştir. 1986'da, konuyla ilgili en kapsamlı çalışmayı yapan Halil İbrahim Şener toplamda 144 tane esmâ-i hüsnâ tespit etmiştir. 83'ü Arapça, 7'si Farsça, 2'si İngilizce ve 48'i Türkçe olan bu eserlerin sadece 31 tanesi manzum olup, bunların da 19'u Türkçedir. Bu on dokuz eser Anadolu sahası Türk edebiyatında 15.yy.'la 20.yy. arasında yazılmış esmâ-i hüsnâlardan oluşmaktadır. Şüphesiz ki çalışmamızın zeminini teşkil eden *Misbâhu'l-Ma'ârif* gibi sonradan gün yüzüne çıkan esmâ-i hüsnâlar ve son dönemde yazılan eserlerle bu sayı artmış olup gelecekte yapılacak çalışmalarla daha da artmaya devam edecektir.

Türk edebiyatında bu türün ilk örneklerine rastladığımız en eski tarih 15.yy. başlarıdır. 1402 tarihli *Cevahirü'l-Ma'ânî* ve Şeyhoğlu'nun *Manzum Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ*'sı (1401) bu türün ilk meyvelerindendir.¹⁵ Esmâ-i hüsnâ türünün edebiyatımızdaki en tanınmış örneği ise İbn İsmâ Saruhânî'nin *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ* (1559-60) adlı eseridir. Konuyla ilgili çalışmalarda, Esmâ-i hüsnâyı konu edinen eserler genellikle ta'dâd-ı esmâ-i hüsnâlar, mu'ammâ-i esmâ-i hüsnâlar, havass-ı esmâ-i hüsnâlar ve Şerh-i esmâ-i hüsnâlar şeklinde tasnif edilmektedir¹⁶.

2.1.1.1. Ta'dâd-ı Esmâ-i Hüsnâlar

Genellikle esmânın anlam ve faziletine dair herhangi bir açıklama yapılmaksızın sadece isimlerin sayılıp sıralandığı manzumelerdir.¹⁷ Bu tür

¹⁵ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s.36.

¹⁶ Ali Öztürk, "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ", *İslâmî İlimler Dergisi*, Y.14, C.14, s.2, Güz 2019, s.27-42

¹⁷ Âmil Çelebioğlu, "Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.94.

manzumelere daha çok divan ve mesnevilerde rastlanmaktadır.¹⁸ Diğerlerine nazaran bu türde yazılan eserlerin sayısının daha az olduğu görülmektedir. Hüseyinî b. Ahmed Sîrûzî (d. 1000/1591)'ye ait “esmâ-i ilâhî” kasidesi bu türün örneklerindendir.

2.1.1.2. Mu'ammâ-i Esmâ-i Hüsnâlar

Remiz veya ima yoluyla Allah'ın isimlerine delalet eden manzum bilmecelerdir. Bu türün ilk örnekleri Fars edebiyatında verilmiştir. Abdurrahman Câmî'nin Farsça kaleme aldığı *Mu'ammâ Risalesi*'ndeki bir mua'ammânın medlûlü esmâ-i hüsnâdır. Mîr Hüseyin Nişabûrî'nin Farsça *Mu'ammâ Risalesi* 99 beyit olup esmâ-i hüsnâyı konu edinmektedir. *Mu'ammeyât-ı Mîr Hüseyin* olarak da anılan bu eseri Lâmi'î Çelebi, *Mîrâtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Nazmî'nin *Esmâ-i Hüsnâ Mu'ammâları*, Nazîr İbrahim'in *Mu'ammeyât-ı Esmâ-i Hüsnâ*'sı ve Bâyezîd b. Gaffar Konevî'nin *Mu'ammeyât 'alâ Esmâi'l-Hüsnâ*'sı bu türün Türkçe örneklerindendir.¹⁹ Türk edebiyatında bu sahanın en tanınmış ismi ise Emrullah Çelebi'dir.²⁰

2.1.1.3. Havass-ı Esmâ-i Hüsnâlar

Esmâ-i hüsnânın havassını (özelliklerini) konu edinen eserlerin temelinde, belirli sayı ve vakitlerde zikredilen esmânın dilek ve duaların kabulüne ve bir takım sıkıntılardan kurtulmaya vesile olacağı inancı yatmaktadır. Bu tür eserlerde genellikle esmânın ebced hesabına göre belirlenen zikir sayısı, okunması efdal olan vakitler ve anlamına binaen ne için okunacağına dair bilgiler verilmektedir.²¹ Örneğin Cenâb-ı Allah'ın lütufla muamele etmesinin beklendiği durumlarda “Yâ Latîf” zikrinin çekilmesi tavsiye edilir. “Latîf” isminin ebced değerinin yüz yirmi dokuz olması

¹⁸ Ali Öztürk, “İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Y.14, C.14, s.2, Güz 2019, s.27-42.

¹⁹ Ali Öztürk, *age.* 2019, s.27-42.

²⁰ Âmil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.353.

²¹ bkz. H. İ. Şener'in çalışmasında, manzum esma-i hüsnalar bölümünde bu eserler, içeriklerinden örnekler verilerek tanıtılmıştır.

hasebiyle de zikir sayısı yüz yirmi dokuz olarak belirlenir.²² Ayrıca bu tür eserlerde “*esmâlar hastalık, savaş, muhtelif felaketler, tılsım ve nazar gibi korunma veya tesir etme gayesiyle okunmuş veya vefk, muska, hamayil ve benzeri şifre alfabeleri dahi kullanılmıştır.*”²³ Şeyhoğlu Mustafa’nın *Manzum Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ*’sı Hakîm Seyyid Mehmed Efendi’nin *Manzum Esmâ-i Hüsnâ*’sı bu türün örnekleridir.

2.1.1.4. Şerh-i Esmâ-i Hüsnâlar

Şerh kelimesinin lügat manası “kesmek, açmak, yarmak, fahmeylemek, genişletmek, izah etmek” demektir. Literatürde ise bir kitabın veya bir konunun her bir müşkülünün açılıp beyan edilmesi; konuya dair kapalı ve gizli anlamların izah edilerek açıklığa kavuşturulması amacıyla kaleme alınan telif türüdür.²⁴ Bu bağlamda esmâ-i hüsnâda yer alan her bir ismin anlamının şerh edildiği eserlere de şerh-i esmâ-i hüsnâ denilmektedir. Bu tür eserlerde isimlerin havassından ziyade anlam ve tecellileri üzerinde durulmuştur. Edebiyatımızda bu türün en tanınmış örneği İbn-i İsmâ’nın *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*’sıdır. İbn-i İsmâ bu eserde, ilahî isimlerin her birini ayrı ayrı ele almış, isimlerin anlamlarına uygun olarak nasıl tecellî ettiğini; insanların esmayı belli sayılarda zikrederek karşılaştıkları hâdiseleri kendileri için nasıl hayra dönüştürebileceklerini ve esmanın zikri ile sıkıntılardan nasıl kurtulabileceklerini anlatmaktadır.²⁵

Türk edebiyatında manzum olarak kaleme alınmış esmâ-i hüsnâşerhlerinde genel olarak 99 sayısı muhafaza edilmiş olup bu sayıdan daha fazla ya da daha az sayıda esmanın şerh edildiği eseler de mevcuttur. Esmâ-i hüsnâ şerhlerinde genellikle kaside, mesnevi ve dörtlük nazım şekli kullanılmakla beraber en çok tercih edilen nazım şekli mesnevi olmuştur. Esmâlar kasidelerde beyitler halinde, mesnevilerde müstakil, dörtlüklerde ise bir ya da birkaç dörtlük halinde şerh edilmiştir.²⁶

²² Âmil Çelebioğlu, “Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.97.

²³ Âmil Çelebioğlu, *age.*, s.96.

²⁴ Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi*, “şerh”, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018,

²⁵ Ali Yılmaz, “Türk Edebiyatında Esmâ-İ Hüsnâ Şerhleri Ve İbn-i İsmâ-yı Saruhânî’nin *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*’sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 1998, sy.2, s.1-34.

²⁶ H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâlar*, İzmir 1985, Basılmamış Doktora tezi.

Halil İbrahim Şener'in, çalışmasında örnek olarak verdiği ondokuz esmâ-i hüsnânın şekil özelliklerine bakıldığında bu nazım türünde dokuz farklı vezin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar: mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün; fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün; mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün; fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün; fâ'lâtün mefâ'lün fa'lün; fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün; müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün; fâ'lâtün fâ'ilâtün fâ'ilün; müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezinleridir. Her eserde bu vezinlerden biri tercih edilmiş olup birden fazla veznin kullanıldığı eser sayısı çok azdır. Ayrıca Şener'in örnek olarak verdiği esma-i hüsnâ şerhlerinin hemen hepsinde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmakta olup esmalar genel anlamlarıyla örtüşür şekilde açıklanmaktadır. Bu bağlamda Râhî, *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te kullandığı vezin sayısının çokluğu, dilinin sembolik ve anlamın kapalı olması ve esmaları bilinen anlamları dışında tasavvufi bir bakış açısıyla açıklaması yönünden diğer esmâ şarihlerinden farklılık göstermektedir. Bu durum *Misbâhu'l-Ma'ârif*'i aynı türde yazılmış diğer eserler içerisinde farklı kılmış ve ona özgünlük kazandırmıştır.

Klasik Türk Edebiyatında tespit edebildiğimiz manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri aşağıda liste halinde verilmiştir.

Manzum Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri:

1. Şeyhoğlu, Manzûm *Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ* (tel.901/1496).²⁷
2. Fezâyî (15yy.), Çihil-nâm-ı Manzûm²⁸
3. Mecdüddin Îsâ-yı Saruhânî (ö. 967/1559) *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*.
4. Dervîş Subhî Mehmed Burusavî, *Mukaddime-i Der-iktizâ-i Şerh u Nazmü'l-Esmâ-i Hüsnâ* (tel.930/1524)
5. Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî (ö.1000/1591), *Esmâ-i İlâhî Kasîdesi*

²⁷ Kaynaklarda bu eserin Şeyhoğlu Mustafa'ya ait olduğu bilgisi yer almaktadır. Fakat Erdem Can Öztürk tarafından 2015'te yayınlanan “Şeyhoğlu'nun *Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ*'sı” adlı makalede eserin Şeyhoğlu adında başka bir müellife ait olduğu tespit edilmiştir.

²⁸ bkz. Seydi Kiraz, “Fezâyî'nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Aralık 2018, s.999-1034.

6. Alî Çâvîş b. Mîr Alî el-Bağdâdî Babacânî, *Velehu Sâmihu'llâhi İstiğâse bi-Esmâ'i'llâhi'l-Hüsnâ Bi'l-Lugati't-Türkiyye* (tel.1060/1650).
7. Hâkim Seyyid Muhammed Efendi (ö. 1184/1770), *Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*.
8. Trabzonî Ahmed Şâkir Paşa (ö.1234/1818), *Ravz-ı Verd*
9. İsmâîl Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa (d.1310/1892), *Âsâr-ı Kemâl-Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ*
10. Hamdi Efendi, *Münâcât ve Manzum Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi* (tel.1295/1878).
11. İbrâhîm-i Cûdî (ö.1345/1926), *el-Kenzü'l-Esnâ fî- Şerhi'l-Esmâi'l-Hüsnâ* (tel.1325/1907)
12. Bıçakçı-Zâde İsmâîl Hakkı b. Osman (ö.1352/1933), *Esmâü'l-Hüsnâ'nın Nazmen Tefsîri*
13. Nahîfî, *Şerh-i Şâfi ez-ân Nahîfî*
14. *Manzum esmâü'l-Hüsnâ*
15. Hamdi Efendi, *Münâcât ve Manzum Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*
16. *Manzum Esmâ-i Hüsnâ*
17. *Münâcât (Müsecca' Esmâ-i Hüsnâ)*
18. *Manzume-i Esmâ-i Hüsnâ*
19. İbrâhîm Cûdî, *Tercüme-i Esrâr-ı Tevhid* (tel.1345/1907)

Esmâ-i hüsnâ yazma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Son dönem yazılan manzum esma-i hüsnalardan tespit edebildiklerimiz aşağıda liste halinde verilmiştir. İçeriğine ulaşabildiklerimiz hakkında dipnotta kısaca bilgi verilmiştir.

1. Enver Tunçalp, *Allah'ın Güzel İsimleri Esmâü'l-Hüsnâ*, İslam Neşriyat Evi, Ankara 1960.²⁹

²⁹ Mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup eserin tamamı 141 beyittir.

2. Veli Recai Velibeyoğlu, *Esmâü'l-Hüsna*, Defne Matbaası, 1962.³⁰
3. Mehmet Topkaya, *Esmâü'l-Hüsna*, 1973.³¹
4. Cengiz Numanoğlu, *En güzel İsimler O'nundur Esmâü'l-Hüsna Şerhi*, 1990.³²
5. Sadettin Kaplan, *99 Esmâ-i Hüsnâ'dan Esintiler*, Marifet Yayınevi, 1998.³³
6. Gökhan Evliyaoğlu, *Şiirlerle Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, 2002.
7. Senai Demirci, *99 Esmâ 99 Duâ 1-2-3*, Timaş Yayınları, 2005.³⁴
8. Alim Yıldız, *Hû Manzum Esmâü'l-Hüsna*, Be Yayınları, 2012.
9. Bahaddin Yeşiloğlu, *Esmâi'l-Hüsna-Manzum*, Kökler Derneği Yayınları, 2014.
10. Gülten Ertürk, *Esmâü'l-Hüsna ile Dualaşan Şiirler*, Yade yayınları, 2018.

³⁰ Manzum mensur karışık bir eserdir. Dörtlük nazım biçimiyle yazılmış olup esmâlar alfabetik olarak sıralanmıştır.

³¹ Kıta nazım şekliyle yazılmış bir eserdir.

³² 99 esmânın şerh edildiği bu eser dörtlük nazım biçimiyle yazılmıştır.

³³ 99 esmânın şerh edildiği bu eser serbest şiir ölçüsüyle kaleme alınmıştır.

³⁴ 99 esmânın şerh edildiği bu eser serbest şiir ölçüsüyle kaleme alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RÂHÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. RÂHÎ'NİN HAYATI

16. yüzyıl şairlerinden olan Kebecizâde Râhî'nin hayatı hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz tek kaynak Âşık Çelebi'nin *Meşâiru's-Şuarâ* adlı tezkiresidir. Diğer şuara tezkirelerinde, *Sicill-i Osmânî* ve *Osmanlı Müellifleri* gibi bibliyografik kaynaklarda şairin hayatına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Âşık Çelebi'nin tezkiresindeki bilgilere göre Râhî Edirne'de doğmuş ve Kebecizâde sanıyla tanınmıştır. Edirne'de saray hocalığı ve bazı Rumeli illerinde kadılık yapmış olan şair Vecdî'nin kardeşidir. Üçşerefeli'de müderris iken Mısır kadısı Mehmed Bey'e danışmentlik yapan şair, hocasıyla birlikte çıktığı hac yolculuğunda düşmana esir düşmüştür. Uzun süre esaret altında kalmış, kurtulduktan kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Şairin ölüm tarihi bilinmemektedir. Râhî, döneminde çok bilinen bir şair değildir. Âşık Çelebi bunun nedenini şairin erken yaşta ölmesine bağlamaktadır.³⁵ Kanaatimizce şairin şiirlerinin bilinmemesindeki etkenlerden biri de Mısır gibi Osmanlı merkezine uzak bir yerde yaşamış olması ve uzun süre esarete kalmasıdır.

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Râhî, kendine özgü üslubuyla okurlarına farklı bakış açıları sunan mutasavvıf bir şairdir. Şiirlerinin neredeyse tamamını vahdet-i vücud anlayışı üzerine temellendirmiştir. Şiirlerinde öne çıkan unsurlar temâşa, uzlet, vahdet, vuslat, himmet, hikmet, ruh, nefis, arif ve seyr ü sülûk gibi tasavvufî kavramlardır. O, mecazi aşkı değil, hakiki aşkı ve ona ulaşmanın yollarını anlatır. Onun, şiirine biçtiği değer vezin,

³⁵ Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ-İnceleme-Metin*, C.2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.

ölçü, kafiye ve belagatta sergilediği hüner sebebiyle değil, şiirlerinde gizlenen hakikat damlacıkları sebebiyledir.

Râhî'nin dili kolay anlaşılır bir niteliğe sahip değildir. Şiirlerinde yer yer rastlanan fesahat kusurları; şiirlerini kelimelerin etimolojik köken anlamları üzerinden yazmış olması; söz dizimini oluştururken cümle tekniği ile ilgili kuralları ihlal ederek kimi zaman nesne, özne ve ekler gibi bazı cümle unsurlarını eksik kullanması şiirlerindeki anlamın açığa çıkmasını zorlaştırmıştır. Dilinin anlaşılmasını güçleştiren faktörlerden biri de Türkçede kullanılmayan veya çok nadir kullanılan Arapça kelimelere yer vermiş olmasıdır. Bu durum bize Râhî'nin *Misbâhu'l-Ma'ârif*'i yazdığı dönemde şiir dilinin tam olarak teşekkül etmediğini göstermektedir. Dolayısıyla, Râhî'nin şiirlerini anlayabilmek için bazen, genel kabul görmüş bilgilerin dışına çıkmamız gerekmiştir.

Râhî şiirlerindeki anlamı etkili kılmak ve ahengi sağlamak için söz ve anlam sanatlarından faydalanmıştır. Tekrar, teşbih, tezat, nidâ, istifham, tenasüp, telmih, ayet ve hadislerden iktibaslar sıklıkla başvurduğu sanatlardır. Eserinde Molla Câmi, Attar ve Nâsır-ı Hüsrev gibi İranlı mutasavvıf şairlerin isimleri göze çarparken Türk şairlerin izine pek rastlanmaz. Divançesindeki şiirlerde ise Nevâî tesiri sezilmektedir.³⁶

Ayrıca Râhî, *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te klasik Türk şiiri geleneğine ters düşen bazı ifadeleriyle dikkat çekmektedir. Örneğin; zahidi rakip olarak görmeme, sevgiliye teşbih edilen serv-i sehiyi başka bir serviye öykündürme gibi klasik şiirde örneğine rastlanmayan ifadelere yer vermiştir.

1.2.1. Râhî'nin Şiir Anlayışı

Klasik Türk şiiri, ölçüsünü, nazım şeklini ve muhtevasını geleneğin belirlediği bir şiirdir. Bu gelenek içerisinde yetişen her şair önceden belirlenen kurallar ve edebi malzemelerle yetinmek, mevcudun dışına çıkmamak zorundadır. Bu yüzden klasik edebiyatta şair, modern edebiyatta olduğu gibi kendi bireysel edebi zevk ve değer

³⁶Mehmet Ünal, Mehmet Pektaş, "16. Yüzyıl Şairi Kebeci-Zâde Râhî ve Divançesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.17, Aralık 2013, s.151-183.

ölçülerini şekillendiremez, ancak kendinden önceki üstatların eserlerini okuyup onları taklit ederek geleneksel sanat anlayışına uygun bir üslup geliştirebilirdi.³⁷ Dolayısıyla klasik edebiyatta, modern edebiyatta olduğu gibi şairlerin kendi şiir anlayışlarını kaleme aldıkları müstakil bir metne rastlamak zordur. Onlar şiir görüşlerini bazı şiirlerinde yer yer ifade etmişlerdir.

Râhî de şiirlerinde kendi şiir anlayışı hakkında görüş bildiren bu şairlerden bir tanesidir. On beyitten oluşan bir şiirinde sadece şiirin değil, şairin de nasıl olması gerektiğine dair kendi şahsi fikirlerini beyan etmiştir. Şiirin vezin ve kafiye üzerine temellendirildiği, muhtevasının belirlendiği ve edebi sanatların ön planda olduğu geleneksel şiir anlayışına karşı Râhî, şiirde aslolanın hakikati yansıtmak olduğuna inanır ve bu yüzden kendi şiirlerini hakikate dair manaların açığa çıktığı güzel ve latif sözler olarak tanımlar.

Eyâ Râhî leṭâyıfdür kelâmüñ

Gelür andan ma‘ânî-i mezâhir (71/5)

Râhî, başka bir şiirinde yine bu manaya işaret ederek, kendi şiirlerinin mana ve hakikatlerle dolu olduğunu; diğer şairlerin saçmalıklarına muhalif olduğunu ifade etmiş ve bunu da Allah’tan bir inayet, bir lütuf saymıştır. Ayrıca lisanını gâip lisanı olarak nitelemiştir.

Ḥüdâ’ya çok şükür dīvānuñuñ ḥaṭṭı eyâ Râhî

Ma‘ânîdür ma‘ârifdür ḥaḳâyıkdur leṭâyıfdur (84/8)

‘İnâyet mi hidâyet mi Ḥüdâ’dan bu ne ḥikmetdür

Sözüñ şâ‘irlerüñ her türrehâtına muḥâlifdür (84/9)

³⁷ Ömer Faruk Akün, “Divân Edebiyatı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C. 9, s. 389-427.

Seni bīnā iden beñzer cemāl-i ‘ālem-ārādur

Seni gūyā iden beñzer lisān-ı ğayb u hātıfdür (84/10)

Râhî’nin şiire atfettiği değer şairin vezin, ölçü, kafiye ve belagatta sergilediği hüner sebebiyle değil, şiirin barındırdığı hakikat damlacıkları sebebiyledir. Bu yüzden şiirde sadece vezin ölçü ve ahenge önem veren şairleri “zahir ehli” olarak tanımlar ve onların belagat ilmindeki vukufiyetleri sebebiyle güzel söz söylemekte mahir olduklarını, fakat hakiki aşkın beyanından haberdar olmadıklarını iddia eder.

Güzel bilür bedî‘-ile beyānı

Beyān-ı ‘āşkı bilmez ehl-i zāhir (71/6)

Ona göre şiiri değerli kılan içinde barındırdığı hikmettir. Bu yüzden belagatta ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar, şairler içinde, ancak eşyanın hakikati hakkında akılla bilinmeyen kalbi ilimlere vakıf hikmet ehli kişilerin mahir olabileceğini söyler.

Bilenler mantık-ı hikmet şi‘ārın

Olur erbāb-ı nazm içinde māhir (71/7)

Büyük şairleri örnek alarak, onların yazdığı şiirlere nazireler yazarak kendi şiir üslubunu oluşturanların aksine Râhî, aşağıdaki mısralarda şiir yazma kabiliyetinin kendisine Allah tarafından verildiğini, şairlerin ve büyüleyici şiirlerin bunda bir etkisi olmadığını ifade eder. Ayrıca nazım üslubunun yanında şiirin ve şairin bir kıymeti yoktur diyerek şiir ve nazmı birbirinden ayırır.

Ĥüdā’ya minnet üslūb-i nazmda

Nedür şā‘ır nedür güftār-ı sāhir (71/8)

Şiirin Müslümanlar tarafından rağbet görmediği, oyun ve eğlence olarak nitelendirildiği bir dönemde Râhî, sağladığı fayda açısından bazı şiirlerin değerli olduğu görüşündedir. Döneminde din ilimlerinin revaçta olduğunu şiirin ise pek rağbet ve itibar görmediğini, oysa bazı şiirlerin fayda sağlama bakımından iftihar edilecek nitelikte olduğunu şu mısralarla ifade eder.

‘Ulûm-i dînedür rağbet egerçi
Kimi eş‘ârdur bâr-ile fâhîr (71/9)

Râhî’ye göre, nasıl ki İslâm’da insanlar kimi zaman yardıma ihtiyaç duyup kimi zaman da yardım eden konumunda olabiliyorsa şiir de öyledir: Kimi zaman yardıma muhtaçtır, dine ve okuruna hiçbir fayda sağlamaz; kimi zaman da içerdği hakikat damlalarıyla okurunun yolunu aydınlatarak yardım eden konumuna geçer.

Kişî İslâm içinde dîn içinde
Gehi manşûr bâyed gâh nâşır (71/10)

1.3. ESERLERİ

Âşık Çelebi, tezkiresinde Râhî’nin ne eserleri hakkında bilgi vermiş ne de şiirlerinden herhangi bir örnek sunmuştur. Bazı şiir mecmualarında şiirlerine rastlanan Râhî’nin, günümüze dek bilinen tek eseri “*Divançe*”si³⁸ idi. Fakat yaptığımız araştırmalar neticesinde şairin bilinmeyen bir eseri daha olduğunu tespit ettik. Bu eser çalışmamızın da zeminini oluşturan *Misbâhu’l-Ma’ârif* adında manzum bir esmâ-i hüsnâ şerhidir.

³⁸ Yunus Kaplan, “Râhî” (2013), *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (yesevi.edu.tr). (24.12.2021).

1.3.1. Divançe

Eser Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 195 numarada *Râhî Dîvânı* adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Eserin tek nüshası vardır ve bu nüshanın ilk sayfaları eksik olup mevcut varak sayısı altıdır. İçeriği 15 gazel ve 1 kasideden oluşmaktadır. Gazellerden ikisi Çağatayca, biri ise Farsça olarak kaleme alınmıştır.³⁹ Telif ve istinsah tarihi bilinmeyen bu eser 2013'te Mehmet Ünal ve Mehmet Pektaş tarafından hazırlanan "16. Yüzyıl Şairi Kebeci-Zâde Râhî ve Dîvançesi" başlıklı bir makale ile tanıtılmıştır. Eserde yer alan Çağatayca şiirler ise 2009'da Ahmet Büyükkakş tarafından hazırlanan "16. Yüzyıl Şairi Râhî'nin Çağatayca Şiirleri" adlı makalede incelenmiştir.

1.3.2. Misbâhu'l-Ma'ârif

Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 03880 numarada kayıtlı olup başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Eserin sonuna düşürülen tarih ve ketebe kaydında, şairin, eseri 963 (1555/1556) yılında yazdığı ve 976 (1568 /1569) yılında Mustafa b. Hızır el-Urlevî tarafından istinsah edildiği bilgisi yer almaktadır. 35 varaktan oluşan bu eser 113 manzumeden müteşekkildir. Şiirlerin çoğunu manzum esmâü'l-hüsnâ (Allah'ın güzel isimleri) şerhleri oluşturmaktadır. Yalnız, şair, Allah'ın 99 ismini ifade eden esmâü'l-hüsnadan sadece 61'ini şerh etmiştir. Manzum olarak şerh edilen bu esmadan sonra başlarında ayetlerin yer aldığı kırkbir manzume, tarih düşürme ve ketebe kaydı ile eser son bulmuştur. Bunların yanı sıra şair, eserinde birkaç Farsça şiire de yer vermiştir.

³⁹ Mehmet Ünal; Mehmet Pektaş, "16. Yüzyıl Şairi Kebeci-Zâde Râhî Ve Divançesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.17, Aralık 2013, s.151-183.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİSBÂHU'L-MA'ÂRİF

2.1. NÜSHA TAVSİFİ

Misbâhu'l- Ma'ârif, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 03880 numaralı demirbaşta kayıtlı bulunan bir eserdir. 16. yüzyılda Râhî tarafından telif edilmiştir. Eserin sonunda yer alan tarih düşürmede şairin, eseri 963 (1555/1556) yılında yazdığı ve adını *Misbâhu'l-Ma'ârif* koyduğu ifade edilmektedir. Lamba, kandil, ışık anlamındaki “misbâh” ile marifetler, bilgiler, ilimler anlamındaki “ma'ârif” kelimelerinden oluşan bu terkinibin manası “bilgiler kandili”dir.

Didi târîh-i mişkât-i me'ânî

Oğunsın adı misbâhü'l-ma'ârif (963)

(113/8)

Eserin sonuna düşürülen ketebe kaydındaki bilgiye göre *Misbâhu'l-Ma'ârif* 976 (1568 /1569) yılında Mustafa b. Hızır el-Urlevî adlı şahıs tarafından istinsah edilmiştir. Vikaye yaprağında yer alan mülkiyet kaydında ise eserin 1130 (1717/1718) yılında adı Yusuf, mahlası Vâizî olan bir şahıs tarafından mülk edinildiği bilgisi mevcuttur.

Dijital ortamdan anlaşıldığı kadarıyla eserin cildi kahverengi deri olup üst kapak, alt kapak ve sırt olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. 35 varaktan oluşan bu manzum eserde müstensih tâlik yazı türünü tercih etmiş, başlıklarda kırmızı, ara metinlerde ise siyah mürekkep kullanmıştır. İlk sayfası renkli bahar motifleriyle müzeyyen eserin her sayfası cetvellenmiş olup sayfalarındaki satır sayıları 15 ila 16 arasında değişmektedir. Eserin sayfa yapısında metnin okunmasına engel teşkil edecek bir bozulma söz konusu değildir.

Misbâhu'l-Ma'ârif olarak isimlendirilen bu eser 113 şiirden müteşekkil olup 1105 beyit ve 7 bent içermektedir. Şiirlerin sekiz tanesi Farsçadır. Klasik divan

tertibine uygun olarak tevhit, münacat ve na'tla başlayan eserin çoğunluğunu manzum esmâü'l-hüsna (Allah'ın güzel isimleri) şerhleri oluşturmaktadır. Râhî, eserinde Allah'ın 99 ismini ifade eden esmâü'l-hüsna'dan sadece 61'ini şerh etmiştir. Manzum olarak şerh edilen bu esmâdan sonra başlarında ayetlerin yer aldığı, bizim ayetnâme olarak nitelendirdiğimiz kırkbir manzume, bir hadis şerhi mevcut olup eser tarih düşürme ve ketebe kaydı ile son bulmuştur. Yapılan taramalar sonucunda müellif hattına ve bir başka nüshasına ulaşamadığımız eserde tevhid, münacât, na't, medhiye, esmâ-i hüsnâ, hadis şerhi, ayet şerhi ve tarih düşürme olmak üzere yedi farklı nazım türü bulunmaktadır.

2.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Nazım Şekilleri

Misbâh 'ul-Ma 'ârif'te gazel, kaside ve murabba olmak üzere üç farklı nazım şekli kullanılmış, şiirlerin büyük çoğunluğu gazel nazım biçimiyle yazılmıştır. Nazım şekilleri ve kullanıldıkları şiirler numaralarıyla birlikte aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1

Nazım şekli	Şiir No
Gazel	2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113.
Kaside	1, 6, 17, 18, 24, 72, 112
Murabba	4

2.2.1.1. Kafiye

Kafiye, mısraların sonunda, lafız veya anlam bakımından birbirinden farklı kelimelerdeki seslerin tekrar edilmesi ile oluşan önemli bir ahenk unsurudur.⁴⁰ Anlam ve fonksiyonları aynı olup tekrar eden ek ve sözcüklere ise redif denir. Aynı veya benzer seslerin düzenli aralıklarla tekrar etmesi şiirin estetik değerini ve dinleyici üzerindeki tesirini artırırken şairin de şiir yazmadaki hüner ve kudretini açığa çıkarır.

Şiiri nesirden ayıran iki temel unsurdan biri olan kafiye geleneksel divan tertibinde de belirleyici bir role sahiptir. Divanlarda gazeller ve rübailer kafiyelerinin son harflerine göre alfabetik olarak sıralanırlar. Alfabenin her harfiyle kafiye gazeller yazmak divan şairi için büyük bir övünç kaynağıdır.⁴¹ Lakin bu, ulaşılması zor bir meziyettir. Nitekim bunu başaran şairlerin sayısı da pek azdır. Çalışmamızın konusu olan *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te Râhî on altı tane kafiye harfi kullanmıştır. Bunlar: elif, be, te, cim, ha, dal, re, sin, şın, fe, kaf, lam, mim, nun, ye ve he harfleridir. Bunlar içerisinde en çok kafiye oluşturduğu harfler “elif”, “re” ve “te”dir. Şiirlerinin yirmi sekiz tanesini “elif”, yirmi üç tanesini “re”, on beş tanesini de “te” ile kafiyelemiştir. Kafiye cim, ha, şın ve kaf harflerini ise sadece bir defa kullanmıştır.

İki tür kafiye vardır. Bunlar kafiye-i mücerrede ve kafiye-i mürekkebedir. Kafiye-i mürekkebe kendi içerisinde kafiye-i mürdefe, kafiye-i müessese ve kafiye-i mukayyede olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tek kafiye şiirlerin yanı sıra iki veya daha fazla kafiye şiirler de vardır. İki kafiye şiirlere zü-kafiyeteyn, daha fazla kafiyesi olanlara ise zü'l-kavâfi adı verilmiştir.⁴²

Klasik Türk şiirinde kafiye kullanımı, belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmiş ve bu kuralların dışında oluşturulan kafiye kusurlu kabul edilmiştir. Genel olarak kafiye kusurları adı altında incelenen bu yapılar, adı konulmuş kafiye kusurları ve adı konulmamış kafiye kusurları şeklinde tasnif edilmiş olup, adı konulan kafiye kusurları

⁴⁰ M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2014, s.265.

⁴¹ Ömer Faruk Akün, “Divân Edebiyatı”, *TDV İslam ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C. 9, s. 389-427.

⁴² M. Yekta Saraç, *age*, s.267-268.

sinâd, ikvâ, ikfâ ve îtâ olmak üzere dört kısma ayrılmıştır.⁴³ Râhî'nin şiirlerinde en çok rastlanılan kafiye kusuru bir uyağın aynı anlamda tekrarlanmasıyla oluşan îtâdır.

Bu bilgiler ışığında yapılan incelemeler sonucu eserde tespit edilen kafiye türleri, redifler ve kafiye kusurları örnekleriyle birlikte aşağıda verilmiştir. Verilen örneklerde kafiye oluşturulan harfler koyu, varsa redifler italik yazıyla belirtilmiştir.

2.2.1.1.1. Kafiye-i Mücerrede

Tek bir harfin tekrarıyla oluşan kafiye türüdür.⁴⁴ Eserdeki şiirlerin yarısına yakın kısmı mücerred kafiye ile yazılmış olup kafiye yukarıda da dediğimiz gibi çoğunlukla “elif”, “te” ve “re” harfleri ile kurulmuştur. Bunun yanı sıra Râhî “cim”, “ha” ve “kaf” gibi kafiye bulmakta güçlük çekilen harfleri az da olsa kullanmaktan çekinmemiştir.

Baňa ‘uzlet hoş gelür lezzetde zillet *yoğ mudur*
Kıl temâşâ ‘âlem-i ‘uzletde ‘izzet *yoğ mudur* (70/1)

Gözüm baħr-ı ‘amîk olur nazarda
Göñül fülki ğarîk olur kemerde (105/1)

2.2.1.1.2. Kafiye-i Mürekkebe

Birden fazla harfin tekrarıyla oluşan kafiye türüdür. Kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır:

⁴³ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.64-65.

⁴⁴ M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2014, s.272.

2.2.1.1.2.1. *Mürdef Kafiye*

Revî (kafiyeyi oluşturan asli harf) harfinden önce ridf (harkesiz elif, vav, ye) harflerinden birinin gelmesiyle oluşan kafiye türüdür.⁴⁵

Yâ İlāhî sen ğafûr-ı bendegân
Raḥmetüñ baḥr-i muḥîṭ-i bî-kerân (11/1)

Seni kıldı baṣîr *elḥamdulillāh*
Ne kudretdür ḡadîr *elḥamdulillāh* (39/1)

2.2.1.1.2.2. *Müesses Kafiye*

Te'sis (revî ile arasında harekeli bir harf bulunan elif) harfinin gelmesi ile oluşan kafiye türüdür.⁴⁶

İstikāmetden görür her serv-i ḡāmet *fāide*
Var fikr it gör nedür rûz-i kıyāmet *fāide* (83/1)

Evvel-durur niṣān-ı āḥîr
Evvel-durur beyān-ı āḥîr (111/1)

2.2.1.1.2.3. *Mukayyed kafiye*

Eserde mukayyed kafiye türüne rastlanmamıştır.

⁴⁵ M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2014, s.272.

⁴⁶ M. Yekta Saraç, *age.*, s.272.

2.2.1.1.3. Kafiye Kusurları

Kafiye bulmanın zor olduğu durumlarda şairlerin kuraldışı hareket ederek kafiyei yineledikleri görülür. Bir şiirde aynı kafiyein, aralarında en az yedi beyit olmaksızın tekrar edilmesi kusur kabul edilmiş ve kuraldışı yapılan bu yinelemeler îtâ olarak adlandırılmıştır.⁴⁷

Îtâ: Bir uyağın aynı anlamda tekrarlanmasıyla oluşan kafiye kusurudur. Kolayca fark edilecek derecede belirgin olan tekrara îtâ-yı celî; fark edilmeyecek şekilde yapılan tekrara ise îtâ-yı hafî adı verilmiştir.⁴⁸ Eserde rastlanılan kafiye kusuru îtâ-yı celîdir. Aşağıdaki örnekte Râhî 12 beyitlik gazelinin 4. ve 6. beytinde “temâşâ” uyaklarını tekrarlayarak îtâ-yı celî yapmıştır.

Bir yâr-ı vefâdârla seyrâna gelirsən
Gel gülleri gör eyle gülistânı temâşâ (20/4)

‘Âlim dirilür zu‘mla her ‘âlim-i fânî
İhlâş-ı ‘amel olmaz-ise özge temâşâ (20/6)

Aşağıdaki şiirde Râhî’nin, Arapça çokluk ifade eden “ât” eklerini art arda kullanması îtâ-yı celîye örnektir.

Kendü nefsin bilenlerüñ derecât
Meskaţ-ı ehl-i cehl olur derekât (35/1)

Olmayan şehriyâr-ı mülk-i vücûd
Ne bilür ol neden olur berekât (35/2)

⁴⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.64, 65.

⁴⁸ M. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2014, s.274.

2.2.1.2. Redif

Aynı anlam ve fonksiyonlara sahip ek ve sözcüklerin mısralarda tekrarlanmasıdır. Bu tarz şiirlere müreddef şiir adı verilmektedir. Râhî, şiirlerinin çoğunu bu şekilde yazmıştır. Şairin, kafiye harflerini kafiye imkanı bol olan harflerden seçmesinin yanı sıra redifî fazlaca kullanması ve mevcut kafiye kusurları şiirdeki başarısını kısıtlamıştır. Aşağıdaki örneklerde kafiye koyu, redifler ise eğik harflerle gösterilmiştir.⁴⁹

Baňa göster apunu cā-yı süc**ūdum** göre *ben*
Şıd-ıla anda kıyām-ıla ku'**ūdum** göre *ben* (32/1)

Bahāra geldük hevā *değişdük*
Nehāra geldük ğidā *değişdük* (92/1)

2.2.1.3. Cinaz

Kelimeler arasındaki lafzî benzerliktir. Manaları farklı olmak şartıyla lafzen aynı veya benzer kelimelerin bir ibarede kullanılması sonucu oluşan edebi bir sanattır. Cinaz-ı tam ve cinaz-ı gayr-ı tam olmak üzere ikiye ayrılır. Cinaz-ı tam, tekrar eden kelimeleri oluşturan harflerin tür, hareke, sayı ve sıralanış bakımından aynı olması durumudur. Cinaz-ı gayr-ı tam ise harfler arasındaki bu dört benzerlikten birinin mevcut olmamasıdır. Eserde bu sanatın icra edildiği yalnızca bir şiir mevcuttur.⁵⁰

Etdi dilden cāna ol bir ğamze-i mekkār **kār**
Şaldı gönlüm bāğına ol bir ru-ı gül**nār nār** (55/1)

⁴⁹ M. Yekta Sara, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biim-Ölü-Kafiye*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2014, s.260.

⁵⁰ Cem Dilin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.467.

Cāna cān olmaḳda ‘āşıḳdur dil-i sevdā-zede

Ḥazrete maḳşūdun itsün itmesün iş‘ār ‘ār

(55/2)

2.2.1.4. Vezin

Toplamda 113 şiirden oluşan eserde Râhî, 17 farklı vezin kullanmıştır. Şairin vezinler arasında en çok tercih ettiği kalıp “fā’ilātün/fā’ilātün/fā’ilātün/fā’ilün” kalıbı olmuştur. Eserdeki şiirlerin 37 tanesi bu kalıpla yazılmıştır. Şairin ikinci olarak tercih ettiği kalıp ise “mefā’ilün/mefā’ilün/fe’ülün”dür. Eserde bu kalıpla tanzim edilen 21 şiir bulunmaktadır.

Eserde Türk edebiyatında örneğine rastlamadığımız vezinler de mevcuttur. Bunların ikisi “fe’ülü / fe’lün / fe’ülü / fe’lün / fe’ülü / fe’lün / fe’ülü / fe’lün” ve “fā’ilātün / müstef’ilün / fa’lün” vezni olup yalnızca bir şiirde kullanılmışlardır. Diğerleri ise beş şiirde kullanılan “fe’ülü / fe’lün / fe’ülü / fe’lün”, iki şiirde kullanılan “mef’ülü / fā’ilātün / fā’ilün” ve on şiirde karşımıza çıkan “fā’ilātün / mefā’ilün / fā’ilün” kalıplarıdır. Kaynaklarda fā’ilātün / müstef’ilün / fa’lün veznine rastlamadık, fakat diğer dört vezin Ali-Şir Nevâyî’nin *Mizânu’l-Evzân* adlı eserinde mevcuttur.

Vezindeki bu çeşitlilik ve nadir kullanılan vezinlerin tercih edilmesi şairin aruzda iddialı bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Eserde kullanılan vezinler ve vezinlerin kullanıldığı şiir numaraları tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 2

	Vezin	Veznin Kullanıldığı Şiir No
1	fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün	3, 14, 15, 16, 23, 25, 26, 29, 31, 34, 36, 38, 40, 41, 44, 49, 51, 52, 53, 55, 57, 61, 62, 64, 65, 69,

		70, 73, 83, 85, 89, 98, 100, 102, 103, 106, 109
2	fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün	11, 12, 17, 43, 48, 50, 81, 96, 101
3	fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün	21, 22, 47, 56, 75, 93, 108
4	fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün	27, 35
5	fā'ilātün / müstef'ilün / fa'lün	94
6	fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün	32, 79
7	fe'ülü / fe'lün / fe'ülü / fe'lün / fe'ülü / fe'lün / fe'ülü / fe'lün	78
8	fe'ülü / fa'lün / fe'ülü / fa'lün	59, 87, 88, 92, 107
9	mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün	4, 19, 54
10	mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün	5, 10, 45, 68, 82, 95, 97
11	mef'ülü / fā'ilātün / mef'ül	111
12	fa'lün / fe'ülün / fa'lün / fe'ülün	18
13	mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün	20, 30, 42, 77, 99
14	mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün	1, 2, 6, 8, 9, 13, 24, 33, 37, 39, 63, 67, 71, 72, 74, 76, 90, 91, 105, 112, 113
15	mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün	46, 84
16	müstef'ilātün / müstef'ilātün / müstef'ilātün / müstef'ilātün	28
17	müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün	58, 86

2.3. MUHTEVA

2.3.1. Türler

Misbâhu'l-Ma'ârif'te tevhid, na't, münacât, medhiye, esmâ-i hüsnâ, ayet şerhi, hadis şerhi ve tarih düşürme olmak üzere sekiz farklı tür bulunmaktadır. Eserin teşekkül ettiği 113 şiirden iki tanesi tevhid, üç tanesi münacât, iki tanesi na't, bir tanesi dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a yazılmış bir medhiye, altmış bir tanesi esmâ-i hüsnâ, kırk bir tanesi ayetnâme, bir tanesi hadis şerhi ve bir tanesi tarih düşürmedir. Türler şiir numaralarıyla birlikte aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3

Nazım Türü	Şiir No
Tevhid	1, 9
Münacât	2, 4, 6
Na't	3, 5
Medhiye	7
Esmâ-i Hüsnâ	8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70
Âyet Şerhi	71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Hadis Şerhi	105
Tarih Düşürme	113

2.3.2. Eserde Adı Geçen Şahsiyetler

Bu bölümde *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te peygamberler ve halifeler dışında adı geçen dinî, edebî ve efsanevî şahsiyetler hakkında kısaca bilgi verilip hangi özellikleri sebebiyle zikredildiklerine değinilecektir. Eserde az sayıda şahıs adı geçtiğinden dolayı tasnif yapma gereği duyulmamıştır. Adı anılan şahıslar Câmî, Cem, Ebu Ali Sînâ, Ebussuûd, Feridüddin Attar, Hassan bin Sâbit ve Nâsır-ı Hüsrev'dir.

2.3.2.1. Câmî

Asıl adı Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî'dir. 817'de (1414) Horasan'ın Câm şehrinde doğmuş, 898'de (1492) Herat'ta vefat etmiştir. Câmî, Nakşibendi tarikatına mensup bir âlim ve Fars edebiyatının önde gelen şairlerindendir. İlk eğitimine Herat'ta babasının müderrislik yaptığı medresede dini ilimler tahsiliyle başladı. Orada şehrin önde gelen âlimlerinden Arap dili ve edebiyatı dersleri aldı. Ardından Semerkand şehrine gitti ve orada da büyük âlimlerden riyaziyyat ilmini tahsil edip Herat'a döndü. Hüseyin Baykara'nın yaptırdığı bir medresede hadis, tefsir ve Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi. Haytını ilim öğrenmek ve öğretmekle geçiren Câmî, ömrünün sonuna kadar Herat'ta yaşadı ve orada vefat etti. Câmî, ardında bıraktığı eserlerle yalnızca Fars edebiyatına değil, Türk edebiyatına da önemli tesirleri olmuş öncü bir şairdir. Eserlerinde tasavvuf, edebiyat, edebî ve dinî konuları işleyen şairin manzum ve mensur olmak üzere kırk beşin üzerinde eseri olduğu söylenmektedir. Fakat bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Manzum olarak kaleme aldığı eserleri şunlardır: *Divanları*, *Heft Evreng*, *Hadîs-i Erba'în*, *Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye* ve *Risâle-i Sağîr der Mu'ammâ*. Câmî'nin en önemli eseri mensur olarak kaleme aldığı *Nefehâtü'l-Üns* 'tür. Bu eser Lâmiî Çelebi tarafından bir takım ilavelerle Türkçeye tercüme edilmiştir.⁵¹

Eserde Câmî ile Cem'in adı birlikte zikredilmektedir. Rahî kendi şiir üslubunu övdükten sonra değil Cem, Câmî'nin dahi onları çok beğenip takdir edeceğini ifade etmektedir.

⁵¹ Ömer Okumuş, "Câmî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 94-99.

Görse bu üslûb-ile eş‘âr-ı gevher-bârîñı
Râhiyâ çok âferîñ eylerdi Câmî Cem degil (16/7)

2.3.2.2. Cem

Fars ve Türk edebiyatında adından oldukça sık bahsedilen efsanevi İran hükümdarıdır. İran’ın ilk hüküm süren sülalelerinden olan Pîşdâdiyân’nın dördüncü hükümdarıdır. Bazı kaynaklarda soyunun Adem (a.s)’a dayandığına dair rivayetler de vardır. Yüzünün güzelliği sebebiyle “ışık, nur” anlamlarına gelen Şid ve Cemşîd adlarıyla da anılmıştır. Cem’in hükümranlılığı ilklerin yaşandığı bir dönem olarak önem arz etmektedir. İran mitolojisine göre çoğu meslek onun döneminde ortaya çıkmış, insanlar ilk defa o dönem mesleklerine göre sınıflara ayrılmış, savaş aletleri ilk defa onun zamanında yapılmış, tıp ilmi ve musiki gibi bazı sanat dalları da yine Cem’in zamanında ortaya çıkmıştır. Yedi yüz yıl kadar hüküm süren Cem, saltanatı esnasında kendini tanrı ilan ederek insanlardan kendisine tapınmalarını istemiştir. Kendi soyundan gelen Dahhak adlı bir hükümdar tarafından tahttan indirilmiş ve yüz yıl sonra çıkan bir isyanda öldürülmüştür.

Ayrıca Cem, edebi metinlerde genellikle şarabı ilk icat eden kişi olarak karşımıza çıkar. Efsaneye göre Cem, bir gün ayağına yılan sarılmış bir kuşu kurtarır. Yaptığı iyiliğe karşılık kuş ona bir tohum verir. Cem o tohumdan yetiştirdiği asmalardan üzüm elde eder. Bu üzümlerden de şarap yapar ve yaptığı şarabı sunmak için yedi köşeli bir kadeh (câm) yaptırır. Bu hikayeden hareketle Klasik Türk şiirinde Cem sıklıkla şarap ve kadehle ilişkilendirilerek edebi sanatlara konu olur.⁵² *Misbâhu’l-Ma’ârif*’te de şarapla ilişkilendirilmiştir.

‘Ayş u nûşî rind-i ‘âlem-dîde görmez ber-devâm
‘İşret-i cem bir dahî câm-ı dem-â-dem bir ‘aceb (41/7)

⁵² Nurettin Albayrak, “Cem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 279-280.

Bir başka şiirde de Cem, Câmî ile birlikte zikredilmiştir. Beyit Câmî bahsinde verilmiştir.

2.3.2.3. Ebû Ali Sînâ

İbn-i Sînâ'nın tam adı Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ'dır. 980-981 yılında Buhara civarındaki Efşene köyünde doğmuştur. Özellikle felsefe ve tıp alanlarında sahip olduğu engin bilgi ve başarıları sebebiyle İslam dünyasında İbn-i Sînâ künyesiyle ün kazanmış, ortaçağ âlimleri tarafından kendisine “eş-şeyhü'r-reîs” unvanı verilmiştir. Batı'da ise daha çok Avicenna adıyla anılmaktadır. Daha çocuk yaşta babasının katıldığı ilmî meclisler sebebiyle felsefi konulara aşinalık kazanan İbn-i Sînâ önce Kur'ân'ı ezberledi, sonrasında dil, edebiyat, fıkıh ve akait alanlarında eğitim aldı. Geometri, aritmetik ve felsede ilk hocası babası Abdullah oldu. Sonra babasının isteğiyle Mahmûd el-Messaâh'tan Hint aritmetiğini öğrendi. Nâtîlî'den aldığı mantık dersleri ve okuduğu mantık kitaplarıyla bu alanda da kendini geliştirdi. Astronomi, fizik ve metafizik alanlarında da ilim tahsil edip tıpa yöneldi. Bir müddet tıp eğitimi aldıktan sonra okuduğu tıbbî kitaplarla kendini geliştirip daha on altı yaşındayken tıpta otorite kabul edilecek bir konuma gelmişti. On sekiz yaşındayken Buhâra'da saray hekimliğine getirilen İbn-i Sînâ sonraki dönemlerde vezirlik ve müderrislik yaptı. Yakalandığı hastalık sebebiyle 1037'de Hemedan'da vefat eden büyük İslam düşünürü 57 yıllık kısa bir ömre farklı alanlarda yazılmış 200 civarında eser sığdırmıştır.

Eserleri içerisinde *El-Kânûn fi't-Tıb* ve *Kitâbu's-Şifâ* en meşhurlarıdır. Klasik Türk edebiyatında Bû Ali, Ebu Ali isimleriyle de anılan İbn-i Sînâ bilge kişiliği ve tıpta üstün maharetinin yanı sıra bu iki kitabıyla da şairlerin ilgi odağı olmuş, akıllı ve bilge kişilerin kendisine benzetildiği bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.⁵³ Râhî *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te Ebu Ali'nin Kânûn isimli eserine de gönderme yapmıştır.

⁵³ İsmail Güleç (2017), “Klasik Türk Şiirinde İbn Sina Ve Hekimliği”, *Littera turca*, C. 3, sy. 4, s. 76-78.

Râhî, sözlerinin bir hikmet deryası olduğunu ifade ettikten sonra onların Ebu Sînâ'nın sözleri ile karşılaştırmakta ve kendi sözlerinin Ebu Sînâ'nınki gibi aklı ilimlerle anlaşılamayacağını bunun için yakîn ilmi gerektiğini söylemektedir.

Dür-i deryâ-yı hikmetdür kelâmüñ
Nihâyet aňlanur deryâ degildür (91/7)

Buňa 'ilm-i yakîn ehli gerekdür
Bu kavlı-i Bû 'Alî Sînâ degildür (91/8)

2.3.2.4. Ebussuûd Efendi

896 (1490) ile 982(1574) tarihleri arasında yaşamış olan Ebussuûd Efendi'nin asıl adı Muhammed'dir. Şeyhülislâm, sultânü'l-müfessirîn, Hoca Çelebi, Ebû Hanîfe-i Sânî gibi unvanların yanı sıra fıkıh alanındaki yüksek ilmi sebebiyle Nu'mân-ı Sânî, yani ikinci Ebu Hanife adıyla da anılmıştır.⁵⁴ Fıkıh, tefsir, kelam ve belagat alanlarında eğitim görerek ilimde yüksek derecelere gelmiştir. Çeşitli illerde müderrislik, İstanbul kadılığı ve son olarak Rumeli'de 28 yıl şeyhülislamlık yapmış büyük bir İslam âlimidir. Tefsir, hukuk ve edebiyat alanlarında birçok eser kaleme alan Ebussuûd'un eserlerinden bazıları şunlardır: *İrşâdü'l-'Aklı's-Selîm*, *Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi*, *Ma'rûzât, el-Kaşîdetü'l-mîmiyye*, *Kasîde fî Risâi's-Sultân Süleymân*.⁵⁵

Misbâhu'l-Ma'ârif'te Nu'mân-ı Sânî ilimdeki kemali hasebiyle zikredilir. Râhî din, züht, takva ve imanları sebebiyle İslam'da ün kazanan kişileri Nu'mân-ı Sânî'ye benzetmektedir.

Her biri Nu'mân-ı Şânî'dür kemal-i 'ilm-ile
Çok bilür 'irfân 'âlim i'tibâr eksik degil (34/6)

⁵⁴ <https://www.gulistandergisi.com/seyhul-islam-ebussuud-efendi-1490-1574/> (24.12.2021)

⁵⁵ Ahmet Akgündüz, "Ebussuûd Efendi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C.10, s. 365-371.

2.3.2.5. Ferüddin Attar

Asıl adı Ferîdüddîn Ebû Hâmid Muhammed b. İbrahim'dir. 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nîşâbur'da doğan İranlı mutasavvîf şair tıp ve eczacılıkla meşgul olması hasebiyle "Attâr" lakabını almış ve bu lakapla meşhur olmuştur. Tasavvufi ilimlerde tahsil gördükten sonra birçok mutasavvîf âlimin eserini okuyarak bu alanda manen kendini geliştirmiştir. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a seyahat etmiş ve bu seyahatlerden sonra Nîşâbur'a dönerek orada inzivaya çekilmiştir. Hayatının geri kalanını inzivada geçiren Attar, 618'de Moğollar tarafından Nîşabur'da şehit edilmiştir. Attar oldukça velûd bir şairdir. Özellikle tasavvufi gazellerde ve mesnevilerdeki başarısıyla ön plana çıkmıştır. Vermiş olduğu eserlerle Mevlânâ, Sa'dî, Hâfız ve Molla Câmî gibi kendinden sonra gelen büyük şairleri etkilemiş ve onlara önderlik etmiştir. Kendisine birçok eser isnat edilmektedir, fakat bu eserlerin gerçekten Attar'a ait olup olmadığı hususunda şüphe vardır. Ona ait olduğu kesin olarak bilinen eserler şunlardır: *Îlâhînâme*, *Esrâr-nâme*, *Musîbet-nâme*, *Hüsrev-nâme*, *Muhtâr-nâme*, *Mantıku't-Tayr*, *Dîvân*, *Tezkiretü'l-Evliyâ*.⁵⁶

Bunlardan *Mantıku't-Tayr*, *Esrâr-nâme*, *Îlâhînâme*, *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve *Pend-nâme* Türkçeye tercüme edilmiştir.

Misbâh 'ul Ma'ârif'te Ferîdüddin Attar ve Nâsır-ı Hüsrev'in adı şiir yazmada göstermiş oldukları kabiliyet hasebiyle birlikte anılmaktadır. Râhî şairlikte kendisini Hüsrev'den daha üstün tutup, Attar'la denk olduğunu ifade etmiştir.

Ne Hüsrev diseler 'Atţâr-ı şânî

Çamu erbâb-ı nazm evlâ vü ahrâ (74/11)

⁵⁶ M. Nazif Şahinoğlu, "Attar, Ferîdüddin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.95-98.

2.3.2.6. Hassan Bin Sâbit

Asr-ı saadet şairlerinden olan Hassan bin Sabit'in 570 ya da 590 yıllarında Medine'de doğduğu rivayet edilmektedir. Yazdığı şiirlerle İslam dinine hizmet ettiğinden dolayı şâirü'n-nebî, Ebü'l-Hüsâm ve Ebü'l-Mudarrib ünvanlarıyla anılmış olup künyesi İbnü'l-Fürey'a'dır. Şiirleriyle dönemin şairlerinin İslam karşısı hicivlerine cevap vererek Hz. Muhammed'in, *"Bu hicivler onlara karşı oktan daha etkili olacaktır"* övgüsüne mazhar olmuştur.⁵⁷

Rahî, sevgiliyi vafındaki sözlerinin güzelliği hasebiyle kendisini Hassan bin Sâbit'e benzetmektedir.

Vaşfında sözlerüñ ne güzel hüsn-i dilberüñ
Ey dil zemân-ı bâkiye Hassân sen misün (68/5)

2.3.2.7. Nâsır-ı Hüsrev

Fars edebiyatının en iyi şair ve yazarlarından biri olarak kabul edilen Nâsır-ı Hüsrev 394 (1004) yılında Belh şehrinde doğdu. Hz. Ali soyundan geldiğine dair rivayetler vardır. Şiirlerinde "hüccet, sefir, me'mûr, me'zûn" mahlaslarını kullanmıştır. Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla dini, felsefi, riyazi ve tabii ilimlerine vukufiyetinin yanı sıra Arap ve Fars şiiri bilgisine de hakimdir. Bir dönem Selçuklu hizmetinde çalıştıktan sonra yedi yıl süren bir haç yolculuğuna çıkmış ve ardından Belh'e geri dönmüştür. Dönüş yolculuğu esnasında İsmâilî mezhebine intisap eden şair İsmâilîliğin yayılması için çaba sarf etmiştir. Bazı görüşleri İslam âlimleri, Gazneliler ve Selçuklularla arasının açılmasına sebep olmuştur. Selçuklunun kendisini takibe alması sebebiyle Belh'ten ayrılarak Yumgan'a gitmiş ve hayatının sonuna kadar orada

⁵⁷ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.16, s.399-402.

yaşamıştır. Eserlerinin birçoğunu da orada kaleme almıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Divan, Rûşenâ 'î-nâme, Sa 'âdet-nâme, Câmi 'u'l-Hikmeteyn*.⁵⁸

Ferüiddin Attar bahsinde Hüsrev'in zikredildiği beyit verilmiş olup açıklaması yapıldığından burada açıklama yapılmamıştır.

2.3.3. Esmâlar ve Şiirler Arasındaki Anlam İlişkileri

Klasik divan tertibine uygun olarak tevhid, münacât ve na'tle başlayan *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te Râhi, esmâ şerhine geçmeden önce, dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman Han için yazılmış bir methiyeye; “Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. “En güzel isimler O'nundur” (Tâhâ 8) mealindeki ayet başlığı altında esmânın faziletlerini beyan eden münacât içerikli bir gazele; Allah'ın insan aklının fikredemeyeceği derecede yüce, benzersiz, celal ve cemal sahibi olduğuna vurgu yapılan bir tevhide yer vermiş olup onuncu manzumede esmâ-i hüsnâ şerhine başlamıştır. Bu bölümde onuncu manzumeden itibaren altmış bir esmânın şerh edildiği şiirlerdeki esmâ-şiir anlam ilişkisi irdelenecektir.

Bu şiirlerde Râhî, ilahî isimleri vahdet-i vücud anlayışının hakim olduğu tasavvufî bir bakış açısıyla yorumlamıştır. O, esmâları doğrudan Allah'la ilişkilendirmeyip genellikle kainat ve insandaki tecellileri üzerinden, dolaylı olarak şerh etmiştir. Bu durum şiirlerindeki anlamın açığa çıkmasını zorlaştırmıştır. Hakeza, şiirlerinde kullandığı sahbâ, şarab, meclis, servi, bülbül, kadeh vb. sembolik öğeler; lâ-illâ, seyr, fenâ, bekâ, kurbet, gurbet vb. tasavvufî kavramlar ve klasik Türk şiirinde kullanımına pek rastlanılmayan “hudûc, bulûc, hulûc, dulûc”⁵⁹ “tekeddüs, tecerrüs”⁶⁰ vb. Arapça kelimelerin yanı sıra Farsça sözcükler de okurun anlama ulaşmasını güç hale getirmiştir. Şiirle esmâ arasında kimi zaman birkaç beyitle anlam ilişkisi kurabiliyorken, şiirle esmâyı ilişkilendiremediğimiz durumlar da mevcuttur. Ancak

⁵⁸Nihat Azamat, Nâsır-ı Hüsrev”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 32, s. 395-397.

⁵⁹ bkz. 48. Manzume

⁶⁰ bkz. 13. Manzume

Gazâlî ve Kuşeyrî'ye ait esmâ şerhlerinin okunması Râhî'nin şiirlerindeki anlam örtüsünün aralanmasına büyük katkı sağlamıştır.

2.3.3.1. Er-Raḥmān⁶¹

10.

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Şaḥrāyı ğarḳ-ı feyz ide bārānı kim bilür

Emvāc zāhir eyleye 'ummānı kim bilür

(Çorak toprakları berekete boğan yağmuru ve dalgaların açığa çıkardığı denizi kim bilir!)

2. Neşv ü nemā bulursa nebātāt-ı kâināt

Sîr-âb iderse bağ-ı-la bostānı kim bilür

(Bağ ve bahçeyi suya doyurup, bu vesileyle kainattaki bitkileri büyütüp geliştireni kim bilir!)

3. Nāmî ola mezārî'-i dūnyā vü âḥiret

Ni'metleri-y-le bay ide ḥayvānı kim bilür

(Dünya ve ahiret tarlaları neşvünema bulsun. Oradaki nimetlerle canlıları zengin edeni kim bilir!)

4. 'Āşık olursa bāğ-ı maḥabbetde ḥūşe-çîn

'Ārif⁶² bilürse kudret-i Yezdān'ı kim bilür

(Allah'ın güç ve kudretini, âşık olup muhabbet bağında başak toplayan ariften başka kim bilir!)

5. Bilmezsın anı ey gül-i bî-ḥāra göz diken

Bülbül bilür o ḡonca-i ḥandānı kim bilür

(Ey gözünü dikensiz güle diken kişi, sen bilmezsın, o gülen goncayı bülbülden başka kim bilir!)

⁶¹ Eserde esmâların son harfi damme ile harekelendirilmiştir. Fakat bu kullanım Türkçede çok yaygın olmadığından biz esmâların son harfini harekeli değil, sakın okumayı daha uygun gördük.

⁶² **Ārif:** Allah'ı tanıyan; ilham yoluyla ilâhî hakikatlere vakıf olan; maddî varlıklardan sıyrılıp yalnızca Allah'la var olan kişidir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

6. Gözdür olan o nergis-i bîdâra hem naẓar

Dildür bilen o ẓāh-ı zenaḥdānı kim bilür

(Sevgilinin nergis misali uykusuz gözlerine bakan ve onları gören, göz; (onun) çene çukurunu bilen ise gönüldür. Başka kim bilir!)

7. Nefs-i rezîli ẓahr-ıla zār u zebûn iden

Küffāra teng eyleye meydānı kim bilür

(Alçak nefsi kahrederek ağlayıp inleyen ve aciz bırakan, kafirlere meydana dar eden, onları her yönden sıkıştırmanı kim bilir!)

8. Ḥāfız Ḥüdā-durur saña şükr eyle Rāḥiyyā

A'dāya şala berķ-ı dıraḥşānı kim bilür

(Ey Rāḥi, şükreyle ki senin koruyucun Allah'tır. Düşmanların üzerine parlak şimşekler salar, kim bilir!)

[5A]

9. İslām üzre oldı Ḥüdā'nın 'ināyeti

Āgāh ider-ise kâmil insānı kim bilür

(Allah'ın yardımı, lütfu ve ihsanı İslam dini üzerinedir. Kamil insanı haberdar eder, uyanık kılar, kim bilir!)

10. Dārü'ş-şifāda derdine şāfî cevāb uman

Ma'zûr tuta ḥikmet-i Loḳmān'ı kim bilür

(Şifahanede derdine deva olacak bir karşılık, bir ilaç uman kişi, derdin devasını bildiği için Lokman hekimin (maharetli doktorun) hikmetli söz ve nasihatlerini hoş görsün.)

Açıklama:

Er-Rahmân, merhamet, acıma ve şefkat anlamlarına gelen “**rahmet**” kökünden türemiş olup sözlük manası “merhameti bol olan” demektir.⁶³ Esmâ-i hüsnâda yer alan isimlerdendir. Allah'a isnat edildiğinde acımak, esirgemek gibi beşeri unsurlardan arındırılmış “sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan”⁶⁴ şeklinde ilahî bir anlam kazanmaktadır. Aynı kökten türeyen “rahîm” ismiyle arasındaki anlam farkı üzerinde

⁶³ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu'cem 'Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

⁶⁴ Bekir Topaloğlu, “Rahmân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 415-417.

duran bazı âlimler “rahman”ı dünyada tüm canlıları kapsayan; “rahîm”i ise ahirette sadece mü’minleri kapsayan ilahî rahmet olarak tanımlamıştır. Bu tanım genel kabul görerek yaygınlık kazanmıştır.

Er-Rahmân sıfatı şiiirde Allah’ın yağmurlarla kurak toprakları yeşertip kainatı bereketlendirmesine; verdiği nimetlerle tüm canlıları dünya ve ahirette zengin kılmasına; düşmanlara karşı kulunu korumasına; kalbine koyduğu muhabbet sebebiyle kulunu nimete eriştirmesine vurgu yapılarak Er-Rahmân ism-i şerifi kainattaki, ahiretteki ve kuldaki tecellileri üzerinden şerh edilmiştir.

2.3.3.2. Er-Rahîm

11.

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

1. Yâ İlāhî sen ğafûr-ı bendegân
Raḥmetüñ baḥr-i muḥîṭ-i bî-kerân

(Ey Allah’ım, sen kullarını ziyade bağışlayansın. Senin merhametin uçsuz, bucaksız bir okyanustur.)

2. Hûşe-çîn-i ħirmenüñdür murğ u mûr
Rîze-dâr-ı ḥîân-ı lütfuñ ins ü cân

(Kuş(lar) ve karınca(lar) senin harmanının başak toplayıcılarıdır. Cin ve insanlar senin lütuf sofranın kırıntılarını toplayıcıdır(lar).)

3. Sen ğanîsin ben de muḥtâcün ileyk
Sen ḳavî ben bir za’îf ü nâtuvân

(Sen zenginsin, hiçbir şeye ve hiç kimseye muhtaç değilsin. Ben ise sana muhtacım. Sen ziyade güç ve kudret sahibi, ben ise zayıf ve güçsüzüm.)

4. Eyleme sâil ḳapuñdan ğayrıya
Kendü ber-ḥurdâr olsun bâğbân

(Bahçıvan kendisi arzusuna kavuşsun. Onu senin kapından başka bir kapıya dilenci eyleme.)

5. Bâğ-ı ‘âlemde havâdiş Râhi’nüñ

Qıldı cismin berk mîr-i ‘âşıkân

(Âlem bahçesindeki havadis, âşıklar mirinin Râhi’nin cismine yaprak gibi kılmasıdır.)

6. İsm-i zâtuñdur Hüdâ-yı zü’l-minen

Vaşf-ı pâkiñdür Hafîz u Müste‘ân

(Lütuflar sahibi Hüdâ senin zatının ismidir. Müste‘ân (kendisinden yardım dilenilen) ve Hafiz (her şeyden koruyan) senin tertemiz vasıflarıdır.)

Açıklama:

Er-Rahîm “rahmet” kökünden türemiş olup mübalağa vezninde bir sıfattır. Sözlük manası “şefkatli, insafı, merhametli” demektir.⁶⁵ Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “ahirette yalnızca müminlere merhamet eden” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁶

Şiirde Allah’ın uçsuz bucaksız rahmet sahibi olduğu ifade edilerek er-Rahman sıfatının genel anlamı verilmiş; ardından kuşlar, karıncalar, cinler ve insanların Allah’ın lütuf sofrasından rızıklandıklarına vurgu yapıp esmanın canlılar üzerindeki tezahürlerine işaret edilmiştir. Burada dikkati çeken husus Rahim isminin dünyada tecelli etmesidir.

2.3.3.3. El-Melik

12.

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Şükr ü minnet Râzık’a âlâ bizüm

Mevc-i deryâ revnağ-ı şahrâ bizüm

(Rızık verene şükürler olsun ki nimetler bizimdir. Denizin dalgaları, sahranın tazelik ve güzelliği bizimdir.)

⁶⁵ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu‘cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

⁶⁶ Bekir Topaloğlu, “Rahmân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 415-417.

2. Z̤-fün̤n-ı ‘ilm-i ‘aşk olan bilür
Güft ü gū-yı şūret ü ma‘nā bizüm

(Aşk ilmine sahip olan kişiler suret ve manaya dair söylenilen sözlerin bize ait olduğunu bilirler.)

3. Sırr-ı tevḥīdīñ beyānı bizdedür
Dil bizüm ḥüsn-i cihān-ārā bizüm

(Tevhit sırrının beyanı bizdedir. Gönül de bizim, cihanı süsleyen güzellik de bizimdir.)

4. Bir iki günlük misafir-ḥānedür
Hey nemüz dünyā vü mā-fīhā bizüm

(Bir iki günlük misafirhane olan dünya ve içindekiler acaba bizim neyimizdir?)

5. Biz Muḥammed ümmetiyüz zāhidā
Ḥaḳ bizümle cennetü’l-me’vā bizüm

(Ey zahit, biz Muhammed ümmetiyiz. Hak bizimledir, Me’vā Cenneti bizimdir.)

6. ‘Āşık-ı dīdār-ı pür-nūr olmuşuz
Göz bizümdür vech-i nūr-efzā bizüm

(Biz nurlar saçan yüzün aşığı olmuşuz, göz bizimdir, nur saçan yüz bizimdir.)

7. Şaḥn-ı gülşen bir temāşā Rāhiyā
Gül bizümdür bülbül-i şeydā bizüm

(Ey Rāhî, gül bahçesinin ortası bir temaşa yeridir, (oradaki) gül de (gülün aşkından) çılgına dönmüş bülbül de bizimdir.)

Açıklama:

El-Melik, “mal, mülk, servet” mânasındaki “**mülk**” kökünden türemiş olup sözlük manası “padişah, hükümdar, sultan” demektir.⁶⁷ Esmâ-i hüsnâda yer alan isimlerden biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “görünen ve görünmeyen bütün varlıkların sahibi, her şeyi yöneten Allah” anlamını ifade etmektedir.⁶⁸

⁶⁷ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu’cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

⁶⁸ Bekir Topaloğlu, “Melik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C.29, s.50-51

Kuşeyrî, bu esmanın şerhinde “malik olan yalnızca Allah’tır; kulun mülkiyeti mecazidir. Bu yüzden “kulun kendi nefesine mülkiyeti izafe etmekten uzak olduğunu ilan etmesi”⁶⁹ gerektiğini söylemektedir. Râhi de El-Melik esmasının şerh edildiği şiirde tasavvufî bir söylem içerisindedir. Bazı beyitlerde kulun kendi varlığını Allah’ta yok ettiği fenâ fillâh makamından konuşarak maddi ve manevi âlemlere ait tüm güzellikler “bizüm”dir ifadesiyle aslında Allah’a aidiyeti kastetmiş; “şu iki günlük dünya ve içindekiler bizim neyimizdir” sorusuyla kulu mülkiyetten ne kadar uzak olduğu gerçeğine uyandırmak istemiştir.

[5B]

2.3.3.4. El-Ḳuddūs

13.

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Nesīm-i şubḥ-dem eyler teneffüs
Emārāt-ı taḳaddesdür taḳaddūs

(Sabah vakti rüzgarı eserek Allah’ın yüce âlemlerini takdis etmektedir.)

2. ‘Aceb zībā temāşā gülsün ey şeyh
Vücūduñ mülkini kılsañ taḥassūs

(Ey şeyh, bedenine dikkatle bakacak olsan şaşılacak derecede güzel görünümlü bir gül olduğunu anlarsın.)

3. Derūnuñla birūnuñ pāk olsun
Degildür mūcib-i raḥmet telebbūs

(İçin de dışın da temiz olsun, zira sadece giyinmek rahmete mucip değildir.)

4. Nedür ‘âlem yüzünde bu televvün
Gerekdür âdemi şāḥib-i teferrus

⁶⁹ Abdülkerim Kuşeyri, *Şerh-i Esmâillâhi’l-Hüsnâ-O’nun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011, s.31.

(Dünya üzerindeki bu renkten renge girme hali nedir? İnsanoğlunun (bu durum karşısında) feraset⁷⁰ sahibi olması gerekir.)

5. Eyā ‘ākil niçün gâfil olursın
‘İbâdetde münāsib mi tekeddüs

(Ey akıllı kişi, niçin gaflete düşüyorsun, ibadette istif yapmak münasip midir?)

6. Kişinüñ zûr-ile küfrün tutarlar
Nedür ehvâl-i sâ‘atden taḥarrüs

(Kişinin yalanı ile küfrünü tutarlar, kıyametin korkunç hallerinden sakınmak nedir?)

7. Eyā Râhî temāşâdan gelirsən
Gelir erbâb-ı ḥikmetden tekeyyüs

(Ey Râhî, eğer âlemdeki ilahi güzellikleri hayranlıkla seyredersen sana hikmet⁷¹ sahipleri tarafından (hakikati kavrayacak bir) zeka verilir.)

8. İnâsı pâyidâr eyler taḥarri
Ricâli bâ-murâd eyler teḥavvüs

(Araştırmak, kadınları kalıcı kılar. Cesaret, yardımseverlik ve merhamet erkekleri dileklerine ulaştırır.)

Açıklama:

El-Kuddus, “temiz, kutsal, mübarek ve mukaddes olmak” manasındaki “**kuds**” kökünden türemiş olup sözlük manası “çok kutsal, çok temiz ve eksikliklerden beri olma” demektir.⁷² Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “her türlü eksiklik ve kusurdan beri olan Allah” manasını ifade etmektedir.⁷³

⁷⁰ **Ferâset**: Gâipten gelen ilim yoluyla kazanılan idrak gücüdür. Mutasavvıflar, bu güce eşya üzerinde tefekkür edilerek ulaşılabileceğini söylerler. (Seyyid Cafer Seccâdi, Çev. Hakkı Uygur, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007.)

⁷¹ **Hikmet**: Eşyanın hakikatine vakıf olmak, özelliklerini ve yaradılış sebeplerini bilip ona göre hareket etmek demektir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

⁷² Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük El-Mu‘cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011

⁷³ Bekir Topaloğlu, “Kuddus”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C.26, s.314-315.

Kuşeyrî, bu ismin anlamına vakıf olan kişinin, “Allah Teâlâ için nefsinî şehvetlere meyletmekten, kendisinin sahip bulunduğu şüphelerden, vaktini Allah Teâlâ’ya muhalefet etmelerin kirliliğinden, kalbini alakaların bulanıklığından, ruhunu sızlanmalardan, sırrını mülahazalardan ve iltifatlardan temizlemesi edeplerdendir.”⁷⁴der. Bu esmanın şerh edildiği şiirde de kainat ve insan bedeni temaşa edilerek yaratıcının kudsiyeti akıl yoluyla kavratılmaya çalışılmış ve kulun el-Kuddus esmasından alması gereken nasip mucibince sadece ibadet ve zahiri temizliğin yeterli olmadığı, kalp temizliğinin de elzem olduğu vurgulanmıştır. Kişinin, kalbini maddi-manevi bütün kirlilerden ve Allah’tan gayrı alakalardan arındırarak mukaddes bir mekana çevirmesi el-Kuddûs esmasından alacağı nasiptir.

2.3.3.5. Es-Selâm

14.

fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün

1. Ehl-i derdüñ bir şabîbi var Ehad dirler aña

Bir şifâ-yı pür-şafâsı var meded dirler aña

(Dert ehlinin Ehad⁷⁵ denen bir doktoru var (ve o doktorun) medet denen huzur dolu bir şifası var.)

2. Müddet-i ‘ömri ulü’l-elbâb olan bir dem bilür

Ğâyet-i müddet nedür dirseñ emed dirler aña

(Akıl sahipleri ömür müddetini bir an, bir nefes (kadar) bilirler. (Bu) müddetin sonu nedir diye sorarsan, ona ölüm derler.)

3. Şıdk-ıla kūy-i maḥabbetde ğubâr olsam ne ğam

Bir avuç ḥāk-i siyehdür kim cesed dirler aña

⁷⁴ Abdülkerim Kuşeyri, *Şerh-i Esmâillâhi’l-Hüsna-O’nun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011.

⁷⁵ **Ehad**: ‘Bir’ anlamında Allah’ın zatına isnat edilen ilahî isimlerdendir. (Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.)

(Muhabbet diyarında sadakatle, içtenlikle toz toprak olsam dert değil, zaten ceset denen şey bir avuç kara topraktır.)

4. Müddeî envâr-ı ‘aşk-ı pâki idrâk eylemez
Çeşminüñ bir ‘illeti vardır remed dirler aña

(Müddei⁷⁶ temiz aşkın nurlarını idrak edemez, anlayamaz çünkü (onun) gözlerinde remed denen (iltihaplı) bir göz hastalığı vardır.)

5. Zî sa‘âdet rāh-ı ‘aşk içre olursa rāh-rev
Zinde diller Rāhiyā hayy-ı ebed dirler aña

(Ey Rahi, aşk yolunda yürüyen kişiye ne mutlu. Zinde gönüller ona ebedi diri derler.)

6. Her emirde bende bir şāhı penāh etmek gerek
Ni‘meti bî-ğāyet Allāhu’ş-şamed dirler aña

(Kul her işinde bir padişaha sığınmalıdır. (İşte) o padişaha nimeti sonsuz olan Samet (her türlü istek ve ihtiyacı karşılayacak güce sâhip olan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan) derler.)

Açıklama:

Es-Selâm’ın sözlük manası “barış, selamet, esenlik ve emniyet” anlamlarına gelen **selâm** kelimesi Allah’a isnat edildiğinde “her türlü eksiklik, acz ve kusurdan, yaratılmışlara özgü değişikliklerden ve yok oluştan münezzeh olan, selâmetin kaynağı olup esenlik veren”⁷⁷ şeklinde ilahî bir anlam ifade etmektedir.

Şiirde Es-Selam ism-i şerifinin “esenlik” anlamı Hakk aşığı üzerinden şerh edilmektedir. Râhî, dert ehlinin tabibinin Allah olduğunu ve O’nun şifasının huzur verdiğini; aşk yolunda yürümenin sadıklar için büyük bir mutluluk olduğunu; o yolda ölümü bile hoş gördüklerini ve her işte Allah’a yaslandıkları dile getirmekte ve böylece kulun erişebileceği hakiki esenliğe işaret etmektedir. Bu durumu es-Selâm isminin kuldaki manevi tecellisi olarak yorumlamak mümkündür.

⁷⁶ **Müddei:** Düşüncelerinde ariflerden farklı izharlarda bulunan ham kişiye denir. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.347.)

⁷⁷ Bekir Topaloğlu, “Selâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, C.36, s.341-342.

2.3.3.6. El-Mü'min

[6A]

15.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

1. Şūfiyā 'aşk-ı ilāhîniñ kitābı sendedür

Her uşulı sendedür her fi'l ü bābı sendedür

(Ey sufi, ilahi aşkın kitabı sendedir; o kitabın her kaidesi, her fiili ve her konusu sendedir.)

2. Müşkilāt-ı nāme-i nāmiden olduñsa habîr

'Ālemu'l-ğaybıñ suāliniñ cevābı sendedür

(Nâmi'nin kitabının müşkilatından haberdar oldun ise gâip âleminin sualinin cevabı sendedir.)

3. Bende-i maḥdūmusuñ rûz-i şumāruñ vākıf ol

İ'tizār-ı bî-şumār-ile ḥisābı sendedür

(Sen sayılı günlerin hizmet ettiği bir kulsun, buna vakıf ol. (O günlere ait) sayısız özürler ile (o özürlerin) hesabı sendedir.)

4. Şāh-ı 'ādilden ibāretdür vücūd-ı ādemi

İki 'ālem zevkinüñ 'azb u 'azābı sendedür

(İnsanoğlunun vücudu adil bir padişaktan ibarettir. Dünya ve ahiret zevkinin acısı ve tatlısı sendedir.)

5. Rāhiyā olduñsa terkīb-i 'anāşırdan selīm

'Ārif-i ḥaqqıñ ayağının tūrābı sendedür

(Ey Râhî, sen unsurların (toprak, su, ateş ve hava) terkibinden⁷⁸ kusursuz olarak vücut bulduysan eğer, hakkı bilen arifin ayağının toprağı sendedir.)

⁷⁸ Bu tanım metinde “**terkīb-i anâsır**” şeklinde geçmektedir. Bununla “**çâr unsur**” ya da “**anâsır-ı erba'a**” denilen dört unsur; yani toprak, hava, su ve ateş kast edilmektedir. Bunların bir arada düşünülmesi madde âleminde kinayedir. Ayrıca bu dört unsurun insan karakterinde etkili olduğuna inanılmaktadır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 212, s.23.)

Açıklama:

El-Mü'min, “huzur, güven ve emniyet” anlamındaki “**emn**” kökünden türeyen **mü'min** kelimesinin sözlük anlamı “inanan, iman eden” demektir.⁷⁹ Esmâ-i hüsnâdan biri olarak allah’a isnat edildiğinde ise, en genel tanımıyla dünyada ve ahirette “başkalarını korku ve endişeden emin kılan, onların güvenli olmalarını sağlayan”⁸⁰ anlamını ifade etmektedir.

Gazali, kullardan bu isme en çok layık olanın “*halkı kurtuluş yoluna, Allah yoluna irşat ve hidayet ederek Allah’ın azabından kurtaran kişiler*”⁸¹ olduğunu söyler. Ona göre bu kişiler peygamberler ve âlimlerdir. Râhî de Mü'min sıfatından nasiptar olanlara yakışır bir tavırla şiirde sûfiye seslenerek ona, ilahi aşktan haberdar olması hasebiyle gâip âleminin sorularına cevap verebilecek bir konumda olduğunu hatırlatmaktadır. Mazeretlerin çokluğuna, ömrün kısalığını ve bir gün hesap vereceğini hatırlatarak onu ikaz etmekte; imanını tekit için onu iki âlemde de emareler taşıyan vücudunu temaşaya teşvik etmektedir.

2.3.3.7. El-Müheymin

16.

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Hoş-dem oldu devlet-i vakt-ile dünyâ dem değil

Bir güzel demdür ki envâ'-ı temâşâ kem değil

(Dünya vaktin saadetiyle müreffeh, hoş bir yer oldu. Temaşa çeşitlerinin az olmadığı güzel bir zamandır bu.)

2. 'Âlemi lütfuyla ihyâ eyledi kimdür diyen

Feyz-i bârân-ı bahâr ey serv-i bâlâ yem değil

⁷⁹ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu'cem 'Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011

⁸⁰ Bekir Topaloğlu, “Mü'min”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C.31, s.557-558.

⁸¹ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferişt, Merve Yayınları, s.89.

(Ey âlemi lütfuyla dirilten kimdir diyen yüce servi, âlemi dirilten deniz değil, bahar yağmurlarının feyzi ve bereketidir.)

3. Dürr-i rahmetdür nişâr olmuş basîṭ-i ‘âleme

Gördüğün şebnem senün ey verd-i ra‘nâ nem değil

(Ey güzel gül, senin gördüğün şebnem yeryüzüne saçılmış rahmet incisidir, nem değil.)

4. Bir teferrüc-gâhdur ey yâr-i zîbâ gözleyen

Sen saña yâr ol eger olduñsa tenhâ ğam değil

(Ey güzel sevgiliyi gözleyen kişi, eğer yalnız kaldıysan (sevgiliden ayrı düştüysen bunu) dert etme, bir gezinti yeri olan kendine yar ol.)

5. İnşirâh-ı kâlbe bir bâ‘iş dilerseñ ‘ârif ol

Ġuşşadan bâķī kımaz ğulşende şahbâ hem değil

(Kalbin huzur bulmasına bir sebep istersen arif ol, çünkü şarabın gül bahçesinde dert ve kederden bir şey bırakmaması gibi arif olmak da kalbi elemden temizler ve huzur bulmasına sebep olur.)

6. Bir feraḥ-efzālîĝı var bûstânuñ şûfiyâ

Kâmeti serv-i sehînuñ bâr-ı ğamdan ḥam değil

(Ey sufi, çiçek bahçesinin bir ferahlığı var, çünkü servinin düzgün boyu dert yükünden dolayı bükülmemiştir.)

Görse bu üslûb-ile eş‘âr-ı gevher-bârın

Râhiyâ çok âferîn eylerdi Câmî Cem değil

(Ey Râhî, değil Cem, Câmî bile senin bu üslupla (yazdığım) cevher yüklü şiirlerini görseydi çok beğenir, takdir ederdi.)

Açıklama:

El-Müheymin, gözetim altına almak, korumak ve yönetmek anlamındaki “heymene” kökünden türemiştir. Lügat manası “gözeten, himaye eden, hükmedip kontrol eden” demektir. Allah’a isnat edildiğinde ise gücü ve kudretiyle

bütün mahlukatı kuşatan, onları gözetip koruyan, idare eden ve kendisinden mutlak emin olunan anlamına gelmektedir.⁸²

Râhî, El-Müheymin esmasını âlem ve insandaki tecellisi üzerinden şerh etmiştir. Şiirde insan ve kainat iki farklı âlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardaki ki müreffeh hali müşahede yoluyla Allah'ın gözetip korumasına, bunlar üzerindeki kontrolüne işaret ediliyor olması muhtemeldir. Gazali bu esmadan nasibi olanlar içerisinde feraset ve istidlal yoluyla insanların iç ve dış yüzlerine vakıf olup onları irşat etme kudretine sahip olanları da sayar.⁸³ Bu bağlamda kişiyi kendinde bir gezintiye çıkmaya davet eden Râhî, zahir ve batını vukufiyette insanın kendini tanımasını önceleyerek ona iç huzuru tesis etmenin yollarını göstermiştir.

2.3.3.8. El-‘Azîz

17.

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. İ‘tibâr-ı dâne-i dünyâ nedür
İhtiyâr-ı merdüm-i dānâ nedür

(Dünya tanesine itibar etmek nedendir? Âlimin gözbebeğinin seçimi nedir?)

2. Bülbulân-ı gülşenüñ gavğāsını
Añlayaydım bâ‘iş-i gavğâ nedür

(Gül bahçesindeki bülbüllerin kavgasının, anlasaydım sebebi nedir?)

3. Bir güzel bezm-i müheyâyâ var-imiş
Anda bu ‘işret nedür âlâ nedür

(Hazırlanmış güzel bir meclis varmış, ondaki (o meclisteki) bu içki ve nimetler nedir?)

⁸² İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007

⁸³ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferişt, Merve Yayınları, s.91.

[6B]

4. Sâlik-i rāh-ı maḥabbet ‘aşkına

Baḥa bildür lâ nedür illâ nedür

(Muhabbet yolunun yolcusu aşkına, bana “lâ” ve “illâ”nın⁸⁴ ne olduğunu bildir.)

5. Şûfi-i ser-meste inkâr etmesem

Añlasam keyfiyyet-i şaḥbâ nedür

(Mest olmuş sufiye itiraz etmeyip anlasam, şarap nasıl bir şeydir?)

6. Yâ ilāhî bu kühen-kāruñ senüñ

Bilmemişdür ‘alleme’l-esmâ⁸⁵ nedür

(Ey Allah’ım, senin bu yaşlı kulun “‘alleme’l-esmâ”⁸⁶ nın ne olduğunu ve ne anlama geldiğini bilmemiştir.)

7. Sırr-ı mâ-evḥādan⁸⁷ āgāh eylegil

‘İzzet-i taḥkîk-i kerremnâ⁸⁸ nedür

(Beni “ma evha”⁸⁹ ayetinin sırrından haberdar eyle. “kerremna”⁹⁰ nın hakikatının yüceliği nedir?)

8. Bizde yokdur lâ-tesellümden ḥaber

Bilmezüz esrâr-ı sellemnâ nedür

(Teslim olmamaktan haberimiz yoktur, kurtuluşun sırrı nedir bilmeyiz.)

⁸⁴ **Lâ ve illâ:** Bu tasavvufî bir terimdir. Bununla kelime-i tevhide işaret edilmektedir. Mutasavvıflara göre “lâ” Allah’tan başka her şeyi ret, “illâ” ise Allah’ın varlığını ispattır. (Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.291.)

⁸⁵ Bakara 2/31: “**Allah**, Âdem’e **bütün varlıkların isimlerini öğretti**. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.”

⁸⁶ Bakara suresinin 31. Ayet-i Kerimesinden iktibas edilmiştir. Biz ayetin manasının tamamını verip metinde geçen kelimeleri koyu renkle vurguluyoruz. Ayetin manası: “**Allah**, Âdem’e **bütün varlıkların isimlerini öğretti**. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.”

⁸⁷ Necm 53/10: “Böylece Allah kuluna **vahyedeceğini vahyetti**.”

⁸⁸ İsra 70/17: “Biz, hakikaten insanoğlunu **şan ve şeref sahibi kıldık**. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”

⁸⁹ Necm 53/10: “Böylece Allah kuluna **vahyedeceğini vahyetti**.”

⁹⁰ İsra 70/17: “Biz, hakikaten insanoğlunu **şan ve şeref sahibi kıldık**. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”

9. Dīde-i ğam-dīdeme göster benim

Himmet-i dil hikmet-i deryā nedür

(Gönül yardımının ve bir derya olan hikmetin ne olduğunu benim kederli gözlerime göster.)

10. Ma‘rifet insān-ı kāmilden gelür

Feyz-i pāk-i ‘ālim u dānā nedür

(Marifet kemale ermiş, manen olgunlaşmış insandan gelir. Bilge ve âlimin temiz feyzi nedir?)

11. Şavt-ı ra‘d u berk-ı âteşbār-ile

Ġayş-ı nāzil revnağ-ı sahrā nedür

(Ateş saçan yıldırım ve şimşek sesiyle yağan yağmur ve parlayan çöl nedir?)

12. Baña dīdāruñ haqqı arz eyleseñ

Kaşr-ı dilkeş gülşen-i zībā nedür

(Güzel yüzünün hürmetine bana gönül çeken köşk ile süslü gül bahçesinin ne olduğunu göstersen.)

13. Māh-ı enver mihr-i ‘ālemtāb-ile

Pür temāşā esfel ü a‘lā nedür

(Nurlar saçan ay ve âlemi aydınlatan güneş ile en aşağıların ve en yücelerin pür temaşa olması nedir?)

14. Bir güzel rüşen haber virseñ baña

‘Ālem-i şuğrā nedür kübrā nedür

(Bana, âlem-i suğrā⁹¹ ve âlem-i kübrā⁹²nın ne olduğuna dair açıklayıcı güzel bir haber versen.)

15. Penç ü şeşden añlanur çār ümmühāt

Bilmezüm ferzend ne ābā nedür

(Dört ana (toprak, su, ateş, hava) beş ve altıdan anlaşılır. Oğul nedir, baba nedir bilmem.)

⁹¹ **Ālem-i suğrā:** kelime manası “küçük âlem”dir. Tasavvufta bu kavram, kainatın bir kopyası kabul edilen insan için kullanılmaktadır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.37.)

⁹² **Ālem-i kübrā:** büyük âlem demektir. Tasavvufta insanın büyük nüshası olarak kabul edilen kainat için kullanılmaktadır. (Uludağ, *age.* s.37.)

16. Dürr-i ezherden ne hâşiyet gelür

Dâne içre günbed-i haðrâ nedür

(Parlak inciden ne tesir gelir? Asıl, tane içindeki yeşil kubbe nedir?)

17. Añlaya ben bir işâret eylegil

Sırr-ı nokta kâmet-i bâlâ nedür

(Noktanın sırrını ve yüksek boyun ne olduğunu anlamam için bana bir işaret göster.)

18. Bir güzel sevmek diler gönlüm benüm

Gel ıyân it baña bu sevdâ nedür

(Benim gönlüm bir güzel sevmek istiyor. Gel, bana bu sevdanın sebebini açıkla.)

19. Zülf ü hâlinden şikâyet etmezem

Gözlerinden dilde bu yağmâ nedür

(Sevgilinin saçından ve beninden şikâyet etmem lakin, gözleriyle gönülde yaptığı bu yağma nedir?)

20. Râhî(y)i kûyında bir şeydâ görüb

Didi biñ luğf-ile bu şeydâ nedür

((O sevgili), semtinde Rahi'yi (aşkından) deli divane olmuş bir halde görünce bin lütufta bulunarak bu çılgın kimdir, dedi.)

[7A]

21. Gûş-i gül pür-nâme-i dil-sûz-ile

Gülşenümde bülbül-i gûyâ nedür

(Bahçedeki gülün kulağını gönül yakan namelerle dolduran, şakıyan bu bülbül nedir?)

Açıklama:

El-Azîz, “güç, kuvvet, izzet, şeref, saygınlık” anlamlarına gelen “ızz” kökünden türemiştir. Lügat manası “güçlü, kuvvetli, kudretli, soylu, asil” demektir. Esmâ-i hüsnâdan bir olarak Allah’a isnat edildiğinde ise “güçlü, kuvvetli, galip, her

istediğini yapabilen, iş ve hükmünü icra edebilen, her şeyden üstün ve şerefli”⁹³ anlamını ifade etmektedir.

Kuşeyri, el-Aziz esmasının şerhinde, kişinin kalbinde Allah azamet kazandığı vakit mahlukatın ona küçük ve değersiz görüneceğini söyler.⁹⁴ Râhî de bu esmanın konu edildiği şiirde bu manaya muvafık olarak arif ve bilgelerin nazarında dünyanın değersiz ve geçici olduğunu ifade etmekte; ayrıca nefî’i ispat ve marifet gibi hak yolcusunu manen yükseltecek tasavvufi kavramlara vurgu yapmaktadır.

2.3.3.9. El-Cebbār

18.

fa’lün / fe’ülün / fa’lün / fe’ülün

1. Bâğ-ı vücûdı kılsañ temâşâ

Allâh ekber ‘âlem temâşâ

(Varlık bağına bakıp seyre dalsan, zira âlem temaşadır. Allahu ekber!)

2. Ehl-i zemâne ‘irfân-ı ‘âlim

Esrâr-ı ğayba her biri bînâ

(Zaman ehli için âlimin her bir irfanı bilinmeyen gizli sırları görücüdür.)

3. Heb reh-güzîñ-i şer‘-i Muḥammed

Elḥamdülillâh ‘âkıl ü dānâ

(Allah’a hamd olsun, Muhammed’in şeriatini yol edinenlerin hepsi âlim ve bilgindir.)

4. Şûfî güzeldür ‘âdil dil olmaḡ

Nām u nişāne ūlā vü uḡrâ

(Ey sufi, adaletli bir gönle sahip olmanın ün ve nişanı dünyada da ahirette de güzeldir.)

⁹³ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.165.

⁹⁴ Abdülkerim Kuşeyri, *Şerh-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ Onun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011.

5. Ey kimyāger tehzīb-i kalb it

Devlet senüñdür *hayrun ve ebķā*⁹⁵

(Ey kimyager⁹⁶ kişi, kalbini ıslah et, onu düzelt. İşte o zaman daha *hayırlı ve baki*⁹⁷ olan ahiret saadeti senindir.)

6. Sen yeg bilürsün bu kişt-zārı

Bāķī gerekdür maķşül-i dünyā

(Sen bir ekin tarlasına benzeyen bu dünyayı iyi bilirsın ki onun mahsulü ebedi olmalıdır.)

7. Rüz-i cezāda olmaz berāber

Küfrān-ı ni‘met şükrān-ı ālā

(Nimete nankörlük etmekle nimete teşekkür etmek ceza gününde birbirine denk olmaz.)

8. Her kim bilürse feyz-i muķīti

Ķuldan ‘inābet Allāh’dan i‘tā

(Her kim her şeyi kuşatan ilahi feyzi bilirse kuldan tövbe, Allah’tan da (o tövbeye) icabet vardır.)

9. Ebr-i hevāyı gör ey hevāī

‘illet ne olmuş bārān-ı yağmā

(Ey nefsin⁹⁸ arzu ve isteklerine göre hareket eden kişi, heves bulutunun yağma yağmuruna dönüşerek nasıl bir illet haline geldiğini gör.)

10. Māder-i ĥayāt eşyāya māye

Emvāt-ı arzı kim eyler iķyā

(Yeryüzünün ölülerini diriltten kimdir? Hayatın annesi eşyanın özüdür.)

⁹⁵ Â'lâ 87/17: “Oysa ahiret **daha hayırlı ve süreklidir.**”

⁹⁶ Tasavvufi bir terim olarak **kimya**, kişinin elindekilerle yetinip daha fazlasını arzulamamasıdır. (*Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Tercüme: Zafer Erginli vd., Kalem Yayınları, İstanbul 2006,s.561)

⁹⁷ Â'lâ suresi 17. Atetten iktibas edilmiştir: “oysa ahiret daha **hayırlı ve süreklidir.**”

⁹⁸ **Nefs**: Ruh, öz varlık; zat anlamlarına gelen nefis, tasavvufta insanın kötü amel ve vasıflarının, dünyevi arzu ve isteklerinin kaynağı olarak kabul edilir. Yedi mertebesi vardır. Bunlar: nefis-i emmāre, nefis-i levvāme, nefis-i mülhime, nefis-i mutmainne, nefis-i raziyye, nefis-i merziyye ve nefis-i safiyye’dir. Hak yolcusu bu mertebelerin sonuncusu olan nefis-i safiyyeye yükselmek için sürekli nefsiyle mücadele içerisinde. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları; İstanbul 2012, s.355.)

11. Feyzi mu‘ayyen müşk h^ânında

Âhû ne otlar huşk olsa şahrâ

(Çöl kurak bir yer olsa ahu orada ne otlar? Zira çölün bereketi ahunun misk kesesinde muayyendir.)

12. A‘mâ ne bilsün luţf-ile kahrı

Olmağ içinde her ân peydâ

(Kör olan kişi her an peyda olan (Allah’ın) lütuf ve kahrını nereden bilsin?)

13. Rızkın viren ol mûr-ile mârâ

Quvvet[-i] maḥabbet bir tâze helvâ

(Karınca ile yılan rızkını veren O’dur. Muhabbetin gücü taze bir helva gibidir.)

14. ‘Âlem degil mi ey ḥâcî kardaş

Didâr-ı Ka‘be seyr-i mu‘allâ

(Ey hacı kardeş, âlem Kabe’nin çehresidir, yüce bir temaşadır.)

15. Maḥrûm iderseñ nefsi-i rezîli

Şad bâr aḥrâ cennetde ḥavrâ

((Dünyada) rezil nefsi mahrum edersen eğer cennette (sana) yüzlerce huri verilir.)

[7B]

16. Ğâyet güzeldür bu luţf-ı pâkî

Şükr etse Âdem zıkr etse Ḥavvâ

(Havva’nın zikredip Adem’in şükretmesi temiz bir lütuftur ve (bu lütuf) gayet güzeldir.)

17. Ey ḥ^âce ‘âkıl ol olma ğâfil

Eşrâṭ-ı sâ‘at oldı hüveydâ

(Ey hoca, akıllı ol, gafil olma. Zira kıyamet alametleri zahir oldu.)

18. Seyrâne gelseñ bostân u bâğa

Çok serv-i bâlâ kim râst-bâlâ

(Bağ ve bahçeyi gezip dolaşmaya gelsen orada birçok düzgün boylu, yüksek servi vardır.)

19. Hîâr ümmühâtı eyler benâtı

Bî-mihr u şefkat evlād ü ābā

(Sevgi ve şefkatten yoksun babalar ve evlatlar anneleri ve kızları hor görürler.)

20. Dünyādan artık bey' ü şirā yok

Allāh ki kāsīd bāzār-ı 'uqbā

(Dünyadan başka alışveriş (yeri) yok. Allah ahirette alışverişi geçersiz kılmıştır.)

21. Halk-ı cihānıñ zulm-ı şarīhi

Gün gibi rüşen şarķan vü ğarbā

(Dünya halkının açık zulmü doğudan batıya (kadar) gün gibi meydandadır, âşikardır.)

22. Nāzik tutarlar māl-ı yetimi

Nezdīk bende *nāran telazzā*⁹⁹

(Yetimin malını nazik tutarlar, çünkü Alah'ın *alevler saçan ateşi* kula yakındır.)

23. Rübāhlıkda şīrān-ı ğurrān

Hargūşa yer çok her kūşe tenhā

(Hilekarlıkta gürleyen aslan gibidirler, fakat tavşana yer çok, zira her köşe boş.)

24. Kādī öniñde vire cevābı

Kaç yerde vardur huccetde imzā

(Kaç yerde imzası, delili varsa kadı önünde hesap versin.)

25. Rāzī gerekdür merdüm każāya

Ey 'ālem-ārā ey 'ālem-ārā

(Ey cihanı süsleyen Rabbim, insan kaderine rıza göstermelidir.)

26. İslāma kuvvet vir yā ilāhī

Senden hemīşe budur temennā

(Ey Rabb'im, İslam'a kuvvet ver. Daima senden dileğim budur.)

⁹⁹ Leyl 92/14: "Sizi **alevler saçan ateşe** karşı uyardım."

27. Devletle olsun Sulṭān Süleymān

Manṣūr u nāṣır ‘adlen vü fazlā

(Sultan Süleyman hep saadetler içerisinde olsun. Yardım edilen, adaletli ve erdemli olsun.)

28. İrgür livā -yı nuṣret-penāhın

Tā rūz-i maḥşer tā ‘arş-ı a‘lā

(Ta kıyamete kadar zaferin hamisi olan sancağını arşa ulaştır.)

29. Bālā-niṣn-i Firdevs olursun

Ey şeyḥ sen ha ey şeyḥ sen ha

(Ey şeyh, sen Firdevs cennetinin yüksekte oturanı olursun.)

30. Cennetlik eyler eñ kem kulını

Ḳādir-durur ol ḥayy u tüvānā

(Güç ve hakiki hayat sahibi olan Allah en günahkar kulunu bile cennetlik eyler.)

31. Bostāna gelmez gülşende ötmez

Her merd-i şahrā her murğ-ı gūyā

(Her çöl yiğidi bağa gelmez ve her öten kuş gül bahçesinde ötmez.)

32. Efsāne söyler Rāhī ne kuldur

Dergāh-ı Ḥaqq’da bir bende ednā

(Hakk’ın dergahında pek aşağı bir kul olan Rāhī efsane söyler.)

[8A]

33. ‘Āşık olanlar nūr-ı cemāle

Artuḳ ne olsun rüsvā vü şeydā

(Allah’ın cemalinin nuruna âşık olanlar artık niçin rezil ve divâne olsun?)

34. ‘İzzet güzeldür ‘abd-i ḥakīre

Ey yār-i tenhā ey yār-i tenhā

(Ey yalnızların dostu, hakir kula yakışan izzettir.)

35. Nazm-ı ehālī cevher-[i] leālī

Aşhāb-ı fīṭnat eylemse ısfā

(Eğer zeki ve hikmet sahibi insanlar saflaştırırsa, ahalinin nazmı inci gibi bir mücevhere dönüşür.)

36. Bu dürr degildür deryā-yı rahmet

Bu söz degildür emvāc-ı deryā

(Bu inci değil, rahmet deryasıdır; bu söz değil, (o rahmet) deryasının dalgasıdır.)

37. Bir demde kalmaz kitāb-ı hikmet

Kevn ü mekânı imlā vü inşā

(Hikmet kitabı bir zamanda kalmaz. O, varlığı ve kainatı işaret eder ve (onları) anlatır.)

Açıklama:

El-Cebbâr, “tedavi etmek, onarmak, düzeltmek, zorlamak, mecbur kılmak” anlamındaki **cebr** kökünden

türemiştir. Lügat manası “başkasına hak tanımayan, bencil, kibirli, zorba, Allah’a karşı boyun eğmek istemeyen, fizyolojik ve ruhî yapısı bakımından kaba insan”¹⁰⁰ demektir. Allah’a isnat edildiğinde haksızlık ve zulüm gibi, Allah’ın münezzeh olduğu özelliklerden arınıp “*yaratılmışların halini iyileştiren, hakkı galip getiren, her güçlüğü kolaylaştıran ve her kırığı onaran*”¹⁰¹ manasını ifade eder.

El-Cebbâr esmasının şerh edildiği şiirde, bu sıfatın “yaratılmışların halini iyileştiren” anlamına muvafık olarak kalbin ıslahına ve nefis terbiyesine değinilmektedir. Ayrıca toplumsal düzen ve refahın sağlanmasında temel taşlardan biri olan adalet olgusuna vurgu yapılmakta ve adalet makamındaki kadıya seslenilerek bir gün hesap vereceği hatırlatılmaktadır.

¹⁰⁰ Bekir Topaloğlu, “Cebbâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 181-182.

¹⁰¹Topaloğlu, *age*.

2.3.3.10. El-Mütekebbir

19.

mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün

1. Gel bu serāy içinde ey isteyen şadāret

Kıl rūḥuñı mu'azzez it nefsüñe ḥaḳāret

(Ey bu saray içinde yüksek makam (sadrızamlık) isteyen kişi, gel nefsinı küçük düşürerek ruhunu yücelt.)

2. Ğāyet ḥarābe müşrif olmuşdur ey ḥired-mend

Çok pāyidār olmaz vallāhi bu 'imāret

(Ey akıllı kişi, çok harabeler yücelmiş, değer kazanmıştır, lakin Allah'a yemin ederim ki bu imaret çok kalıcı olmaz (yıkılır).)

3. Māl-ile mālın alma dervīş-i bī-nevānıñ

Ey ḥ^āce aşşı etmez bunuñ gibi ticāret

(Ey hoca, nasipsiz dervişin malını mal karşılığında alma, zira böyle bir ticaret (kişiye) fayda sağlamaz.)

4. Ez nefḥa-i to bŷy-i peygām-ı dilber āmed

Ehlen ve merḥaben bike yā ḳāşıd-ı beşāret

(Merhaba, hoş geldin ey müjde habercisi (Hz. Muhammed), senin esintinden güzel sevgilinin haberinin kokusu geldi.)

5. Tābende gevher oldur ḥūrşīd-i enver oldur

İnsān-ı ekber oldur kāfī-durur işāret

(Parlayan mücevher, en parlak güneş ve en büyük insan o (Hz. Muhamed)dir. (Buna) işaretler kafidir.)

6. Erbāb-ı 'ilm-i ḥikmet okursa dir bu şi'ri

Üslŷb-ı nazm içinde ancak olur mahāret

(Bu şiiri hikmet ilminin erbabı okursa maharetin ancak nazım üslubu içinde olduğunu söyler.)

7. Bir hānķāha geldik ey şeyh-i pāk-terķib

Rāhī esīr-i ma‘nā sen bende-i ‘ibāret

(Ey temiz yaradılışlı şeyh, öyle bir tekkeye geldik ki Rāhī (o tekkede) mananın esiri, sen ibarenin kölesisin.)

Açıklama:

Mütekebbir “Büyüklik, ululuk ve yücelik” anlamındaki kiber kökünden türeyen “mütekebbir”in sözlük manası “büyüklik taslayan, kibirli, gururlu, kendini beğenmiş” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak ifade ettiği anlam insana özgü kötü vasıflardan hiçbirini içermeyip “zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek kadar yüce olan Allah” anlamını ifade etmektedir.¹⁰²

Gazali, kullar içinde gerçek manada mütekebbir olanların arifler ve zahitler olduğunu, nefsin köleleştirdiği kişilerin ise bu esmadan hiçbir zaman nasiplenemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁰³ Mütekebbir sıfatını kulun ondaki nasibi üzerinden şerh eden Rāhî de yüksek makam dileyen kişiye nefsin alçaltarak ruhunu yüceltmesini öğütlemektedir. Bu bağlamda göstermiş olduğu örnek model ise Mütekebbir sıfatının tam anlamıyla tecelli ettiği en yüce insan Hz. Muhammed’dir.

2.3.3.11. El-Ĥālķ

20.

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

1. Bir ķaṭreye feyz eyleyicek Ĥālķ-ı deryā

Her ķanda irerse bitürür serv-i dil-ārā

(Deniz(ler)in yaratıcısı olan Allah bir damlaya bereket verince o damla her nereye ulaşırsa orada gönül süsleyen servi(ler) bitirir.)

¹⁰²Bekir Topaloğlu, “Mütekebbir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 32, s.189-190.

¹⁰³ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.94.

2. Ey rāh-rev-i Aḥmed ü Maḥmūd u Muḥammed

Rūhına şalāvāt-ı muşaffā vü müzekkā

(Ey (adı) Ahmed ve Mahmud olan Muhammed (s.a.v.)’in yolundan giden kişi, onun ruhuna arındırılmış temiz salavatlar (getir).)

3. Çok dürlü dürūd-ile taḥiyyāt ü şenālar

Āline vü aşḥābına aḥbābına cem‘ā

(Türlü türlü dualar, tahiyyat ve senalar Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bütün ailesi, ashabı ve dostları (üzerine) olsun.)

[8B]

4. Bir yār-ı vefādār la seyrāna gelirseñ

Gel gülleri gör eyle gülistānı temāşā

(Eğer vefalı bir sevgili ile gezintiye çıkarsan gel, gül bahçesini temaşa eyleyip gülleri gör.)

5. Noksān-ı ‘ibādetden¹⁰⁴ olur bendeye ey şeyḥ

Vesvāse-i nefis-ile vücūd içre müdāra

(Ey şeyh, nefsin vesveseleri ile benlikteki dalkavukluk kulun ibadetteki kusurundan hâsıl olur.)

6. ‘Ālim dirilür zu‘mla her ‘ālim-i fānī

İhlāş-ı ‘amel olmaz-ise özge temāşā

((Bu) özel temaşa ihlaslı bir amel olmaz ise fani âlimin âlim olarak dirileceğini zannetmesi boş bir inançtır.)

7. Şıḥḥat demidür ‘ālemi Firdevs-i berinüñ

Vuşlat yeridür Ka‘be-i ‘ulyāda Mu‘allā

(Yüce Ka‘be’deki Muallā¹⁰⁵ (mezarlığı) vuslat yeri; yüksek Firdevs cenneti diyarı da esenlik çağıdır.)

¹⁰⁴ Anlam gereği bu kelimeyi “ibadet” olarak okuduk. Kanaatimizce kelimedeki “te” harfinin bir noktası eksik yazılmıştır.

¹⁰⁵ Harem-i Şerif’in yaklaşık 2km. kuzeyinde bulunan çok eski bir mezarlıktır. Hz. Muhammed’in dedeleri Kusay ile Abdülmuttalib, amcası Ebû Tâlib ve Hz. Hatice’nin burada defnedildiği bilinmektedir. (Mustafa Aydın, “cennetümuallâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993. C.7, s. 387-388.)

8. ‘İrfāna mecāl-i suḥan olmazsa ‘aceb mi

Ḥod-bīn olur oldu berā‘atde berāyā

(Halk güzellik ve olgunlukta kendini üstün görerek gururlanır oldu. Hal böyleyken onların irfana¹⁰⁶ söz söylemeye mecali olmaması şaşılacak şey midir?)

9. Şabr idemedi sırrı ‘ayān eyledi Rāhī

Şimden geru esbāb-ı sefer oldu müheyyā

(Rāhī sabredemeyerek sırrını ifşa etti. Şimdiden sonra yolculuk sebepleri hazırdır.)

10. Olursa maḥabbetde vücūdı n’ola fānī

Men mâte mine’l-‘aşkı fâkad mâte şehīdā¹⁰⁷

(Onun (Rāhī’nin) vücudu muhabbetde yok olsa ne olur, zira aşktan ölen muhakkak ki şehit olarak ölür.)

11. Gel fātiḥa-i fāyihadan itme ferāmūş

Mü’minlere rahmet ide Allāh te‘ālā

(Gel güzel kokan Fātiḥa’yı aklından çıkarma. Yüce Allah mü’minlere rahmet etsin.)

12. Ervāḥ-ı ‘azīzāna du‘ā böyle gerekdür

Ālāt-ı bezm şuffe-i cennetde muşaffā

(Cennet holündeki meclis aletlerinin saf ve duru olması gibi ermişlerin ruhlarına yapılan dua da (böyle saf ve duru) olmalıdır.)

Açıklama:

“Yaratmak, yoktan var etmek” anlamındaki “halk” kökünden türemiş olup “yapan, ortaya çıkaran, yaratıcı” demektir.¹⁰⁸ Esmâ-i hüsnâdan bir olarak el-hâlik “varlıkları örneği olmadan icat eden, yaratan, var eden, bir şeyden başka bir şeyi icat eden”¹⁰⁹ anlamında yalnızca Allah’a isnat edilmektedir.

¹⁰⁶ **İrfan:** İstilah manası “Allah’ı tanımak ve ona ulaşmak için seçilen yol ve yöntem”dir. Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.244.

¹⁰⁷ “*Aşık olup, aşkını gizleyen ve iffetini muhafaza ederek ölen kişi şehit olur*” mealindeki hadis-i şerifinden iktibastır.

¹⁰⁸ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu’cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁰⁹ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.191

Gazali mevcut varlıkları, var oluşlarında kulun rolü bulunanlar ve var oluşlarında kulun rolü bulunmayanlar şeklinde ikiye ayırarak kulun rol aldığı var oluşların siyaset, ibadet ve cihat gibi ameller olduğunu söyler.¹¹⁰ El-Hâlık esmasının şerh edildiği şiirde Hz. Allah'ın yaratıcılık vasfı yüceltilirken kulun bu husustaki acziyeti dile getirilmiştir. Denizlerin yaratıcısı olan Hz. Allah'ın bereketlendirdiği bir damlanın bile ulaştığı her yerde serviler bitirecek nitelikte olduğu vurgulanmış; nefisteki vesvese ile dalkavukluğun kulun ibadetteki kusurlarından hasıl olduğu yönündeki söylemle kulun yaratmadaki acizliğine işaret edilmiştir.

2.3.3.12. El-Bārī

21.

fā'īlātün / mefā'ilün / fa'lün

1. Çāre kimden bu zāra yā Rabb
Senden olmazsa çāre yā Rabb

(Yâ Rabb, bu inleyen zayıf, dermansız kula senden çare olmazsa kimden olur?)

2. Yüreginde bu derd-ile çokdur
Yāreler üzre yāre yā Rabb

(Bu dert ile yüreginde üst üste çok yaralar vardır.)

3. Luṭf idüb kūh-i cürmini kāh it
Ḳahr-ıla yakma nāra yā Rabb

(Yâ Rabb, günah dağını (dağlar kadar günahını) bir saman çöpü kadar küçült ve (onu) ateşte yakma.)

4. İltihābına göre ol nāruñ
Mūmdur seng-i ḥāre yā Rabb

(Yâ Rabb, o cehennem ateşinin alevi karşısında mermer taşı mumdur.)

¹¹⁰ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.100.

5. Būy-i rāḥat getür nesīmüñle

Bu siyeh rūzigāre yā Rabb

(Yâ Rabb, bu kara dehre rüzgarınla huzur kokusu getir.)

6. Ḥazretüñe ne yüz-ile vara

‘Aceb ol yüzi ҡara yā Rabb

(Yâ Rabb, acaba o yüzü kara kişi senin huzuruna ne yüz ile varacak.)

7. Raḥmet eylegil bu ḥaṣyetden

Oldı dıl pāre pāre yā Rabb

(Yâ Rabb, bu korkudan gönül parça parça oldu, sen (ona) acı, merhamet eyle.)

[9A]

8. Raḥmetüñ baḥri bir baḥirdür kim

Aña yokdur kenāre yā Rabb

(Yâ Rabb, senin rahmetin öyle bir denizdir ki onun kenarı, ucu bucağı yoktur.)

9. Rāhi’yi anda ğark idüb dūṣ it

Lü’lü-i āb-dāre yā Rabb

(Yâ Rabb, Rāhi’yi o denize daldır ve eşsiz inciye kavuştur.)

10. Feyz-baḥş ol buḥūr-i luṭfuñdan

Ṭab‘ı gevher-niṣāre yā Rabb

(Yâ Rabb, mücevher saçan yaratılışa lütfunun güzel kokusundan feyiz ihsan et.)

Açıklama:

El-Bârî, “yaratmak, hastalıktan iyileşmek, kurtuluş; borç, ayıp ve kusurlardan beri olmak” manalarına gelen “ber””, “bür””, “bürû”” ya da “yontmak, tesviye etmek” manasındaki “bery” kökünden türemiştir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak el-Bârî “yaratan, hiçbir madde ve örneğe ihtiyaç duymadan icat eden; kainattaki her şeyi bir ahenk ve düzen içerisinde yaratan; borç ve zimmet altında bulunmak gibi beşeri

hasletlerden beri olan ve cümle mahlukatı lütfuyla nimetlendiren” anlamlarına gelmektedir.¹¹¹

El-Bârî sıfatının şerh edildiği şiirde günah ve hataların affı için Allah’ın sonsuz rahmetine sığınılmaktadır. Şiirde esmanın anlamı kapsamında değerlendirebileceğimiz tek ifade insanın “mücevher saçan” bir yaratılışı olduğuna dair yapılan vurgudur. Muhtemeldir ki şair, kulun hata ve günahlarını ikrardan sonra gelen bu vurguyla insanın günahkar olmasının yaratılıştaki noksanlık sebebiyle değil, kendi kusurundan dolayı olduğuna işaret etmiştir. Bu da, el-Hâlık isminde ifade ettiğimiz gibi kulun ibadetlerinin var oluşundaki rolündeki acziyetini göstermektedir.

2.3.3.13. El-Muşavvir

22.

fâ‘ilâtün / mefâ‘ilün / fa‘lün

1. Zerķ-ıla ũonlaruñ ‘abā itme

Göñlegiñ bî-sebep řabā itme

(Ey sūfî, hile ve riya ile donlarını hırka etme, gömleğini de sebepsiz yere cüppe etme.)

2. Şūfiyā gel bu tāc u ħırķa-y-ıla

Nefsüñe şurı iftirā itme

(Ey sūfî, gel, bu taç ve hırka ile nefsine kuru iftira etme.)

3. Ĥāl-ile eyleyen güzel eyler

Ķāl-ile ķātı hūy ü hā itme

(Hal¹¹² (dili) ile hareket eden güzel eyler, kâl¹¹³ ile (o güzelliği) boşa harcama.)

¹¹¹Bekir Topaloğlu, “Bârî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, c. 5, s. 73.

¹¹² **Hâl:** Tasavvufta, Allah’ın kulun kalbine ihsan ettiği feyiz, bereket, his ve marifet gibi mevhumlardır. Yalnız Allah’ın rızasını amaçlayan ve O’nun rızasına uygun hareket eden kişilere hal ehli, batınî ilme de hâl ilmi denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.154.)

¹¹³ **Kâl:** Arapça “dedi” manasına gelmektedir. Tasavvufta şer’î ilimlere “kâl ilmi” denilmektedir. Hâle dönüşmedikçe “kâl” makbul görülmemiş; “hâl”in de “kâ”l ile olanı daha evla sayılmıştır. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.340.)

4. Vā‘izā nefsüñ itmedin tehzīb

Hulq-ıla halka çok cefā itme

(Ey nasihat veren kişi, nefsini ıslah etmeden doğuştan gelen huyla halka eziyet etme.)

5. Bāğa gel bülbül-i suhendān ol

Ġayrı kuşlar gibi nevā itme

(Gel, bağda güzel söz söyleyen bülbül ol, başka kuşlar gibi ötme.)

6. Olma ehl-i hevā ile hem-dem

Kendüñe yādı āşinā itme

(Gel, nefsin isteklerine göre yaşayan kişilerle arkadaş olup yabancıları kendine dost edinme.)

7. Şūfī kalbini şāf idenlerdür

‘Amelüñ hālīş it riyā itme

(Sufi kalbini temiz tutanlardır. Sen de amelinde halis ol, riya etme.)

8. Kimyāgerler işte bunlardır

Ṭaleb-i kesb-i kimyā itme

(İşte kimyagerler bunlardır (kalbini ve amelini halis tutup riya etmeyenler). Sen kimya kazanmayı talep etme.)

9. Ehliñ ayağı tozu cevherdür

Gözüñe ġayrı tūtiyā itme

(Ehil kişilerin ayağının tozu cevherdir, o tozdan başkasını gözüne sürme etme.)

10. Zāhidüñ zühdi fāyide itmez

‘Ömrüñi yok yere hebā itme

(Ömrünü yok yere harcama, zira zahidin zühtü,¹¹⁴ takvası fayda etmez.)

¹¹⁴ **Zühd:** Kelime manası “soğuk ve ilgisiz davranmak”tır. Tasavvufta ise dünyevi ve uhrevi tüm isteklere yüz çevirerek yalnızca Allah’a yönelmek; gönlünde O’ndan gayrısının sevgisine yer vermemektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.389.)

11. ‘Ayb olur halk içinde her hünerüñ

Sözi bu tarz-ile edā itme

(Sözü bu şekilde söyleme, zira gösterdiğin her hüner toplumda ayıp olarak karşılanır.)

12. Yā İlāhî cemî’ kullaruñı

Müflis ü āç u bî-nevā itme

(Yâ İlâhî, bütün kullarını müflis, aç ve kısmetsiz etme.)

13. Râhî’(y)i itme kimseye muhtâc

Hîçbir derde mübtelā itme

(Râhî’yi hiç kimseye muhtaç ve hiçbir derde müptela etme.)

Açıklama:

Musavvir, “bir şeyi eğmek, bir şeyi kesmek, bir şeye yönelmek” manasındaki savr kökünden türemiştir. Lügat manası “bir şeyi şekillendiren ve ona suret veren” demektir. El-Musavvir Allah’a nispet edildiğinde “varlıkları şekillendiren ve onlara suret veren” anlamını içermektedir.¹¹⁵

Kuşeyri el-Musavvir esmasının açıklamasında “Allah Teâlâ kulu, kul zikredilmeyen bir şey iken onu yarattı, ona suret verdi. Buna göre kulun kendi haliyle övünmemesi kula vaciptir.”¹¹⁶ der. Gazali de kulun “Musavvir”den nasibinin “*kendi ruhuna şekillendiricilik vasfını kazandırması*”¹¹⁷ olduğunu söyler. Buradaki şekillendirmeden maksat hal ve ahlak üzerindeki şekillendirmelerdir. Bu esmanın şerh edildiği şiirde de riya, kibir, kalp temizliği, hal ehli ve kal ehli gibi suretle sirete işaret eden kavramlar öne çıkmaktadır. Râhî, sûfîyi riyakar ve kibirli olmaktan men edip ona kalbini temiz tutmasını ve kal ehli değil, hal ehli olmasını öğütlemektedir.

¹¹⁵ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s.197

¹¹⁶ Abdülkerim Kuşeyri, *Şerh-i Esmâillâhî'l-Hüsnâ-O'nun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011, s. 99.

¹¹⁷ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.99.

[9B]

2.3.3.14. El-Ġaffār

23.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Gülşen-i dīdāra gel ‘ilmüñle cehd it ‘āmil ol
Ka‘be-i maḳşūda gel Bābü’s-Selām’a dāḥil ol

(Çalışıp ilminle amel et, yüce Allah’ın tecelli bahçesi olan Ka’be’ye gel ve Bâbüsselâm’¹¹⁸dan (içeri) gir.)

2. Çeşm-i mā-zāġe’l-başar¹¹⁹dan rūşenālīk kesb idüb
Şāhidān-ı rahmet-i ḥaḳdan murāda vāşıl ol

(“Göz şaşmadı” ayetinin muhatabı olan Hz. Muhammed’in gözünden aydınlık kazanıp, murada Hakk’ın rahmetini görenlerden ulaş.)

3. Peyrev-i ḥayru’l-beşer olmak dilerseñ şūfiyā
Gel vücūduñ mülkine bir pādişāh-ı ‘ādil ol

(Ey sūfî, yaratılmışların en hayırlısı olan Hz. Muhammed’in izinden gitmek istersen eğer, gel varlığının mülküne adaletli bir padişah ol.)

4. Her fuzūluñ ṭa‘n-ı zehr-āmīzini şükür bilüb
Ḳo me‘ānī baḥşini ‘ilm-i ledünde fāzıl ol

(Her haddini bilmezin zehirli kınamasını şükür bilip mana bahsini bırak ve ledün ilminde¹²⁰ üstünlük kazan.)

¹¹⁸ **Bābü’s-Selām:** Farklı mekanlara ait üç kapı bu isimle tesmiye edilmiştir: Kâbe’nin Şam tarafına bakan kapılarından biri (Ebu’l-Velid El-Ezrakî, *Aḥbâru Mekke-Mekke Tarihi*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.417.), Topkapı Sarayı’nın esas giriş kapısı (Semavi Eyice, “Bâbüsselâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.410-411.), ve Hz. Muhammed’in kabrinin bulunduğu Mescid-i Nebevî’nin ilk kapılarından biri Bābü’s-Selām adıyla anılmaktadır (Nebi Bozkurt, M, Sabri Küçükaşçı, “Mescid-i Nebevî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C.29, s.281-290) .

¹¹⁹ Necm 53/17:“Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.”

¹²⁰ **İlm-i ledün:** Allah tarafından ilham yoluyla verilen ilimdir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.307.)

5. Bir dahı girmez ele kālā-yı ‘ömr-i nāzenīn

Sālik-iseñ naḳdiñi dünyāya virme ‘āḳil ol

(Nazlı ömür sermayesi bir daha ele girmez; eğer Hakk yolcusu isen akıllı ol ve elindeki bu sermayeyi dünya için harcama.)

6. Kimyāger ḳalbini tehzīb idenler aḳlanur

Rāh-ı ḥaḳda Rāhiyā kesb-i kemāl it kāmīl ol

(Ey Rāhī, kalbini tehzīb¹²¹ edenler aklanır, sen Hakk yolunda olgunluk kazanarak kemale er.)

7. Şeyḥ-i İslāmıñ rızāsınca dirilmekdür murād

Her mürīde rāzıñı açma mürīd-i ḳābil ol

(Murad edilen, İslam şeyhinin rızasına göre dirilmektir; tarıkata giren her dervişe sırrını açma ve kabul eden bir mürit ol.)

Açıklama:

Gaffâr, “Affetmek, bağışlamak, örtmek” manasındaki **gafr** kökünden türemiş olup lügat manası “çokça bağışlayan, affeden, birinin suçunu örten” demektir. El-Gaffâr, Allah’a nisbet edildiğinde “dünya ve ahirette kullarının hata ve kusurlarını bağışlayıp onları örten” manasına gelmektedir.¹²²

El-Gaffâr esmasının şerh edildiği şiirde esmanın “örtmek” ve “bağışlamak” manalarına mutabık olarak Râhî son beyitte müride sırlarını ifşa etmeyip örtmesini öğütlemektedir.

¹²¹ **Tehzīb:** Düzeltme, ıslah etme demektir. İstilahta ise hâl ve kâl bakımından şeriata aykırı her şeyden arınmak: ahlakî güzelleştirmektir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.645.)

¹²² Bekir Topaloğlu, “Gafûr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1996, C.13, s.286-287.

2.3.3.15. El-Ḳahhār

24

mefāʿilün / mefāʿilün / feʿülün

1. Tevekkül eyledüm kısmet senüñdür

Ḳadīmī bendeye himmet senüñdür

((Ya Rabb) kısmetin senin olduğuna tevekkül ettim. Daima, kula yardım edip ihsanda bulunmak sana aittir.)

2. Kerem kıl eyleme muhtâc-ı niʿmet

Huṣūsan kul senüñ niʿmet senüñdür

(Bilhassa kul ve nimet senindir. Kerem kıl, nimete muhtaç eyleme.)

3. Ḥabībün Muṣṭafā ḥaḳkı-y-çün açma

ʿUyūbum perdesin ʿismet senüñdür

(Habibin Muhammed Mustafa hakkı için, ayıplarımın perdesini açma, zira ismet¹²³ sana aittir.)

4. Ne miḳdârı olur bir zerre ḥâkiñ

Nedür kıymet ana kıymet senüñdür

(Bir zerre toprağın ne değeri vardır, ona değer vermek nedir? (Asıl) değer senindir.)

5. İlāhī bir ʿaceb ḥikmet görenler

Beni şāʿir şanur ḥikmet senüñdür

(Allah'ım, (bende) şaşırtıcı bir hikmet¹²⁴ görenler beni şair sanır, (oysa) asıl hikmet senindir.)

6. Ğarīb aḥvāline ʿaynında nāsıñ

Ḳanı ibret kamu ʿibret senüñdür

(İnsanların gözlerinde, zavallı hallerine dair ibret hani! Bütün ibretler senindir.)

¹²³ **İsmet:** Temizlik, masumluk ve günden uzak olmak anlamlarına gelmektedir. Peygamberlere mahsus sıfatlardandır. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.252.)

¹²⁴ **Hikmet:** eşyanın hakikatini, var oluş nedenini, hususiyetlerini ve tesirlerini bilip ona göre davranmaktır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s.208.)

7. Baña ‘âlem ne ğam etmezse ‘izzet

Yakînum var benüm ‘izzet senüñdür

(Âlem bana hürmet etmez, saygı duymazsa dert değil, saygı ve hürmetin sana ait olduğuna kesin inancım var benim.)

8. Görürsün ehl-i şüretler katında

Ne kıadrüm var benüm kudret senüñdür

(Dünya ehli katında benim ne kadar kıymetim olduğunu görüyorsun, güç ve kuvvet senindir.)

[10A]

9. Meded İslâmı kıl küffâra ğâlib

‘İnâyet sendedür kudret senüñdür

(Güç ve kuvvet senindir, yardım (ancak) sendendir. Yardım et, İsalâm’ı kafirlere karşı galip kıl.)

10. ‘Adl üzre olursa ehl-i İslâm

Muzaffer-fer olur nuşret senüñdür

(İslam ehli adalet üzere olursa zafer ve şan kazanır, fakat asıl zafer senindir.)

11. Bi-ḥamdi’l-lâh hezârân şükr ü minnet

Benümle ḥâne-i vahdet senüñdür

(Allah’a binlerce hamd olsun ki şükür ve teşekkür benim, vahdet¹²⁵ hanesi senindir.)

12. Güzeldür dāyimā tenhā temāşā

Benümdür gülşen-i vuslat senüñdür

(İlahi güzellikleri yalnızken seyretmek daima güzeldir, (o güzellikleri temaşa etmek) benim, (seyre daldığım) vuslat¹²⁶ bahçesi ise senindir.)

13. Ğamuñla Râhi’(y)i tenhā düşürdün

Temāşā sendedür rahmet senüñdür

¹²⁵ **Vahdet:** Birlik demektir. Tasavvufta ise hakiki anlamda bir olan Allah’a isnat edilir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s. 363.)

¹²⁶ **Vuslat:** Ulaşmak, erişmek anlamlarına gelir. Tasavvufta ise Hakk’a kavuşmayı, kemale ermeyi ve seyr u süluku tamamlamayı ifade eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s.375.)

(Râhî'yi kendi gamınla baş başa bıraktın, (onun) temaşa(sı) sendedir, rahmet senindir.)

14. Koma elden şîrât-ı müstakimi

Eyâ sâlik yûri devlet senüñdür

(Ey Hakk yolcusu, dosdoğru yoldan ayrılma, o yolda yürü. İşte o zaman saadet senindir.)

15. Vücûduñ mülkine hâkim olursan

Serây-ı gülşen-i cennet senüñdür

(Varlık mülküne hakim olursan cennet bahçesindeki köşk senindir.)

16. Bilürseñ kârını bu kişt-zârıñ

Hemân kâruñda ol şan'at senüñdür

(Eğer bu ekin tarlasının fayda ve kazancını bilersen o kazancındaki sanat ancak senindir.)

17. Muḥammed yâr olur Allâh yâver

‘Adüvden ğam yeme fırsat senüñdür

(Allah sana yardımcı, Hz. Muhammed de dost olur. Düşmandan dolayı kederlenme, zira fırsat senindir.)

Açıklama:

Kahhâr, “yenmek, galip gelmek, zorlamak, mecbur bırakmak” anlamındaki **kahr** kökünden türemiş olup lügat manası “yenilmeyen, muzaffer olan, daima galip gelen” demektir. El-Kahhâr kelimesi Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “mahlukata boyun eğdirip onlara üstün gelen yagane galip, sonsuz güç ve tasarruf sahibi” anlamını ihtiva etmektedir.¹²⁷

El-Kahhâr esmasının şerh edildiği şiirde Râhî, esmanın anlamına mutabık olarak güç ve kudretin yalnız Allah’a ait olduğunu ifade etmekte ve İslam’ın küffara üstün gelmesi için Allah’tan yardım dilemektedir. Kulun, bu esmadan nasibi olan gerçek zaferi ise doğru yolda istikametine ve kendi varlığındaki hükümlanlığına bağlamaktadır.

¹²⁷Bekir Topaloğlu, “Kahhâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C.24, s.169-170.

2.3.3.16. El-Vehhāb

25.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilāt

1. Ben gülistān-ı cemāl-i lā nazīre nāzıram

Ben esīrān-ı celāl-i bī-vezīre hāzıram

(Ben eşi benzeri olmayan cemalin gül bahçesine bakmaktayım. Veziri olmayan celal sahibi yüce Allah'ın esirlerinin huzurundayım.)

2. Himmetüm budur benüm üstādı şākird eyleyem

Şan'at-ıla şehir-i 'aşk içre be-ğāyet māhirem

(Aşk şehri içerisinde sanatta oldukça mahirim; benim niyetim üstadı şakirt¹²⁸ eylemektir.)

3. Yār-i cānuñ yolına dirlerse cānuñ kıl fedā

Ol kadar nesne baña müşkil degildür kādirem

(Eğer cana yar olan sevgilinin yoluna canını feda et derlerse, o kadar şey bana zor gelmez. Bunu yapmaya kadirim.)

4. 'Ārif-i hāḳḳ devlet-i dünyā-y-ile fahr eylemez

Faḳruma incinmezem el-ḥamdü li'l-lāh fāhirem

(Allah'a hamd olsun ki fakirliğimden dolayı üzülmem, onunla övünürüm. Zira hakkı bilen kişi dünya saadetiyle övünmez.)

5. Kudret anuñ zulmet ehline delīlem hādiyem

Hikmet anuñ ḥācet ehline mu'īnem nāşırem

(Ben zulmet¹²⁹ ehline delilim, onlara doğru yolu gösteririm, kudret Allah'ındır. Ben de ihtiyaç sahiplerine yardımcıyım, hikmet O'nundur.)

¹²⁸ **Şakirt:** Şeyhin (üstadın) eğitimi altındaki müride denir. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.323.

¹²⁹ **Zulmet:** "Karanlık" demektir. Tasavvufta ise maddi âlemi, günahı ve nurun karşıtı olan karanlığı ifade etmektedir. (Uludağ, age, s.388.)

6. Zî sa'âdet Râhiyâ ol pâdişâh-ı 'âdilûn

Çapusunda bendeyem hıdmetde ammâ kâşirem

(Ey Râhî, hizmette kusurlu ve aciz olsam da o adaletli padişahın kapısında kul olmak ne güzel bir saadettir.)

7. Şükr ü minnet der-ḥaḳîḳat murğ-ı bâğ-ı devletem

Bûlbûl-i gülzâr-ı nûzhetgâh-ı 'aşkam şâ'irem

(Şükürler olsun ki hakikat kapısında saadet bağının kuşuyum. Aşkın mesire alanındaki gül bahçesinin bûlbûlüyüm, şairim.)

[10B]

8. Görse bu siḥri olur dem-beste her siḥr-âferîn

Ġafletûnden sen beni ey ḥ^âce şanduñ sâḥirem

(Ey hoca, bu sihri gören her sihirbazın nefesi tutulur. Sen gafletinden dolayı beni sihirbaz sandın.)

9. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât

Yaraşur üslûb-i nazm içinde dirsem nâdirem

(Şiir üslubunda nadir olduğumu söylesem münasiptir, yakışır.)

Açıklama:

Vehhâb, “verme, ihsan etme, hibe ve hediye etme” anlamındaki **vehb** kökünden türemiş olup mübalağa ifade eden bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “karşılıksız bol bol veren, lütfu ve ihsanı çok olan” anlamını ifade etmektedir.

Gazali, El-Vehhâb ism-i şerifinden tam anlamıyla nasiplenmiş kişinin dünyevi ve uhrevi bir karşılık beklemeksizin Allah yolunda bütün varlığını, hatta canını dahi verebilenler olduğunu söyler.¹³⁰ Bu anlama mutabık olarak şiirde Vehhâb ismi kulun ondaki nasibi üzerinden şerh edilmektedir. Bu bağlamda Râhî, sevgilinin uğruna can vermenin ona zor gelmeyeceğini, maddi bir varlığı olmadığını, fakirliği ile övündüğünü, yine de ihtiyaç sahiplerine yardım edip, doğru yolu göstererek onlara

¹³⁰ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.105.

ihsanlarda bulunduğunu söylemekte ve asıl saadetin Allah'ın kapısında kul olmak olduğunu vurgulayarak isteğinin yalnızca Allah rızası olduğuna işaret etmektedir.

2.3.3.17. Er-Rezzāk

26

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

1. Baña dergāhuñ yeter her derde muhtāc eyleme

Derd-i 'aşkuñ var-iken her derde muhtāc eyleme

(Allah'ım! Senin dergahın bana yeter beni başka kapıya muhtaç eyleme. Senin aşkının derdi varken beni ondan başka dertlere muhtaç eyleme.)

2. Şāh-ı 'ādilsün celāl-ile cemālūñ 'izzeti

Ferd ü vāhidsün kerem kıl ferde muhtāc eyleme

(Adaletli bir padişahsın, senin eşin yok, teksin. Celal ve cemalinin izzeti hürmetine kerem kıl beni hiç kimseye muhtaç eyleme.)

3. Rūhumı gel eyle terkīb-i 'anâşırdan ḥalāş

Kimseden naḥd-i sefid ü zerde muhtāc eyleme

(Ruhumu unsurların¹³¹ (toprak, su, ateş ve hava) terkibinden (oluşan bedenden kurtar ve beni kimsenin beyaz ve sarı akçesine muhtaç eyleme.)

4. Mu'tedil eyle mizācum şerbet-i takvā-y-ile

Hikmet-i dārū-yı germ ü serde muhtāc eyleme

(Takva¹³² şerbeti ile mizacıma mutedil eyle, beni sıcak ve soğuk ilacın hikmetine muhtaç eyleme.)

5. Rāhi'ye ḡāib ḥazīneñden 'aṭālar gösterüb

Merde muhtāc eyleme nā-merde muhtāc eyleme

¹³¹ **Terkīb-i anâsır** (anâsır-ı erba'a): Mahlukatin yaratıldığı dört ana unsur olan toprak, su, ateş ve hava kastedilmektedir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü*, Kapı yayınları, İstanbul 2012. s.23.)

¹³² **Takvâ**: Allah'ın rızasına aykırı hal ve hareketlerden uzak durma. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999, s.508.)

(Senin görünmez hazinenden Râhî'ye lütuflar gösterip onu merde de namerde de muhtaç eyleme.)

6. Yâ ilâhî ḥâzretüñden bir süâlüm var benüm

Müdde'ilerden cevâb-ı berde muhtâc eyleme

(Ey Rabbim! Yüce zatından bir suâlüm vardır; beni müddeilerden¹³³ gelen sert cevaba muhtaç eyleme.)

Açıklama:

Rezzâk “rızkılandırmak” anlamındaki **rezk** kökünden türemiş olup mübalağa ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “çokça rızık veren” demektir. Allah’a nisbet edildiğinde “mahlukatın ihtiyaç duyduğu maddi, manevi her türlü rızık yaratan ve onları sahiplerine ihsan eden” anlamını ifade etmektedir.¹³⁴

Gazali, rızık bedenın ihtiyaç duyduğu zahirî rızıklar ve ruhun ihtiyaç duyduğu batınî rızıklar olmak üzere ikiye ayırır.¹³⁵ Er-Rezzak esmasının şerh edildiği şiirde de Râhî zahirî rızıklara ihtiyaç duymaktan Allah Teala'ya sığınıp kendisine takva ve istiğna gibi batınî rızıklar ihsan etmesini dilemektedir. Râhî'nin bu münacatı, rızık verenin yalnızca Allah Teâlâ olduğunun bilincinde olduğunu göstermesi bakımından da er-Rezzak isminin anlamı kapsamındadır.

2.3.3.18. El-Fettâh

27.

fe'îlâtün / mefâ'ilün / fe'ilün¹³⁶

1. Ağla ey zahmet ıssı fi't-teberât

Cüy-i rahmet olur düşen kaçarât

(Ey zahmet sahibi, seferde ağla, zira gözlerinden düşen gözyaşı damlaları rahmet deresi olur.)

¹³³ **Müddei** (iddia eden): Düşüncelerinde ariflerden farklı izharlarda bulunan ham kişiye denir. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.347.)

¹³⁴ Bekir Topaloğlu, “Rezzâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C.35, s.47-48.

¹³⁵ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.108.

¹³⁶ Veznin ilk tef'ilesi “fâ'ilâtün” olarak gelmiştir.

2. Ğāfil olma şarāb-ı keşretten

Bezm-i Ğışın soñundadır sekerāt

(Kesret¹³⁷ şarabının sarhoşluğu zevk¹³⁸ ve safa meclisinin sonunda hasıl olur. Sakın bundan gafil olma.)

3. Özge ğamdan bitimek aḥvāli

Çeşm-i aḥvelde kalmadı ‘aberāt

(Bu şaşı gözde gam ve keder hallerini tasvir etmekten başka açıklayacak bir husus kalmadı.)

4. Kārīnı muḥkem eyle evvel dem

Eylemez aşşı soñ nefes ḥaserāt

(Başlangıçta işini sağlam yap, zira son nefeste üzölmek fayda etmez.)

5. Rāhiyā būsitān cennetde

Ādemüñ ağzına sunar şemerāt

(Ey Rāhî, cennette bahçe insanın ağzına meyveler sunar.)

Açıklama:

Fettâh, “açmak, hüküm vermek, fethetmek” anlamındaki **feth** kökünden türemiş olup mübalağa ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “çokça fetheden, zaferler kazanan” demektir. El-Fettâh kavramı Allah’a nisbet edildiğinde “bütün iyilik ve hayır kapılarını açan, cümle ihtilafların nihaî hakemliğini yaparak mutlak adaleti tesis eden, hak ile bâtilı birbirinden ayırıp hakikati açığa çıkaran, haksızlık ve zulme uğrayanlara yardım edip mümin kullarını muzaffer kılan” mânalarını tazammun etmektedir.¹³⁹

¹³⁷ **Kesret:** Çokluk demektir. İstılahta ise tek olan Allah’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli ederek çokluk halinde görünmesini ifade eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.210)

¹³⁸ **Zevk:** ilahi tecellilerin belirttiği manevi haller, ilham yoluyla hakikate vakıf olma hali. Tarikattaki manevi makamların ilkidir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.384.)

¹³⁹ Bekir Topaloğlu, “Fettâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C.12, s.482-483.

Râhî el-Fettâh esmasının şerh edildiği şiirde dünyada çekilen sıkıntı ve acıların rahmet kapılarının açılmasına ve cennette rahata ermeye vesile olacağına vurgu yaparak kulun kazanacağı ebedi zafere işaret etmektedir.

2.3.3.19. El-‘Alīm

28.

müstef‘ilātün / müstef‘ilātün / müstef‘ilātün / müstef‘ilātün

1. Ez-râh-ı ğurbet ez-rüy-i ħurbet elḥamdülillāh elḥamdülillāh
Zī luṭf-i kāmīl zī baḥt u devlet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Gurbet¹⁴⁰ yolunda ve kurbet¹⁴¹ (makamında olduğum) için Allah’a hamdolsun. (Bu) ne güzel kamil lütuf, ne güzel talih, ne güzel saadettir.)

[11A]

2. Düş oldı gönlüm bir âşināya evşāf-ı ḥüsni mā lā-nihāye
Eṭvār-ı pāki burhān u ḥuccet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Elḥamdülillāh, gönlüm, nihayetsiz güzel vasıfları olan bir dosta kapıldı. O dostun kusursuz tavırları hüccet ve delildir.)

3. Bāzār-ı ‘aşka girdüm girelden bir ‘āşıgam ben bir dilberüm var
Ġāyet güzeldür Allāh’a minnet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Aşk pazarına girdiğimden beri ben bir aşığım ve gönül çeken bir sevgilim var. Allah’a şükür (sevgilim) gayet güzeldir, elḥamdülillāh.)

¹⁴⁰ **Gurbet:** Bir amaç uğruna vatandan ayrılmak demektir. Tasavvufta ise ruhlar âlemi insanın asli vatanı, dünya ise gurbet mahallidir. Bu yüzden ruh daima asli vatanı olan ruhlar âlemini özler ve oraya gitmeyi arzular. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.149.)

¹⁴¹ **Kurbet:** Yakın olmak demektir. Tasavvufta ise Allah’ın sıfatlarının kulda yerleşmesi sonucu kulun Rabb’iyle arasında hasıl olan yakınlığı ifade eder. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.384.)

4. Şad-bâr tevbe şûfî şarāba içdüm lebinden şāfî şarābı

Lezzetde olmaz ol deñlü şerbet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Ey sūfî, şarap içmeye yüz kere tövbe olsun. Zira ben o sevgilinin dudağından gerçek şarabı içtim. Hiçbir şerbet o denli lezzetli olamaz, elhamdülillah.)

5. Kimdür ki olmaz dilden esîri ol dil-rubā-yı ḥāṭır-peṣîriñ

Ḥarf-i kelāmı menşûr-i raḥmet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Sevilip beğenilen o güzel sevgiliye (canı)gönülden esir olmayacak olan kimdir? Onun sözlerinin her harfi rahmet saçıyor, elhamdülillah.)

6. Râhî nedür bu silk-i cevāhir-çün necm-i dürrî hep dürr-i zâhir

Nezd-i ehâli bâ-ḳadr u kıymet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Râhî, bu cevher ipliği için hep parlayan yıldız (ve) görünen inci nedir? Halk katında onlara verilen kadir kıymet nedir? Elhamdülillah.)

7. Bir şîrdür bu hoş tarz u şûret bir nazm-ı dürrî [bu]¹⁴² pür-kâr u şan‘at

Bir bahirdür bu bir mevc-i ḥikmet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Bu, hoş tarzı ve görüntüsü olan fayda ve sanat dolu bir şiidir. Bu bir derya, bu bir hikmet dalgasıdır. Elhamdülillah.)

Açıklama:

‘Alîm, “bilme, idrak etme, tanıma, öğrenme, anlama” manasındaki ‘ilm kökünden türemiş mübalağa ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “çok bilgili, âlim, mütehassıs” demektir.¹⁴³ Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a nisbet edildiğinde “gizli ve âşıkâr tüm sırları; görünen ve görünmeyen her şeyi; geçmişi, hali ve geleceği; küçük büyük her şeyi bilen, onlardan haberdar olan; ilmi her şeyi kuşatan” anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁴⁴

El-‘Alîm esmasının şerh edildiği şiirde sembolik bir anlatım hakimdir. Bu durum esma ile şiir arasında ilişki kurulmasını zorlaştırmıştır. Râhî’nin, şiirde vurguladığı manevî makamları ve hikmet olarak nitelendirdiği şiirleri, gerektirdikleri

¹⁴² “bu” sözcüğü metinde satırın üst kısmına yazılmıştır. Metne dahil edildiğinde vezin bozulmaktadır.

¹⁴³ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük El-Mu‘cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁴⁴ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s.222.

ilim hasebiyle, el-‘Alîm sıfatının tecellisi olarak kabul etmek mümkündür. Bu bağlamda denilebilir ki el-Alîm ismi kuldaki tezahürleri üzerinden şerh edilmiştir.

2.3.3.20. El-Ḳābız

29.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ey cihād-ı ekber itdüm ben dīn-i ehḳāb-ile
Ḥāneñi pür eyleme luṭf it ḥarām esbāb-ile

(Ya rabbi, ben çağların dini olan İslam’la nefsim karşı büyük bir mücadele verdim, onunla savaştım. Lütfeyle, (gönül) evini haram vasıtalarla doldurma.)

2. Ḥaḳ te‘ālānuñ ‘iḳāb-ı mühim-nākı vardur
Zulme ādem tevbeler itmek gerek her bāb-ile

(Hak Teala’nın önemli azabı vardır, (bu azaba duçar olmamak için) insanın her hususta zulme tövbe etmesi gerekir.)

3. Ḳatl-i nefis itmek olur fāḥiṣṣ günah-ı bī-ḥisāb
Öldür ammā kāfiri ṣimṣīr-i āteṣṭāb-ile

(Şüphesiz ki birini öldürmek çok çirkin, hesapsız bir günahdır, ancak kafiri keskin bir kılıçla(işkence etmeden) öldürebilirsin.)

4. Dīn-i pākiñ sırrını vā‘iz güzel tefsīr ider
Şoḥbet etmek gerçi kim ḥoṣdur ulu’l-elbāb-ile

(Her ne kadar vaiz halis dinin sırrını güzel açıklar ise de insana zevk veren akıl sahipleri ile sohbet etmektir.)

5. Ḥaḳ kelāmı ‘ārif-i billāh tekfīr eylemez
Ey faḳḥ-i ‘ilm-i dīn olmak gerek ādāb-ile

(Allah’ı bilen kişi doğru sözü inkar etmez. Zira din ilimlerinde fakih olmak adap iledir.)

6. Siz bilürsüz vâdi-i dūzahda ejderhā-y-ile

Cānavarlar vardur ezfār-ile enyāb-ile

(Siz bilirsiniz ki cehennem vadisinde ejderha ile sivri tırnakları ve sivri dişleri olan canavarlar vardır.)

7. Zīver-i dünyā-yı dūna Rāhiyā mağrūr olan

Kendüyi ādem yerine kıomasun eḥsāb-ile

(Ey Râhî, alçak dünyanın süsüyle gururlanan kişi nesep dolayısıyla kendini insan yerine koymasın.)

Açıklama:

Kâbız, “bir şeyi tutmak, almak, daraltmak” manasındaki **kabz** kökünden türemiş olup kelime anlamı “alan, kavrayan, daraltan demektir. İlahî isimlerden biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “lütettiği her türlü rızık ve nimeti, dilediği kişiye daraltan; dirilerin ruhlarını kabzedip onları öldüren” anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁴⁵

Gazali, kulun el-Kâbız esmasındaki nasibinin “*Allah’ın Kibriya ve Celal sıfatlarından, düşmanlarına karşı reva göreceği çeşitli azaplarından söz ederek onların kalplerini kabz*”¹⁴⁶ etmek, yani daraltmak olduğunu söyler. Bu esmanın şerhinde Gazali’nin ifade ettiği manaya işaret vardır. Râhî, zulmün ve birini öldürmenin ne kadar büyük bir günah olduğunu vurgulayarak Allah’ın azabını hatırlatmakta ve tövbeye teşvik etmektedir.

2.3.3.21. El-Bāsıṭ

30.

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

1. Bārān-ı vefā gör nedür im‘ān-ı nazar kıl

İḥsān-ı ḥüdā gör nedür im‘ān-ı nazar kıl

(Dikkatlice bak! Vefa yağmurunun, Allah’ın lütuf ve kereminin ne olduğunu gör.)

¹⁴⁵Bekir Topaloğlu, “Kâbız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C.24, s.26.

¹⁴⁶ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferhat, Merve Yayınları, s.113.

2. Elvâh-ı haķâyıkda olan şüret ü ma'nâ
Yārân-ı safâ gör nedür im'ân-ı nazar kı

(Dikkatlice bak! Hakikatler levhasındaki suret ve mananın, safa dostlarının ne olduğunu gör.)

[11B]

3. Şahra'l-mere feyzi irişür kılsa temevvüç
‘Ummân-ı ‘atâ gör nedür im'ân-ı nazar kı

(Dikkatlice bak ve dalgalandığında bereketi kurak toprağa ulaşan cömertlik denizinin ne olduğunu gör.)

4. Ey ‘âķil u ferzâne yüri dâr-ı fenâda
Bostân-ı beķâ gör nedür im'ân-ı nazar kı

(Ey akıllı ve âlim kişi, fani olan dünyada etrafına dikkatlice bakarak yürü ve ebedi bir bahçe olan ahiretin ne olduğunu gör.)

5. Ey Râhi-i bî-dil güle gülzâr-ı şafâda
Elhân-ı nevâ gör nedür im'ân-ı nazar kı

(Ey âşık Râhî, safa bahçesindeki güle dikkatlice bak ve ahenk(li) namelerin ne olduğunu gör.)

Açıklama:

Bâsıt, “bir şeyi yaymak, açmak, genişletmek” manasındaki **bast** kökünden türemiş olup lügat manası “yayan, açan, genişleten” demektir. İlâhî isim olarak Allah’a izafe edildiğinde “dilediğinin rızkını genişleten, dilediğine çokça lütuf ve ihsanda bulunarak nimetlerini onun önüne seren; ruhları bedenlerine yayan” manalarını tazammun etmektedir.¹⁴⁷

El-Bâsıt esmasının şerhinde Râhî, Allah’ın lütuf ve keremini zikrederek el-Bâsıt isminin kainat üzerindeki tecellilerine dikkat çektikten sonra esmanın kuldaki tezahürü olan cömertlik vasfını kurak toprakları bereketlendiren coşkun bir denize benzetir.

¹⁴⁷Bekir Topaloğlu, “Bâsıt”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C.5, s.101-102.

2.3.3.22. El-Hâfiz

31.

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. ‘Âlem-ârâlık düşer envâr-ı dîdâr üstine

Var mı bir şâfî nazar ebşâr-ı bîdâr üstine

(Dîdârın¹⁴⁸ nurlarına âlemi süslemek düşer. Uyanık gözlere sahip kişilerde bunu görebilecek halis bir bakış var mıdır?)

2. Kanda olur bülbül-i gûyâ gibi bir hoş-nefes

Çok münâsib medh okır ezhâr-ı ruhsâr üstine

(Şakıyan bülbül gibi hoş bir nefes nerede vardır? Zira o bülbül sevgilinin çiçeğe benzeyen yanaklarına çok münasip övgüler yapar.)

3. Toldurur dil-keş-nevâ-y-ile riyâz-ı ‘âlemi

Ehl-i ‘aşk olmak düşer ol murğ-ı gülzâr üstine

(Gül bahçesinin kuşu olan bülbül âlemdeki bahçeleri gönül çeken namelerle doldurur. Aşk ehli olmak ona düşer.)

4. Murğ-ı cân-ı ehl-i dil kayd-ı bedende kalmasa

Nesne görmez gözleri konmazsa dîvâr üstine

(Gönül ehlinin kuşa benzeyen ruhu bedene bağlı kalıp onun duvarlarını aşmazsa gözleri hiçbir şey görmez.)

5. Cānib-i hâkdan aña ilhām ilhām üzredür

Çavş-ı a‘zamdan gelür ihbâr ihbâr üstine

(Ona (gönül ehline) yüce Allah tarafından ilham üzerine ilham, büyük derecelere ulaşmış velilerden de haber üstüne haberler gelir.)

¹⁴⁸ **Dîdâr:** “Yüz, çehre, görüş” demektir. Tasavvufta ise Allah’ın tecellisini, İlahî güzelliği ifade eder. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.116.)

6. Ger çekem şüfî yarar şâfî şarâbı Râhiyâ

Kanı mest olmak düşer ol merd-i huşyâr üstine

(Ey Râhî, akıllı kişilerin mest olması gerekir. Bu sebeple ey sofu, gel biz de saf şarabı çekelim, bize yarar.)

7. Ğaflet-ile pür-mehâlikdür mesâlik nâgehân

Yolu anuñ vay eger uğrarsa âyyâr üstine

(Yolu gafil kişilere uğrayanların vay olsun haline, onların yolu gaflet ve ansızın gelen tehlikelerle doludur.)

Açıklama

Hâfız, “indirmek, alçaltmak” manasındaki **hafđ** kökünden türemiş olup lügat manası “indiren, alçaltan, değerini azaltan” demektir. Allah’a isnat edilen isimlerden biri olarak “*zilleti ve alçaltılmayı hak eden kullarının şan, şeref ve itibarlarını ellerinden alıp onları hakir, zelil ve rezil duruma düşüren*”¹⁴⁹ anlamlarını içermektedir.

Şiirle esma arasında anlam ilişkisi kurulamamıştır.

2.3.3.23. Er-Râfi‘

32.

fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün

1. Baña göster kapını cā-yı sücûdum göre ben

Şıdk-ıla anda kıyâm-ıla ku‘ûdum göre ben

(Allah’ım, bana kapını göster ki secde ettiğim yeri göreyim ve orada her türlü kötülükten arınmış olarak halisane bir şekilde ayakta ve oturarak huzurda durayım.)

¹⁴⁹ Metin Yurdağür, *Esmâ-i Hüsnâ’yı Anlama Klavuzu*, İFAV Yayınları, İstanbul 2021, s.136.

2. Ben ğubārında yürür zerre-i bî-kıymet iken

Pertev-i mihr-i cemālūñle vücūdum göre ben

(Ben toprağında yürüyen değersiz, küçücük bir parça iken senin yüzünün güneşinin ışığıyla varlığını göreyim.)

3. Hıl‘at-i devlet-ile nefis-i naķīm-ile ben

‘İzzet ü zilleti ıtlāk u kıyūdum göre ben

(Saadet kaftanı ve yaramaz nefsimle ben, izzeti affedilmem, zilleti de esaret zincirleri olarak göreyim.)

4. Baña eltāf-ı ‘amīm ile Hūdā ‘izzetine

Baña tevbih-i belīg ile hūdūdum göre ben

(Allah’ın yüceliği ve bana yapılan umumi lütuflar hürmetine güzel ve yerinde yapılmış bir azarlama ile haddimi bileyim.)

5. Rāhiyā ğülşen-i ‘ālemde ğülūñ lāle ile

‘Aybını görmeye ben kendü vurūdum gör(e) ben

(Ey Rāhî, kainat bahçesinde ğül ile lalenin aybını görmeyip kendi yerimi (hatalarımı) göreyim.)

[12A]

6. Varıcaķ haclet-ile kādī-i hācāt öñine

Şafvet-i ‘ālem-i ğayb-ıla şuhūdum gör(e) ben

(Utanarak, ihtiyaçlar kadısı olan yüce Allah’ın önüne(huzuruna) varınca ğâip âleminin saflığıyla ilahi tecellilere şahitliğini göreyim.)

Açıklama:

Râfî, “bir şeyi yükseltmek, yukarı kaldırmak, yüceltmek” manasındaki **ref‘** kökünden türemiş olup sözlük manası “bir şeyi yükselten, değerini ziyadeleştiren, yücelten ” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Alla’a nispet edildiğinde “kullarından dilediğini (müstahak olanı) yücelterek kendisine yaklaştıran, dünyada da ahirette de onları aziz ve şerefli kılan” anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁵⁰

¹⁵⁰Bekir Topaloğlu, “Râfî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 391.

El-Râfi' esmasının şerh edildiği şiir münâcat içermektedir. Râhî esmanın anlamına muvafık olarak kendi varlığının değersizliğini ve acziyetini dile getirdikten sonra yüce Allah'tan kendisini manen yükseltmesini dilemektedir.

2.3.3.24. El-Mu'izz

33.

mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ulün

1. Hışâr-ı enbiyâdur Ka'betu'llâh
Firâr-ı evliyâdur Ka'betu'llâh

(Allah'ın evi olan Ka'be peygamberler kalesi ve evliyaların kendisine firar ettiği yerdir.)

2. Temâşâ eylegil Bâbu's-Selâm'a
Medâr-ı aşfiyâdur Ka'betu'llâh

(Ka'be'nin Selam Kapısı'nı temaşa eyle, onu seyret. Zira Allah'ın evi olan o Ka'be bütün kötülüklerden arınmış halis kulların, etrafında dönüp durduğu yerdir.)

3. Şafâ'dan Merve'ye sa'y it şafâya
Civâr-ı eşhiyâdur Ka'betu'llâh

(Safa'dan Merve'ye sa'y et, zira Allah'ın evi olan Ka'be, eli açık, cömert insanların yakın olduğu yerdir.)

4. Meţâf-ı hâciyân-ı pür-şafâlar
Vaķâr-ı kibriyâdur Ka'betu'llâh

(Allah'ın evi olan Ka'be huzur ve neşe dolu hacıların etrafında döndüğü, tavaf ettiği yer ve yüce bir şereftir.)

5. Eyâ Râhî tavâf it şadıkâne
Mezâr-ı bî-riyâdur Ka'betu'llâh

(Ey Râhî, Allah'ın evi olan Ka'be'yi yürekten inanarak samimi bir şekilde tavaf et, zira orası riyasız bir ziyaret mekanıdır.)

6. Güzeldür yâr-ile seyr-i mu‘allâ

Diyâr-ı âşinâdur Ka‘betu’llâh

(Dostların diyarı olan Allah’ın evini sevgili ile birlikte yüksek bir yerden seyretmek güzeldir.)

Açıklama:

Mu’izz, “Güç, kuvvet, izzet ve şeref” mânasındaki **izz** kökünden türemiştir. “Mu’iz”in lügat manası “güç ve kuvvet veren” demektir.¹⁵¹ Allah’a isnat edildiğinde “insanlardan dilediğini yücelten, dilediğini güçlü ve değerli kılan” anlamını ifade etmektedir.¹⁵²

El-Mu’izz esmasının şerh edildiği manzumede Allah’ın yücelttiği mekan ve insanlara vurgu yapılmıştır. Râhî yüce Allah’ın evi ve en kutsal mekan olan Kâbe’ye güzel nitelermelerde bulunduktan sonra ona ancak halis ve cömert kulların ulaşabileceğini dile getirmektedir.

2.3.3.25. El-Muzill

34.

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Hâne-i dünyâ ne ğavġâdur ğubâr eksik degil

Hâk-sâr eksik muhâlîf rûzgâr eksik deĝil

(Dünya evi tozu, toprağı eksik olmayan bir kavga yeridir. Toz toprak içinde kalmış perişan insanlar ve ters esen rüzgar oradan eksik olmaz.)

2. Çâr erkânı belâ-yı nâgehânı eglenür

İ’tisâr eksik degil feryâd u zâr eksik degil

¹⁵¹ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu‘cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁵² Bekir Topaloğlu, “Muiz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C.31, s.94-95.

(O dünyada zorluk(lar), feryat(lar) ve ağlayıp inleme(ler) eksik olmaz, dört erkânı¹⁵³ ve ansızın gelen belası (bunlarla) eğlenir.)

3. Şıdķ u iħlāş-ile vācibdür inābet ādeme

Ƙahr u luţf-ı Ĥālķ leyl ü nehār eksik degil

(Bütün günahlardan yüz çevirerek sadakatle ve halisane bir şekilde Allah'a yönelmek insanoğluna vaciptir. Zira yaratıcının lütfu ve kahrı gece ve gündüz eksik olmaz.)

4. Bir ʔarīķ-ile sülūk ehlin temāşā eylesen

Gülşen-i cennetde gülden iftiħār eksik degil

(Bir sebeple sülūk ehlini seyretsen, cennet bahçesinde gülün daima övündüğünü (görürsün).)

5. Zühd ü takvā-y-ile fāħır ĥil'at-i ĩmān-ile

Dĩnle ĩslām içinde nām-dār eksik degil

(İslamda din, takva, züht ve değerli iman kaftanı ile ün kazanan kişiler eksik değildir.)

6. Her biri Nu'mān-ı Şānī'dür kemal-i 'ilm-ile

Çok bilür 'irfān-ı ' 'ālim i'tibār eksik degil

((Onların) her biri ilimdeki kemalleri sebebiyle Numān-ı Sānī'dir, zira âlimin irfanı çoktur, (ona) itibar eksik olmaz.)

7. 'Adl ü iħsān-ile ol ey nāşır-ı islām olan

Saṇā erbāb-ı velāyetden ĥişār eksik degil

(Ey İslam dinine yardım eden kişi, adalet ve ihsan üzere ol ki, velilik makamına ulaşanlardan sana kale (olacak kişiler) eksik olmaz.)

8. Her ne yüzden bir ġarībīñ ĥāline kılsañ naẓar

Rūz-i maħşerde ĥisāb-ı bĩ-şumār eksik degil

(Her ne sebeple (olursa olsun) bir garibe yardım edersen mahşer gününde (sana) hesapsız karşılık verilecektir.)

¹⁵³ **Çār erkân** (dört unsur/anâsır-ı erba'a): Bu terimle bazen toprak, hava, su ve ateş; bazen de soğuk, sıcak, yaş ve kuru kast edilmektedir. (İkender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.99.)

[12B]

9. Defter-i hikmetdür evrâķ-ı gülistân-ı cihân

Anda ma'nâ-yı nihân u âşikâr eksik degil

(Dünya bahçesinin yaprakları bir hikmet defteridir. Gizli ve aşikar manalar ondan eksik olmaz.)

10. Rû-yi mir'ât-i kulûb-i evliyâda Râhiyâ

Hâl-i âlemden ğubâr-ı inkisâr eksik degil

(Ey Râhî, velilerin kalp aynasında dünya hallerinden dolayı meydana gelen kırılma tozları eksik olmaz.)

11. Kadrini ğavvâş--ı deryâ-yı maḥabbet pek bilür

Baḥr-ı ğamda cevher-i kâmil 'ıyâr eksik degil

(Saflik derecesi yüksek, kamil cevherin kıymetini muhabbet denizinin dalgıcı çok (iyi) bilir. Gam denizinde o cevherin ayarı düşük olmaz.)

Açıklama:

Muzil “alçaklık, değersizlik, zillet” manasındaki **züll** kökünden türemiştir.¹⁵⁴ “Muzil” Allah’a izafe edildiğinde “kullarından dilediğini zelil, hakir ve alçak duruma düşüren, boyun eğdirten; izzet ve şeref kazandıran üstün nitelikleri dilediği kimseden kaldıran” anlamlarını içermektedir.¹⁵⁵

El-Muzil esmasının şerh edildiği şiirde esmanın “hakir ve alçak duruma düşüren, boyun eğdirten; izzet ve şeref kazandıran” anlamalarına muvafık olarak, dünyanın alçaklığına ve değersizliğine; yücelmenin din, takva, iman, züht, adalet, ihsan ve muhtaçlara yardım ile mümkün olacağına vurgu yapılmaktadır.

¹⁵⁴ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu'cem 'Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁵⁵ Bekir Topaloğlu, , “Muiz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C.31, s.94-95.

2.3.3.26. Es-Semî‘

35.

fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Kendü nefsin bilenlerüñ derecât

Mesķat-ı ehl-i cehl olur derekât

(Cehennem dereceleri (derekât)¹⁵⁶ kendi nefsini bilenlerindir. Aşğı seviyeler ise cahillerin düştüğü yerdir.)

2. Olmayan şehriyâr-ı mülk-i vücūd

Ne bilür ol neden olur berekât

(Varlık mülkünün padişahı olmayan, bolluk ve bereketin kaynağını ne bilsin.)

3. Ey bilenler haber kıyâmetden

Nice dīvân-ı ‘arşa-i ‘araşât

(Ey kıyametten haberdar olanlar, mahşer meydanının divanı nasıldır?)

4. Mâlik-i zü’l-celâlüñ emri-y-ile

Ehl-i ‘arz u semâ ider harekât

(Gök ve yer ehli sonsuz haşmet ve yücelik sahibi, her şeyin maliki olan Allah’ın emriyle hareket eder.)

5. ‘Âzim-i ka‘be-i ḥaķīķat olur

Râhiyâ bil ki vâķıf-ı ‘arafât

(Ey Râhî, şunu bil ki Arafat’ta duran kişi hakikat kâbesine¹⁵⁷ doğru yola koyulur.)

¹⁵⁶ **Derekât** (cehennemler): Kur’anda Cehennem, Lazi, Hutame, Sair, Sakar, Cahim ve Haviye olarak adı geçen yedi cehennemi ifade eder. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.100.)

¹⁵⁷ **Ka‘be**: Tasavvufta vuslat makamını ifade eder. Bu makamda gönül Hakk’a yönelir. Tıpkı hacıların Kâbe’ye giderken ihrama girmesi gibi aşıklar da dostlarına giderken ihrama girerler. Zahirî ve batınî olmak üzere iki kabe vardır. Zahirî kabe Beytullah, batınî kabe ise gönüldür. Mutasavvıflar katında gönül kabesi daha değerlidir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.198.)

6. Rük-n-i zemzem-durur anuñ cāyı

Ferş-i fâhîr gelür aña haşabât

(Onun yeri Zemzem Kuyusu'nun köşesidir, oradaki çakıl taşları ona şaşalı bir döşek gibi gelir.)

Açıklama:

Semi', "işitmek, dinlemek, kulak vermek, bir çağrıya veya bir duaya icabet etmek; duyurmak" manalarındaki **sem'** kökünden türemiştir. Lügat manası "işiten" demektir. Allah'a isnat edildiğinde "bir duyu organına ihtiyaç duymaksızın gizli ve âşık her şeyi işiten, kulunun dualarına icabet eden, arzu ve dileklerini kabul eden; duyma yetisini ihsan eden, işittiren"¹⁵⁸ anlamlarını tazammun etmektedir.

Es-Semi' esmasının şerh edildiği şiirin muhtevasıyla esmanın manası arasında ilişki kurulamamıştır.

2.3.3.27. El-Başı

36.

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Şād olursa gam değil 'ömründe yaşı olmayan

Derd-i dilden anlamaz bağrında başı¹⁵⁹ olmayan

(Ömründe gözyaşı dökmeyen, ağlamayan kişi mutlu olursa dert değil; zira bağrında yara olmayan, gönül derdinden anlamaz.)

2. Key sa'âdet bāğ-ı cennetden olursañ behrever

Bağr-ı rahmetden eyâ çeşminde yaşı olmayan

(Ey gözünde rahmet denizinden (bir) yaş olmayan kişi, cennet bağından hissedar olursan ne (büyük) mutluluktur.)

¹⁵⁸Bekir Topaloğlu, "Semî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, C. 36, s. 492.

¹⁵⁹ Derleme sözlüğünde "baş" sözcüğünün "yara" anlamı vardır.(İstisna bir kullanımdır. Şu an böyle bir anlamı yoktur)

3. Muḳtezāsınca olursan nefs-i dūnuñ her nefes

Düşmenüñ beslersün ey ‘akl-ı me‘āşı olmayan

(Ey akl-ı meāş¹⁶⁰ olmayan kişi, her nefes alçak nefsin gerektirdiği şekilde hareket edersen düşmanını beslemiş olursun.)

4. Bu bisāṭı ḳaldurur bir demde firāş-ı ecel

Arz-ı ğabrā devletin neyler firāşı olmayan

(Ecel döşeği bu (dünya) yatağını bir anda kaldırır; yatağı olmayan kişi (bu) kurak dünyanın saadetini neylesin.)

5. Māl aşşı eylemez bāzār-ı mahşerde saña

Heb ziyān içinde ey ḥ[^]āce¹⁶¹ ḳumāşı olmayan

(Ey hoca, mahşer pazarında mal mülk sana fayda etmez, (orada) kumaşı olmayan kişi hep ziyan içindedir.)

6. Genc-i ‘uzlet ihtiyār eyler sa‘ādet-mend olan

Ehl-i dünyā-y-ile ‘iş etmez şavaşı olmayan

(Mutlu kişi uzlet¹⁶² hazinesini tercih eder, zira savaşı olmayan (dünya kavgasına karışmayan) kişi dünya ehli ile zevk ve sefa sürmez.)

[13A]

7. Rāhiyā rāhī degil dünyā ne ḥācet ḳīl u ḳāl

Bu ḳalender-ḥāneye gelmez tıraşı olmayan

(Ey Rāhī, boş söze ne gerek var, dünya huzur yeri değildir. Bu kalenderhaneye tıraşı olmayan gelmez.)

¹⁶⁰ **Akl-ı me‘āş:** Tasavvufta akıl akl-ı me‘āş ve akl-ı me‘ad olmak üzere ikiye ayrılır. Akl-ı me‘āş dünya için yorulan ve hakikatin künhüne varamayan akıldır. Akl-ı me‘ad ise gönlü Allah ve Resulullah aşkı ile dolup ledün ilmine erişen; zat-ı ilahiyeye ulaşan akıldır. (Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri-İstılahat-ı Sofiyye fî Vatan-ı Ashiyye*, Heten Keten Yayınları, İstanbul, s.12.)

¹⁶¹ Eski Türkçede “tüccar” anlamı vardır. (bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*)

¹⁶² **Uzlet:** İstılah manası, gūnahtan sakınmak; daha ihlaslı, huşu içerisinde ibadet etmek amacıyla kişinin halktan uzaklaşarak kimsenin olmadığı, تنها bir köşeye çekilmesidir. Bu durum halvet, inziva ve vahdet olarak da adlandırılır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.958.)

8. Er gerekdür eyleye a'lāya ednādan sefer
Yolda almaq itimāli var māī olmayan

(Er kii en aaıdan en yuceye doru sefer etmelidir. Zira yurumeyen kiinin yolda kalma ihtimal vardır.)

9. Reh-nümālıdan gelur cānā muhabbet erleri
Ainālıdan gelur ey dost nāī olmayan

(Ey sevgili, muhabbet erleri yol gostericilikten gelir. Ey dost, nāī (ileri gelen) olmayan ainalıktan gelir.)

10. Āferīn eyler benum bu ab'-ı gevher-zāduma
Nūr-ı pāke ke nāzar olur mı aı olmayan

((İnsanlar) benim bu cevher tabiatımı takdir eder, zira gozu aı olmayan kii pak nura kötü nazar etmez.)

Aıklama:

Basır, “görmek, bakmak, bilmek ve hissetmek” anlamlarına gelen **basar** kökünden türemiştir. Lügat manası “gören, görüp anlayan, basiret sahibi” demektir. İlahî isimlerden biri olarak Allah’a izafe edildiğinde “bir vasıtaya ihtiyaç duymaksızın büyük, küçük, gizli ve aşıkâr her şeyi en ince ayrıntılarına kadar eksiksiz bir şekilde gören, görmesi sınırsız olan” anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁶³

El-Basır esmasının şerh edildiğı şiirin muhtavasıyla esma arasında anlam ilişkisi kurulamamıştır.

¹⁶³ Bekir Topaloğlu, “Basır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C.5, s.102-103.

2.3.3.28. El-Hakem¹⁶⁴

37.

mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ūlün

1. Gel emre imtişāl it uy imāma

Müzekkī ümmet ol hayru'l-enāma

(Gel emre itaat et ve imama uy. Böylece, yaratılmışların en hayırlısı olan Hz. Muhammed'e (dini hurafelerden) arındıran bir ümmet ol.)

2. Dürerler bu bisāṭ-ı pür-neşāṭı

Giden bir daḥı gelmez bu maḳāma

(Bu neşe dolu dünyayı yaygı misali dürüp giden kişi bir daha bu makama (bu dünyaya geri) gelmez.)

3. Bu ancak kişt-zār-ı āhiretdür

Elüñ uzatma maḥşül-i ḥarāma

(Bu (dünya) ancak ahiretin ekin tarlasıdır, (o tarlada) elini haram mahsüllere uzatma.)

4. Öñüñde bir sefer var ıztırārī

Vedā' eylersün erbāb-ı 'izāma

(Önünde mecburi bir sefer vardır. (O seferde) yüce kişilere veda eder, onlardan ayrılırsın.)

5. İrişmek kaçdına himmetler ile

Yüri ervāḥ-ı aşḥāb-ı kirāma

(Himmetlerine yetişebilmen için Hz. Muhammed'i görüp ona uyan sahabelerin ruhlarına (doğru) yürü.)

6. Beyān-ı nass-ı ḳāṭı'dan ḥaḳīḳat

Delīl-i rūşenüm var bu kelāma

(Benim bu söze ayet-i kerimelerden hakikatli delilim vardır.)

¹⁶⁴ El yazması metinde “el-hikemu” şeklinde yazılmıştır. Esmâ-i Hüsnâ'da böyle bir isim olmadığından yanlış harekelendirme yapıldığı kanısıyla “el-Hakem” şeklinde okumayı uygun gördük.

7. Eyā Râhî umûr-i dîn içinde
Sözüm haqdur ilâ-yevmi'l-kıyâma

(Ey Râhî, din işlerinde benim sözüm kıyamet gününe kadar haklıdır.)

8. Emâretdür şırâṭ-ı müstaḳîme
‘Alâmet gülşen-i dâru’s-selâm¹⁶⁵a

((Sözüm) dosdoğru yola delildir; esenlik yurdu¹⁶⁶ olan cennet bahçesine işaretler.)

9. Nazar im‘ân kılmakdur emânet
Emîn olan bu nazm-ı hoş nizâma

(Emin olan bu tertipli hoş şiire dikkatlice nazar kılmaktır, emanet.)

10. Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün
Terâzu vardur ‘adl-i temâma

(Tam adalet için terazi vardır.)

Açıklama:

Hakem, “hükmetmek, tashih etmek kastıyla yasaklamak, düzeltmek ” anlamlarına gelen **hükûm** kökünden türemiştir. Lügat manası “anlaşmazlığı gidermek ve adaleti tesis etmek amacıyla hüküm veren” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a nispet edildiğinde “her şeyin hükmünü veren gerçek hüküm sahibi, zulüm ve kötülüğü menederek iyiliği emreden, haklıyla haksızı ayırarak adaletle cezalandıran nihai hüküm sahibi” anlamlarını içermektedir.¹⁶⁷

El-Hakim esmasının şerh edildiği şiirde Râhî, Allah’ın emir ve yasaklarına, dolayısıyla el-Hakim sıfatının tezahürü olan hükümlerine karşı gelmekten sakındırır.

¹⁶⁵ Yunus 10/25; “Allah, **esenlik yurduna** çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.”

En’am 6/127: “Rableri katında **selâm yurdu (cennet)** onlarıdır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur.”

¹⁶⁶ **Esenlik yurdu (dârüsselâm)**: Kur’anda iki ayette geçer. Bu kavramla cennet kastedilmektedir. (İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.114.)

¹⁶⁷ Bekir Topaloğlu, “Hakem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.15, s.170-171.

Dünyanın geçiciliğine ve mükemmel olarak nitelediği yüce Allah'ın adaletine vurgu yaparak hesap gününe telmihte bulunur.

2.3.3.29. El-‘Adl

38.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ādemi bir gonca-i ‘ismet temāşā eyledüm
‘Ālemi bir gülşen-i hikmet temāşā eyledüm

(İnsanoğlunu günahsız bir goncaymış gibi, âlemi de bir hikmet bahçesiymiş gibi seyrettim.)

[13B]

2. Vākıf olduñsa bu dīr-i pür-nuķūşuñ hāline
Çok güzel ma‘nā çok güzel şüret temāşā eyledüm

(Nakışlarla dolu dīre (nakışlarla süslenmiş kiliseye) benzeyen bu âlemin haline vakıf olduysan eğer, ben orada çok güzel mana(lar) ve çok güzel suret(ler) seyrettim.)

3. Niçe biñ derde giriftār olduğumdan şoñra ben
Anca dürlü miḥnet-i ğurbet temāşā eyledüm

(Nice bin derde tutulduktan sonra ben, sonunda çeşitli gurbet meşakkatleri temaşa eyledim.)

4. Ka‘be ḥaķķı-y-çün eyā sālīk sözüm ḥaķdur benüm
Ḳuds’e ilten ḥācī-yi himmet temāşā eyledüm

(Ey Hak yolcusu, Ka‘be hakkı için, benim sözüm doğrudur. Ben Kudüs’e ulaştıran himmet hacılarını temaşa eyledim.)

5. Dār-ı dünyā hāne-i rāḥat degildür gerçi kim

Cā-yı rāḥat kūşe-i vaḥdet temāşā eyledüm

(Her ne kadar dünya rahatlık yeri değilse de ben orada vahdet köşesi(ni) rahatlık yeri olarak temaşa eyledim.)

6. Sen ne dirsın zāhidā ḥaḳḳında bendiñ Rāhi'(y)i

‘Andelīb-i gülşen-i rahmet temāşā eyledüm

(Ey zâhit, engelin Râhî'yi rahmet bahçesinin bûbülü olarak temaşa ettim; (sen bunun) hakkında ne dersin?)

Açıklama:

‘Adl, sözlükte “adalet, dürüstlük, doğruluk, adil, dürüst, güvenilir” anlamlarına gelen hem isim hem sıfat bir kelimedir. Allah’a izafe edildiğinde “yaptığı her işte ve söylediği her sözde adalet üzere olan, haklıyla haksızı ayıran, iyiyi mükâfatlandırıp kötüyü hak ettiği şekilde cezalandıran, yarattığı canlılara hiçbir zaman zulmetmeyen, her şeyi bir intizam, bir denge üzere yaratan sonsuz adalet ve insaf sahibi” anlamlarını içermektedir.¹⁶⁸

Gazâli el-‘Adl esmasının şerhinde, kişinin Allah’ın adaletini anlayabilmesi için önce O’nun mahlukat üzerinde cereyan eden işlerini iyice bilmesi gerektiğini söyler. Kişi bu bilgi neticesinde kainatın mükemmel nizam ve intizamı karşısında hayrete düşer de Allah’ın adaletini cüz’i olarak kavrayabilir.¹⁶⁹ Râhî’nin bu esmayı şerh ettiği şiirde Gazali’nin yorumuna işaret vardır. Şiirde temaşa kavramına vurgu yapılarak el-‘Adl esmasının kainattaki tecellisi olan, âlemin denge ve intizamına işaret edilmektedir.

¹⁶⁸ Ramazan Sönmez, *El-Esmâ’ü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.193.

¹⁶⁹ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferhat, Merve Yayınları, 127.

2.3.3.30. El- Laṭīf

39.

Mefāʿilün/mefāʿilün/feʿülün

1. Seni kıldı başīr elḥamdulillāh

Ne kudretdür ḳadīr elḥamdulillāh

(Seni basiret sahibi kılan, her şeye gücü yeten, sınırsız güç ve kudret sahibi Allah'a hamdolsun. O ne (büyük bir) kudrettir.)

2. Benüm bir şāh efendüm var yanumda

Nedür mīr u vezīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun, benim yanımda öyle bir padişah efendim var ki onun yanında bey ve vezir nedir?)

3. Lebi esrārınñ ḥayrānı oldum

Degil kimse ḥabīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki hiç kimsenin haberdar olmadığı dudağının esrarının¹⁷⁰ hayranı oldum.)

4. İder mūyı meşām-ı cānı ḥoş-bū

Nice müşk ü 'abīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki sevgilinin saçı nice misk kokusuyla canın burnuna güzel kokular gönderir.)

5. 'Aceb ma'nā ez-ān būy-i dilāwīz

Beved cennet sa'īr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki gönlün bağlandığı sevgilinin kokusundan (zahir olan) acayip manalarla cehennem(imiz) cennet oldu.)

¹⁷⁰ **Esrār** (sırlar): Aklın eremeyeceği sırlar ve keyif verici uyuşturucu madde anlamlarını ihtiva eder. Klasik şiirde sevgilinin dudağı çok küçük olması hasebiyle sırdır ve çok az konuştuğu için ağız sırlarla doludur. Ayrıca dudağının esrar gibi sorhoş edici bir özelliği de vardır. Onu gören aşık esrar almış gibi hayran olup kendinden geçer. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.141.)

6. Dil(e)früz-i neşâ-ı endûz olurlar
Heme bernâ vü pîr elḥamdulillâh

(Allah’a hamt olsun ki bütün genç ve yaşlılar sevinçle dolup gönle ferahlık verirler.)

7. Göricek diyeler Ellâhu ekber
Şağîr u hem kebîr elḥamdulillâh

(Allah’a hamt olsun ki küçük, büyük (onu gören) herkes allâhuekber der.)

8. Baña luṭf-i ḥüdâdur ‘aşk içinde
Mu‘în u hem naşîr elḥamdulillâh

(Allah’a hamt olsun ki aşk içinde bana yardım eden, imdadıma yetişen Allah’ın lütfudur.)

9. Olubdur bendesine emr u nehyi
Beşîr u hem nezîr elḥamdulillâh

(Allah’a hamt olsun ki O’nun, kuluna olan emir ve yasakları hem müjdeleyici hem korkutucudur.)

10. Eyâ Râhî ḥaḳâyıḳdur kelâmuñ
Aña olmaz nazîr elḥamdulillâh

Ey Râhî, Allah’a hamt olsun ki senin sözün eşi ve benzeri olmayan bir hakikattir.)

11. Ma‘âniden ma‘ârif dürlerinden
Ġanî olur faḳîr elḥamdulillâh

(Allah’a hamt olsun ki fakir (bir kişi), (senin şiiirindeki) mana ve maarif incilerinden zengin olur.)

Açıklama:

Latîf, “nazik olmak, yumuşak ve merhametli davranmak” manasındaki **lutf** kökünden türemiş olup lügat manası “davranışlarında nazik ve yumuşak davranan, kibar ve zarif kimse ” demektir.¹⁷¹ Latîf esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a izafe edildiğinde “yaratıklarına yumuşak davranan, onlara iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların her türlü ihtiyacını bilip onlara ihsan eden, en gizli ve

¹⁷¹ Kadir güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu’cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

en rakik hususlardan dahi haberdar olan, kendisi duyularla algılanamayan,” anlamlarını tazammun etmektedir.¹⁷²

Kuşeyri “Allah kullarına lütuflkârdır”¹⁷³ manasındaki ayet-i kerimeye atıfta bulunarak el-latif ismini Allah’ın, kullarına nimetler ve lütuflar ihsan etmesi olarak değerlendirirken Allah’ın emir ve yasaklarını da bu lütüf ve nimetler kapsamına alır.¹⁷⁴ Râhî’nin el-Latif esmasının şerhinde Allah’ın emir ve yasaklarına vurgu yapması bu manaya işaret etmektedir. Ayrıca şiirde görme duyusu, bilinmeyen sırlara vakıf olma hasleti gibi Allah’ın maddi ve manevi lütuflarına da dikkat çekilmektedir.

2.3.3.31. El-Ḥabîr

40.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Sâḥat-i şahrâlara emvâc- ı dürr bâ hoş gelür
Halka minnet Ḥâlîk’a envâ‘-ı âlâ hoş gelür

(Yaratıcıya şükürler olsun ki, vermiş olduğu çeşitli nimetler insanlara hoş gelir, tıpkı inciye benzeyen deniz dalgalarının çöl kıyılarına hoş gelmesi gibi.)

2. Devlet-i evvel bahâr-ı ‘ömre itme i‘timād

Bu çemen seyrânına serv-i dil-ârâ hoş gelür

(Gönlü süsleyen servi bu çimen gezintisine hoş gelir, lakin sen ilk saadet ve ömrün baharı olan gençliğe itimat etme.)

3. Lezzet-i cismânî rûḥânîden olmak şartına

Şihḥat-i ‘irfânda rindâna ğavġâ hoş gelür

(Cismani lezzetlerin¹⁷⁵ ruhaniden olması şartıyla, irfanın sıhhati adına yapılan kavga rintlere hoş gelir.)

¹⁷²Bekir Topaloğlu, “Latîf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2003, C. 27, s.108-109.

¹⁷³ Şûrâ 42/19. ayet

¹⁷⁴ Abdülkerim Kuşeyrî, *Et-Tehbîr fî’t-Tezkîr Şerh-i Esmâillâhi’l-Hüsnâ: O’nun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, s.97.

¹⁷⁵ **Lezzet:** Tasavvufta beş türlü lezzet vardır: Nefislerin lezzeti: Kuddus olan Allah’a münacattır; kalplerin lezzeti, yakınlıktan hasıl olan feyizli seslerdir; ruhların lezzeti, munabbet şarabı içilerek varılan ulvi tatlardır; sırların lezzeti ebedi hayatı düşündürmektir; ve akılların lezzeti melekut âleminin gizli

4. Cümle lezzetden baña bir gün şabūhī eylemek

Bir muvāfık yār-ile gülşende tenhā hoş gelür

(Gül bahçesinde münasip bir sevgili ile baş başa sabah içkisi içtiğim bir gün, bana bütün lezzetlerden daha hoş gelir.)

5. Nağme-i pür-süz-ı bülbül vaşf-ı güldür Rāhiyā

Ṭab‘-ı pāke nāzik ü rengīn ma‘nā hoş gelür

(Ey Rāhī, bülbülün acı dolu nameleri gülün övgüsüdür, onu tarif eder. O namelerdeki mananın güzelliği ve latifliği temiz yaradılışlı güle hoş gelir.)

Açıklama:

Habîr, “bilmek, sınamak, tecrübe etmek” manasındaki **hubr** kökünden türemiş mübalağa ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “bilen, haberdar olan, bir mesele veya nesnenin mahiyetine dair bilgi ve malumata vâkıf olan” demektir. Allah’a izafe edildiğinde “ gizli, aşık her şeyi en ince ayrıntılarına kadar eksiksiz olarak bilen, kullarının hal ve hareketlerinden, kainatta olup biten ve olacak olan her şeyden haberdar olan ve dilediği kimseyi dilediği konuda haberdar eden” anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁷⁶

Gazali, kulun kendi içinde cereyan edenlere vukûfiyetini el-Habîr isminin kuldaki tezahürleri kapsamına alır.¹⁷⁷ El-Habîr esmasının şerh edildiği şiirde bu manaya işaret vardır. Rāhī “hoş gelir” redifiyle maddi ve manevi lezzetlerin insan üzerindeki etkisini dile getirerek insanın iç hallerine vakıf olduğunu sezdirmektedir.

sırlarını mülâhaza etmektir.(Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri-Istilahat-ı Sofiyye fî Vatan-ı Ashyye*, Heten Keten Yayınları, İstanbul, s.172.)

¹⁷⁶ Bekir Topaloğlu, “Habîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1996, C.14, s.378-379.

¹⁷⁷ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Terc: M. Ferhat, Merve Yayınları, s.135.

2.3.3.32. El-Halîm

41.

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Revnağ-ı gülşen ‘acebdür zevk u ‘âlem bir ‘aceb

Hâl-i ‘âlem bir ‘aceb ef‘âl-i âdem bir ‘aceb

(Gül bahçesinin güzelliği bir garip, zevk ve eğlence bir garip, dünyanın hali bir garip, insanoğlunun işleri bir garip.)

2. ‘Ayş u nûşi rind-i ‘âlem-dîde görmez ber-devâm

‘İşret-i cem bir dahı cām-ı dem-â-dem bir ‘aceb

(Cem’in içkisi de sürekli içilen kadehi de bir garip. Bunların bulunduğu meclisi gören rint yeme ve içmeyi daimî görmez.)

3. Merdüme ‘ömr-i tûluñ hâşılı tûl-ı emel

‘Âşık-ı ğam-dîdeye sūr-ile mâtem bir ‘aceb

(Uzun ömrün insana kazandırdığı şey sonu gelmez arzu ve emellerdir. Kederli âşık için düğün de matem de bir gariptir.)

4. ‘Âlemi sîr-âb iden bārân-ı eşkümdür benüm

Ra‘d-ı berķ-engîz olur göklerde nâlem bir ‘aceb

(Dünyayı suya doyuran benim gözyaşı yağmurumdur. İnemelerim de göklerde şimşekler çakan garip bir gök gürültüsüdür.)

5. Âhîret ahvâline olduñsa vâkıf Râhiyâ

Görinür ‘âlem baña Allāhu a‘lem bir ‘aceb

(Ey Râhî, eğer ahîret hallerine vakıf oldunsa, Allah biliyor, âlem bana bir garip görünür.)

Açıklama:

Halîm, “insan tabiatındaki yumuşaklık, sükûnet ve vakar üzere olmak, davranışlarda acele etmemek” mânasındaki **hilm** kökünden türeyen bir sıfattır. Lügat manası “yumuşak tabiatlı, davranışlarında acele etmeyen, sükûnet ve vakar sahibi kimse” demektir. “Gücü yettiği halde cezalandırmayan” anlamını da haizdir. Esmâ-i

hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde “gücü yettiği halde cezalandırmayan, kullarına mühlet vererek cezalarını erteleyen ve onlara karşı müsamahakâr davranan” anlamalarını tazammun etmektedir.¹⁷⁸

El-Halîm isminin şerh edildiği şiirin muhtevasıyla esma arasında net bir anlam ilişkisi kurulamamakla birlikte, şiirde dünya ve insan hallerinin teması esmanın kuldaki tezahürü olan sakin ve vakar bir halin yansıması gibidir.

2.3.3.33. El-‘Azîm

42.

mef‘ûlü / mefā‘îlü / mefâ‘îlü / fe‘ûlün

1. Ta‘zîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı nazar kıl

Tekrîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı nazar kıl

(Dikkatlice bak, Allah’ı tazim ve yüceltmenin ne olduğunu gör.)

2. Bu şüret-ile sen eger âdem dirülürseñ

Takdîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı nazar kıl

(Eğer sen insan sureti ile dirilirsen dikkatlice bak ve Allah’ın takdimi nasıldır, gör.)

3. Bâzâr-ı miḥnetde eyâ ‘âşık-ı şâdık

Teslîm-i rızâ gör nedür im‘ân-ı nazar kıl

(Ey sadık aşık, dikkatlice bak, sıkıntı ve meşakkat pazarı olan şu dünyada yüce Allah’ın rızasına boyun eğmek, ona teslim olmak nedir, gör.)

4. Cehd ile yûri şınmadın âyine-i gerdân

Takvîm-i binâ gör nedür im‘ân-ı nazar kıl

(Güneş parçalanıp dağılmadan (kıyamet vakti gelmeden yeryüzünde) büyük bir gayretle yürü ve etrafına dikkatlice bak, Allah’ın takviminin (varlığın mükemmel bir kıvamda yaratmasının) ne olduğunu gör.)

¹⁷⁸ Ramazan Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.203.

[14B]

5. Raḥmet nazarın eyleye ‘āsīlere Allāh

Tefḥīm-i du‘ā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Allah, asi kullarına merhamet etsin. Dikkatlice bak ve duanın nasıl yücelttiğini gör (asilerin affedilmesine sebep olarak onları daha üstün derecelere nasıl taşıdığını) gör.)

6. Gel defter-i a‘māle eyā ḳāḏī-i fāzıl

Taḳṣīm-i ḳazā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Ey fazilet sahibi kadı, gel amellerin yazılı olduğu deftere dikkatlice bak ve Allah tarafından ezelde tayin edilen olayların (kaderin) ömre nasıl taksim edilip gerçekleştiğini gör.)

7. Ey Rāhī-i bī-dil ne ḳadar ola vücūdun

Ta‘zīm-i ḥüdā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Ey gönlünü kaptırmış âşık Rāhī, senin varlığın ne kadardır? Dikkatlice bak ve Allah’ı yüceltmenin ne olduğunu gör.)

Açıklama:

‘Azîm, “büyüklük, yücelik ve ululuk” anlamlarına gelen “azamet” kökünden türemiştir. Sözlük manası “çok büyük, muazzam, ulu, yüce ve aziz” demektir.¹⁷⁹ Allah’a nispet edildiğinde ise “izzeti, celali, gücü ve şanı en yüce olan” anlamlarını içermektedir.¹⁸⁰

Öncelikle şiirde El-‘Azîm esması kainat ve insandaki tecellileri üzerinden anlatılarak Allah’ın ne derece azamet sahibi olduğuna işaret edilmekte; sonra da teslim, rıza ve dua gibi insanı yücelten hallere vurgu yapılmaktadır.

¹⁷⁹ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe sözlük El-Mu‘cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁸⁰ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

2.3.3.34. El-Ġafūr

43.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

1. Şad hezārān tuḥfe-i şükr ü sipās
Ān ki ni'met dād-ı bī-ḥadd u kıyās
2. Rīze çīn-i ḥān-ı luṭfeş murğ u mūr
Behremend-i bezl-i cūdeş cīnn ü nās
3. Bende-i maḳbūl-i vey ḥâhem şoden
Ez-Cenāb-i Ḥazret-i ĩnem iltimās
4. Ber 'aṭā-yi bende perver vācibest
Ḥamd-i mevfūr u sipās-i bī kıyās
5. Ḳadr-i nazm pūr-nizāmet Rāhiyā
Mī şināsed merdum-i gevher şinās
6. Necm-i dūrri māye-i reng-i 'aḳıḳ
Nūr-i māh ez mihr-i lāmi' iḳtibās
7. Nīst nezd-i ehl-i ḥikmet ey Ḥakīm
Şi' r-i mā bā şi' r-i şā'ir iltibās

Çeviri:

Şiir Farsça olduğundan ötürü çevirisi yapılmamıştır.

Gafur, “örtmek, gizlemek, ” mânasındaki **gafr** kökünden türemiş olup lügat manası “bir kimsenin kusurunu örten, bağışlayan” demektir. Allah’a isnat edildiğinde

ise “kullarının kusurlarını örten, onların suç ve günahlarını bağışlayan”¹⁸¹ anlamlarını tazammun etmektedir.

Bu esmanın şerh edildiği şiir Farsça olduğundan şiirle esma arasındaki anlam ilişkisi irdelenmemiştir.

2.3.3.35. Eş-Şekür

44.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Şūfiyā beñzer ki sensin āşinā-yı sermedī
Añlanur rāz-ı derūnuñdan şafā-yı sermedī

(Ey sūfî, gönlündeki sırdan sonsuz bir huzur seziliyor; anlaşılan o ki sen ebedi dostsun.)

2. Ĥamdü lillāh mü‘minüñ zindānıdır dünyā-yı dūn
Menzil-i fānīdür ol olmaz fenā-yı sermedī

(Allah’a hamt olsun ki müminin zindanı olan alçak dünya¹⁸² geçici bir konaklama yeridir, ondaki kötülük ebedi değildir.)

3. Ehl-i ĥikmet cümleten derdüñ devāsın ĥoş bilür
Vird-i eş-şāfī huve’l-lāhdur şifā-yı sermedī

(Hikmet ehli derdin devasını her şeyden iyi bilir; (o) sonsuz şifa “eş-şāfî huve’l-lāh” (şifa veren Allah’tır) virdidir.)

¹⁸¹ Metin Yurdağür, *Esmâ-i-Hüsnâ’yı Anlama Klavuzu*, İfan Yayınları, İstanbul 2021, s.131.

¹⁸² **Dünya:** Mutasavvıflara göre dünya ve içindekilere bağlanmak bütün kötülüklerin başıdır. Onlara göre dünya, ahiret hallerinin müşahede edilebileceği bir yer; salikin nefse yakınlık makamı; ahirete giden bir köprü; belalar evi; Hakk’tan uzaklaştırıp mahluka yönlendiren gaflet mekanı ve geçici lezzetleriyle insanı aldatıp helaka sürükleyen bir hilekardır. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, çev.Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007,s.107.) Bu beyitte “Dünya mü’minin zindanı, kafirlerin cennetidir.” mealindeki hadis-i şerife telmih vardır.

4. Küntü kenziñ sırrını vâ'iz güzel tefsîr ider

Kalb-i şâf olmağa dirler kimyâ-yı sermedî

(Allah'ın “ben gizli bir hazine idim” (küntü kenz)¹⁸³ buyurmasındaki sırrı vaiz güzel açıklar, (onlar) kalbin arındırılmasına sonsuz kimya derler.)

5. Sem'î-i ikbâl-ile ıŝgâ eyleyen maķbûl olur

Gülşen-i tevĥîde gelmişdür nevâ-yı sermedî

(Tevhit bahçesine sonsuzluk namesi gelmiştir. Onu can kulağı ile dinleyen o bahçede kabul görür.)

[15A]

6. Bûlbûl-i gülzâr-ı dîdâr olduĝuñ-çün Râhiyâ

Nağme-i cân-perverüñ rûĥa ĝidâ-yı sermedî

(Ey Râhî, senin iç açan nağmelerin ruha sonsuz bir gıdadır. Çünkü sen tecelli bahçesinin bûlbûlüsün.)

7. Cân u dilden 'ârif-i bi'l-lâh şıdk-ı şâf-ile

Rûĥuña leyl ü nehâr eyler du'â-yı sermedî

(Allah'ı hakkıyla bilen kişiler canı gönülden, katıksız bir sadakatle senin ruhuna gece gündüz sonsuz dualar ederler.)

Açıklama:

Şekûr, “teşekkür, minnet ve övgü” manasındaki **şük** kökünden türemiş olup lügat manası “çok teşekkür eden, çok şükreden” demektir. Allah'a izafe edildiğinde “yapılan ibadet ve iyilikleri fazlasıyla mükâfatlandıran, az ya da çok her türlü itaati ödüllendiren ve devamlı olarak ihsanda bulunan” anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁴

Râhî, eş-Şekûr ismini kuldaki manevi tecellileri ve kulun ondan alacağı nasibi üzerinden şerh etmektedir. Şiirde, yüce Allah'ın yapılan iyilik ve itaatlere karşı kullarına ihsan ettiği sonsuz sefaya, sonsuz şifaya ve şairin kalbin arındırılması olarak

¹⁸³ **Küntü kenz** (gizli bir hazine idim): Bu ibare “ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve (beni) bilsinler diye) mahlukatı yarattım.” mealindeki hadis-i kutsiden iktibas olup tasavvufta ıstılah haline gelmiştir. “Kenzi mahfî” olarak da karşımıza çıkan bu terim gâipte gizli olan ahadiyyet hüviyetine işaret etmektedir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.208.)

¹⁸⁴ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, Ankara 2007.

tanımladığı sonsuz kimyaya vurgu yapılır. Bunlar ruha tesir eden manevi nimetler olup her türlü itaati fazlasıyla ödüllendiren ve devamlı olarak ihsanda bulunan manasındaki eş-Şekûr sıfatının kullar üzerindeki tecellileridir. İmam-ı Gazali “*nimetleri mâsiyet yolunda kullanmayıp taat yolunda kullanmanın*”¹⁸⁵ Allah’a karşı yapılacak en iyi şükür olduğunu söyler. Bu bağlamda şerhte Râhî’nin sonsuz bir name, ruha sonsuz bir gıda olarak nitelediği şiirleri de Allah’ın ona bahsetmiş olduğu şairlik nimetinin şükrü ve Eş-Şekûr sıfatının ondaki tezahürüdür. Kanaatimizce şiirle esma arasında bu bağlamda bir anlam ilişkisi kurmak mümkün görünmektedir.

2.3.3.36. El-‘Aliyy

45.

mef‘ûlû / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün

1. Kaṭ‘-ı merâhîl etmege merd-i hüdâ gerek
Ser-menzil-i hidâyete hādî Hüdâ gerek

(Hidayet menziline varabilmek için hidayete erdiren Allah gerek; orada merhaleler katetmek için de hidayet eri olmak gerek.)

2. Sa’y u şafâ-yı Ka’be-i makşûda irmeğe
Sâlik kemâl-i himmet-ile bî-riyâ gerek

(Kast olunan Ka’be’nin safa ve sa’yine erişebilmek için hak yolcusunun kemal derecede gayret sahibi ve riyasız olması gerekir.)

3. Câm-ı şarâb-ı ‘aşk-ile mest ü harâb olan
Ey şeyh-i şehîr şûfî-i şâhib-şafâ gerek

(Ey şehir şeyhi, aşk şarabının kadehi ile sarhoş olup yıkılan, zevk ve safa içindeki sûfî olsa gerek.)

¹⁸⁵ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.140.

4. Teslīm-ile rızā-y-ile hem-zād olan bilür

Şūfide terk-i tāt-ıla terk-i kabā gerek

(Doğuştan rıza ve teslim üzere olan kişi, sūfinin tāt ile kabâyı¹⁸⁶ terk¹⁸⁷ etmesi gerektiğini bilir.)

5. Maqbūl ehl-i maʿrifet olmağa Rāhiyā

Sözde laṭīf u nāzik u rengīn-edā gerek

(Ey Rāhī, hakikat ilmine vakıf, makbul kişilerden olabilmek için sözde yumuşak, nazik ve hoş edalı olmak gerek.)

Açıklama:

‘Aliyy, “yükseklik, ululuk, büyüklük, kadri ve şanı yüce olmak, şan ve şeref, kuvvet ve kudret sahibi olmak” gibi anlamlara gelen **ulūv** ve **alāʾ** kelimelerinden türeyen bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’ısnat edildiğinde ise “*yücelik ve hükümranlıktaki kendisine eşit veya kendisinden daha üstün bir varlık bulunmayan, mutlak olarak yüce olan, örf, akıl ve din açısından övgüye değer bütün müsbet nitelikleri kendisinde toplayan, yine örf, akıl ve din açısından yerilmiş bulunan ve ulûhiyyetle bağdaşmayan bütün menfî niteliklerden münezzeh bulunan kemal sahibi ulu Allah*”¹⁸⁸ anlamını tazammun eder.

İmam-ı Gazali yüksekliği (uluvv) tanımlarken sebep, müsebbip ve müsebbibü’l-esbâb (sebepleri yaratan Allah) ilişkisine değinerek bunlar arasındaki derece farkını açıklar. Müsebbibü’l-esbâb derece bakımından en üstün olandır. Onun ardından sebep ve son olarak müsebbip gelir.¹⁸⁹ Râhî’de El-‘Aliyy esmasını kuldaki tezahürleri üzerinden şerh ederken sebep, müsebbip ve müsebbibü’l-esbâb ilişkisine vurgu yapmaktadır. Kulun, daha doğrusu hakikat yolcusu olan sūfinin manen yükselmesini sağlayacak sebepleri dile getirmekte ve bunların en başında müsebbibü’l-

¹⁸⁶ **Kabâ:** Üste giylen elbise, kaftan ve derviş hırkasına denir. Tasavvufta insanın maddi varlığı ve dünya süsünü sembolize eder. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.245.)

¹⁸⁷ **Terk:** Bırakmak, terk etmek anlamlarına gelir. Tasavvufta ise sūfilerin başlarına giydiği tacın dilimlerine denir. Bu dilimler dört tane olup biri dünyayı, biri ahireti, biri varlığı ve biri de terki temsil eder. Böylece mutasavvıflar terki terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî ve terk-i terk olmak üzere dörde ayırır ve şiirlerinde her iki manaya işaret edecek şekilde tevriyeli olarak kullanır. (Pala, age, s.449.)

¹⁸⁸ Bekir Topaloğlu, “Alî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C.2, s.370-37.

¹⁸⁹ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferhat, Merve Yayınları, s.141.

esbâb olan Allah'ı zikretmektedir. Yücelmenin ilk şartıdır, Allah'ın, kulunu doğru yola iletmesi. Sonrasında kul ayağına bağ olacak makam sevgisi ve riyadan kurtulup tam bir gayretle say ederek hak yolda yüksek derecelere erişir. Bu aynı zamanda kulun El-Aliyy sıfatından alacağı nasiptir.

2.3.3.37. El-Kebîr

46.

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

1. İlâhî hayr kıl kârum habîbüñ Muştafâ hâkkı
Kabûluñ olsun evtârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Ey Allah'ım, habibin Mustafa (s.a.v.) hürmetine işimi hayır kıl, dileklerimi kabul et.)

2. Senüñ luţfuñdur esrârum senüñ 'afvundur evzârum
Senüñ kahrûñdur ezkârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, sırlarım senin lütfun, günahlarım affın, zikrim ise senin kahrındır.)

3. Cemâlüñdür benüm nûrum celâlüñdür benüm nârum
Vişâlüñ eyle gülzârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, Cemal'in nurum, Celal'in ateşimdir. Sana kavuşmayı bana gül bahçesi eyle.)

4. Eyâ Râhî ola envâr-ı hüsn-i yâre müstağrak
Okuyan kimse eş'ârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Ey Râhî, Allah'ın habibi Mustafa hürmetine, şiirlerimi okuyanlar sevgilinin güzelliğinin nurlarına gark olsunlar.)

5. Kâmu mü'minlerüñ olsun murâdı hayr-ıla hâşıl
Eyâ âşık budur vârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, bütün insanların dilekleri hayırla hasıl olsun. Ey âşık, elimden gelen tek şey budur.)

6. Meded senden cemî'-i ehl-i îmân-ile yâ Râbb

Ẓiyâ-baḥş eyle enhârum ḥabībūñ Muşţafâ ḥaḳḳı

(Ya Rabb! İman edenlerin cümlesiyle birlikte ben de senden yardım diliyorum; habibin Mustafa hürmetine gündüzlerimi¹⁹⁰ aydınlatıcı eyle.)

Açıklama:

Kebîr, “büyük, ulu ve yüce olmak” manasındaki **kiber** kökünden türemiş mübalağa ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “çok büyük, ulu ve yüce olan” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a izafe edildiğinde ise “şanı, şerefi, zâtı, ve sıfatları aklın kavrayamayacağı derecede yüce olan; hiçbir şeye benzemeyen ve hiçbir şeye muhtaç olmayan; sınırsız güç, kudret ve hakimiyet sahibi” anlamlarını tazammun eder.¹⁹¹

Gazali, El-Kebir sıfatını Allah’ın zatının mükemmel olması, yani ezeli ve ebedi olması ve bütün varlıkların onun vücudundan meydana gelmesi şeklinde tanımlar. Ona göre, kullardan bu vasfa layık olanlar örnek ahlak sahipleri ve halkı irşat eden âlim ve muttakilerdir.¹⁹² Râhî de El-Kebîr ismiyle münacatta bulunur. Önce günahlarının affını, işlerinin hayra varmasını ve şiirlerinin insanlara fayda sağlamasını dileyerek bu isme layık olmayı amaçlamakta sonra da bütün müminler için dua etmektedir. Duasının kabulü için vesile kıldığı kişi de el-Kebir sıfatı ile vasıflanmaya en layık insan olan Hz. Muhammed’dir.

¹⁹⁰ “Enhar” kelimesi “nehirler” anlamıyla bağlama uygun düşmediğinden “gündüzler” olarak çevrilmesinin anlam bakımından daha münasip olacağına kanaat getirdik.

¹⁹¹ Bekir Topaloğlu, “Kebîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C. 25, s. 162.

¹⁹² İmam-ı Gazali, Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, mütercim: M. Feriştat, Merve Yayınları, s.145

2.3.3.38. El-Ḥafīz

[15B]

47.

fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün

1. Zinhār ez-ḳarīn-i bed zinhār
Ve ḳinā Rabbenā 'azābe'n-nār

(Aman! Kötü arkadaştan aman! Ey Rabbimiz, bizi cehennem azabından koru.)

2. Bir naṣīḥat iriṣdi hātifden
Bu gice kuş-ı cāne yā Settār

(Ey kullarının hata ve günahlarını örten, onları bağışlayan yüce Allah! Bu gece can kuşuna gâipten bir nasihat erişti.)

3. Didi biñ luṭf-ıla eyā ğāfil
Senden özge saña bulunmaz yār

((Gâipten gelen o ses) son derece yumuşak, hoş bir şekilde; ey gafil! Sana senden başka dost bulunmaz, dedi.)

4. Ehl-i cehli idinme maḥrem-i rāz
Aşşı itmez bunuñ gibi bāzār

(İlim sahibi olmayan cahil kişilerle sırrını paylaşma, zira böyle bir alışveriş kişiye fayda sağlamaz.)

5. 'İzzet-i uḥrevī dilerseñ eger
Genc-i 'uzletde sākin ol yüri var

(Ahirette yüksek makam ve mevki(lerde olmak) istersen eğer, yürü var, hazineye benzeyen vahdet köşesinde otur.)

6. Rāhiyā nār-ı iftirāya düşer
Cāhile sırrı eyleyen izhār

(Ey Rāhî, sırrı(nı) cahile açan kişi iftira ateşine düşer.)

7. Pertev-i şıdk-ıla Hüdâ ‘âlim
Rûz-i rûşen gelür baña şeb-[i] târ

(Allah biliyor ya, sadakat ışığıyla karanlık gece bile bana aydınlık bir gün gibi gelir.)

8. Cürme gâyet günâha hâd yokdur
Kâr ikrârdur nedür inkâr

(Suça nihayet, günaha sınır yoktur. (günahı) ikrar etmek kazançtır, inkar etmek nedir?)

Açıklama:

Hâfız, “saklamak, bir şeyi görüp gözetmek, muhafaza etmek, ezberlemek” anlamlarına gelen **hıfz** kökünden türemiş mübalağa ve süreklilik ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “gözetip koruyan, muhafaza eden, ezberleyen” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak “tüm mevcudatı gözetip koruyan, her şey himayesi altında olan, kainattaki uyum, denge ve düzeni sağlayan” manasını tazammun eder.¹⁹³

Gazali’ye göre bu vasfa en layık olan kişi “*azalarını, kalbini, dinini ve ahlakını, öfke, şehvet hücumlarından, nefis ve şeytanın entrikalarından*”¹⁹⁴ kurtarandır. Bu bağlamda Râhî, şiirde kötü arkadaşan, cahillerden, cahile sırrını ifşa etmekten el-Hafız olan Allah’a sığınmakta ve kendini bu tür tehlikelerden koruyabilmek için O’ndan yardım dilemektedir. Bu durumu, esmanın anlamıyla ilintili olarak, Râhî’nin Allah’ın himayesinin yüceliğini tasdik ve kendi himayesinin yetersizliğini ikrar etmesi şeklinde yorumlamak da mümkündür.

¹⁹³ Bekir Topaloğlu, “Hafız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.15, s.116-117.

¹⁹⁴ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, s.148.

2.3.3.39. El-Mukîr

48

fā'îlâtün / fā'îlâtün / fā'îlün

1. Rû-yi 'âlemde temâşâdur hûlûc

Dîde-i âdemde cûyâdur hûlûc

(Hareket yeryüzünde temaşa; insanın gözünde ise arayıştır.)

2. Cānu dilden bir faķîr āh itmesün

'Ālemi gerd u ğubār eyler hucûc

(Bir fakir içten bir ah etmeye görsün; rüzgar, âlemi toz toprak eyler.)

3. Vākîf-iseñ evliyānuñ sırrına

Āşikār u rûşen olmağdur bulûc

(Evliyanın sırrına vakîf isen (bilirsin ki) aydınlatmak (hakikati açığa çıkarmak) açık ve aydınlık olmaktır.)

4. Tatlılukda anlara beñzer şeker

Acılıkda añlara beñzer hûdûc

(Tatlılıkta şeker, acılıkta ise ham karpuz onlara benzer.)

5. Kendüsinden söylemez divāneler

Dürdür eyler baħr-i hikmetden hûrûc

(Divane¹⁹⁵ler kendi hevasından konuşmaz, (onların sözleri) hikmet¹⁹⁶ denizinden çıkan inciler gibidir.)

6. Cûş eyler bunları der-gûş iden

Cevher-i eşyāya bā'îşdür dülûc

(Bunları (divanelerin sözlerini) dinleyen coşar, suyun taşınması eşyaya mayadır.)

¹⁹⁵ **Dîvâne:** Aklını yitirmiş, deli demektir. Tasavvufta ise aşka yenik düşerek aklını kaybetmiş gibi hayretler içerisinde dolaşan aşığı ifade eder. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.106.)

¹⁹⁶ **Hikmet:** Eşyanın hakikatini, var oluş nedenini, hususiyetlerini ve tesirlerini bilip ona göre davranmaktır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s.208.)

7. Rûz-i ferdânuñ hisâbı bî-şumâr
Âdemüñ şanında gelmişdür dürüc

(Gelecek günün sonsuz hesabı vardır; hız insanın şanındandır.)

8. Murğ-ı cānı ‘adl ü inşâf ehlinüñ
Âsumân-ı rahmete eyler ‘urüc

(Adalet ve insaf ehlinin can kuşu rahmet semasına yükselir.)

[16A]

9. Kevşere beñzer kelâmuñ Râhiyâ
Nezd-i ehl-i zâhir u bâtın ucüc

(Ey Râhî, senin kevsere benzeyen kelâmın zahir ve batın ehli katında parlayan ateş gibidir.)

10. ‘Âlem-i kübrâya gelseñ vâ‘izâ
Âsumânuñ ‘aynıdur zâti’l-burüc¹⁹⁷

(Ey vaiz, büyük âleme (âlem-i kübrâ) bir gelsen; burçlarla dolu olan,¹⁹⁸ gökyüzünün kendisidir.)

11. Hağ Te‘âlâ’dan utanmağdur edeb
Cümleden pür pāk olmağdur fürüc

(Edep yüce Allah’tan utanmak, namus ise her şeyden (masivadan) arınıp tertemiz olmaktır.)

Açıklama:

Mukît, “gıda vermek, beslemek, doyurmak, güç ve kuvvet vermek, bedeni hayatta tutacak gıda ve azık” manalarındaki **kût** kökünden türemiştir. Lügat manası “besleyen, doyuran, gücü yeten” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah isnat edildiğinde ise “bütün canlıların ruhî ve bedenî gıdalarını veren, onları rızıklandıran; mahlukatı muhafaza edip ihsanda bulunan ve her şeye gücü yeten” anlamlarını ihtiva eder.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Burüc 85/1: “**Burçlarla dolu** göğsü andolsun.”

¹⁹⁸ Zati’l-buruc: Burüc 85/1: “**Burçlarla dolu** göğsü andolsun.”

¹⁹⁹ bkz. İslam Ansiklopedisi; Sönmez, Ramazan, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.228.

Gazali el-Mukît esmasının şerhinde rızkı maddi ve manevi rızıklar olarak ikiye ayırır. Yemek içmek gibi bedenin ihtiyaç duyduğu azıkları maddi azık; kalbe gelen marifeti ise manevi azık olarak niteler. Bu esmanın şerh edildiği şiirde de edep, haya, namus, manevi arınma gibi marifet sıfatının tecellileri olan manevi rızıklara vurgu yapılmaktadır.

2.3.3.40. El-Hasîb

49

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Vuşlat-ı yâr-ile 'âlem şâd u hürrem bir 'aceb

Yârumuz ğamdur bizüm ol yâr-i bî-ğam bir 'aceb

(Yâre kavuşmakla mutlu ve mesrur olan âlem bir garip. Bizim yârimiz ise gamdır. O gamsız yâr bir garip.)

2. Yâr elinden yâreme merhem gerekmez ey şabîb

Yâredür merhem dile yârümde merhem bir 'aceb

(Ey tabip, yarama yârin elinden merhem istemem; çünkü onun merhemi gönle yaradır. Yârimdeki merhem de bir garip.)

3. Şûfiyâ himmet-ile kûy-i yâre eylerseñ sefer

İtlerinden 'âşıka her-bâr verhem bir 'aceb

(Ey sûfî, gayretle yârin semtine doğru sefere çıkarsan (bil ki) daima (yârin) itleri tarafından aşığa (söylenilen) sert sözler bir gariptir.)

4. Devlet-i 'uqbâ-y-içün hâlk-ı cihānuñ cehdini

Bir temâşâ eyleseñ Allâh a'lem bir 'aceb

(Dünya halkının ahiret saadeti için gösterdiği gayreti bir görsen. Allah bilir ya, o da bir gariptir.)

5. El yapışma dāmen-i dünyāya ey şāhib-i vuķūf

Nīş-i ‘akreb bir daķı dārū-yı erķam bir ‘aceb

(Ey ilim sahibi kişi, dünyaya tutunup onun eteğine yapışma; zira akrebin zehri ve yılanın ilacı gibi, dünyanın zehri de devası da bir gariptir.)

6. ‘Aķlı bihūş isteyen cām-ı dem-ā-dem nūş ider

Dem bu demdür ĥāşılı ammā ki hem-dem bir ‘aceb

(Kendinden geçmek isteyen kişi her dem şarap iķer. Hāsılı dem²⁰⁰ bu demdir, lakin bu deme eşlik eden dost bir garip.)

7. İttiĥāduñ var-ise ķılca miyān-ı yār-ile

Rāhiyā gel sırrıñı fāş etme maĥrem bir‘aceb

(Ey Rāhî, yar ile çok az dahi bir birlikteliğin var ise (bu) sırrını ifşa etme; zira dost da bir garip.)

Açıklama:

Hasîb “sayma, hesaplama, değer biçme, kafi olma, soylu ve şereflî olma” manalarını iķeren **hisâb** kökünden türemiş süreklilik ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “hesaplayan, takdir eden, yeterli olan, soylu ve şereflî” demektir. İstilah manası ise “kâinatta var olan her şeyi, vücuda gelen her eylem ve amelî görüp hesap eden; her şeyin hesabını soran; yarattığı tüm canlılara kâfi gelen; her amelin karşılığını veren; yüce ve şeref sahibi ” şeklinde tabir olunmaktadır.²⁰¹

Gazali, kulun bu esmadan nasipleri iķerisinde cennet iķin değil, Allah iķin amel etmeyi; azap korkusuyla değil de Allah’a karşı gelmek korkusuyla günahlardan sakınmayı zikreder. Bu bağlamda Rāhî, ahiret saadeti iķin çaba sarf edenlerin halini “bir garip” karşılar. Abdü’l-Kerim el-Kuşeyrî, Hasîbin “kifayet eden” anlamına binaen bu hususta en büyük lütfun “*Allah’ın kuluna dünya nesnelere karşı herhangi bir*

²⁰⁰ **Dem:** Farsçada “soluk, zaman, an”; Arapçada “kan, gözyaşı” anlamlarına gelen bu kelime tasavvufta kişinin geçmiş ve geleceğe dair endişelerden sıyrılarak iķerisinde bulunduğu anı yaşama halini ifade eder. Mutasavvıflara göre gerçek zaman, iķerisinde bulunan ve her daim yeniden peyda olan “an”dır. Sürekli yenilenen bu an’a “ân-ı dâim” denir. Onlara göre bir an önceki âlem bir sonraki âlemin aynı olmayıp kainat her an yeni bir yaratılış iķerisindedir. Bu yüzden sûfi, iķerisinde bulunduğu anı hakikat bilir. Bu inanç “dem bu demdir” sözüyle ifadesini bulur. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.156.)

²⁰¹ Bekir Topaloğlu, “Hasîb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.16, s.380-381.

talep ve ihtiyaç hissi vermemesidir."²⁰² der. Râhî'nin şiirde, dünyaya tutunmamanın gerekliliğine, dünyanın derdinin de devasının da dostunun da bir tuhaf olduğuna vurgu yapması Kuşeyrî'nin ifade ettiği bu mana kabilindendir.

2.3.3.41. El-Celîl

50

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Añla mevcûd-i fenâyı münhedim

Bil vücûd-ı mäsivâyı mün'adim

(Gelip geçici olan (bu) kainatın yıkılıp harap olacağını anla ve Allah'tan başka var olan her şeyin yok olacağını bil.)

2. 'İlm-i şer'-i pâk-ile 'âmil olan

Olmaz emr-i dünyevîye mültezim

(Pak şeriat ilmi ile amel eden kişi dünya işlerini kendisi için gerekli görmez.)

3. Rûha kuvvetden 'alâmet añlanur

Ceyş-i nefis-i şüm olmak münhezim

(Ruhun güçlü olmasının alameti uğursuz nefsin askerini bozguna uğratmaktır, onun gücü buradan anlaşılır.)

4. Mücrime kılma haķâretle nazar

Važ'-ı evzâr eylemekdür miñnetim

(Günahkara küçümseyerek bakma, zira benim derdim günahları def etmektir.)

5. 'Ayba nâzır olmaz erbâb-ı hüner

İşde bunlardır 'ibâd-ı mu'taşım

(Hünerli kişiler (insanların) ayıbına bakmaz. Günah ve kötülüklerden sakınanlar işte bunlardır.)

²⁰² Abdülkerim Kuşeyri, *Şerh-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ-O'nun Güzel İsimleri*, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011.

[16B]

6. ‘Ayn-ı ‘ibretle görürseñ zâhidâ

Müttehemden fark olunmaz müttehim

(Ey zâhit, eğer ibret gözüyle bakarsan suçlayanı suçlanandan ayırt etmez, ikisi arasında bir fark gözetmezsin.)

7. Gör cemâl-i zü’l-celâli yâd kıl

Zû-intikâmıñ emrin olma müntakim

(Celal (heybet ve azamet) sahibi olan Allah’ın cemalini (lütuf ve rahmetini) gör, intikam sahibi olan Allah’ın emrini hatırla ve intikam alıcı olma.)

8. Oğusun hükâm-ı ‘âdil Râhiyâ

Eyle nazm-ı pür-nizâmı muntazım

(Ey Râhî, ahenk dolu şiirleri art arda sırala ki adaletli hakimler onları okusun.)

9. Nehy-i münker emr-i ma‘rûf eyleyen

Hîân-ı rahmetden gerekdür mu‘tenim

(İyiliği emredip kötülüğü yasaklayan kişinin (Allah’ın) rahmet sofrasından istifade etmesi muhakkaktır.)

Açıklama:

Celîl, “ululuk, azamet, ihtişam, kadri ve şanı yüce olmak, münezzeh olmak, uzun yaşamak” mânalarını içeren **celâl** kökünden türemiş süreklilik ifade eden bir sıfattır. Allah’a izafe edildiğinde “duyuların ve beşerî aklın idrak edemeyeceği derecede azamet sahibi; kadri ve şanı en yüce olan; ezeli ve ebedî olan ve bir benzeri bulunmayan; yücelten ve şeref veren ” anlamlarını ifade eder.²⁰³

Râhî el-Celîl isminin şerhinde, daha ziyade “ezeli ve ebedi olan, yücelten ve şeref veren” anlamları üzerinde durur. Bu bağlamda Allah’tan başka her şeyin yok olacağını ifade ederek O’nun ezeli olduğuna vurgu yapmakta; ayıp ve günahlarından dolayı

²⁰³ bkz. İslam Ansiklopedisi “Celîl”; Ramazan Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsna (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.233.

insanları küçümsemekten ve intikam alma arzusundan men ederek “yücelten ve şeref veren” sıfatının aksine bir davranış sergilememeyi öğütlemektedir.

2.3.3.42. El-Cemîl

51

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Nakş-ı yâri gördüm ağıyârın nûkûşun görmedüm
Ol ki gördüm dir serinde ‘aql u hûşın görmedüm

(Sevgilinin nakışlarını gördükten sonra başkalarının nakışlarını görmez oldum. Sevgilinin nakşından başka nakış gördüm diyenlerin de başlarında akıl görmedim.)

2. ‘Aşk bir sulţân-ı zıllu’l-lâh-ı ‘âlem-sûz-imiş
İns ü cinde münhezim düşmüş cüyûşın görmedüm

(Aşk, âlemleri yakan, zıllullah²⁰⁴ olan bir padişaktır ki onun cin ve insan ordularının hiçbirinin yenildiğini görmedim.)

3. ‘Aql u cân u dillerin bir nakşa hayrân itmedük
Hânķâh-ı ‘âlemiñ bir hırķa-pûşın görmedüm

(Şu dünya tekkesinde aklı, canı ve gönlü bir nakşa hayran olmamış hırka giyen bir derviş görmedim.)

4. Mest-i bî-pervâ şarâb-ı şâfa nakdin virmemiş
Bu harâbâtın hele bir derd-nûşın görmedüm

(Bu harabatta (dünya-tekke) elinde avucunda ne varsa saf şarap için harcamamış pervasız, dert sahibi bir mest²⁰⁵ (sarhoş) görmedim.)

²⁰⁴ **Zıllulâh:** Allah’ın gölgesi demektir. Genellikler halife ve padişahlar için kullanılır. Bu söylem “Padişah yeryüzünde Allah’ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır.” mealindeki hadis-i şerife dayanmaktadır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.493.)

²⁰⁵ **Mest:** Sarhoş demektir. Tasavvufta ise mutlak varlığa duyduğu aşk sebebiyle bütünüyle kendi varlığından geçmiş kişiler için kullanılır.(Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017, s.233.)

5. Bûlbûlân-ı gülsitân-ı bûsitân-ı vuşlatıñ

Hoş nevâ-yı cân-bağşısı var hamûşın görmedüm

(Vuslat²⁰⁶ bahçesindeki bûlbûllerin can bahşeden öyle hoş sesleri var ki hiç sustuklarını görmedim.)

6. Kudret Allâh'ıñ bu baħr-ı bî-kerānıñ Râhiyâ

Bî-hisâb envâcsız cûş u ħurûşın görmedüm

(Ey Râhî, kudret Allah'ındır. Bu uçsuz bucaksız denizin sayısız dalgalar olmaksızın coşup gürlediğini görmedim.)

Açıklama:

Cemîl, “şekil, yaratılış ve ahlak bakımından güzel olmak anlamındaki “c-m-l” kökünden türemiş olup lügat manası “iyilik ve güzellik sahibi, güzel, ihsan ve iyilik” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat edildiğinde ise “bütün sözleri, bütün fiil ve eserleri iyi ve güzel olan, ihsan ve iyilik sahibi” anlamlarını tazammun eder.²⁰⁷ Allah’ın her eseri, her yaptığı ve her işi iyi ve güzeldir.

El-Cemîl esmasının şerh edildiği şiirde esmanın anlamına muvafık olarak Râhî, Yüce Allah’ın eserlerinin, göreni hayran bırakacak derecede güzel olduğunu sembolik bir dille ifade etmektedir.

2.3.3.43. El-Kerîm

52

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Genc-i künc-i ‘uzlete ‘abd-i fakîrûñ vâşıl it

Ĥazretüñden böyledür ekşer murâdum ĥâşıl it

²⁰⁶ **Vuslat:** İstilah manası, manevî yolculuğu tamamlayarak Hakk’a ulaşmak, kemale ermektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.375.)

²⁰⁷ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları-Esmâ- Hüsnâ*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s.134.

(Allah'ım, bu zavallı, aciz ve muhtaç kulunu vahdet köşesinin hazinesine ulaştır. Senin yüce zatından en çok istediğim şey budur. Bu dileğimi gerçekleştir.)

2. Senden artuk kimse bābından temennā resmini

Perdedür zıll-ı vücūdumdan ilāhī zāyil it

(Allah'ım, senden başkasının kapısından bir şey istemeyi benden gider. Çünkü bu hal, varlığımın gölgesinden bir perdedir.)

3. Hıdmetüñde rahmetüñ çokdur günāhum üstine

Perde-i 'afvüñ getir luṭf it kerem kıl ḥāil it

((Allah'ım) senin rahmetin çoktur, lütfedip merhamet kılarak affını sana kullukta işlediğim kusur ve günahlarımın üstüne perde et, onları ört.)

4. Bir ḡanī vir kim iki 'ālemde müsta'nī olam

Bir 'aṭā luṭf eyle kim her luṭfa anı şāmil it

(Bana öyle bir tokluk ver ki her iki âlemde de müstağni²⁰⁸ olayım. Öyle bir ihsanda bulun ki senin bu ihsanın her iyiliği kuşatsın.)

5. Şādıḳāne mihr-ile kesb-i şafādur kārumuz

Şādıḳāne Rāhiyā mihr u vefāyı kāmil it

(Ey Rāhī, bizim kazancımız sadıkane bir sevgi ile safa kazanmaktır. Bu yüzden sadıkane sevgi ve vefada eksiklik etme.)

[17A]

6. Gözlerin kühl-i maḥabbetle mücellā eyleyüb

Pertev-i didāruña bağmağa ḡāyet kābil it

((Allah'ım, Rāhī'nin) gözlerini muhabbet sürmesiyle cilalayıp senin yüzünün parlaklığına bakabilecek hale getir.)

²⁰⁸ **Müstağni:** Tasavvufi terim olarak, Allah'la iktifa etmek ve ondan başkasına boyun eğmemek, O'nun karşısında kendini fakir ve muhtaç görmek manasındaki "istiğnâ" (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.191) kelimesinin ism-i failidir. "Allah'la iktifa edip ondan başkasına ihtiyaç göstermeyen kişi" anlamında kullanılmaktadır.

7. Menzil-i dāru'l-karāra cümle ĩmān ehlini

Şıdk-ıla ĩmān-ıla āhir nefesde rāhıl it

(Bütün müminleri son nefeslerinde iman ve sadakatle daru'l-karāra (cennete) girdir.)

8. Pertev-i mihr-i cemālũ reh-nümālķ eylesũn

Murğ-zār-ı cennetũ'l-me'vāya anı nāzil it

(Cemalinin güneşinin ışığı (onlara) rehber olsun. (Onları) kuşları bol olan (cennete) indir.)

9. Anlara didār-ı pũr-envārĩnĩ 'arz eyleyũb

Anda ĥalvet-ĥāne-i kaşr-ı vişāle dāhıl it

(O (müminlere) nur dolu didarını gösterip onları vuslat köşkünün halvet odasına dahil et.)

10. Raĥmetũnden bu durur maķşũd 'ālem ehline

Ĥazretũnden böyledür ekşer murādum ĥāşıl it

((Allah'ım) dünya ehline rahmetinden kast olunan budur ve benim de senden en çok istediğim budur.

(Bu) muradımı gerçekleştir.)

Açıklama:

Kerĩm, “cömertlik, asalet, iyilik yapma ve hoşgörũlü olmak” gibi anlamlar içeren **kerem** kökünden türemiş süreklilik ifade eden bir sıfattır. Lũgat manası “eli açık, saygın, yüce gönüllü, hayırsever” demektir. Allah'a izefe edildiğinde ise “lũtfu ve ihsanı bol olan; övgüye layık her türlü vasfı zatında toplayan; keremiyle kullarının günahlarını bağışlayan; izzet ve şeref sahibi” anlamlarını tazammun eder.²⁰⁹

Gazālĩ el-Kerĩm isminin açıklamasında Allah'ın, kulun kendinden başkasına ihtiyaç bildirmesinden ve başkasına boyun eğmesinden hoşnut olmadığını ifade eder.²¹⁰ Rāhĩ de el-Kerĩm esmāsının şerhinde Allah'ın sonsuz ihsanına, lũtuf ve keremine sığınarak münacatta bulunmakta; kendisini ondan başkasına muhtaç etmemesini, onu uzlet hazinesine eriştirip dünya ve ahirette müstağni kılmasını ve günahlarının affını dilemektedir.

²⁰⁹ Ramazan Sönmez, *el-Esmāũ'l-Hüsnā (Esmā-İ Hüsnā)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.234.

²¹⁰ ĩmam-ı Gazali, *Esmā-i Hüsnā Şerhi*, Çev: M. Ferşat, Merve Yayınları, ĩstanbul, s.148.

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

1. Lāda almaz 'ārif-i Allāh illā hūbter

Şūret-i nefy-i vücūd işbāt-ı ma'nā hūbter

(Allah'ı bilen kişi lâ (lâilâhe) zikrinde kalmayıp illâ (illellah) zikrine geçiş yapar. Lâilâhe zikriyle Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığını tasvir etmek güzeldir, fakat baki olanın yalnız Allah olduğunu söyleyerek hakikati ispat etmek daha güzeldir.)

2. Şūfiyā bir dahı kūy-i yāre eylersen güzer

Ka'be'de hoşdur şafā seyr-i mu'allā hūbter

(Ey sūfî, eğer bir daha sevgilinin semtine gidecek olursan şunu bil ki; Ka'be'de safa hoştur, lakin Cennetü'l-Mualla'yı seyretmek daha güzeldir.)

3. Cüst ü cū kıldum riyāz-ı 'ālemi ey bāgbān

Serv-i āzāduñ saña ol naql-i bālā hūbter

(Ey bahçıvan, ben dünyadaki (bütün) bahçeleri araştırdım. Hür servin senin olsun, zira yüce hurma ağacı daha güzeldir.)

4. Hî âce-i memkūri anma çöbce gelmez gerçi kim

Ehl-i 'ibret 'aynına tezyin-i dünyā hūbter

(Hilekar hocadan bahsetme, onun çöp kadar kıymeti yoktur. İbret ehlinin nazarında dünya süsleri (ondan) daha güzeldir.)

5. Bu ħarāb-ābāda gel olma muayyed Rāhiyā

Gülşen-i cennet güzel bāğ-ı temāşā hūbter

(Ey Rāhî, gel viranelerle dolu bu dünyaya bağlanma zira cennet bahçesi ondan güzeldir. Allah'ın cemalinin seyredileceği temaşa bahçesi ise (çok) daha güzeldir.)

6. Şohbet-i imrūz behr-i 'iyyş ferdā mî şeved

Dovr-i gül hoşter bud morğ-i hoş-āvā hūbter

(Bugünün sohbeti geleceğin nasibi oldu, gülün tavrı güzeldir ama kuşun hoş sesi daha güzeldir.)

Açıklama:

Rakîb, “gözlemek, müşahade etmek, beklemek, değer vermek, kollamak, ihtiyatlı davranmak” gibi anlamlara gelen **rakb** kökünden türemiş bir sıfattır. Lügat manası “gözetleyip kontrol eden, koruyan” demektir. Allah’a nispet edildiğinde ise “tüm mahlukatı gözetip koruyan, her şeyi kontrolü altında tutan, müşahadesinden hiçbir şey uzak olmayan” anlamlarını içerir.²¹¹

Gazali, kulun er-Rakîb esmasıyla vasfedilmesinin, ancak *Rabb’ine kalben bağlandığı ve devamlı olarak murakabe halinde olduğu zaman*”²¹² mümkün olabileceğini ifade eder. Eserde de er-Rakîb esması kuldaki tecellisi üzerinden şerh edilmekte olup şiirin genelinde bir murakabe hali ve her şeyin en güzelini isteme söz konusudur. Râhî, gözünü yüce Allah’a dikmiştir. Allah’ı temaşa etmek dünya ve süslerinden, hatta cennetten bile daha güzeldir, onun için.

2.3.3.45. El-Mucîb

54

mef‘ûlû / fâ‘ilâtün / mef‘ûlû / fâ‘ilâtün

1. Luţf eyle bir ğanî vir yâ Vâhibe’l-‘aţâyâ

Yâ Hâlika’l-‘acâyib yâ Râziķa’l-berâyâ

(Ey ihsan eden, ey hayrete düşürecek şeyler yaratan ve bütün yaratılmışları rızıklandıran (Allah’ım), lütfeyle, (beni) müstağni kıl.)

2. Dâğ-ı belâya dilde yok ğâyet ü nihâyet

Yâ Dâfi’a’l-belâyâ yâ Dâfi’a’l-belâyâ

sınırı, bir sonu yoktur.)

²¹¹ Bekir Topaloğlu, “Rakîb”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C.34, s.437.

²¹² İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Çev: M. Feriât, Merve Yayınları, İstanbul, s.155.

3. Rûz-i cezâda ‘aybım çokdur yüzüme urma

Yâ Kâşife’z-zamâyir yâ ‘Âlime’l-hafâyâ

(Ey gizlenenleri açığa çıkaran, sırları bilen (Allah’ım), ayıbım çoktur. Ceza gününde onları yüzüme vurma.)

4. Mecnûh haste gönlüm rahmetden itme mahrûm

Yâ Câbire’s-şuzâyâ yâ Râfi’a’r-rezâyâ

(Ey kırıkları onaran, belaları defeden (Allah’ım), yaralı (ve) hasta gönlümü rahmet(inden) mahrum etme.)

[17B]

5. Kuldur derûñde Râhî bî-çâre kemterâne

Redd eyleme kabûl it yâ Ğâfire’l-haţâyâ

(Ey hataları bağışlayan (Allah’ım), Râhî senin kapında aciz ve çaresiz bir kuldur. Onu kapından geri çevirme, kabul et.)

Açıklama:

Mucîb, “zorunluluk, iktiza, tasdik, olumlu karşılık” anlamlarındaki **icâb** kelimesinden türemiş bir sıfattır. Lügat manası “olumlu karşılık veren, onaylayıp tasdik eden” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a izefe edildiğinde ise “kimsenin çaba ve gayretini karşılıksız bırakmayan; kullarının sıkıntılarını giderip onları rahatlatan; kullarının dualarına cevap verip onları mahcup etmeyen” anlamlarını tazammun eder.²¹³

Mucîb ism-i şerifinin anlamına binaen Râhî, şiirin tamamında duaya yer vermektedir. Allah’ın onu müstağni kılmasını; gönlündeki belaları gidermesini; kıyamet günü ayıplarını açığa çıkarıp yüzüne vurmamasını; hasta gönlüne deva verip rahmetinden mahrum etmemesini; hatalarımı bağışlayıp onu kapısından kovmamasını diler. Duaların hiçbirinde dünyevi hacetlere yer verilmemiş; bedendeki değil, gönüldeki hastalıkların şifası istenmiştir.

²¹³ Ramazan Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.240.

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Etdi dilden cāna ol bir ğamze-i mekkār kār

Şaldı gönülüm bāğına ol bir ruḥ-ı gülnār nār

(Sevgili o hilekar bakışıyla cana öyle samimi, öyle içten baktı ki o nar çiçeğine benzeyen yanağı benim gönül bağına ateş saldı.)

2. Cāna cān olmaḳda ‘āşıḳdur dil-i sevdā-zede

Ḥazrete maḳşūdun itsün itmesün iş‘ār ‘ār

(Sevdaya düşen gönül, sevgili uğruna canını verecek kadar âşıktır. Maksadı neyse sevgiliye söylesin, bundan çekinmesin.)

3. Her ne deñlü nāz u istiğnā olursa şīvesi

Sen anuñ gel pāyine ḥāk it yüzüñ yalvar var

(Sevgili her ne kadar naz yaparsa yapsın, sen onun ayağına kapanıp yüzünü toprağa koy ve ona yalvar.)

4. Ḳuvvet-i rūḥıyla erlik nefsi itmekdür zebun

Nefḥa-i tiryāk-ı ekberden olur bīmār mār

(Mertlik, ruhun kuvvetiyle nefsi aciz bırakmaktır. Zira yılan en etkili panzehrin kokusuyla hasta olur.)

5. Gerçe ez-ḥāk-i siyāh āmed vüçūd-i ādemi

Nist nezd-i ārif-i ḥikmet gül-i fehḥār ḥ^ār

(Her ne kadar Adem’in vücudu kara topraktan yaratılmış olsa da hikmet bilenlerin nezdinde övünen gül değersiz değildir.)

6. Ben anuñ biñ cān-ile bir baş açuḳ dīvānesi

Boynuma olmaz benüm bu zülf-i ‘anber-bār bār

(O sevgilinin anber saçan saçları benim boynuma yük olmaz, zira ben onun bin canlı, baş açık divanesiyim.)

7. Râhiyâ râh-ı maḥabbetde sebük-bâr ol yûri

Yohsa ḳaddûñ ḥam ḳalub eyler seni evzâr zâr

(Ey Râhî, muhabbet yolunda (düşünce ve gam) yükü hafif kimselerden ol, yürü. Yoksa günahlar boyunu büküp seni inletir.)

8. Ḳullarınıñ rûz-i rûşen gibi ‘aybın setr ider

Leyletü’l-ḳadri anuñçün ḳıldı ol Settâr târ

(Ayıp ve günahları örterek bağışlayan, Settâr olan Allah, kullarının aydınlık gün gibi aşikar olan ayıplarını örter. Onun için Kadir Gecesi’ni karanlık kıldı.

Açıklama:

Vâsi’, “geniş, şümüllü, bir şeyi kapsamak; gücü yetmek” manasındaki **se‘a** kökünden türemiştir. Sözlük manası “kapsayan, geniş olan; gücü yeten” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “ilmi, mağfireti ve kudretiyle her şeyi kuşatan; mahlukatın tüm ihtiyacını karşılayacak güç ve zenginlikte olan; rızık hazinesi bütün canlıların ihtiyaçlarına cevap verecek derecede geniş olan” anlamlarını ihtiva eder.²¹⁴

El-Vâsi’ esmasının şerh edildiği şiirde sembolik bir anlatım söz konusudur. Bu sebeple şiirin muhtevası ile esmâ arasında anlam ilişkisi kurulamamıştır.

2.3.3.47. El-Ḥakīm

56

fâ‘ilâtün / mefâ‘ilün / fa‘lün

1. Bâr-gâh-ı zemânı gördüñ mi

Kâr-gâh-ı mekânı gördüñ mi

(Zaman denen sarayı gördün mü? Mekan atölyesini gördün mü?)

²¹⁴ Ramazan Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.243.

2. ‘Âlem-i kalbe mâlik olduñ mı

Pâdişâh-ı cihânı gördüñ mi

(Kalp âlemine sahip oldun mu? Cihanın padişahını gördün mü?)

3. Şıdķ-ıla bir meyāna geldiñ mi

Hiç sırr-ı dehānı gördüñ mi

((O padişahla) sadakatle bir araya gelip ağzının sırrına vakıf oldun mu?)

4. Hıdmet-i Vâcibü’l-vücûda irer

Hâdim-i kāmurānı gördüñ mi

(Varlığı mutlak olan Allah’ın hizmetine erişmiş, bahtiyar hizmetkarı gördün mü?)

5. Ravza-i hâzrete irişdüñ mi

Nâzır-ı gülistānı gördüñ mi

(Hazretin (o padişahın) bahçesine erişip o bahçenin bakıcısını gördün mü?)

6. Didi kalb-i selīme beytu’l-lâh

Hâdi-i hâfikānı gördüñ mi

(Selim²¹⁵ kalbe Beytullah diyen, doğru yolu gösteren doğu ile batının Rabb’ini gördün mü?)

7. Râhiyâ gel yüzüñ türâb eyle

Ol güzel âsitānı gördüñ mi

(Ey Râhî, sen o güzel eşiğı gördün mü? O eşiğe gel ve orada yüzünü toprağa sür.)

[18A]

8. Tālîbi kırb-ı hâzrete ilter

Devlet-i cāvidānı gördüñ mi

(Talibini Hazret-i Allah’a ulaştıran ebedi saadeti gördün mü?)

²¹⁵ **Kalb-i selim:** Bu Şu’arâ suresi 89. ayette geçen bir kavramdır. Kalbin saf ve temiz olma halini ifade etmektedir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.207.)

9. Ser-te-ser mantık-ı hakâyıkdur

Bu bedî-i beyânı gördün mi

(Baştanbaşa hakikat kelamı olan bu eşsiz anlatımı gördün mü?)

Açıklama:

Hakîm, “salahiyet, menetmek, hükmetmek” manasındaki **hük**m kökünden türemiş bir sıfattır. Lügat manası “hüküm veren, hikmet sahibi, ıslah eden” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “kainattaki denge ve düzeni sağlayan, her işi ilmine vakıf olarak yerli yerinde yapan; hükmü hata ve zulümden beri olan; adaletle hükmeden” anlamlarını tazammun eder.²¹⁶

Şiirde zaman ve mekana, cihana, doğu ile batıya ve kalp âlemine vurgu yapılarak Allah’ın kainattaki eşsiz denge ve düzenine işaret edilmekte; “gördün mü”, “bildin mi” sorularıyla Allah’ın sonsuz ilim ve hikmetinin karşısında kulun ilimdeki kifayetsizliği sezdirilmektedir. Yüce Allah zamanın, dünyanın, maddi ve manevi âlemlerin padişahıdır. Cümle âlemler onun hükmündedir. O’nun hâkimiyeti altında olmak ve onun emrine itaat etmek büyük bir saadettir.

2.3.3.48. El-Vedūd

57

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ehl-i hikmet yâr-i nâ-hem-vâre olmaz âşinâ

‘Aklı yâr olan kişi ağıyâra olmaz âşinâ

(Hikmet ehli ebedi olmayan yâre aşına olmaz. Zira aklı (fikri) yâr olan kişi ondan başkasıyla dost olmaz.)

²¹⁶ Süleyman Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.245.

2. Pāk̄bāz-ı ‘aşk olan dünyāya itmez i‘tibār

Bir hūmā bir lāşe-i murdāra olmaz āşinā

(Hūma kuşunun pis bir leşe yaklaşmaması gibi, aşkta sadık olan kişi de dünyaya itibar etmez, ondan uzak durur.)

3. Meşreb-i ‘ālī denī ṭab‘-ile itmez ittiḥād

Merd-i ‘ākıl bir zen-i bāzāra olmaz āşinā

(Akıllı bir yiğidin sokak kadını ile dost olmaması gibi, yüce tabiatlı kişiler de alçak tabiatlılarla birleşmez, bir araya gelmez.)

4. Şā‘irān-ı dūn himmetlerden eyler ictināb

‘Ārif-i billāh olan eşrāra olmaz āşinā

(Allah’ı hakkıyla bilenler alçak tabiatlı şairlerin himmetlerinden uzak dururlar; himmeti alçak şerli şairlerle dost olmazlar.)

5. Olmayan isrār-ı terkīb-i ‘anāşırdan ḥabīr

Rāhiyā keyfiyyet-i esrāra olmaz āşinā

(Ey Rāhî, unsurların terkibinden doğan sırları saklayamayan kişiler o sırların niteliklerine vakıf olamazlar.)

6. Sālikiñ naẓm-ı dūrer-bārında ‘aybın gözleyen

Bī-hüner güftār-ı gevher-bāra olmaz āşinā

(Hakikat yolcusunun incilerle dolu şiirlerinde kusur arayan, bilgiden yoksun, hünersiz kişi cevher yüklü sözlerle aşına olamaz.)

7. Şāhid-i ma‘nā yüzünden perde(y)i ref‘ itmeyen

Kör diller ‘āşık-ı dīdāra olmaz āşinā

(Mana güzeline yüzünden perdeyi kaldırmayan, gönül gözü kör olan kişiler sevgilinin cemaline âşık olanlarla dost olamazlar.)

Açıklama:

Vedūd, “sevgi, muhabbet, dostluk, samimiyet” manalarını içeren **vüdd** kökünden türemiş olup mübalağa bildiren bir sıfattır. Lügat manası “çok seven, tutkun, çok sevilen” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a isnat

edildiğinde “iman edip amel-i salih işleyen kullarını çok seven ve onlar tarafından çok sevilen;²¹⁷ kalplerdeki sevgi ve muhabbeti var eden²¹⁸” anlamlarını tazammun eder.

El-Vedûd ism-i şerifinin anlamına binaen şiirde, dostluk kavramına vurgu yapılarak sevgi ve muhabbete işaret edilmektedir. Hikmet ehlinin, ariflerin, sadık âşıkların ve yüce tabiatlı kişilerin Allah’tan başkasıyla dost olmayacağı; alçak tabiatlı kişilere ve dünyaya itibar etmeyeceği üzerinde durulmaktadır.

2.3.3.49. El-Mecîd

58

müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün

1. Ey mehlîkâ hüsnuñ ‘aceb mihr-i cihân-ârâ olur
Ammâ lebüñ hâşşiyyeti ğâyetde rûh-efzâ olur

(Ey ay yüzlü sevgili, şaşılacak şeydir ki senin güzelliğin cihanı süsleyen bir güneştir, dudağın ise ruha can veren nihai bir özelliğe sahiptir.)

2. Âh ol cemâl-i dilküşâ âh ol dehân-ı cân-fezâ
Zâhir olursa bir nefes bir ân-ı nâ-peydâ olur

(Ah o gönle ferahlık veren güzellik; ah o hayat veren ağız bir nefes zahir olsa, o an görünmez bir an olur.)

3. Vaşf-ı cemîlin eyleyen bâlâ-yı hoş-reftârunuñ
Añmaz meyânuñ sırrını zîrâ bilür ğavġâ olur

(Senin tatlı tatlı yürüyen boyunun güzelliğini tarif eden kişi belinin sırrından bahsetmez, çünkü bundan dolayı kavga çıkacağını bilir.)

²¹⁷Bekir Topaloğlu, “Vedûd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C.42, s.598-599.

²¹⁸Sönmez, Ramazan, *El-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.248.

4. Halk itmemişdür bir güzel Hâlık benî âdem gibi

Qavl-i Resûl-i Hakk budur nefsin bilen dâna olur

(Her şeyi yaratan yüce Allah, insanoğlu gibi bir güzel yaratmamıştır. Allah resulünün dediği gibi “ bilen ancak kendini bilendir”.)

[18B]

5. Râhî senüñ ol gördüğün deryâ ‘aceb deryâ imiş

Bir kaçre feyzinden anuñ ‘âlem kamu deryâ olur

(Ey Râhî, senin o gördüğün derya öyle acayip, uçsuz bucaksız bir denizmiş ki onun bir damlasının feyzinden bütün âlemler derya olur.)

Açıklama:

Mecîd, “şan, şeref, ihtişam ve asalet sahibi olmak” anlamlarını içeren **mecd** kökünden türemiş süreklilik ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “şanlı, şerefli, asil, övgüye layık ve cömert kimse” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a izafe edildiğinde ise “lütü, ikramı sınırsız ve kesintisiz olan; izzet ve şerefi yüce olan; bütün hayır ve hasenatı elinde bulunduran” anlamlarını tazammun eder.²¹⁹

El-Mecîd esmasının şerh edildiği şiirin muhtevasıyla esmanın manası arasında ilişki kurulamamıştır. Şiirde sembolik bir anlatım söz konusu olup öne çıkan kavram güzelliştir. Önce sevgilinin yüzü, dudağı, boyu gibi güzellik vasıfları sembolik olarak övülmekte; sonra da insanoğlunun en güzel surette yaratıldığına vurgu yapılmaktadır.

2.3.3.50. El-Bâ‘iş

59

fe‘ülü / fa‘lün / fe‘ülü / fa‘lün

1. Bahâr irişdi nesîm urur dem

Anuñ gibi kim Mesîh-i Meryem

(Bahar geldi. Bahar rüzgarı tıpkı Meryem oğlu Hz. İsa’nın ölüleri diriltten nefesi gibi esiyor.)

²¹⁹Ramazan Sönmez, *El-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.251.

2. Seḥāb-ı rahmet şıvarub itdi
Nebâtı ihyâ cihânı hürrem

(Rahmet bulutu bitkileri sulayıp onlara can verdi ve böylece cihanı şenlendirdi.)

3. Döşendi yer yer bisât-ı zîbâ
Müzeyyen oldı basîṭ-i ‘âlem

((Baharın gelmesiyle) bütün yeryüzü güzel çimenlerle döşenip süslendi.)

4. Güzel müşâbih dūr-i hoşâba
Nebât-ı arza saçılsa şebnem

(Şebnem, yeryüzündeki bitkiler üzerine saçılrsa parlak incinin güzel bir benzeri olur.)

5. ‘Aceb temâşâ teferrüç itsen
Nedür bu ‘âlem Ḥüdâ’dür a‘lem

(Dünyayı çokça gezip seyretsen de âlemin ne olduğunu anlayamazsın. Onu en iyi bilen Allah’tır.)

6. Bu demde câhille şöḥbet itme
Gerekse yâr ol özüñe hem-dem

(Bu zamanda cahille sohbet etme, eğer bir dosta ihtiyaç duyarsan sen kendine dost ol.)

7. Güzel mezâri‘ kamu menâfi‘
Ne ekse hoşdur bu yerde âdem

(Faydalı olan her şey güzel bir tarladır. İnsanın bu tarlaya ektiği her şey güzeldir.)

8. Fe‘ülû fa‘lün fe‘ülû fe‘lün
Yol erleri gör neden urur dem

(Hakikat yolunda yürüyen yiğitlerin neden dem vurduğunu gör.)

Açıklama:

Bâis, “harekete geçirmek, teşvik etmek, göndermek, görevlendirmek, uykudan uyandırmak, diriltmek” gibi anlamlar içeren **ba’s** kökünden türemiş olup lügat manası “harekete geçiren, neden olan, teşvik eden” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a izafe edildiğinde ise “ölüleri dirilten, uykudan uyandıran, peygamber

gönderen, bulutları harekete geçirip yağmurlar yağdıran, kullarının maddi, manevi derecelerini yükselten ve onlara makam, mevki ihsan eden” anlamlarını ihtiva etmektedir.²²⁰

Şiirde el-Bâ’is ism-i şerifinin “diriltmek” manası baharın tasviri ile şerh edilmektedir. Rüzgarın hareketi ve yağmurun yağmasıyla tabiatın nasıl canlandığına; yeşeren bitkiler ve açan çiçeklerle yeryüzünün nasıl müzeyyen olduğuna dikkat çekilerek Bâ’is esmasının kainattaki tecellileri üzerinde durulmuştur.

2.3.3.51. Eş-Şehîd

60

1. Menzil müşerref yârân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
A’nî be hâne mihmân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
2. Bâ mihr u şefkat bâ ferr u kuvvet der cân u der dîl ez-kûy-i devlet
Ez-rûy-i rahmet cânân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
3. Hâşıl murâdet der derk-i haqq Râhî mehver gam dergâh-i hermen
Der-vaqt-i geştên bārân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
4. Hikmet numâyed ez-hukm-i hâkim kudret numâyed e- baħr-i zâhîr
Şahrâ-yi ‘âlem ‘ummân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
5. Der-haqq-i pâk-i şer‘i muħammed ez-nezd-i ħazret ez-râh-i ‘izzet
Haqqan ve şıdқан ħurân âmed elhamdulillâh elhamdulillâh
6. Şerrân ve cerrân ‘izzen ve naşrân fethân mubînân ‘adlen ve fazlân

²²⁰ Ramazan Sönmez, *El-Esmâü'l-Hüsna (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.254.

Şarkân ve ğarbân şultân âmed elḥamdulillâh elḥamdulillâh

[19A]

7. Ber ḥalk-i ‘âlem ez-cinn u âdem ekrem u a‘zam alâlu a‘lem
Bu‘den ve qarben burhân âmed elḥamdulillâh elḥamdulillâh
8. Ez-pertu ḥaḳ der-‘âlem-i dil mihr-i munevver ey rehber-i ḥaḳḳ
Îmân âmed îmân âmed elḥamdulillâh elḥamdulillâh
9. Ğâyet güşâde râh-i şeri‘at bâ rehrev-i û ez-qarb-i müyî
Ḥayrun ve ebḳâ iḥsân âmed elḥamdulillâh elḥamdulillâh
10. Ez-şun‘-i şâni‘ bâ ḥusn-i şüret ez behr-i ḥidmet ez-baḥr-i men‘ût
Âdem benî âdem insân âmed elḥamdulillâh elḥamdulillâh

Çeviri:

Şiir Farsça olduğundan çevirisi ve açıklaması yapılmamıştır.

Şehîd, “bir şeyin hakikatini kesin olarak bilmek, şahit olmak, tanıklık etmek” anlamındaki **şehâdet** kökünden türemiş olup süreklilik ifade eden bir sıfattır. Lügat manası “kati olarak bilen, şahitliğine güvenilen kimse” demektir. Esmâ-i ilâhîden biri olarak tabir edildiğinde ise “ilminden hiçbir şey gizli kalmayan, bütün mevcudatın ilmine vakıf olan, her şeyi müşahede eden” manalarını tazammun eder.²²¹

²²¹Bekir Topaloğlu, “Şehîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, C. 38, s. 428.

2.3.3.52. El-Haḫḫ

61

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Şehr-i ‘aşḫ erbābınıñ nām u nişānı bir daḥı

‘Aşḫ-ı zāhir bir daḥı dāğ-ı nihānı bir daḥı

(Aşḫ şehri erbabının nam ve nişanından birisi zahiri aşḫ, diğeri de gizli yaradır.)

2. Olmaḫ isterseñ eger seyyāḥ-ı ‘ālem şūfiyā

Var seyrān eyle gel kevn ü mekānı bir daḥı

(Ey sūfi, dünya seyyahı olmak istersen eğer, gel kainatı bir kez daha gezip dolaş.)

3. Yādına almaz-idi dūnyā-yı dūnuñ adını

Görse ādem gülşen-i bāğ-ı cihānı²²² bir daḥı

(İnsanoğlu cennet bağındaki gül bahçesini görseydi eğer alçak dünyanın adını bir daha anmazdı.)

4. Pāk dildür mekr u ālına rubūde olmayan

Gerçi kim bu zāl-ı bī-mihriñ yalānı bir daḥı

(Doğrusu, saç sakalı ağarmış, vefasız yaşlı dünyanın yalanı çoktur. Onun hile ve tuzaklarına tutulmayan (ancak) temiz gönüllülerdir.)

5. Gülşen-i dīdār-ı pūr-nūri temāşā eyleseñ

‘Andelībūñ anda feryād u fiğānı bir daḥı

(Nur dolu cemalin tecelli ettiği gül bahçesini bir seyretsen, orada bir de feryat figan eden bülbül vardır.)

6. Işılāḥāt-ı bedī‘inden mübeyyen añlanur

Manṭıḫ-ı ḫikmet şi‘ārınıñ beyānı bir daḥı

(Hikmet konuşmasının şiarının beyanı benzersiz terimlerinden açıkça anlaşılır.)

²²² Şiirin anlamından dolayı “cinân” olarak okunmasının daha uygun olacağı kanaatiyle bu kelimeyi cinân (cennetler) şeklinde çevirdik.

7. Gel kelām-ı rūḥ-i perverden bilürseñ Rāhiyā

Künc-i vahdet bir daḥı genc-i ma‘āni bir daḥı

(Ey Rāhî, ruhu besleyen sözlerden biliyorsan eğer, gel; bir yerde vahdet köşesi var, bir yerde mana hazinesi.)

8. Devlet-i fāniye itmez ittikā ‘āqıl olan

Müddet-i ‘ömrüñ eyā ġāfil zemānı bir daḥı

(Ey gafıl, akıllı kişi ömür müddetini ve zamanı geçici mutluklara yaslamaz (onlar için harcamaz).)

Açıklama:

Hakk’ın lügat manası “gerçek, hakikat; hikmet ve adaletin gereklerine uygun olmak; sürekli var olmak” anlamlarında hem mastar, hem sıfat bir kelimedir. Allah’a izafe edildiğinde ise “varlığı inkara mahal vermeyecek derecede kesin ve sürekli olan, bütün fiilleri hak, adalet ve hikmet üzere tahakkuk eden” anlamlarını tazammun eder.²²³

Gazali hakiki Hakk’ı “her hakikat kendisinden sadır olan” şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre mevcudat da Hakk’tan sadır olması hasebiyle hak; fakat zatı itibariyle batıldır.²²⁴ Bu bağlamda Rāhî el-Hak esmasının şerhinde kişiyi batıldan Hakk’a bir hakikat yolculuğuna çıkarır gibidir. Önce kainatta bir gezintiye çıkarıp ardından cenneti işaret etmekte ve orayı gören kişinin dünyanın adını bir daha anmayacağını söylemektedir. Son olarak vardığı nokta ise Allah’ın cemalinin tecellisi olup bunun müşahitler üzerindeki etkisinin ne derece büyük olduğunu vurgulamaktadır.

²²³Bekir Topaloğlu, “Hak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.15, s.152.

²²⁴ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Ferhat, Merve Yayınları, İstanbul, s.167.

fā'îlâtün / fā'îlâtün / fā'îlâtün / fā'îlün

1. Himmet-i pâkiyle mihmân-ı Hüdâ'dur mürçe

Hem-zebân şûfî-i şâhib-i şafâdur mürçe

(Halis gayretiyle Hz. Allah'ın misafiri olan küçük karınca zevk ve safa sahibi dervişle aynı dili konuşur.)

2. Olduğu hayşiyeti-y-le mâil erzen dâneye

Mülk-i 'âlemde emîr-i aġniyâdür mürçe

(Küçük karınca, taneye meyletmesi hasebiyle dünya mülkünde zenginlerin emiri olmuştur.)

3. Devlet-i şâh-ı cihân-ile deġişmez devletin

Bâb-ı Hakk'da gerçi kim eñ kem gedâdür mürçe

(O küçük karınca, Hakk'ın kapısındaki en değersiz dilenci olsa da sahip olduğu (bu) saadeti cihan padişahının saadetiyle deġişmez.)

[19B]

4. Hükümüni anuñ Süleymân-ı vücûduñ len bilür

'Âlem-i ıtlâkda bir pâdişâdur mürçe

(Varlığın padişahı olan Hz. Süleyman, küçük karıncanın mutlak âlemde bir padişah hükmünde olduğunu bilir.)

5. Ni'met-i bî-ħad kanâ'atdür bilürseñ Râhiyâ

Hâdim-i dergâha yâr ü âşinâdür mürçe

(Ey Râhî, kanaat bitmez tükenmez bir nimettir. Küçük karınca (kanaati sebebiyle) dergahın hizmetçisine dost olmuştur.)

Açıklama:

Vekîl, “bir kimseyi bir iş için yetkili kılmak, vekil tayin etmek” anlamındaki **vekl** kökünden türemiş olup lügat manası “bir iş için yetkili kılınan, vekalet verilen kişi” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “cümle yaratılmışların işlerini düzenleyen ve idare eden, onların rızıklarını üstlenen en güvenilir dayanak, kullarının bütün istek ve ihtiyaçlarına kafi gelen” anlamlarını ihtiva eder.²²⁵

Şiirde el-Vekîl ism-i şerifinin “cümle yaratılmışların rızkını veren” manasına vurgu yapılmış olup bu mana canlıların en küçüğü olan karınca üzerinden şerh edilmektedir. Ayrıca şiirde, karıncanın gayret ve kanaati sebebiyle Allah katında değer kazandığının ve kanaatin bitmez tükenmez bir hazine olduğunun altı çizilmiştir.

2.3.3.54. El-Ḳaviyy

63

mefāʿilün / mefāʿilün / feʿülün

1. Güzeldür ḥüsn-i bâṭın rûy-i zâhir
Olur şâḥib-i nazarlar pāk ü ṭâhir

(İç güzelliği de yüz güzelliği de güzeldir. Bunu gören nazar sahipleri²²⁶ pak ve temiz olurlar.)

2. Kişi ḡāyet güzel sevmek gerekdür
Sözüm ḥaḳdur benüm Allāḥ ḥāzır

(Kişinin, güzel olanı çok sevmesi icap eder. Allah şahittir ki benim (bu) sözüm haklıdır.)

3. Dehân-ı cān-fezā bir sırr-ı muḡlak
Cemāl-i dil-küşā bir nûr-i bâhir

(Sevgilinin cana can veren ağzı gizli bir sır; gönle ferahlık veren güzelliği ise apaçık bir nurdur.)

²²⁵Bekir Topaloğlu, “Vekîl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C.43, s.9-10.

²²⁶ Sahib-nazar (ehl-i nazar): Hakikatin ancak akıl ve istidlal yoluyla bilinebileceğine inanlardır. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.118.

4. Temāşā-yı nevādir eyleyenler

Bilür cevher olur ‘ālemde nādir

(Az rastlanan şeyleri seyredenler mücevherin dünyada nadir olduğunu bilirler.)

5. Duḥūl itmez kıyāmet de koparsa

Ḳuşūr-i ravża-i Firdevs’e kāfir

(Allah’ı inkar eden, hakikati örten kişi bağırıp çağırıp, feryat figan etse de cennet bahçesindeki köşklere giremez.)

6. Mürüvvet ehlinüñdür ғаşr-ı ‘ālī

Gerekmez ādemi himmetde ғаşır

(Cennetteki o yüce köşkler iyilik ve ihsanda bulunan cömert kullarıdır, bu yüzden insanın iyilik ve ihsanda kusurlu olmaması gerekir.)

7. Yerüm yok Rāhiyā dünyā evinde

Hüdā ‘ālim-durur ma’lūm-ı şābır

(Ey Rāhî, benim dünya denen şu evde yerim yoktur. Sabredenlerin malumudur ki, Hz. Allah her şeyi bilendir (benim bu halimden haberdardır).)

8. Benüm bir ḥāne aḳşā-yı murādum

Emīr-i şehir-i cennet ola ‘āmir

(Benim yegane arzum cennet şehri emirinin imar ettiği bir hanedir.)

9. Ğidā-yı rūḥdan virsen nevāle

Ḳulnuñ rızḳına Rezzāk ḳādir

(Mahlukatına her türlü rızkı veren, sonsuz güç ve kudret sahibi (Allah’ım), bu kuluna ruha gıda olacak azıklar ver.)

Açıklama:

Kaviyy, “bir işi yapabilecek güce sahip olmak veya vukua gelen bir duruma güç yetirebilmek” anlamlarına gelen **kuvvet** kökünden türemiş bir sıfattır. Allah’a

izafe edildiğinde “her şeye gücü yeten, sonsuz güç ve kudret sahibi” anlamlarını tazammun eder.²²⁷

Şiirde Allah’ın sonsuz güç ve kudretine sığınarak ondan ruha gıda olacak manevi rızıklar, dünyada yapılan iyilik ve ihsanlara mükâfat olarak cennette bir hane istenmektedir. Kişinin iyilik ve ihsanda bulunacak maddi ve manevi güce sahip olması kulun el-Kaviyy sıfatından nasibi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca şiirde, inkar edenlerin ne yaparlarsa yapsınlar asla cennete giremeyeceklerinin ifade edilmesi Allah’ın sonsuz güç ve kudretine işarettir.

2.3.3.55. El-Met̃n

64

fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn

1. Var tebdīl-i vefā kıl bī-vefālīk şüretin

Olma gel bīgāne göster āşinālīk şüretin

(Gel vefasızlık suretini vefaya dönüştür. Gel bigāne²²⁸ olma, dost (aşina)²²⁹ yüzünü göster.)

2. Rūḥ-perver bilmeyen naḡs-ı nefīsi her nefes

Tıynet-i ādemde görmez āşinālīk şüretin

(Nefisteki noksanlığın her nefes ruhu beslediğini bilmeyen kişi insanın fitratındaki dost yüzünü görmez.)

3. Ḥod-nümālīḡdan berī olmakda ḡikmet varmıḡ

Var görme müdde‘iden ḡod-nümālīḡ şüretin

(Kendini övmekten sakınmakta hikmet varmış. (Bu yüzden) var, müddeiden beğenmişlik suretini görme.)

²²⁷Bekir Topaloğlu, “Kavî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C.25, s. 68.

²²⁸ **Bigāne**: Yabancı demektir. İstilahta tasavvufu bilmeyen, tasavvuf sistemini tanımayan kişiye denir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.102.)

²²⁹ **Āşinâ**: Tasavvufta salikin kendi benliğinden uzaklaşarak Hakk’a yaklaşmasına, O’nunla dost olması haline denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.49.)

4. Şûfiyâ bir yâr-içün râh-ı vefâda eyle terk

Tâc u hırkayla ‘umûma pârsâlık şûretin

(Ey sûfî, vefa yolunda bir sevgili için taç, hırka ve zahitlik emaresi olan her şeyi terk et.)

Açıklama:

Metîn, “bir nesnenin sağlam, kuvvetli ve dayanıklı olması” anlamındaki **metânet** kökünden türemiş bir sıfattır. Lügat manası “çok güçlü, dayanıklı ve sağlam” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “gücü ve kudreti sonsuz olan, fiillerinden dolayı kuvvetinde herhangi bir zayıflık ve eksiklik arız olmayan, mahlukata güç ve kuvvet veren” anlamlarını tazammun eder.²³⁰

“Ebü’l-Hasan el-Eş’arî ise metîn ile velî (dost ve yardımcı) ismini birlikte düşünmüş ve ortak anlamlarını “Allah’ın müminlere yönelik lutfu, ihsan, dostluk, yardım ve başarıya ulaştırması” şeklinde belirlemiştir.”²³¹ Râhî de el-Metîn esmasının şerhinde dostluk kavramına ve ruha kuvvet veren hallere vurgu yapmaktadır. Şiirde nefisteki noksanlıkların her nefes ruhu besleyen bir gıda olduğunu söylemekte, insanın kibirden sakınmasının yanı sıra başkalarının kibrini görmekten de beri olmasını salık vermekte; riya alameti olan her şeyden vazgeçilip vefalı bir dost olunmasını istemektedir.

[20A]

2.3.3.56. El-Hādî

65

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Bir gece şem‘-i cemâl-i pür-şafâ göster baña

Pertev-i şubh-ı vişâl-i pür-şafâ göster baña

²³⁰Ramazan Sönmez, *el-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.266.

²³¹Bekir Topaloğlu, “Metîn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C.29, s.414-415.

((Ya Rabb), bir gece bana safa dolu güzel cemalinin nurunu göster. Ve (o gecenin ardından) safa dolu kavuşma sabahının ışığını göster bana.)

2. İmtizâc itmek muḥâlîf yâr-ı nâ-hemvârla
Nesne yok bî-gânedan bir âşinâ göster baña

(Uygun olmayan bir yar ile anlaşmak münasip değildir. Yabancıdan bir fayda yok, bana bir dost göster.)

3. Âb-ı rû-yi seyyid-i ‘âlem Muhammed ḥürmeti
Ḳurb-i ḥazretde maḳâm-ı dil-küşâ göster baña

((Ya Rabb), âlemin efendisi olan Hz. Muhammed’in yüzü suyu hürmetine, zatına yakın olmada gönle ferahlık veren makamı (kurbiyet makamını) göster bana.)

4. Cûd-ile ol menba‘-ı mihr u maḥabbet aşkına
Luṭf-ile deryâ-yı rahmetden ‘aṭâ göster baña

(O, muhabbet ve sevgi kaynağı (olan Hz. Muhammed) aşkına, lütfeyleyerek bana rahmet denizinden ihsanda bulun.)

5. Çeşm-i ḳalbim kuḥl-i ḥikmetle mücellâ eyleyüb
‘Âlemi âyine-i ‘ibret-nümâ göster baña

(Kalp gözümü hikmet sürmesiyle parlatıp dünyayı bana ibret aynası olarak göster.)

6. Luṭf ḳıl Yâ Rabb celâliyle cemâlûñ ‘izzeti
Genc-i vuslatdan yaña bir reh-nümâ göster baña

(Ya Rabb, celal ve cemalinin izzetine, lütfet ve bana, beni vuslat hazinesine ulaştıracak bir rehber göster.)

7. Reh-nümâ ol ḳulmet-i ḡamdan rehâ ḳıl Râhi’(y)i
Bir fakîrim iki ‘âlemden ḡınâ göster baña

(Yol göstererek Râhi’yi gam ve keder karanlığından kurtar. Ben bir fakirim, iki dünya sevgisini de benden al.)

8. Bûlbûl âsâ gülşen-i dîdâr-ı pür-envârda

Perde-i ‘uşşâkdan dil-keş nevâ göster baña

(Nur dolu güzel yüzün tecelli ettiği gül bahçesindeki bûlbûl gibi, âşıkların perdesinden dilkeş²³² nameler dinlet bana.²³³)

9. Bûsitân-ı kâmet ü gülzâr-ı ruhsâr üstine

Sözde bir mevzûn-ter rengîn edâ göster baña

(Sevgilinin boyunun ve yanağının gül bahçesi üzerine rengin edalı daha tumturaklı bir şiir yazmayı nasip et bana.)

10. Çâre-sâz âzâr u bîmârum bu dâr u hânede

Hâme-i kânûn-ı hikmetden²³⁴ bir şifâ göster baña

Ey çare bulan (Allah’ım), bu (dünya) evinde incinmiş ve hastayım. Hikmet kanunu kaleminden bir şifa göster bana.

Açıklama:

Hâdî, “doğru yolu bulmak, doğru yolu göstermek, irşat etmek” manasındaki **hidâyet** kökünden türemiş bir sıfattır. Lügat manası “doğru yola ulaştıran, rehberlik eden kimse” demektir. Allah’a nispet edildiğinde ise “insanların akıl, muhakeme ve zaruri bilgi gibi hayati ihtiyaçlarını ihsan eden; onları ebedi saadete ulaştıracak kurtuluş yolunu gösteren” anlamlarını ihtiva eder.²³⁵

El-Hâdî ism-i şerifinin şerh edildiği şiirin tamamı münacattan oluşmaktadır. Şiirde Râhî esmanın anlamına mutabık dualar edip vuslata, hakiki dosta, kurbiyet makamına ulaşmayı, Allah’ın rahmetinden nasiptar olmayı ve kendisini vuslata ulaştıracak, ona doğru yolu gösterecek bir rehber dilemektedir.

²³² **Dilkeş:** Musiki terimlerinden olup en eski makamlardandır. Tarihi 13.asırdan da öncesine dayanmaktadır. (Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Kavram Ve Terimleri Ansiklopedisi*, AKMB Yayınları, s.95.)

²³³ **Uşşak makamı:** Musikî terimlerindendir. Kelime anlamı “aşıklar makamı” demektir. En eski makamlardan olup Aşk ve tasavvufi duyguların ifadesinde oldukça etkilidir. (Öztuna, *age*. s.538.)

²³⁴ Burada İbn Sînâ’nın tıp alanında yazmış olduğu El-Kânûn fi’l-Tıp adlı eserine telmihte bulunulmuştur.

²³⁵ Bekir Topaloğlu, “Hâdî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.15, s.199-201.

2.3.3.57. El-Bedî'

66.

[Farsça şiir]

1. Ez-bahr-i to der dil-i bisyār şod etrāḥ
Yā bā'ise elā merāḥ yā bā'ise elā merāḥ
2. Der gülşen-i dilhā nağmeserā pey mekon
Yā bülbül elā ferāḥ yā bülbül elā ferāḥ
3. Mest ḥābem kon bī ḥord ve ḥābem kon
Yā sāḳī elā kıdāḥ yā sāḳī elā kıdāḥ
4. Şeb-i zindedār īnem şeb-i zindedār īnem
Yā fāliḳ elā şebāḥ yā fāliḳ elā şebāḥ

5. Ez-gülşen-i vaḥdet būy-i vefā āmed
Yā raḥete elā revāḥ yā raḥete elā revāḥ

[20B]

6. Ez-çeşm-i şūḥ to mecrūḥ şod Rāhī
Yā ṭā'in elā rimāḥ yā ṭā'in elā rimāḥ
7. Der-nāme-i a'māl āyāt-i ḥikmet bīn
Yā tālī elā levvāḥ yā tālī elā levvāḥ

Çeviri: Şiir Farsça olduğundan çevirisi ve açıklaması yapılmamıştır.

Açıklama:

Bed'i' "ıcat etmek, yaratmak" manasındaki bedi' kökünden türemiştir. Lügat manası " bir şeyi ilk defa meydana getiren, icat eden" demektir. Allah'a isnat edildiğinde ise "zaman, mekan, madde ve modele ihtiyaç duymadan ilk yaratılışı gerçekleştiren; dilediği şeyi "ol" emriyle olduran; başkalarının yardımına ihtiyaç duymayan; her türlü kusur ve eksiklikten münezze olan" anlamlarını tazammun eder.²³⁶

2.3.3.58. El-Bākī

67

mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün

1. Serāy-ı külhan-ı miḥnet müekked
Şafā-yı gülşen-i cennet müebbed

(Sıkıntı, elem ve keder ocağının sarayı sağlam, cennet bahçesinin zevk ve sefası ebedidir.)

2. Güzeldür şādıkāne 'āşıkāne
Maḥabbet āşinā-y-ile mücedded

(Sadıklara ve âşıklara yakışır bir şekilde dostlarla muhabbet yenilemek (tazelemek) güzeldir.)

3. Kelām-ı Ḥaqq bilür insān-ı kāmīl
Olur erbāb-ı devletdür muḥalled

(Manevi olgunluğa erişmiş kamil insan Hakk kelamını bilir ve böylece kalıcı saadete nail olur.)

²³⁶Ramazan Sönmez, *El-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010, s.346.

4. Anı şerh eylese ehl-i ma‘ânî
Kitâbında olur birkaç mücelled

(Mana²³⁷ ehli onu (hak sözü) açıklamaya kalksa birkaç cilt kitap olur.)

5. Esâmî defter-i a‘mâl içinde
Nazar kıldıñ mı ey ‘âbid muḳayyed

(İsimler amel defterinin içindedir, ey ibadet eden kişi, amel defterine iyice baktın mı?)

6. Zen-i dünyāya virmekdür ṭalākı
Benüm şevḳüm eyā Râhî mücerred

(Ey Râhî, benim tek arzum kadına benzeyen şu dünyayı boşamak, ondan ayrılmaktır.)

7. Livā-yı himmetüñ olsun ser-efrâz
Binā-yı devletüñ olsun müşeyyed

(Senin ihsan ve iyilik sancağın yücelere yükselsin, devletinin binası sağlam ve ulaşılmaz olsun.)

Açıklama:

Bâkî, sözlükte “devamlı olmak, zamanda sürüp gitmek, mevcudiyetini korumak, sonsuz olmak” anlamındaki **bekā** kökünden türemiş bir sıfattır. Allah’a nispet edildiğinde ise “varlığı ebedi olan, varlığının son bulması asla düşünülemeyen” anlamını ihtiva eder.²³⁸

El-Bâkî esmasının şerh edildiği şiirde “bâkî” sıfatının ahiretteki tecellilerinden olan ebedi saadete vurgu yapılmakta, cennetteki zevk ve sefanın ebedi olduğunun, ona ulaşmanın ise ancak Hakk kelamını bilmekle mümkün olabileceğinin altı çizilmektedir.

²³⁷ **Ma’nâ**: Anlam demektir. Tasavvufta hakikat, sır ve marifet anlamlarında kullanılır. Bir şeyin hakikatine ve ruhuna delalet eder. (Süleyman uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kbalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.233.)

²³⁸ Bekir Topaloğlu, “Bâkî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.536-537.

mef'ûlû / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

1. Yâ merḥabâ gel ey gül-i ḥandân sen misün

Ra'nâ-yı bâğ u revnağ-ı bostân sen misün

(Merhaba! Gel ey gülen gül, sen misin? Bağın güzeli, bahçenin parlak, taze gülü sen misin?)

2. Rûşen ırâğ u ḥüsn ü cemâliyle her sabâḥ

Dil-ḥânesinde her gece miḥmân sen misün

(Merhaba! Gel ey gülen gül, sen misin? Bağın güzeli, bahçenin parlak, taze gülü sen misin?)

3. İncinme vaşf-ı serv-i ḥırâmân idenlere

Bâğ-ı cihânda serv-i ḥırâmân sen misün

(Yüzünün güzelliği ve nuru ile her sabah gönül hanesine misafir olan sen misin?)

4. İrişdi nâm-ı şöhretiñ ez-ķâf tâ-be-ķâf

Mülk-i cesîme yoḥsa Süleymân sen misün

(Nazlı nazlı yürüyen servi boylu sevgiliyi anlatanlara kırılıp darılma; şu dünya bahçesinde nazlı nazlı yürüyen servi boylu sevgili sen misin?)

5. Vaşfında sözlerüñ ne güzel ḥüsn-i dilberüñ

Ey dil zemân-ı bâķiye Ḥassân sen misün

(Ey gönül, gönlü kendine çeken o güzel sevgilin güzelliğini anlatan sözlerin ne güzeldir. Yoksa ebedi zamanın Hassan'ı sen misin?)

6. Medḥ eyler-ise ḥoş-ter ider şun'-i şâni'i

Bî-şekk ü reyb 'âşık-ı cânân sen misün

(Sevgiliye şeksiz şüphesiz âşık olan kişi o yüce yaratıcının işlerini över ise daha hoş, daha güzel olur. O âşık sen misin?)

[21A]

7. Tıttduñ cihānı naẓm-ı bülend-ile Rāhiyā
Şıdķ-ile yoķsa bende-i ‘irfān sen misün

(Ey Rāhî, yüce şiirlerle bütün cihana ün saldın. Yoksa irfana²³⁹ sadakatle kul köle olan sen misin?)

Açıklama:

Vâris, sözlükte “varis olmak, kalıtım, soya çekim” anlamındaki **virâset** kökünden türemiştir. Lügat manası “kendisine miras kalan kişi” demektir. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak Allah’a nispet edildiğinde ise “ebedi olması sebebiyle cümle mevcudatın tek ve gerçek sahibi” anlamını tazammun eder.²⁴⁰

Gazali basiret sahiplerinin, asıl mülk sahibinin Allah olduğunu hiçbir zaman akıllarından çıkarmayıp her daim bunun idrakinde olduklarını söyler.²⁴¹ El-Vâris esmasının şerh edildiğı şiirde Rāhî sembolik bir anlatımla Allah’ın dünya ve gönül üzerindeki sürekli tecellisine vurgu yapmakta ve asıl mülk sahibinin Allah olduğunu ifade etmektedir.

2.3.3.60. Er-Reşîd

69

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Rind-i ‘âlem-süz tesbîh u ‘asâyı neylesün
‘Ârif-i billâh olan zühd ü riyâyı neylesün

²³⁹ **İrfan:** Sezgi ve ilham yoluyla tecrübe edilen bilgiye denir. (Uludağ, *age*. s.188.)

²⁴⁰ Bekir Topaoğlu, “Vâris”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C.42, s.96-97.

²⁴¹ İmam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Mütercim: M. Feriât, Merve Yayınları, İstanbul, s.199.

(Âlemi yakan rind²⁴² tesbih ve asayı neylesin? Allah'ı hakkıyla bilen züht ve riwayı neylesin?)

2. Pîr olursa bir güzel baht-ı civânı vardur
Şeyh olursa hırka vü tâc u ridâyı neylesün

(Bir güzel yaşlansa da onun genç bir talihi vardır. (Bu güzel) şeyh olduğunda hırkayı, tacı ve dervişlik örtüsünü neylesin?)

3. Tâlib-i iksîr-i 'aşk-ı pāk olanlar şıdk-ıla
Kalbi şâf itmekden özge kimyâyı neylesün

(Samimi bir şekilde saf aşkın iksirini talep eden kişiler, bu iksiri kalplerini maddi ve manevi kirlere arındırmak için kullanmaktan başka neylesin?)

4. Şahn-ı bostân-ı vefâda cām-ı bâkî nûş iden
Arzû-yı gülşen-i bâğ-ı fenâyı neylesün

(Vefa bahçesinin meydanında ebedilik şarabını içen kişiler şu geçici dünyanın gül bahçesini neden arzusun?)

5. Eylemez 'âkil serây-ı dehr-i dūne ittikā
Bir esâsı pāyidār olmaz binâyı neylesün

(Akıllı kişiler alçak dünyanın sarayına yaslanmaz. Zira bir temeli bile kalıcı olmayan bir binayı neylesinler?)

6. Mantıku't-ṭayrî Süleymân-ı vücūd olan bilür
Bülbül-i kuds âşiyân olan hevâyı neylesün

(Kuşların konuşmasını varlığa Süleyman olan bilir. Kutsal bülbül (kuşlara) yuva olan gökyüzünü neylesin?)

7. Nev-'arūs-ı 'âleme baş egmeyenler Râhiyā
Kethüdā olursa taḳdîr-i Ḥüdā'yı neylesün

(Ey Râhî, âlemin yeni gelinine boyun eğmeyenler, Allah'ın taktiri bu yönde ise neylesinler?)

²⁴² **Rind:** Hakkında söylenilenlere aldırmaz etmeden dilediği gibi davranan ilim ve irfan sahibi kişilere denir. Rindler her şeyin takdir-i ilahi üzere olduğunu bilen ve bunun şuuruyla yaşayan mütevekkil kişilerdir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.292.)

Açıklama:

Reşîd, sözlükte “bilinç, sağduyu, akıl olgunluğu, doğru yol” anlamlarını içeren **rüşd** kökünden türemiş bir sıfat olup lügat manası “doğru yolu bulan, kamil akıl sahibi, ferasetli kimse” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “bütün fiilleri daima yerli yerinde olan ve her işi maksadına ulaşan; kullarını doğru yola iletip onları irşat eden” anlamlarını ihtiva eder.²⁴³

Râhî bu esmayı kuldaki tecellisi üzerinden şerh ederek irşat sahiplerinin hallerine işaret etmiştir. Bu bağlamda Allah’ın doğru yola ulaştırıp irşat ettiği kişilerin makam ve mevki gibi her türlü dünya sevgisinden uzak olduklarını ve kalplerini arındırmaktan başka bir şey dilemediklerini ifade etmektedir.

2.3.3.61. Es-Şabûr

70

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Baña ‘uzlet hoş gelür lezzetde zillet yok mudur

Kıl temâşâ ‘âlem-i ‘uzletde ‘izzet yok mudur

(Bana uzlet²⁴⁴ hoş gelir. Oysa lezzette zillet²⁴⁵ yok mudur? Hele bir bak, uzlet âleminde izzet yok mudur?)

2. Cân u dilden eyle bu gurbet diyârından sefer

Çok şükür Allâh’a bu gurbetde kırbet yok mudur

(Canıgönülden bu gurbet diyarından ayrılıp sefere çık. Allah’a şükürler olsun ki bu uzaklaşmada yakınlık yok mudur?)

²⁴³Bekir Topaloğlu, “Reşîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C. 35, s. 11.

²⁴⁴ **Uzlet:** Halka karışmamak, yalnız yaşamak anlamlarına gelir. Tasavvufta günden uzaklaşmak ve daha ihlaslı ibadet edebilmek amacıyla haklıktan uzaklaşıp tenhaya çekilmektir. Bu duruma “halvet, inziva ve vahdet” de denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.359.)

²⁴⁵ **Zillet:** İstilahta Allah katında izzet kazanabilmek için halkın yanında zelil olmayı tercih etmek, ebedi izzet için geçici zillete razı olmak demektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.389.)

3. Rızkını Allāh’dan eyle temennā yār-iseñ

Bir iki gün ‘ömr için bir genc-i vahdet yok mıdır

(Eğer (hakiki) dost isen rızkını yalnız Allah’tan dile. Bir iki günlük ömür için bir vahdet hazinesi yok mudur?)

4. İşikinde her hasuñ zillet senüñ bābuñ degil

Var toprak başuñā gayret hamıyyet yok mıdır

(Her alçağın eşiğinde aciz duruma düşmek senin harcın değildir. Toprak başına gelesice, vay ölesice, sende gayret ve hamiyet yok mudur?)

5. Dāneye meyl eyledüñse dāma düşdüñ Rāhiyā

Sen ne kuşsun bilmezsin ‘anķāda himmet yok mıdır

(Ey Rāhî, eğer bir daneye meylettin ise tuzağa düştün demektir. Sen nasıl bir kuş olduğunu bilmiyorsun. Zira Anka kuşu (yardıma ihtiyaç duyan değil), yardım ve ihsanda bulunan bir kuş değil midir?)

6. Ey benüm bu nazm-ı gevher-pāşumı gūş etmeyen

Yanuñuzda lü’lü-i hoş-āba kıymet yok mıdır

(Ey benim bu cevher saçan şiirlerime kulak vermeyen, onları dinlemeyen kişi, sizin katınızda parlak incinin kıymeti yok mudur?)

Açıklama:

Sabûr “zor durumlara katlanabilme gücü, tahammül gösterme, telaşa kapılmadan bekleme” anlamlarına gelen **sabr** kökünden türemiş bir sıfat olup mübalağa ifade etmektedir. Lügat manası “sabır ve tahammülü çok olan” demektir. Allah’a izafe edildiğinde ise “hüküm ve ceza vermede acele etmeyip kullarına karşı lütfu ve keremiyle muamele eden” anlamını ihtiva eder.²⁴⁶

Râhî es-Sabûr ism-i şerifini kulun hakikat yolculuğunda karşılaşılabileceği zorluklar üzerinden şerh etmiştir. Şiirde, her uzletin bir izzeti, her uzaklığın bir yakınlığı olduğunu vurgulayarak her zahmetin bir rahmeti olduğuna işaret etmiş; kişiyi gayrete ve sabra teşvik ederek Allah’tan başkasının kapısında boyun eğmekten men etmiştir.

²⁴⁶Bekir Topaloğlu, “Sabûr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C.35, s.361-362.

2.3.4. Ayet Başlıklı Manzumeler

Kur'an-ı Kerim klasik Türk edebiyatının en temel kaynaklarından biridir. İçerdiği bilgiler, hükümler ve kıssalar edebi metinlerin bilgi kaynağı olmuştur. Ayetlere ve ayetlerde geçen peygamberlere, meleklerle, şahıslara, hâdiseler ve kıssalara yapılan telmihler ve ayetlerden yapılan iktibaslar Kur'an'ın manzum metinlerdeki tezahürleridir.²⁴⁷ Ayrıca Kur'an bazı edebi türlerin belirlenmesinde de etkili olmuştur. Bunlardan biri de manzum ya da mensur olarak kaleme alınan Kur'an tercümeleridir.

Ali Öztürk, Kur'an tercümelerini “Satırlar Arası Kur'an Tercümeleri” ve “Manzum Kur'an tercümeleri olarak ikiye ayırır. Satırlar arası tercüme eserler, kelimelerin anlamı orijinal metnin satır aralarına yazılarak hazırlanan eserlerdir. Manzum Kur'an tercümeleri ise Kur'an'ı tefsir maksadıyla yazılan şiirlerdir. “*Divan şiirinde ayet iktibaslarının bir kısmı mealen iktibas olsa da, bunlar, tercüme niyetiyle yapılmadığından manzum ayet çevirisi olarak görülemez.*”²⁴⁸ Klasik edebiyatımızda manzum sure ve ayet tercümeleri mevcut olup müstakil bir manzum Kur'an tercümesine rastlanmamıştır.²⁴⁹

Doğan Kaya, Türk Çalışmaları Sempozyumunda sunduğu “Dînî Tasavvûfî Türk Edebiyatı'nda Yeni Bir Tür: Ayetleme” başlıklı bildirisinde bu türe “ayetleme” adını vermiş, Abdurrahman Güzel ise “*Kur'an'daki surelerin ayet ayet, hatta kelime kelime ele alınıp bunların inanç ve düşünce ile birleştirildiği, yorumlandığı*”²⁵⁰ manzumeleri “âyet-nâme” olarak nitelemiştir.

Çalışmamızın zeminini teşkil eden *Misbâhu'l-Ma'ârif*'te de esmâ-i hüsnâ şerhinden sonra, her birinin başında bir ayet bulunan 41 manzume mevcuttur. Biz ayet başlıklı bu manzumelerin kırk bir tane olması hasebiyle “kırk ayet şerhi” olarak nitelendirmeyi uygun gördük. İhtimal odur ki Râhî bu manzumeleri “kırk hadis şerhi” geleneğinden hareketle kaleme almıştır. Bu bölümde yirmi beş sureden seçilen kırk iki ayet, başlık olarak kullanılmıştır. Esmâ-i hüsnâ şerhindeki durum ayet şerhlerinde de

²⁴⁷ Bilal Kemikli; Alim Yıldız vd., *Türk İslam Edebiyatı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.124.

²⁴⁸ Bilal Kemikli, *age*, s.258

²⁴⁹ Kemikli, *age*, s.258

²⁵⁰ Abdurrahman Güzel, *Dînî Tasavvûfî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s.233.

söz konusudur. Manzumelerin muhtevası ayetlerin manasıyla doğrudan değil, dolaylı olarak örtüşmektedir. Rahî ayetleri tasavvufun öne çıktığı bir bakış açısıyla dolaylı olarak şerh etmiştir. Başlık konumunda olan ayetlerin alıntılandığı sureler ve ayet numaraları aşağıda liste halinde verilmiştir.

Tablo 4

Sure Adı	Ayet Numaraları	Sure Adı	Ayet Numaraları
Bakara	212, 195, 269, 95, 37, 43	Nûr	15
Âl-i ‘İmrân	76	Furkân	71
Nisâ’	147	Şu’arâ’	13, 88, 89
Mâide	56, 10, 98	Neml	79
En’âm	18	Ahzab	3, 47
Enfâl	19	Fatır	39
Tevbe	119, 129	Zümer	21
Yûnus	62, 25	Fetih	20
Hûd	61, 115	Hucûrat	12
Hicr	99	Hadîd	29, 9
Nahl	128	Haşr	2, 59, 7
İsrâ	30, 1	Teğâbun	13
Enbiyâ	110		

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRANSKRİPSİYONLU METİN ve NESRE ÇEVİRİSİ

1.

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

[1B]

1. Şıfāt u zātıña yok mişl ü hem-tā

‘Aẓīm ismüñdür Allāhu Te‘ālā

(Sıfat ve zatının eşi ve benzeri yoktur. Senin yüce ismin Allah’tır.)

2. Emārāt-ı zühūruñdur mezāhir

‘Alāmāt-ı vücūduñ lā vü illā

(Görünen (her) şey (mevcudat) Sen’in eserlerinin zuhurudur. Varlığının delili “lâ ve illâ”²⁵¹dır.)

3. Celālîñ mazharı nār-ı cehennem

Cemālîñ pertevi Firdevs-i a‘lā

(Celalinin mazharı cehennem ateşi, cemalinin nuru ise Firdevs cennetidir.)

4. ‘Uşāt u müslimîn u müslimāta²⁵²

Müheyyā cennetü’l-me’vāda me’vā

²⁵¹ **Lâ ve illâ:** Bu tasavvufî bir terimdir. Bununla kelime-i tevhide işaret edilmektedir. Mutasavvıflara göre “lâ” Allah’tan başka her şeyi ret, “illâ” ise Allah’ın varlığını ispattır. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.291.)

²⁵² Burada anlam açısından “‘uşāt-ı müslimîn” şeklinde terkip olması gerekirken kelimeler atıf vavı ile bağlanmıştır. Kanaatimizce, tamlama olarak kullanılması anlama daha uygun düşecektir.

(Asi olan erkek ve kadın müminler için Me'vâ²⁵³ cennetinde mesken(ler) hazırlanmıştır.)

5. Kemāl-i şun'uña eyler şehādet

Felekde neyyirān-ı 'ālem-ārā

(Âlemi süsleyen ay ve güneş felekte, senin sanatının mükemmelliğine şahitlik eder.)

6. Biri birine zıt olmak cedīdān

Şübūt-ı vaḥdet-i zātıyyedür hā

(Gece ve gündüzün birbirine zıt olması Sen'in zatının tekliğinin ispatıdır.)

7. Şuhūd-i ḥāl-i vaḥdāniyyetiñdür

Lisān-ı şıdk-ıla sercümle eşyā

(Bütün mahlukat doğruluğun lisani ile Sen'in varlığının tekliğine şahittirler.)

8. Beyān-ı ni'met-i bī-minnetiñdür

Ḥadīş-i kenz-i lā yüfnâda feḥvā

(“Kenz-i lā yüfnâ”²⁵⁴ hadisindeki anlam senin başa kalkmaksızın verdiği nimetlerinin beyanıdır.)

9. Vücūd-i ādemi ḥāk-i siyehden

Düzetdüñ bir tılsım-ı pür-temāşā²⁵⁵

(Adem'in vücudunu kara topraktan, temaşa dolu bir tılsım (olarak tertip) ettin (yarattın).)

10. Vücūd-i fā'il-i muḥtār muṭlāk

Hemān sensin hemān sen zīr u bālā

(Dilediğini alt üst eden mutlak varlık yalnız sensin.)

11. Birin bende birin şulṭān idersin

Nedür bu ḥikmet ey bī-mişl ü hem-tā

(Kimini köle, kimini sultan edersin. Ey eşi ve benzeri olmayan, bunun hikmeti nedir?)

²⁵³ Kur'ân'da geçen dört cennetten biridir. Bekir Topaloğlu, “Cennet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 1993, C.7, s.376-386.

²⁵⁴ Hadis: “El-kanâ'atü kenzün lâ yüfnâ” (kanaat tükenmez bir hazinedir).

²⁵⁵ Mısranın vezni kusurludur.

12. Nişār-ı rahmetiñdür ğayş-ı nāzil

Şi‘ār-ı hikmetiñdür yedi deryā

(Yağan yağmur Sen’in rahmetinin saçılması, yedi derya²⁵⁶ ise hikmetinin şiarıdır.)

13. Delīl-i satvetiñdür berķ-ı hātıf

Ġarīķ-ı ni‘metiñdür kūh u şāhrā

(Göz kamaştırır şimşek senin kahredici gücündür. Dağ ve çöl senin nimetlerine boğulmuştur.)

[2A]

14. Zehī ‘ibret idersin her şecerden

Hezār envār-ı hikmet āşikāra

(Ne güzel! Her ağaçtan zahir olan binlerce hikmet nurunu ibret kıların.)

15. Tefekkür eylesem şayf u şitāyı

Be-ġāyet hayret-efzā bunda ma‘nā

(Yazı ve kış tefekkür etsem onlardaki mana son derece hayret vericidir.)

16. Bulunmaz luţfuña hadd ü nihāyet

Virürsün nev-be-nev envā‘-ı ālā

(Lütfuna had ve nihayet yoktur. Sen yeni yeni (her an) çeşitli nimetler verirsin.)

17. Zebānım şükr-ile hāmdiñde ‘āciz

Şabāh-ı haşre dek olursa ğüyā

(Kıyamet sabahına dek konuşsa bile, dilim sana şükretmekte ve seni övmekte acizdir.)

18. Vişāliñdür murādı her mürīdūñ

Kelāmıñdur kelām-ı rūh-baḥşā

(Ruh bağışlayan kelim Sen’in kelimindir. Bunun için her mürid²⁵⁷in muradı sana kavuşmaktır.)

²⁵⁶ **Yedi derya:** Klasik Türk edebiyatında geçen “yedi derya” şunlardır: Bahr-i Muhīt (Atlas Okyanusu), Bahr-i Rûm (Akdeniz), Bahr-i Nîtâş (Karadeniz), Bahr-i Lût (Lut Gölü), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi), Bahr-i Sînt (Hint okyanusu) ve Bahr-i Kulzûm (kızıl Deniz)dir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s.111.)

²⁵⁷ **Mürīd:** Arapça bir kelime olup manası “isteyen” demektir. Tasavvufta ise Allah’a kavuşmayı arzulayan; Allah’ın ahlakıyla ahlaklanma gayesiyle bir mürşidin eğitimine giren kişiye denir. Bu kemalat yolunda dört merhale vardır. Bunlar tâlib, mürid, mutasavvıf ve sūfidir. Mürid bu merhalelerin

19. Edīb-i kudretüñdür itdüren hep

Faķiriñ Rāhi'ye bu nazmı inşā

(Fakir kulun Rāhi'ye bu nazmı yazdıran hep Sen'in kudret edibindir.)

2.

Der-Münācāt-ı Bārī 'Azze Esmāuhū

mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün

1. Kemāl-i kudretiñ haķķı ilāhī

Ḳuluñ bī-ķadr u bī-miķdār ḳılma

(Allah'ım, kudretinin mükemmelliğinin haķķı için kulunu ölçüsüz ve değersiz ḳılma.)

2. Seg-i nā-merdimi eyle ri'āyet

Ḳapıñ üftādesin āzār ḳılma

(Alçak köpeğimi itaatkar eyleyip kapındaki (bu) çaresizi azarlama.)

3. Tuvānā ḳıl bu zār u nā-tuvānı

Zebūn-ı ḥāşıl-ı evzār ḳılma

(Bu zayıf ve inleyen (kulunu) güçlü kuvvetli ḳılıp (onu) günahlardan hasıl olan bir aciz eyleme.)

4. Vücūdum levḥasın ḳıl pūr-ma'ārif

Ümīdim devḥasın bī-bār ḳılma

(Vücudumun levhasını marifetlerle doldurup ümidimin ağacını meyvesiz bırakma.)

5. Selīm it ḥubb-i ĩmān-ile ḳalbüm

Hevā-yı nefis-ile bīmār ḳılma

(İman sevgisiyle kalbimi kusurlardan arındırıp, onu nefsin istekleri ile hasta eyleme.)

ikincisidir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.)

6. rūhumı eyle havāle

‘Adūyı vâkîf-ı esrār kıılma

(Ruhumu ... havale et. Düşmanı sırra vakıf eyleme.)

7. Getür ğāyib hazīneñden ‘aṭālar

Kerem kııl Rāhi’(y)i cerrār kıılma

(Kerem kıılıp ğâip hazinenden ihsanlarda bulun; Rāhi’yi arsız bir dilenci eyleme.)

3.

Şalle’l-lāhu ‘Aleyhi ve Sellem

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

1. Bir mürüvvet kânısın sen yā ḥabīb-i zü’l-minen

Bir ‘aṭā dükkânısın sen ey ṭabīb-i cān-ı men

(Ey lütüflar sahibinin sevgilisi, sen bir cömertlik membaisın. Ey benim canımın tabibi, sen bir lütuf dükkânısın.)

2. Kālb-i şāfıñdan şafā ister dil-i pür-iştiyāk

Rūḥ-i pākıñden meded umar bu cān-ı pür-miḥen

(Özlemle dolu gönül senin tertemiz kalbinden safa ister. Sıkıntılarla dolu bu can senin pak ruhundan medet umar.)

[2B]

3. Bir söyünmez nāre sevķ etdi beni ḥükm-i ḥakīm

Çok vefāsız yāre uğratdı beni ḥubbu’l-vaṭan

(Hüküm ve hikmet sahibinin bir hükmü beni sönmez bir ateşe sevk etti. Vatan sevgisi beni çok vefasız bir yāre uğrattı.)

4. Hem ḥabīb-u’l-lāhsın hem raḥmeten lil-‘ālemīn

Medḥ gūyem tā boved gūyā zebānem der-dehen

(Sen hem Allah’ın sevgilisi hem de âlemlere rahmetsin. Dilim ağzımda döndükçe seni överim.)

5. Çār-yār-ı bā-şafā haqqı-çün olsun Rāhî'nün²⁵⁸

Qıl 'imāret hāne-i vīrānın eyle şād u şen

(Safalı dört dost²⁵⁹ hakkı için Rāhî'nin viran olan (gönül) hanesini mamur edip şen ve mesrur eyle.)

6. Hāzretiñ gibi kerīmu'ş-şān efendim var-iken

Bendeye kimse şefā'at eylemez illā ki sen

(Senin gibi şanı büyük bir efendim varken bu köleye senden başka kimse şefa'at etmez, yalnızca sen edersin.)

4.

Ve 'azze Esmāuhū

mef'ūlü / fā'ilātün / mef'ūlü / fā'ilātün

1. Qıldım saña inābet yā 'ālimü'l-hafāyā

Muhtācdur derüñde sulţānlar re'āyā

Rızqın muqadder itdüñ halk olmadın berāyā

Yā Vāhibe'l-'aţāyā yā Vāhibe'l-'aţāyā

(Ey gizli olanları bilen (Allah'ım), günahlardan yüz çevirip sana yöneldim. Senin kapında sultanlar da halk da ihtiyaç sahibidirler. Ey ihsan eden (Allah'ım), daha mahlukat yaratılmadan sen onların rızkını takdir ettin.)

2. Oldı hemīşe kārūm ki şükrüñe şikāyet

Üftādeyim be-ğāyet yok cürmüme nihāyet

Sen şāh-ı zü'l-keremsin luţf eyle qıl ināyet

Yā Vāhibe'l-'aţāyā yā Vāhibe'l-'aţāyā

(Ey ihsan eden (Allah'ım), benim bütün kazancım senin şükrüne sızlanmak oldu. Çok çaresizim, nihayetsiz günahım var. Sen kerem sahibi bir padişahsın, lütfeyle (bana) yardım et.)

²⁵⁸ Mısranın vezni kusurludur.

²⁵⁹ Metinde “çār-yār” şeklinde geçmekte olup bununla ilk dört halife, yani Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman kast edilmektedir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

3. Bir ‘abd-i zālīmim ben sen pādīshāh-ı ‘ādil
Bildim yakīn kahrın lūṭfuñ ‘umūma şāmīl
Deryā-yı rahmetiñden bir katre ğayṣ-ı nāzil
Yā Vāhibe’l-‘aṭāyā yā Vāhibe’l-‘aṭāyā
Yā Vāhibe’l-‘aṭāyā yā Vāhibe’l-‘aṭāyā

(Ey ihsan eden (Allah’ım), ben zalim bir kul, sen ise adil bir padişahsın. Kahrını yakinen bildim, lakin lūtfun herkesi şamildir. Yağan yağmur (dahi) senin rahmet deryandan (sadece) bir damladır.)

4. Bir derd-mende fazlın olursa yār u yāver
Olur sa‘ādet-ile iki cihāna server
Envār-ı kudretiñden bir zerre şems-i enver
Yā Vāhibe’l-‘aṭāyā yā Vāhibe’l-‘aṭāyā

(Ey ihsan eden (Allah’ım), senin lūtuf ve keremin bir dertliye dost ve yardımcı olursa, o kişi saadete kavuşarak iki cihanın da efendisi olur. Parlak güneş (bile) senin kudretinin nurundan (sadece) bir zerredir.)

5. Nā-dārlık ne müşkil derdim benim ziyāde
Dervīş egerçi hoşdur teslīm-ile rızāda
İhsānı bi’t-temām it bu ez‘afu’l-‘ibāda
Yā Vāhibe’l-‘aṭāyā yā Vāhibe’l-‘aṭāyā

(Derdim çoktur. Her ne kadar (bu) derviş (ilahi takdire) teslim olmak ve rıza göstermekten hoşnut olsa da yurtsuzluk zormuş. Ey ihsan eden (Allah’ım), kulların en zayıfı olan bu kula ihsanını tamam eyle.)

6. Nūr-i hidāyet-ile gümrāha reh-nümāsın
Ser-cümleden münezzeh bir ulu pādīshāhsın
Pūşende-i ḥaṭāsın pāşende-i ‘aṭāsın
Yā Vāhibe’l-‘aṭāyā yā Vāhibe’l-‘aṭāyā

(Ey ihsan eden (Allah’ım), sen yolunu kaybedenlere hidayet nurunla yol gösterensin; sen her şeyden münezzeh ulu bir padişahsın. Sen hataları örten ve lūtuflar saçansın.)

[3A]

7. Allāh ki āb-ı lütfuñ pūr-pāk ider günāhı
Hakḳā gedā vü mîr ü şāhıñ kapuñ penāhı
Bir rû siyāh ‘āsî ‘abdüñ deĝil mi Râhî
Yâ Vāhibe’l-‘aṭāyā yâ Vāhibe’l-‘aṭāyā

(Lütuf suyunla günahları tertemiz eyleyen Allah’ım. Senin kapın köle, emir ve sultanların sığınağıdır.
Ey ihsan eden (Allah’ım), Râhî senin yüzü kara bir kulun deĝil midir?)

5.

Şallū ‘Aleyh

mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün

1. ‘Ālem pūr ez-şukūh-i celāl-i Muḥammed est
Mîzān-i ‘adl resem ḥişāl-i Muḥammed est
2. Bî şekk u rayb ‘ālem-i dünyā vü āḥiret
Rûşen şode zi nūr-i cemāl-i Muḥammed est
3. Bâ ‘is be āferīden mecmū’-i kâinât
Dānem yeķîñ noḳṭa-i ḥāl-i Muḥammed est
4. Der ravza-i mubārekeş ervāh-i çār-yār
Nāzih zi feyż-i luṭf zulāl-i Muḥammed est
5. Mir’ât-i ḳalb-i ümmet-i pākîze Rāhiyā
Şāfîter ez-maḥabbet āl-i Muḥammed est
6. Īn mihr-i to sa‘âdet-i aşḥāb-ı ke’n-nucūm
Derc-i burc-i mükerremet zi kemāl-i Muḥammed est

6.

Ve ‘Azze Esmāuhū

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Bi-ḥaḳḳ-ı kudret-i āyāt-ı kübrā

Bi-ḥaḳḳ-ı nuṣret-i innā fetehnā²⁶⁰

(Büyük ayetlerin kudretinin hakkı için; “innā fetehnā” ayetindeki zafer hakkı için;)

2. Bi-ḥaḳḳ-ı ḥürmet-i ṭāhā vü yāsīn

Bi-ḥaḳḳ-ı ‘izzet-i esmā-i ḥüsnā

(Tāhā ve Yāsīn hakkı için; esmā-i ḥüsnā’nın izzetinin hakkı için;)

3. Bi-ḥaḳḳ-ı enbiyā-i ḥālīsu’l-ḳalb

Bi-ḥaḳḳ-ı ḥubb-i sultānū’l-berāyā

(Halis kalpli enbiyalar hakkı için; mahlukat sultanının sevgisinin hakkı için;)

4. Bi-ḥaḳḳ-ı çār-yār-ı şādīḳu’l-va‘d

Bi-ḥaḳḳ-ı āl ü aşḥāb-ı müzekkā

(Sözlerine sadık olan dört dostun (dört halife) hakkı için; pak sahabenin ve (Hz. Muhammed’in) ailesinin hakkı için;)

5. Kitābum dest-i zıllu’l-lāha ir gör

Bi-ḥaḳḳ-ı evliyā-i pāk-ma‘nā

(Pak mana dostlarının hakkı için kitabımı halifenin eline ulaştır.)

6. Be-ḥānend ez-bidāyet tā nihāyet

Kerīmü’ş-şāndan budur temennā

(Şanı yüce olandan muradım (kitabımın) baştan sona kadar okunmasıdır.)

²⁶⁰ Fetih 48/1: “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.”

7. H̱aṭāsın ḥāme-i ‘afv-ile ıṣlāḥ
İdenler olalar makbūl-i Mevlā

(Hatasını af kalemi ile düzeltenler Mevla katında kabul görsünler.)
[3B]

8. İlāhī zerre -i nūr-i cemālūñ
Olubdur āfitāb-ı ‘ālem-ārā

(Allah’ım! Senin cemalinin nurunun zerresi âlemleri aydınlatan güneş olmuştur.)

9. Süleymān Ḥān-ı ‘ādil nām-ı pāki
Ṭutubdur ‘ālemi şarkān vü ğarbā

(Adil Süleyman Han’ın pak namı doğudan batıya kadar dünyayı tutmuştur.)

10. Olur şemşīr-i āteştābı şā‘il
E‘ādī başına bu‘den vü qarbā

(Onun ateş gibi yakıcı ve parlak kılıcı uzak-yakın bütün düşmanların başını yakıcıdır.)

11. İrişür pūr-nifāl bī-mecāle²⁶¹
Sihām-ı heybeti sırnan vü cehrā

(Heybetinin okları gizli ya da âşıkâr, mecali olmayana ganimetlerle dolu (bir halde) erişir.)

12. Şalarsa Hind’e bir mīr-i dilīrī
Alur küffārdan cebran vü qahrā

(Hindistan’a yiğit bir emir salarsa üstün bir güç kullanarak ve zorla orayı küffardan alır.)

13. Şalar şancāğ-ı şevket tūğı sāye
Memālik üstüne ‘izzen vü naşrā

(Şevket (ululuk, heybet) sancağının tuğu muzaffer bir şekilde ülkelerin üzerine gölge salar.)

14. Çerāğ-ı meclis-i devlet fūrūğı
Ola tā sā‘at-i sā‘at mücellā

(Devlet meclisinin kandilinin ışığı ta kıyamete kadar parlсын.)

²⁶¹ Mısranın vezni kusurludur.

15. ‘Ulüvv-i himmeti rehber olursa
Güzeldür Ka‘be’de seyr-i mu‘allā

(Onun yüksek gayretinin rehberliğinde Kâbe’de yüce bir seyir yapmak güzeldir.)

16. Eyā Rāhī münācāt-ı hafī kııl
Haremde rûz ü şeb ūlā vü uhrā

(Ey Râhî, Harem-i Şerif’te gece ve gündüz(ün) evvelinde ve sonunda münacatı (duayı) sessiz yap.)

17. Du‘â-yı devlet eyle pâdişāha
Şafā’da Merve’de *hayrun ve ebķā*²⁶²

(Sâfâ ve Merve’de daha hayırlı ve sürekli olan ahiret saadeti için padişaha dua et.)

18. Şenā-kon der-maķāmāt-ı mezāhib
Buved erkân-ı devlet pāy-ı ber-cā

19. Vezīr-i ‘ādilūñ ednā maķāmı
Olur Firdevs-i a‘lā içre a‘lā

(Adaletli vezirin en düşük makamı Firdevs cennetinin en yüksek makamıdır.)

20. Güzeldür naħl-i būstān-ı ‘adālet
Güzeldür gülşen-i bāğ-ı temāşā

(Adalet bahçesinin ağacı ve temaşa bağındaki gül bahçesi güzeldir.)

²⁶² Âlâ 87/17: “Oysa âhiret, **daha hayırlı ve sürekli**dir.”

Der-Medḥ-i Pādiṣāh-ı Şāhib-i Qur'ān A'nī Sulṭān Süleymān bin Selīm Hān

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ba'de ez-ḥamd u pür ez-na't-i Rasül-i Kirdigār
Mī konem evṣāf u medḥ i şehriyār-i kāmkar
2. Zāt-i ū sulṭān-ı zıllullāh der-ruy-i zemīn
Bende-i fermān pezişeş ḥusrevān-i tācdār
3. Şāh-ı ezhār ez-şabā-yi āb-ı rüyeş der 'arak
Baḥr-i zehḥār ez-kef-i deryā nevāleř şermsār

[4A]

4. Ez siḥām-ı ḳahr-ı u küffār der-ḥavf u herās
V'ez suyūf-i ḥıřm-i u a'dā nedāned coz firār
5. Der zevāl ez heybet-i vey pür-nifāl-i bed fi'al
Der emān ez-himmeteş Hindistān-ra kārbār
6. Yaft ez-sümm-i semendeş arz-i ğayra ḥurremi
Geşt ez-ray-i bolendeş burc-i İslām-i ustuvār
7. Şod zi ḥukm-i nāfizeř imen mesālik Rāhiyā
Şod zi āb-ı tiĝ ber āteř memālik-i sebzezār

8.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

Allāhu lā ilahe illa hū lehu'l-esmāu'l-ḥüsnā"²⁶³

mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün

1. Virür kalbe şafā esmā-i ḥüsnā

Olur rūḥa ğidā esmā-i ḥüsnā

(Esmā-i ḥüsnā kalbe safā verir; esmā-i ḥüsnā ruha ğida olur.)

2. İder vāşıl murāda her mürīdi

Olursa reh-nümā esmā-i ḥüsnā

(Esmā-i ḥüsnā rehber olursa her dilek sahibini dileğine ulaştırır.)

3. Olur çeşm-i cinān-ı sālīkine

Ziyā-ender-ziyā esmā-i ḥüsnā

(Esmā-i ḥüsnā saliklerin gönül gözüne ışık içinde ışık olur.)

4. Nebāt-ı rūḥ rā-çün ğays-i nāzil

Dehend neşv u nemā esmā-i ḥüsnā

(Esmā-i ḥüsnā yağın yağmur gibi, ruhun nebâdâtına neşvünema verir.)

5. Eyā şūfī şafādur virdüñ olmak

Dilüñde dāimā esmā-i ḥüsnā

(Ey sūfī, esmā-i ḥüsnâyı daima gönlünde virt edinmen safadır.)

²⁶³ Tâhâ 20/8: "Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur."

6. Ne ğam olsa mesālik pür-mehālik

Yüri vāfī saña esmā-i ḥüsnā

(Tutulan yollar tehlikelerle dolu olsa da dert değil; yürü, esmâ-i hüsnâ sana yeter.)

7. İlāhî ism-i zātîñ ‘izzeti-çün

Mu‘în olsun baña esmā-i ḥüsnā

(Allah’ım zatî isminin izzeti için esmâ-i hüsnâ bana yardımcı olsun.)

8. Bu dīvān-ı recā ‘ünvānı nāmı

Ḳıla yā rabbenā esmā-i ḥüsnā

(Ey Rabb’im, bu umut divanının unvanını ve namını esmâ-i hüsnâ kıl.)

9. Eger tehẕīb-i ḳalb itmek dilerseñ

Güzeldür Rāhiyā esmā-i ḥüsnā

(Ey Râhî, eğer kalbini temizlemek istersen, esmâ-i hüsnâ bunun için güzeldir.)

10. Şırāṭ-ı müstaḳīm ehline kāfī

Du‘ā-y-ıla şenā esmā-i ḥüsnā

(Dosdoğru yol ehline dua, sena ve esmâ-i hüsnâ kafidir.)

11. Nedür evrād-ı pīrān-ı ṭarīḳat

Îlā yevmi’l-cezā esmā-i ḥüsnā

(Tarikat önderlerinin virtleri²⁶⁴ nedir? Ceza gününe kadar onların virtleri esmâ-i hüsnâdır.)

²⁶⁴ **Vird:** Belirli vakitlerde okunması adet haline getirilen dua ve zikirlerle verilen addır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

*Ve lehu'l-kibriyāu fi's-semāvāti ve'l-arzi ve huve'l-ʿazîzü'l-ḥakīm*²⁶⁵

mefāʿilün / mefāʿilün / feʿülün

[4B]

1. Ğarîbe yârdur yâverdür Allāh

Yerinde ḥükm ider dâverdür Allāh

(Allah kimsesizlerin dostu ve yardımcısıdır. O, yerinde hükmeden en adil ve en insafli padişahdır.)

2. Ne deñlü ʿucb-ile etseñ tekebbür

Ḥaṭâdur itdigüñ ekberdür Allāh

(Ne kadar kibirlenip kendini büyük görsen de senin yaptığın hatadır, zira Allah en büyüktür.)

3. Cemâliyle celâlin fikr iderseñ

Nedür fikrüñ senüñ ekşerdür Allāh

(Allah'ın celaliyle cemalini tefekkür etsen; senin fikrin nedir ki, Allah çok daha fazlasıdır.)

4. Kimine gülşen-i zîbâdur ammā

Kimine lâ-şebîh âzerdür Allāh

(Allah kimine güzel bir gül bahçesi, kimine ise benzersiz bir ateştir.)

5. Cemîʿ-i mümkinâtı kıldı rüşen

Cemîʿ-i nûrdan enverdür Allāh

(Allah bütün mümkinatı aydınlık kıldı; O, bütün nurlardan daha parlaktır.)

²⁶⁵ Câsiye 45/37: “Göklerde ve yerde ululuk O’na aittir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

6. Çemen şahının temâşâ etmedüñ mi

Ḳamû ezhârdan ezherdür Allâh

(Sen çimen bahçesini seyretmedin mi? Allah bütün çiçeklerden daha güzeldir.)

7. Eyâ Râhî niçün ğam-gîn olursun

‘Aṭâ-baḥş u ziyâ-güsterdür Allâh

(Ey Râhî, niçin kederlenirsin? Allah lütuf bahşeden ve ihsanda bulunandır.)

8. E bir yetmez mi luṭfından ‘alâmet

Ne zîbâ rûh u cân-perverdür Allâh

(O’nun lütfundan bir alamet yetmez mi? Allah ne güzel ruh ve can bağışlayandır.)

10.

Er-Raḥmân²⁶⁶

mef‘ûlû / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün

1. Şahrâyı ğarḳ-ı feyz ide bârânı kim bilür

Envâc zâhir eyleye ‘ummânı kim bilür

(Çorak toprakları berekete boğan yağmuru ve dalgaların açığa çıkardığı denizi kim bilir!)

2. Neşv ü nemâ bulursa nebâtât-ı kâinât

Sîr-âb iderse bağ-ı-la bostânı kim bilür

(Bağ ve bahçeyi suya doyurup, bu vesileyle kainattaki bitkileri büyütüp geliştireni kim bilir!)

3. Nâmî ola mezâri‘-i dünyâ vü âḥiret

Ni‘metleri-y-le bay ide ḥayvânı kim bilür

(Dünya ve ahiret tarlaları neşvünema bulsun. Oradaki nimetlerle canlıları zengin edeni kim bilir!)

²⁶⁶ Eserde esmâların son harfi damme ile harekelendirilmiştir. Fakat bu kullanım Türkçede çok yaygın olmadığından biz esmâların son harfini harekeli değil, sakın okumayı daha uygun gördük.

4. ‘Âşık olursa bâğ-ı maḥabbetde ḥūşe-çīn
‘Ârif²⁶⁷ bilürse kudret-i Yezdān’ı kim bilür

(Allah’ın güç ve kudretini, âşık olup muhabbet bağında başak toplayan ariften başka kim bilir!)

5. Bilmezsin anı ey gül-i bî-ḥāra göz diken
Bülbül bilür o gonca-i ḥandānı kim bilür

(Ey gözünü dikensiz güle diken kişi, sen bilmezsin, o gülen goncayı bülbülden başka kim bilir!)

6. Gözdür olan o nergis-i bîdāra hem nazar
Dildür bilen o çāh-ı zenaḥdānı kim bilür

(Sevgilinin nergis misali uykusuz gözlerine bakan ve onları gören, göz; (onun) çene çukurunu bilen ise gönüldür. Başka kim bilir!)

7. Nefs-i rezīli ḳahr-ıla zār u zebūn iden
Küffāra teng eyleye meydānı kim bilür

(Alçak nefsi kahrederek ağlayıp inleyen ve aciz bırakan, kafirlere meydanı dar eden, onları her yönden sıkıştıranı kim bilir!)

8. Ḥāfız Ḥüdā-durur saña şükr eyle Rāḥiyyā
A‘dāya şala berḳ-ı dıraḥşānı kim bilür

(Ey Rāḥî, şükreyle ki senin koruyucun Allah’tır. Düşmanların üzerine parlak şimşekler salar, kim bilir!)

[5A]

9. İslām üzre oldı Ḥüdā’nın ‘ināyeti
Āgāh ider-ise kâmil insānı kim bilür

(Allah’ın yardımı, lütfu ve ihsanı İslam dini üzerinedir. Kamil insanı haberdar eder, uyanık kılar, kim bilir!)

²⁶⁷ **Ârif:** Allah’ı tanıyan; ilham yoluyla ilâhî hakikatlere vakıf olan; maddî varlıklardan sıyrılıp yalnızca Allah’la var olan kişidir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

10. Dārü'ş-şifāda derdine şāfī cevāb uman

Ma'zūr tuta hikmet-i Lokmān'ı kim bilür

(Şifahanede derdine deva olacak bir karşılık, bir ilaç uman kişi, derdin devasını bildiği için Lokman hekimin (maharetli doktorun) hikmetli söz ve nasihatlerini hoş görsün.)

11.

Er-Raḥīm

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Yā İlāhī sen ğafūr-ı bendegān

Raḥmetüñ baḥr-i muḥīṭ-i bī-kerān

(Ey Allah'ım, sen kullarını ziyade bağışlayansın. Senin merhametin uçsuz, bucaksız bir okyanustur.)

2. Hūşe-çin-i ḥirmenüñdür murğ u mūr

Rīze-dār-ı ḥân-ı lütfüñ ins ü cān

(Kuş(lar) ve karınca(lar) senin harmanının başak toplayıcılarıdır. Cin ve insanlar senin lütuf sofranın kırıntılarını toplayıcıdır.)

3. Sen ğanīsin ben de muḥtācün ileyk

Sen ḳavī ben bir za'īf ü nātuvān

(Sen zenginsin, hiçbir şeye ve hiç kimseye muhtaç değilsin. Ben ise sana muhtacım. Sen ziyade güç ve kudret sahibi, ben ise zayıf ve güçsüzüm.)

4. Eyleme sâil ḳapuñdan ğayrıya

Kendü ber-ḥurdār olsun bāġbān

(Bahçıvan kendisi arzusuna kavuşsun. Onu senin kapından başka bir kapıya dilenci eyleme.)

5. Bāġ-ı 'ālemde ḥavādiş Rāhî'nüñ

Ḳıldı cismin berk mīr-i 'āşıkān

(Âlem bahçesindeki havadis, âşıklar mirinin Râhî'nin cismini yaprak gibi kılmasıdır.)

6. İsm-i zātuñdur Hüdâ-yı zü'l-minen

Vaşf-ı pâkiñdür Hafîz u Müste'ân

(Lütuflar sahibi Hüdâ senin zatının ismidir. Müste'ân (kendisinden yardım dilenilen) ve Hafîz (her şeyden koruyan) senin tertemiz vasıflarıdır.)

12.

El-Melik

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Şükr ü minnet Râzık'a âlâ bizüm

Mevc-i deryâ revnağ-ı şahrâ bizüm

(Rızık verene şükürler olsun ki nimetler bizimdir. Denizin dalgaları, sahranın tazelik ve güzelliği bizimdir.)

2. Zû-fünûn-ı 'ilm-i 'aşk olan bilür

Güft ü gû-yı şüret ü ma'nâ bizüm

(Aşk ilmine sahip olan kişiler suret ve manaya dair söylenilen sözlerin bize ait olduğunu bilirler.)

3. Sırr-ı tevḥîdîñ beyânı bizdedür

Dil bizüm ḥüsn-i cihân-ârâ bizüm

(Tevhit sırrının beyanı bizdedir. Gönül de bizim, cihanı süsleyen güzellik de bizimdir.)

4. Bir iki günlük misafir-ḥânedür

Hey nemüz dünyâ vü mâ-fihâ bizüm

(Bir iki günlük misafirhane olan dünya ve içindekiler acaba bizim neyimizdir?)

5. Biz Muḥammed ümmetiyüz zâhidâ

Ḥaḥ bizümle cennetü'l-me'vâ bizüm

(Ey zahit, biz Muhammed ümmetiyiz. Hak bizimledir, Me'vâ Cenneti bizimdir.)

6. ‘Âşık-ı dīdār-ı pūr-nūr olmuşuz
Göz bizümdür vech-i nūr-efzā bizüm

(Biz nurlar saçan yüzün aşığı olmuşuz, göz bizimdir, nur saçan yüz bizimdir.)

7. Şaḥn-ı gülşen bir temāşā Rāhiyā
Gül bizümdür bülbül-i şeydā bizüm

(Ey Rāhî, gül bahçesinin ortası bir temaşa yeridir, (oradaki) gül de (gülün aşkından) çılgına dönmüş bülbül de bizimdir.)

13.

El- Kıddūs

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Nesīm-i şubḥ-dem eyler teneffüs
Emārāt-ı taḳaddesdür taḳaddüs

(Sabah vakti rüzgarı eserek Allah’ın yüce âlemlerini takdis etmektedir.)

2. ‘Aceb zībā temāşā gülsün ey şeyh
Vücūduñ mülkini kılsañ taḥassüs

(Ey şeyh, bedenine dikkatle bakacak olsan şaşılacak derecede güzel görünümlü bir gül olduğunu anlarsın.)

3. Derūnuñla birūnuñ pāk olsun
Degildür mūcib-i rahmet telebbüs

(İçin de dışın da temiz olsun, zira sadece giyinmek rahmete mucip değildir.)

4. Nedür ‘ālem yüzünde bu televvün
Gerekdür ādemi şāḥib-i teferrus

(Dünya üzerindeki bu renkten renge girme hali nedir? İnsanoğlunun (bu durum karşısında) feraset²⁶⁸ sahibi olması gerekir.)

5. Eyā ‘ākil niçün gāfil olursın
‘İbādetde münāsib mi tekeddüs

(Ey akıllı kişi, niçin gaflete düşüyorsun, ibadette istif yapmak münasip midir?)

6. Kişinüñ zūr-ile küfrün tutarlar
Nedür ehvāl-i sâ‘atden taḥarrüs

(Kişinin yalanı ile küfrünü tutarlar, kıyametin korkunç hallerinden sakınmak nedir?)

7. Eyā Rāhī temāşādan gelirsən
Gelir erbāb-ı ḥikmetden tekeyyüs

(Ey Rāhī, eğer âlemdeki ilahi güzellikleri hayranlıkla seyredersen sana hikmet²⁶⁹ sahipleri tarafından (hakikati kavrayacak bir) zeka verilir.)

8. İnāsı pāyidār eyler taḥarri
Ricāli bā-murād eyler teḥavvüs

(Araştırmak, kadınları kalıcı kılar. Cesaret, yardımseverlik ve merhamet erkekleri dileklerine ulaştırır.)

14.

Es- Selām

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ehl-i derdüñ bir ṭabībi var Eḥad dirler aña
Bir şifā-yı pür-şafāsı var meded dirler aña

²⁶⁸ **Ferâset:** Gâipten gelen ilim yoluyla kazanılan idrak gücüdür. Mutasavvıflar, bu güce eşya üzerinde tefekkür edilerek ulaşılabileceğini söylerler. (Seyyid Cafer Seccâdî, Çev. Hakkı Uygur, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007.)

²⁶⁹ **Hikmet:** Eşyanın hakikatine vakıf olmak, özelliklerini ve yaratılış sebeplerini bilip ona göre hareket etmek demektir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.)

(Dert ehlinin Ehad²⁷⁰ denen bir doktoru var (ve o doktorun) medet denen huzur dolu bir şifası var.)

2. Müddet-i ‘ömri ulü’l-elbâb olan bir dem bilür

Ġāyet-i müddet nedür dirseñ emed dirler aña

(Akıl sahipleri ömür müddetini bir an, bir nefes (kadar) bilirler. (Bu) müddetin sonu nedir diye sorarsan, ona ölüm derler.)

3. Şıdķ-ıla kūy-i maḥabbetde ġubār olsam ne ġam

Bir avuç ḥāk-i siyehdür kim cesed dirler aña

(Muhabbet diyarında sadakatle, içtenlikle toz toprak olsam dert deġil, zaten ceset denen şey bir avuç kara topraktır.)

4. Müddei²⁷¹ envār-ı ‘aşk-ı pāki idrāk eylemez

Çeşminüñ bir ‘illeti vardur remed dirler aña

(Müddei²⁷¹ temiz aşkın nurlarını idrak edemez, anlayamaz çünkü (onun) gözlerinde remed denen (iltihaplı) bir göz hastalığı vardır.)

5. Zī sa‘ādet rāh-ı ‘aşķ içre olursa rāh-rev

Zinde diller Rāhiyā ḥayy-ı ebed dirler aña

(Ey Rahi, aşķ yolunda yürüyen kişiye ne mutlu. Zinde gönüller ona ebedi diri derler.)

6. Her emirde bende bir şāhı penāh etmek gerek

Ni‘meti bī-ġāyet Allāhu’ş-şamed dirler aña

(Kul her işinde bir padişaha sığınmalıdır. (İşte) o padişaha nimeti sonsuz olan Samet (her türlü istek ve ihtiyacı karşılayacak güce sâhip olan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan) derler.)

²⁷⁰ **Ehad:** ‘Bir’ anlamında Allah’ın zatına isnat edilen ilahî isimlerdendir. (Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.)

²⁷¹ **Müddei:** Düşüncelerinde ariflerden farklı izharlarda bulunan ham kişiye denir. (Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.347.)

15.

El-Mu'min

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

[6A]

1. Şūfiyā 'aşk-ı ilāhîniñ kitābı sendedür

Her uşulı sendedür her fi'l ü bābı sendedür

(Ey sufi, ilahi aşkın kitabı sendedir; o kitabın her kaidesi, her fiili ve her konusu sendedir.)

2. Müşkilāt-ı nāme-i nāmîden olduñsa ḥabîr

'Ālemu'l-ğaybıñ suālîniñ cevābı sendedür

(Nâmi'nin kitabının müşkilatından haberdar oldun ise gâip âleminin sualinin cevabı sendedir.)

3. Bende-i maḥdūmusuñ rûz-i şumāruñ vākıf ol

İ'tizār-ı bî-şumār-ile ḥisābı sendedür

(Sen sayılı günlerin hizmet ettiği bir kulsun, buna vakıf ol. (O günlere ait) sayısız özürler ile (o özürlerin) hesabı sendedir.)

4. Şāh-ı 'ādilden 'ibāretdür vücūd-ı ādemi

İki 'ālem zevkinüñ 'azb u 'azābı sendedür

(İnsanoğlunun vücudu adil bir padişaktan ibarettir. Dünya ve ahiret zevkinin acısı ve tatlısı sendedir.)

5. Rāhiyā olduñsa terkîb-i 'anâşırdan selîm

'Ārif-i ḥaqqıñ ayağının tūrābı sendedür

(Ey Râhî, sen unsurların (toprak, su, ateş ve hava) terkibinden²⁷² kusursuz olarak vücut bulduysan eğer, hakkı bilen arifin ayağının toprağı sendedir.)

²⁷² Bu tanım metinde “**terkîb-i anâsır**” şeklinde geçmektedir. Bununla “**çâr unsur**” ya da “**anâsır-ı erba'a**” denilen dört unsur; yani toprak, hava, su ve ateş kast edilmektedir. Bunların bir arada düşünülmesi madde âleminin kinayedir. Ayrıca bu dört unsurun insan karakterinde etkili olduğuna inanılmaktadır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 212, s.23.)

16.

El-Müheymin

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Hoş-dem oldu devlet-i vakt-ile dünyā dem degil

Bir güzel demdür ki envā'-ı temāşā kem degil

(Dünya vaktin saadetiyle müreffeh, hoş bir yer oldu. Temaşa çeşitlerinin az olmadığı güzel bir zamandır bu.)

2. 'Ālemi lūtfuyla ihyā eyledi kimdür diyen

Feyz-i bārān-ı bahār ey serv-i bālā yem degil

(Ey âlemi lütfuyla diriltten kimdir diyen yüce servi, âlemi diriltten deniz değil, bahar yağmurlarının feyzi ve bereketidir.)

3. Dürr-i rahmetdür nişār olmuş basī-i 'āleme

Gördüğün şebnem senün ey verd-i ra'nā nem degil

(Ey güzel gül, senin gördüğün şebnem yeryüzüne saçılmış rahmet incisidir, nem değil.)

4. Bir teferrüc-gāhdur ey yār-i zībā gözleyen

Sen saña yār ol eger olduñsa tenhā ğam degil

(Ey güzel sevgiliyi gözleyen kişi, eğer yalnız kaldıysan (sevgiliden ayrı düştüysen bunu) dert etme, bir gezinti yeri olan kendine yar ol.)

5. İnşirāh-ı kalbe bir bā'ış dilerseñ 'ārif ol

Ġuşşadan bākī kımaz gülşende şahbā hem degil

(Kalbin huzur bulmasına bir sebep istersen arif ol, çünkü şarabın gül bahçesinde dert ve kederden bir şey bırakmaması gibi arif olmak da kalbi elemden temizler ve huzur bulmasına sebep olur.)

6. Bir feraḥ-efzālīğı var būstānuñ şūfiyā

Kāmeti serv-i sehīnün bār-ı ğamdan ḥam degil

(Ey sufi, çiçek bahçesinin bir ferahlığı var, çünkü servinin düzgün boyu dert yükünden dolayı bükülmemiştir.)

Görse bu üslûb-ile eş‘âr-ı gevher-bârın
Râhiyâ çok âferin eylerdi Câmî Cem degil

(Ey Râhî, değil Cem, Câmî bile senin bu üslupla (yazdığın) cevher yüklü şiirlerini görseydi çok beğenir, takdir ederdi.)

17.

El-‘Azîz

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. İ‘tibâr-ı dâne-i dünyâ nedür
İhtiyâr-ı merdüm-i dâne nedür

(Dünya tanesine itibar etmek nedendir? Âlimin gözbebeğinin seçimi nedir?)

2. Bülbulân-ı gülşenüñ gavğâsını
Añlayaydım bâ‘îş-i gavğâ nedür

(Gül bahçesindeki bülbüllerin kavgasının, anlasaydım sebebi nedir?)

3. Bir güzel bezm-i müheyyâ var-imiş
Anda bu ‘îşret nedür âlâ nedür

(Hazırlanmış güzel bir meclis varmış, ondaki (o meclisteki) bu içki ve nimetler nedir?)

[6B]

4. Sâlik-i râh-ı maḥabbet ‘aşkına
Baña bildür lâ nedür illâ nedür

(Muhabbet yolunun yolcusu aşkına, bana “lâ” ve “illâ”nın²⁷³ ne olduğunu bildir.)

5. Şûfi-i ser-meste inkâr etmesem
Añlasam keyfiyyet-i şaḥbâ nedür

(Mest olmuş sufiye itiraz etmeyip anlasam, şarap nasıl bir şeydir?)

²⁷³ **Lâ ve illâ:** Bu tasavvufî bir terimdir. Bununla kelime-i tevhide işaret edilmektedir. Mutasavvıflara göre “lâ” Allah’tan başka her şeyi ret, “illâ” ise Allah’ın varlığını ispattır. (Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.291.)

6. Yâ ilâhî bu kühen-kâruñ senüñ

Bilmemişdür ‘*alleme’l-esmâ*²⁷⁴ nedür

(Ey Allah’ım, senin bu yaşlı kulun “‘*alleme’l-esmâ*” nın ne olduğunu ve ne anlama geldiğini bilmemiştir.)

7. Sırr-ı *mâ-evhâdan*²⁷⁵ âgâh eylegil

‘İzzet-i tahkîk-i *kerremnâ*²⁷⁶ nedür

(Beni “*ma evha*” ayetinin sırrından haberdar eyle. “*kerremna*” nın hakikatinin yüceliği nedir?)

8. Bizde yokdur lâ-tesellümden haber

Bilmezüz esrâr-ı sellemnâ nedür

(Teslim olmamaktan haberimiz yoktur, kurtuluşun sırrı nedir bilmeyiz.)

9. Dîde-i gam-dîdeme göster benüm

Himmet-i dil hikmet-i deryâ nedür

(Gönül yardımının ve bir derya olan hikmetin ne olduğunu benim kederli gözlerime göster.)

10. Ma‘rifet insân-ı kâmilden gelür

Feyz-i pâk-i ‘âlim u dâñâ nedür

(Marifet kemale ermiş, manen olgunlaşmış insandan gelir. Bilge ve âlimin temiz feyzi nedir?)

11. Şavt-ı ra‘d u berk-ı âteşbâr-ile

Ġayş-ı nâzil revnağ-ı sahrâ nedür

(Ateş saçan yıldırım ve şimşek sesiyle yağın yağmur ve parlayan çöl nedir?)

12. Baña dîdâruñ haqqı arz eyleseñ

Kaşr-ı dilkeş gülşen-i zîbâ nedür

(Güzel yüzünün hürmetine bana gönül çeken köşk ile süslü gül bahçesinin ne olduğunu göstersen.)

²⁷⁴ Bakara 2/31: “Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.”

²⁷⁵ Necm 53/10: “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.”

²⁷⁶ İsra 70/17: “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”

13. Māh-ı enver mihr-i ‘ālemtāb-ile

Pür-temāşā esfel ü a‘lā nedür

(Nurlar saçan ay ve âlemi aydınlatan güneş ile en aşağıların ve en yücelerin pür temaşa olması nedir?)

14. Bir güzel rüşen haber virseñ baña

‘Ālem-i suğrā nedür kübrā nedür

(Bana, âlem-i suğrā²⁷⁷ ve âlem-i kübrā²⁷⁸’nın ne olduğuna dair açıklayıcı güzel bir haber versen.)

15. Penç ü şeşden añlanur çār ümmühāt

Bilmezüm ferzend ne ābā nedür

(Dört ana (toprak, su, ateş, hava) beş ve altıdan anlaşılır. Oğul nedir, baba nedir bilmem.)

16. Dürr-i ezherden ne hāşiyet gelür

Dāne içre günbed-i hādrā nedür

(Parlak inciden ne tesir gelir? Asıl, tane içindeki yeşil kubbe nedir?)

17. Añlaya ben bir işāret eylegil

Sırr-ı nokṭa kāmēt-i bālā nedür

(Noktanın sırrını ve yüksek boyun ne olduğunu anlamam için bana bir işaret göster.)

18. Bir güzel sevmek diler göñlüm benüm

Gel ‘ıyān it baña bu sevdā nedür

(Benim gönlüm bir güzel sevmek istiyor. Gel, bana bu sevdanın sebebini açıkla.)

19. Zülf ü hālinden şikāyet etmezem

Gözlerinden dilde bu yağmā nedür

(Sevgilinin saçından ve beninden şikayet etmem lakin, gözleriyle gönülde yaptığı bu yağma nedir?)

²⁷⁷ **Ālem-i suğrā:** kelime manası “küçük âlem”dir. Tasavvufta bu kavram, kainatın bir kopyası kabul edilen insan için kullanılmaktadır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.37.)

²⁷⁸ **Ālem-i kübrā:** büyük âlem demektir. Tasavvufta insanın büyük nüshası olarak kabul edilen kainat için kullanılmaktadır. (Uludağ, *age*. s.37.)

20. Rāhī(y)i kūyında bir şeydā görüb

Didi biñ luṭf-ile bu şeydā nedür

((O sevgili), semtinde Rahi'yi (aşkından) deli divane olmuş bir halde görünce bin lütufta bulunarak bu çılgın kimdir, dedi.)

[7A]

21. Gūş-i gül pür-nāme-i dil-sūz-ile

Gülşenümde bülbül-i gūyā nedür

(Bahçedeki gülün kulağını gönül yakan namelerle dolduran, şakıyan bu bülbül nedir?)

18.

El-Cebbār

fa'lün / fe'ülün / fa'lün / fe'ülün

1. Bāğ-ı vücūdı kılsañ temāşā

Allāh ekber 'ālem temāşā

(Varlık bağına bakıp seyre dalsan, zira âlem temaşadır. Allahu ekber!)

2. Ehl-i zemāne 'irfān-ı 'ālim

Esrār-ı ğayba her biri bīnā

(Zaman ehli için âlimin her bir irfanı bilinmeyen gizli sırları görücüdür.)

3. Heb reh-güzīn-i şer'-i Muḥammed

Elḥamdülillāh 'ākil ü dānā

(Allah'a hamd olsun, Muhammed'in şeriatini yol edinenlerin hepsi âlim ve bilgindir.)

4. Şūfī güzeldür 'ādil dil olmağ

Nām u nişāne ūlā vü uḥrā

(Ey sufi, adaletli bir gönle sahip olmanın ün ve nişanı dünyada da ahirette de güzeldir.)

5. Ey kimyāger tehzīb-i kalb it

Devlet senüñdür *hayrun ve ebķā*²⁷⁹

(Ey kimyager²⁸⁰ kişi, kalbini ıslah et, onu düzelt. İşte o zaman daha *hayırlı ve baki* olan ahiret saadeti senindir.)

6. Sen yeg bilürsün bu kişt-zārı

Bāķī gerekdür maḥşül-i dünyā

(Sen bir ekin tarlasına benzeyen bu dünyayı iyi bilirsın ki onun mahsulü ebedi olmalıdır.)

7. Rüz-i cezāda olmaz berāber

Küfrān-ı ni‘met şükrān-ı ālā

(Nimete nankörlük etmekle nimete teşekkür etmek ceza gününde birbirine denk olmaz.)

8. Her kim bilürse feyz-i muḥīṭi

Kuldan ‘inābet Allāh’dan i‘ṭā

(Her kim her şeyi kuşatan ilahi feyzi bilirse kuldan tövbe, Allah’tan da (o tövbeye) icabet vardır.)

9. Ebr-i hevāyı gör ey hevāī

‘illet ne olmuş bārān-ı yağmā

(Ey nefsin²⁸¹ arzu ve isteklerine göre hareket eden kişi, heves bulutunun yağma yağmuruna dönüşerek nasıl bir illet haline geldiğini gör.)

10. Māder-i ḥayāt eşyāya māye

Emvāt-ı arzı kim eyler iḥyā

(Yeryüzünün ölülerini diriltten kimdir? Hayatın annesi eşyanın özüdür.)

²⁷⁹ Â'lâ 87/17: “Oysa ahiret **daha hayırlı ve süreklidir.**”

²⁸⁰ Tasavvufi bir terim olarak **kimya**, kişinin elindekilerle yetinip daha fazlasını arzulamamasıdır. (*Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Tercüme: Zafer Erginli vd., Kalem Yayınları, İstanbul 2006,s.561)

²⁸¹ **Nefs**: Ruh, öz varlık; zat anlamlarına gelen nefis, tasavvufta insanın kötü amel ve vasıflarının, dünyevi arzu ve isteklerinin kaynağı olarak kabul edilir. Yedi mertebesi vardır. Bunlar: nefis-i emmāre, nefis-i levvāme, nefis-i mülhime, nefis-i mutmainne, nefis-i raziyye, nefis-i merziyye ve nefis-i safiyye’dir. Hak yolcusu bu mertebelerin sonuncusu olan nefis-i safiyyeye yükselmek için sürekli nefsiyle mücadele içerisinde. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları; İstanbul 2012, s.355.)

11. Feyzi mu‘ayyen müşk hîânında

Âhû ne otlar huşk olsa şahrâ

(Çöl kurak bir yer olsa ahu orada ne otlar? Zira çölün bereketi ahunun misk kesesinde muayyendir.)

12. A‘mâ ne bilsün luţf-ile kahrı

Olmağ içinde her ân peydâ

(Kör olan kişi her an peyda olan (Allah’ın) lütuf ve kahrını nereden bilsin?)

13. Rızkın viren ol mûr-ile mârâ

Quvvet[-i] maḥabbet bir tâze ḥelvâ

(Karınca ile yılan rızkını veren O’dur. Muhabbetin gücü taze bir helva gibidir.)

14. ‘Âlem degil mi ey ḥâcî kardaş

Ďidâr-ı Ka‘be seyr-i mu‘allâ

(Ey hacı kardeş, âlem Kabe’nin çehresidir, yüce bir temaşadır.)

15. Maḥrûm iderseñ nefs-i rezîli

Şad bâr aḥrâ cennetde ḥavrâ

((Dünyada) rezil nefsi mahrum edersen eğer cennette (sana) yüzlerce huri verilir.)

[7B]

16. Ğâyet güzeldür bu luţf-ı pâkî

Şükr etse Âdem zıkr etse Havvâ

(Havva’nın zikredip Adem’in şükretmesi temiz bir lütuftur ve (bu lütuf) gayet güzeldir.)

17. Ey ḥâce ‘âkıl ol olma ĝâfil

Eşrât-ı sâ‘at oldu hüveyda

(Ey hoca, akıllı ol, gafil olma. Zira kıyamet alametleri zahir oldu.)

18. Seyrâne gelseñ bostân u bâğa

Çok serv-i bâlâ kim râst-bâlâ

(Bağ ve bahçeyi gezip dolaşmaya gelsen orada birçok düzgün boylu, yüksek servi vardır.)

19. Hîâr ümmühâtı eyler benâtı

Bî-mihr u şefkat evlâd ü âbâ

(Sevgi ve şefkatten yoksun babalar ve evlatlar anneleri ve kızları hor görürler.)

20. Dünyâdan artık bey' ü şirâ yok

Allâh ki kâsid bâzâr-ı 'uqbâ

(Dünyadan başka alışveriş (yeri) yok. Allah ahirette alışverişi geçersiz kılmıştır.)

21. Halk-ı cihânıñ zulm-ı şarîhi

Gün gibi rûşen şarğan vü ğarbâ

(Dünya halkının açık zulmü doğudan batıya (kadar) gün gibi meydandadır, âşikardır.)

22. Nâzik tutarlar mâl-ı yetimi

Nezdîk bende *nâran telazzâ*²⁸²

(Yetimin malını nazik tutarlar, çünkü Alah'ın *alevler saçan ateşi* kula yakındır.)

23. Rübâhlıkda şîrân-ı ğurrân

Hargûşa yer çok her kûşe tenhâ

(Hilekarlıkta gürleyen aslan gibidirler, fakat tavşana yer çok, zira her köşe boş.)

24. Kâdî öniñde vire cevâbı

Kaç yerde vardur huccetde imzâ

(Kaç yerde imzası, delili varsa kadı önünde hesap versin.)

25. Râzî gerekdür merdüm kazâya

Ey 'âlem-ârâ ey 'âlem-ârâ

(Ey cihanı süsleyen Rabbim, insan kaderine rıza göstermelidir.)

26. İslâma kuvvet vir yâ ilâhî

Senden hemîşe budur temennâ

(Ey Rabb'im, İslam'a kuvvet ver. Daima senden dileğim budur.)

²⁸² Leyl 92/14: "Sizi **alevler saçan ateşe** karşı uyardım."

27. Devletle olsun Sulṭān Süleymān

Manṣūr u nāṣır ‘adlen vü fazlā

(Sultan Süleyman hep saadetler içerisinde olsun. Yardım edilen, adaletli ve erdemli olsun.)

28. İrgür livā -yı nuṣret-penāhın

Tā rūz-i maḥşer tā ‘arş-ı a‘lā

(Ta kıyamete kadar zaferin hamisi olan sancağını arşa ulaştır.)

29. Bālā-niṣn-i Firdevs olursun

Ey şeyḥ sen ha ey şeyḥ sen ha

(Ey şeyh, sen Firdevs cennetinin yüksekte oturanı olursun.)

30. Cennetlik eyler eñ kem kulını

Ḳādir-durur ol ḥayy u tüvānā

(Güç ve hakiki hayat sahibi olan Allah en günahkar kulunu bile cennetlik eyler.)

31. Bostāna gelmez gülşende ötmez

Her merd-i ṣaḥrā her murğ-ı gūyā

(Her çöl yiğidi bağa gelmez ve her öten kuş gül bahçesinde ötmez.)

32. Efsāne söyler Rāhī ne kuldur

Dergāh-ı Ḥaḳḳ’da bir bende ednā

(Hakk’ın dergahında pek aşağı bir kul olan Rāhī efsane söyler.)

[8A]

33. ‘Āşık olanlar nūr-ı cemāle

Artuḳ ne olsun rüsvā vü şeydā

(Allah’ın cemalinin nuruna âşık olanlar artık niçin rezil ve divâne olsun?)

34. ‘İzzet güzeldür ‘abd-i ḥakīre

Ey yār-i tenhā ey yār-i tenhā

(Ey yalnızların dostu, hakir kula yakışan izzettir.)

35. Nazm-ı ehālī cevher-[i] leālī

Aşhāb-ı fīṭnat eyleirse ısfā

(Eğer zeki ve hikmet sahibi insanlar saflaştırırsa, ahalinin nazmı inci gibi bir mücevhere dönüşür.)

36. Bu dürr degildür deryā-yı rahmet

Bu söz degildür emvāc-ı deryā

(Bu inci değil, rahmet deryasıdır; bu söz değil, (o rahmet) deryasının dalgasıdır.)

37. Bir demde kalmaz kitāb-ı hikmet

Kevn ü mekānı imlā vü inşā

(Hikmet kitabı bir zamanda kalmaz. O, varlığı ve kainatı işaret eder ve (onları) anlatır.)

19.

El-Mütekebbir

mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün

1. Gel bu serāy içinde ey isteyen şadāret

Kıl rūḥuñı mu'azzez it nefsuñe ḥaḳāret

(Ey bu saray içinde yüksek makam (sadrazamlık) isteyen kişi, gel nefsinı küçük düşürerek ruhunu yücelt.)

2. Ğāyet ḥarābe müşrif olmuşdur ey ḥired-mend

Çok pāyidār olmaz vallāhi bu 'imāret

(Ey akıllı kişi, çok harabeler yücelmiş, değer kazanmıştır, lakin Allah'a yemin ederim ki bu imaret çok kalıcı olmaz (yıkılır).)

3. Māl-ile mālın alma dervīş-i bī-nevānıñ

Ey ḥ^āce aşşı etmez bunuñ gibi ticāret

(Ey hoca, nasipsiz dervişin malını mal karşılığında alma, zira böyle bir ticaret (kişiye) fayda sağlamaz.)

4. Ez-nefha-i to bŷy-i peygām-ı dilber āmed

Ehlen ve merḥaben bike yā kāşıd-ı beşāret

(Merhaba, hoş geldin ey müjde habercisi (Hz. Muhammed), senin esintinden güzel sevgilinin haberinin kokusu geldi.)

5. Tābende gevher oldur ḥŷrşīd-i enver oldur

İnsān-ı ekber oldur kāfī-durur işāret

(Parlayan mücevher, en parlak güneş ve en büyük insan o (Hz. Muhamed)dir. (Buna) işaretler kafidir.)

6. Erbāb-ı ‘ilm-i ḥikmet okursa dir bu şī‘ri

Üslŷb-ı nazm içinde ancak olur mahāret

(Bu şiiri hikmet ilminin erbabı okursa maharetin ancak nazım üslubu içinde olduğunu söyler.)

7. Bir ḥānķāha geldik ey şeyḥ-i pāk-terķīb

Rāhī esīr-i ma‘nā sen bende-i ‘ibāret

(Ey temiz yaradılışlı şeyh, öyle bir tekkeye geldik ki Rāhī (o tekkede) mananın esiri, sen ibarenin kölesisin.)

20.

El-Ḥālķ

mef‘ŷlŷ / mefā‘īlŷ / mefā‘īlŷ / fe‘ŷlŷn

1. Bir ķaṭreye feyz eyleyicek Ḥālķ-ı deryā

Her ķanda irerse bitŷrŷr serv-i dil-ārā

(Deniz(ler)in yaratıcısı olan Allah bir damlaya bereket verince o damla her nereye ulaşırsa orada gönŷl sŷsleyen servi(ler) bitirir.)

2. Ey rāh-rev-i Aḥmed ŷ Maḥmŷd u Muḥammed

Rŷhına şalāvāt-ı muşaffā vŷ mŷzekķā

(Ey (adı) Ahmed ve Mahmud olan Muhammed (s.a.v.)’in yolundan giden ķişı, onun ruhuna arındırılmış temiz salavatlar (getir).)

3. Çok dürlü dürūd-ile tahıyyāt ü senālar

Āline vü aşhābına aḥbābına cem‘ā

(Türlü türlü dualar, tahıyyat ve senalar Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bütün ailesi, ashabı ve dostları (üzerine) olsun.)

[8B]

4. Bir yār-ı vefādārla seyrāna gelirseñ

Gel gülleri gör eyle gülistānı temāşā

(Eğer vefalı bir sevgili ile gezintiye çıkarsan gel, gül bahçesini temaşa eyleyip gülleri gör.)

5. Noksān-ı ‘ibādetden²⁸³ olur bendeye ey şeyḥ

Vesvāse-i nefs-ile vücūd içre müdāra

(Ey şeyh, nefsin vesveseleri ile benlikteki dalkavukluk kulun ibadetteki kusurundan hâsıl olur.)

6. ‘Ālim dirilür zu‘mla her ‘ālim-i fānī

İhlāş-ı ‘amel olmaz-ise özge temāşā

((Bu) özel temaşa ihlaslı bir amel olmaz ise fani âlimin âlim olarak dirileceğini zannetmesi boş bir inançtır.)

7. Şıḥḥat demidür ‘ālemi Firdevs-i berīnūñ

Vuşlat yeridür Ka‘be-i ‘ulyāda Mu‘allā

(Yüce Ka‘be’deki Muallā²⁸⁴ (mezarlığı) vuslat yeri; yüksek Firdevs cenneti diyarı da esenlik çağıdır.)

8. ‘İrfāna mecāl-i suḥan olmazsa ‘aceb mi

Ḥod-bīn olur oldu berā‘atde berāyā

(Halk güzellik ve olgunlukta kendini üstün görerek gururlanır oldu. Hal böyleyken onların irfana²⁸⁵ söz söylemeye mecali olmaması şaşılacak şey midir?)

²⁸³ Anlam gereği bu kelimeyi “ibadet” olarak okuduk. Kanaatimizce kelimedeki “te” harfinin bir noktası eksik yazılmıştır.

²⁸⁴ Harem-i Şerif’in yaklaşık 2km. kuzeyinde bulunan çok eski bir mezarlıktır. Hz. Muhammed’in dedeleri Kusay ile Abdülmuttalib, amcası Ebû Tâlib ve Hz. Hatice’nin burada defnedildiği bilinmektedir. (Mustafa Aydın, “cennetülmuallâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993. C.7, s. 387-388.)

²⁸⁵ **İrfan**: İstilahı manası “Allah’ı tanımak ve ona ulaşmak için seçilen yol ve yöntem”dir. *Seyyid Cafer Seccâdî, Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.244.

9. Şabr idemedi sırrı ‘ayān eyledi Rāhī

Şimden geru esbāb-ı sefer oldu müheyyā

(Rāhī sabredemeyerek sırrını ifşa etti. Şimdiden sonra yolculuk sebepleri hazırdır.)

10. Olursa maḥabbetde vücūdı n’ola fānī

*Men māte mine’l-‘aşkı faḳad māte şehīdā*²⁸⁶

(Onun (Rāhī’nin) vücudu muhabbetde yok olsa ne olur, zira aşktan ölen muhakkak ki şehit olarak ölür.)

11. Gel fātiḥa-i fāyihadan itme ferāmūş

Mü’minlere rahmet ide Allāh te‘ālā

(Gel güzel kokan Fātiḥa’yı aklından çıkarma. Yüce Allah mü’minlere rahmet etsin.)

12. Ervāḥ-ı ‘azīzāna du‘ā böyle gerekdür

Ālāt-ı bezm şuffe-i cennetde musaffa

(Cennet holündeki meclis aletlerinin saf ve duru olması gibi ermişlerin ruhlarına yapılan dua da (böyle saf ve duru) olmalıdır.)

21.

El-Bārī

fā‘ilātün / mefā‘ilün / fa‘lün

1. Çāre kimden bu zāra yā Rabb

Senden olmazsa çāre yā Rabb

(Yâ Rabb, bu inleyen zayıf, dermansız kula senden çare olmazsa kimden olur?)

2. Yüreginde bu derd-ile çokdur

Yāreler üzre yāre yā Rabb

²⁸⁶ “*Aşık olup, aşkını gizleyen ve iffetini muhafaza ederek ölen kişi şehit olur*” mealindeki hadis-i şerifinden iktibastır.

(Bu dert ile yüreğinde üst üste çok yaralar vardır.)

3. Luf idüb kh-i crmini kh it
ahr-ıla yakma nra y Rabb

(Y Rabb, günah dağını (dağlar kadar günahını) bir saman p kadar klt ve (onu) atete yakma.)

4. İltihbına göre ol nrun
Mmdur seng-i hre y Rabb

(Y Rabb, o cehennem ateinin alevi karısında mermer taı mumdur.)

5. By-i rhat getür nesimnle
Bu siyeh rzigre y Rabb

(Y Rabb, bu kara dehre rzgarınla huzur kokusu getir.)

6. Hzretne ne yüz-ile vara
'Aceb ol yüzi kra y Rabb

(Y Rabb, acaba o yüzü kara kii senin huzuruna ne yüz ile varacak.)

7. Ramet eylegil bu hayetden
Oldı dil pre pre y Rabb

(Y Rabb, bu korkudan gönül parça parça oldu, sen (ona) acı, merhamet eyle.)

[9A]

8. Rametn bari bir bairdr kim
Ana yodur kenre y Rabb

(Y Rabb, senin rametin öyle bir denizdir ki onun kenarı, ucu bucağı yoktur.)

9. Rhi'yi anda ġark idüb d it
L'l-i b-dre y Rabb

(Y Rabb, Rhi'yi o denize daldır ve esiz inciye kavutur.)

10. Feyz-ba ol bur-i lufundan
ab'ı gevher-nire y Rabb

(Y Rabb, mücevher saçan yaratılıa lütfunun güzel kokusundan feyiz ihsan et.)

22.

El-Muşavvir
fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün

1. Zerķ-ıla ʔonlaruñ ‘abā itme
Göñlegiñ bî-sebep ķabā itme

(Ey sûfi, hile ve riya ile donlarını hırka etme, gömleğini de sebepsiz yere cüppe etme.)

2. Şûfiyâ gel bu tâc u ھırķa-y-ıla
Nefsüñe ķurı iftirâ itme

(Ey sûfi, gel, bu taç ve hırka ile nefsine kuru iftira etme.)

3. Hâl-ile eyleyen güzel eyler
Ķâl-ile ķâtı hûy ü hâ itme

(Hal²⁸⁷ (dili) ile hareket eden güzel eyler, kâl²⁸⁸ ile (o güzelliği) boşa harcama.)

4. Vâ'izâ nefsüñ itmedin tehzîb
Hulķ-ıla ھalkā çok cefâ itme

(Ey nasihat veren kişi, nefsini ıslah etmeden doğuştan gelen huyla halka eziyet etme.)

5. Bâğa gel bülbül-i suhendân ol
Ķayrı ķuşlar gibi nevâ itme

(Gel, bağda güzel söz söyleyen bülbül ol, başka kuşlar gibi ötmeye.)

6. Olma ehl-i hevâ ile hem-dem
Kendüñe yâdı âşinâ itme

(Gel, nefsin isteklerine göre yaşayan kişilerle arkadaş olup yabancıları kendine dost edinme.)

²⁸⁷ **Hâl:** Tasavvufta, Allah'ın kulun kalbine ihsan ettiği feyiz, bereket, his ve marifet gibi mevhumlardır. Yalnız Allah'ın rızasını amaçlayan ve O'nun rızasına uygun hareket eden kişilere hal ehli, batnî ilme de hâl ilmi denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.154.)

²⁸⁸ **Kâl:** Arapça “dedi” manasına gelmektedir. Tasavvufta şer'î ilimlere “kâl ilmi” denilmektedir. Hâle dönüşmedikçe “kâl” makbul görülmemiş; “hâl”in de “kâ”l ile olanı daha evla sayılmıştır. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.340.)

7. Şûfî kalbini şâf idenlerdür

‘Amelüñ hâliş it riyâ itme

(Sufi kalbini temiz tutanlardır. Sen de amelinde halis ol, riya etme.)

8. Kimyâgerler işte bunlardur

Ṭaleb-i kesb-i kimyâ itme

(İşte kimyagerler bunlardır (kalbini ve amelini halis tutup riya etmeyenler). Sen kimya kazanmayı talep etme.)

9. Ehliñ ayağı tozu cevherdür

Gözüñe gayrı tütüyâ itme

(Ehil kişilerin ayağının tozu cevherdir, o tozdan başkasını gözüne sürme etme.)

10. Zâhidüñ zühdi fâyide itmez

‘Ömrüñi yok yere hebâ itme

(Ömrünü yok yere harcama, zira zahidin zühtü,²⁸⁹ takvası fayda etmez.)

11. ‘Ayb olur halk içinde her hünerüñ

Sözi bu tarz-ile edâ itme

(Sözü bu şekilde söyleme, zira gösterdiğin her hüner toplumda ayıp olarak karşılanır.)

12. Yâ İlâhî cemî’ kullaruñı

Müflis ü aç u bî-nevâ itme

(Yâ İlâhî, bütün kullarını müflis, aç ve kısmetsiz etme.)

13. Râhi’(y)i itme kimseye muhtâc

Hîçbir derde mübtelâ itme

(Râhi’yi hiç kimseye muhtaç ve hiçbir derde müptela etme.)

²⁸⁹ **Zühd:** Kelime manası “soğuk ve ilgisiz davranmak”tır. Tasavvufta ise dünyevi ve uhrevi tüm isteklere yüz çevirerek yalnızca Allah’a yönelmek; gönlünde O’ndan gayrısının sevgisine yer vermemektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.389.)

[9B]

23.

El-Ğaffār

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Gülşen-i dīdāra gel ‘ilmüñle cehd it ‘āmil ol
Ka‘be-i maḫşūda gel Bābü’s-Selām’a dāhil ol

(Çalışıp ilminle amel et, yüce Allah’ın tecelli bahçesi olan Ka‘be’ye gel ve Bâbüsselâm’²⁹⁰dan (içeri) gir.)

2. Çeşm-i mā-zāğē’l-başar²⁹¹dan rüşenālīk kesb idüb
Şāhidān-ı rahmet-i ḫaḫdan murāda vāşıl ol

(“Göz şaşmadı” ayetinin muhatabı olan Hz. Muhammed’in gözünden aydınlık kazanıp, murada Hakk’ın rahmetini görenlerden ulaş.)

3. Peyrev-i ḫayru’l-beşer olmak dilerseñ şūfiyā
Gel vücūduñ mülkine bir pādişāh-ı ‘ādil ol

(Ey sūfî, yaratılmışların en hayırlısı olan Hz. Muhammed’in izinden gitmek istersen eğer, gel varlığının mülküne adaletli bir padişah ol.)

4. Her fuzūluñ ṭa‘n-ı zehr-āmizini şükür bilüb
Ḳo me‘ānī bahşini ‘ilm-i ledünde fāzıl ol

(Her haddini bilmezin zehirli kınamasını şükür bilip mana bahsini bırak ve ledün ilminde²⁹² üstünlük kazan.)

²⁹⁰ **Bābü’s-Selām:** Farklı mekanlara ait üç kapı bu isimle tesmiye edilmiştir: Kâbe’nin Şam tarafına bakan kapılarından biri (Ebu’l-Velid El-Ezrakî, *Ahbâru Mekke-Mekke Tarihi*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.417.), Topkapı Sarayı’nın esas giriş kapısı (Semavi Eyice, “Bâbüsselâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.410-411.), ve Hz. Muhammed’in kabrinin bulunduğu Mescid-i Nebevî’nin ilk kapılarından biri Bābü’s-Selām adıyla anılmaktadır (Nebi Bozkurt, M, Sabri Küçükaşçı, “Mescid-i Nebevî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C.29, s.281-290) .

²⁹¹ Necm 53/17:“Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.”

²⁹² **İlm-i ledün:** Allah tarafından ilham yoluyla verilen ilimdir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.307.)

5. Bir dahı girmez ele kālā-yı ‘ömr-i nāzenīn

Sālik-iseñ naḳdīñi dūnyāya virme ‘āḳil ol

(Nazlı ömür sermayesi bir daha ele girmez; eğer Hakk yolcusu isen akıllı ol ve elindeki bu sermayeyi dünya için harcama.)

6. Kimyāger ḳalbini tehzīb idenler aḳlanur

Rāh-ı ḥaḳda Rāhiyā kesb-i kemāl it kāmīl ol

(Ey Rāhī, kalbini tehzīb²⁹³ edenler aklanır, sen Hakk yolunda olgunluk kazanarak kemale er.)

7. Şeyḥ-i İslāmıñ rızāsınca dirilmekdür murād

Her mürīde rāzıñı açma mürīd-i ḳābil ol

(Murad edilen, İslam şeyhinin rızasına göre dirilmektir; tarikata giren her dervişe sırrını açma ve kabul eden bir mürit ol.)

24.

El-Ḳahhār

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Tevekkül eyledüm ḳismet senüñdür

Ḳadīmī bendeye himmet senüñdür

((Ya Rabb) kismetin senin olduğuna tevekkül ettim. Daima, kula yardım edip ihsanda bulunmak sana aittir.)

2. Kerem ḳıl eyleme muḥtāc-ı ni‘met

Ḥuşūsan ḳul senüñ ni‘met senüñdür

(Bilhassa kul ve nimet senindir. Kerem kıl, nimete muhtaç eyleme.)

²⁹³ **Tehzīb:** Düzeltme, ıslah etme demektir. İstilahta ise hâl ve kâl bakımından şeriata aykırı her şeyden arınmak: ahlakî güzelleştirmektir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.645.)

3. Habîbüñ Muştafâ haqqı-y-çün açma
‘Uyûbum perdesin ‘ismet senüñdür

(Habibin Muhammed Mustafa hakkı için, ayıplarımın perdesini açma, zira ismet²⁹⁴ sana aittir.)

4. Ne miqdârı olur bir zerre hâkiñ
Nedür kıymet ana kıymet senüñdür

(Bir zerre toprağın ne değeri vardır, ona değer vermek nedir? (Asıl) değer senindir.)

5. İlâhî bir ‘aceb hikmet görenler
Beni şâ‘ir şanur hikmet senüñdür

(Allah’ım, (bende) şaşırtıcı bir hikmet²⁹⁵ görenler beni şair sanır, (oysa) asıl hikmet senindir.)

6. Ğarîb ahvâline ‘aynında nâsıñ
Kanı ibret kamu ‘ibret senüñdür

(İnsanların gözlerinde, zavallı hallerine dair ibret hani! Bütün ibretler senindir.)

7. Baña ‘âlem ne ğam etmezse ‘izzet
Yaķınım var benüm ‘izzet senüñdür

(Âlem bana hürmet etmez, saygı duymazsa dert değil, saygı ve hürmetin sana ait olduğuna kesin inancım var benim.)

8. Görürsün ehl-i şüretler katında
Ne kadrüm var benüm kudret senüñdür

(Dünya ehli katında benim ne kadar kıymetim olduğunu görüyorsun, güç ve kuvvet senindir.)

²⁹⁴ **İsmet:** Temizlik, masumluk ve gûnahtan uzak olmak anlamlarına gelmektedir. Peygamberlere mahsus sıfatlardanır. (Seyyid Cafer Seccâdi, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.252.)

²⁹⁵ **Hikmet:** eşyanın hakikatini, var oluş nedenini, hususiyetlerini ve tesirlerini bilip ona göre davranmaktır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s.208.)

[10A]

9. Meded İslâmı kıl küffâra ġālib

‘İnāyet sendedür kudret senüñdür

(Güç ve kuvvet senindir, yardım (ancak) sendendir. Yardım et, İsalam’ı kafirlere karşı galip kıl.)

10. ‘Adl üzre olursa ehl-i İslām

Muẓaffer-fer olur nuşret senüñdür

(İslam ehli adalet üzere olursa zafer ve şan kazanır, fakat asıl zafer senindir.)

11. Bi-ḥamdi’l-lāh hezārān şükr ü minnet

Benümle ḥāne-i vahdet senüñdür

(Allah’a binlerce hamd olsun ki şükür ve teşekkür benim, vahdet²⁹⁶ hanesi senindir.)

12. Güzeldür dāyimā tenhā temāşā

Benümdür gülşen-i vuşlat senüñdür

(İlahi güzellikleri yalnızken seyretmek daima güzeldir, (o güzellikleri temaşa etmek) benim, (seyre daldığım) vuslat²⁹⁷ bahçesi ise senindir.)

13. Ğamuñla Rāhi’(y)i tenhā düşürdün

Temāşā sendedür raḥmet senüñdür

(Rāhi’yi kendi gamınla baş başa bıraktın, (onun) temaşa(sı) sendedir, rahmet senindir.)

14. Koma elden sırāt-ı müstakimi

Eyā sālîk yûri devlet senüñdür

(Ey Hakk yolcusu, dosdoğru yoldan ayrılma, o yolda yürü. İşte o zaman saadet senindir.)

15. Vücûduñ mülkine ḥākim olursan

Serāy-ı gülşen-i cennet senüñdür

(Varlık mülküne hakim olursan cennet bahçesindeki köşk senindir.)

²⁹⁶ **Vahdet:** Birlik demektir. Tasavvufta ise hakiki anlamda bir olan Allah’a isnat edilir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s. 363.)

²⁹⁷ **Vuslat:** Ulaşmak, erişmek anlamlarına gelir. Tasavvufta ise Hakk’a kavuşmayı, kemale ermeyi ve seyr u süluku tamamlamayı ifade eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s.375.)

16. Bilürseñ kārını bu kişt-zārıñ

Hemān kārūñda ol şan‘at senüñdür

(Eğer bu ekin tarlasının fayda ve kazancını bilersen o kazancındaki sanat ancak senindir.)

17. Muḥammed yār olur Allāh yāver

‘Adüvden ğam yeme fırsat senüñdür

(Allah sana yardımcı, Hz. Muhammed de dost olur. Düşmandan dolayı kederlenme, zira fırsat senindir.)

25.

El-Vehhāb

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilāt

1. Ben gülistān-ı cemāl-i lā naẓīre nāẓıram

Ben esīrān-ı celāl-i bī-vezīre ḥāẓıram

(Ben eşi benzeri olmayan cemalin gül bahçesine bakmaktayım. Veziri olmayan celal sahibi yüce Allah’ın esirlerinin huzurundayım.)

2. Himmetüm budur benüm üstādı şākird eyleyem

Şan‘at-ıla şehir-i ‘aşk içre be-ġāyet māhirem

(Aşk şehri içerisinde sanatta oldukça mahirim; benim niyetim üstadı şakirt²⁹⁸ eylemektir.)

3. Yār-i cānuñ yolına dirlerse cānuñ kıl fedā

Ol kadar nesne baña müşkil degildür kādirem

(Eğer cana yar olan sevgilinin yoluna canını feda et derlerse, o kadar şey bana zor gelmez. Bunu yapmaya kadirim.)

²⁹⁸ **Şakirt:** Şeyhin (üstadın) eğitimi altındaki müride denir. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.323.

4. ‘Ārif-i ḥaḳḳ devlet-i dūnyā-y-ile faḥr eylemez

Faḳruma incinmezem el-ḥamdü li’l-lāh fāḥirem

(Allah’a hamd olsun ki fakirliğimden dolayı üzülmem, onunla övünürüm. Zira hakkı bilen kişi dünya saadetiyle övünmez.)

5. Ḳudret anuñ ḡulmet ehline delīlem hādiyem

Hikmet anuñ ḥācet ehline mu‘īnem nāşirem

(Ben zulmet²⁹⁹ ehline delilim, onlara doğru yolu gösteririm, kudret Allah’ındır. Ben de ihtiyaç sahiplerine yardımcıyım, hikmet O’nundur.)

6. Zī sa‘ādet Rāhiyā ol pādişāh-ı ‘ādilūñ

Kapusında bendeyem ḥıdmetde ammā kāşirem

(Ey Rāhî, hizmette kusurlu ve aciz olsam da o adaletli padişahın kapısında kul olmak ne güzel bir saadettir.)

7. Şükr ü minnet der-ḥaḳīḳat murğ-ı bāğ-ı devletem

Bülbül-i gülzār-ı nüzhetgāh-ı ‘aşḳam şā‘irem

(Şükürler olsun ki hakikat kapısında saadet bağının kuşuyum. Aşkın mesire alanındaki gül bahçesinin bülbülüym, şairim.)

[10B]

8. Görse bu siḥri olur dem-beste her siḥr-āferīn

Ġafletüñden sen beni ey ḥîāce şanduñ sāḥirem

(Ey hoca, bu sihri gören her sihirbazın nefesi tutulur. Sen gafletinden dolayı beni sihirbaz sandın.)

9. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt

Yaraşur üslûb-i nazm içinde dirsem nādirem

(Şiir üslubunda nadir olduğumu söylesem münasiptir, yakışır.)

²⁹⁹ **Zulmet:** “Karanlık” demektir. Tasavvufta ise maddi âlemi, günahı ve nurun karşıtı olan karanlığı ifade etmektedir. (Uludağ, age, s.388.)

Er-Rezzāk

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Baña dergāhuñ yeter her derde muhtāc eyleme

Derd-i 'aşkuñ var-iken her derde muhtāc eyleme

(Allah'ım! Senin dergahın bana yeter beni başka kapıya muhtaç eyleme. Senin aşkının derdi varken beni ondan başka dertlere muhtaç eyleme.)

2. Şāh-ı 'ādilsün celāl-ile cemālūñ 'izzeti

Ferd ü vāhidsün kerem kıl ferde muhtāc eyleme

(Adaletli bir padişahsın, senin eşin yok, teksin. Celal ve cemalinin izzeti hürmetine kerem kıl beni hiç kimseye muhtaç eyleme.)

3. Rūhumı gel eyle terkīb-i 'anâsırdan hālāş

Kimseden naqd-i sefīd ü zerde muhtāc eyleme

(Ruhumu unsurların³⁰⁰ (toprak, su, ateş ve hava) terkibinden (oluşan bedenden kurtar ve beni kimsenin beyaz ve sarı akçesine muhtaç eyleme.)

4. Mu'tedil eyle mizācum şerbet-i takvā-y-ile

Hikmet-i dārū-yı germ ü serde muhtāc eyleme

(Takva³⁰¹ şerbeti ile mizacımı mutedil eyle, beni sıcak ve soğuk ilacın hikmetine muhtaç eyleme.)

5. Rāhî'ye gāib hazineñden 'aṭālar gösterüb

Merde muhtāc eyleme nā-merde muhtāc eyleme

(Senin görünmez hazinenden Rāhî'ye lütuflar gösterip onu merde de namerde de muhtaç eyleme.)

³⁰⁰ **Terkīb-i anâsır** (anâsır-ı erba'a): Mahlukatın yaratıldığı dört ana unsur olan toprak, su, ateş ve hava kastedilmektedir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü*, Kapı yayınları, İstanbul 2012. s.23.)

³⁰¹ **Takvâ**: Allah'ın rızasına aykırı hal ve hareketlerden uzak durma. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999, s.508.)

6. Yâ ilâhî hâzretûnden bir süâlüm var benüm

Müddeîlerden cevâb-ı berde muhtâc eyleme

(Ey Rabbim! Yüce zatından bir suâlim vardır; beni müddeîlerden³⁰² gelen sert cevaba muhtaç eyleme.)

27.

El-Fettâh

fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün³⁰³

1. Ağla ey zahmet ıssı fi’t-teberât

Cûy-i rahmet olur düşen kaçarât

(Ey zahmet sahibi, seferde ağla, zira gözlerinden düşen gözyaşı damlaları rahmet deresi olur.)

2. Ğâfil olma şarâb-ı keşretten

Bezm-i Ğşün soñundadır sekerât

(Kesret³⁰⁴ şarabının sarhoşluğu zevk³⁰⁵ ve safâ meclisinin sonunda hasıl olur. Sakın bundan gafil olma.)

3. Özge ğamdan bitimek aĥvâli

Çeşm-i aĥvelde kalmadı ‘aberât

(Bu şaşı gözde gam ve keder hallerini tasvir etmekten başka açıklayacak bir husus kalmadı.)

4. Kârıñı muĥkem eyle evvel dem

Eylemez aşşı soñ nefes ĥaserât

(Başlangıçta işini sağlam yap, zira son nefeste üzölmek fayda etmez.)

³⁰² **Müddei** (iddia eden): Düşüncelerinde ariflerden farklı izharlarda bulunan ham kişiye denir. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.347.)

³⁰³ Veznin ilk tef‘ilesi “fâ‘ilâtün” olarak gelmiştir.

³⁰⁴ **Kesret**: Çokluk demektir. İstılahta ise tek olan Allah’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli ederek çokluk halinde görünmesini ifade eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.210)

³⁰⁵ **Zevk**: ilahi tecellilerin belirlediği manevi haller, ilham yoluyla hakikate vakıf olma hali. Tarikattaki manevi makamların ilkidir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.384.)

5. Rāhiyā būsitān cennetde

Ādemüñ ağzına sunar semerāt

(Ey Rāhî, cennette bahçe insanın ağzına meyveler sunar.)

28.

El-‘Alīm

müstef‘ilātün / müstef‘ilātün / müstef‘ilātün / müstef‘ilātün

1. Ez-rāh-ı ğurbet ez-rüy-i ħurbet elḥamdülillāh elḥamdülillāh
Zī luṭf-i kāmīl zī baḥt u devlet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Ğurbet³⁰⁶ yolunda ve ħurbet³⁰⁷ (makamında olduğum) için Allah’a hamdolsun. (Bu) ne güzel kamil lütuf, ne güzel talih, ne güzel saadettir.)

[11A]

2. Düş oldı gönlüm bir āşināya evşāf-ı ḥüsni mā lā-nihāye
Eṭvār-ı pāki burhān u ḥuccet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Elḥamdülillāh, gönlüm, nihayetsiz güzel vasıfları olan bir dosta kapıldı. O dostun kusursuz tavırları hüccet ve delildir.)

3. Bāzār-ı ‘aşķa girdüm girelden bir ‘āşīgam ben bir dilberüm var
Ġāyet güzeldür Allāh’a minnet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

(Aşk pazarına girdiğimden beri ben bir aşığım ve gönül çeken bir sevgilim var. Allah’a şükür (sevgilim) gayet güzeldir, elḥamdülillāh.)

4. Şad-bār tevbe şūfī şarāba içdüm lebinden şāfī şarābı
Lezzetde olmaz ol deñlü şerbet elḥamdülillāh elḥamdülillāh

³⁰⁶ **Ğurbet:** Bir amaç uğruna vatandan ayrılmak demektir. Tasavvufta ise ruhlar âlemi insanın asli vatani, dünya ise ħurbet mahallidir. Bu yüzden ruh daima asli vatani olan ruhlar âlemini özler ve oraya gitmeyi arzular. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.149.)

³⁰⁷ **Ĥurbet:** Yakın olmak demektir. Tasavvufta ise Allah’ın sıfatlarının kulda yerleşmesi sonucu kulun Rabb’iyle arasında hasıl olan yakınlığı ifade eder. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.384.)

(Ey sūfî, şarap içmeye yüz kere tövbe olsun. Zira ben o sevgilinin dudağından gerçek şarabı içtim. Hiçbir şerbet o denli lezzetli olamaz, elhamdülillāh.)

5. Kimdür ki olmaz dilden esîri ol dil-rubā-yı hâţır-peżîrîñ

Harf-i kelāmı menşûr-i rahmet elhamdülillāh elhamdülillāh

(Sevilip beğenilen o güzel sevgiliye (canı)gönülden esir olmayacak olan kimdir? Onun sözlerinin her harfî rahmet saçıyor, elhamdülillāh.)

6. Râhî nedür bu silk-i cevāhir-çün necm-i dürri hep dürr-i zāhir

Nezd-i ehâli bâ-ķadr u kıymet elhamdülillāh elhamdülillāh

(Râhî, bu cevher ipliği için hep parlayan yıldız (ve) görünen inci nedir? Halk katında onlara verilen kadir kıymet nedir? Elhamdülillāh.)

7. Bir şi‘rdür bu hoş tarz u şûret bir nazm-ı dürri [bu]³⁰⁸ pür-kār u şan‘at

Bir bahirdür bu bir mevc-i hikmet elhamdülillāh elhamdülillāh

(Bu, hoş tarzı ve görüntüsü olan fayda ve sanat dolu bir şiirdir. Bu bir derya, bu bir hikmet dalgasıdır. Elhamdülillāh.)

29.

El-Ķābız

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ey cihād-ı ekber itdüm ben dīn-i ehķāb-ile

Hāneñi pür eyleme luţf it harām esbāb-ile

(Ya rabbi, ben çağların dini olan İslam’la nefsiime karşı büyük bir mücadele verdim, onunla savaştım. Lütfeyle, (gönül) evini haram vasıtalarla doldurma.)

2. Hāķ te‘ālānuñ ‘iķāb-ı mühim-nākı vardur

Zulme ādem tevbeler itmek gerek her bāb-ile

(Hak Teala’nın önemli azabı vardır, (bu azaba duçar olmamak için) insanın her hususta zulme tövbe etmesi gerekir.)

³⁰⁸ “bu” sözcüğü metinde satırın üst kısmına yazılmıştır. Metne dahil edildiğinde vezin bozulmaktadır.

3. Kātl-i nefis itmek olur fāḥiṣ gūnah-ı bī-ḥisāb

Öldür ammā kāfiri ṣimṣīr-i āteṣṭāb-ile

(Şüphesiz ki birini öldürmek çok çirkin, hesapsız bir günahdır, ancak kafiri keskin bir kılıçla(işkence etmeden) öldürebilirsin.)

4. Dīn-i pākiñ sırrını vā'iz güzel tefsīr ider

Şoḥbet etmek gerçi kim ḥoṣdur ulu'l-elbāb-ile

(Her ne kadar vaiz halis dinin sırrını güzel açıklar ise de insana zevk veren akıl sahipleri ile sohbet etmektir.)

5. Ḥaḳ kelāmı 'ārif-i billāh tekfīr eylemez

Ey faḳīḥ-i 'ilm-i dīn olmak gerek ādāb-ile

(Allah'ı bilen kişi doğru sözü inkar etmez. Zira din ilimlerinde fakih olmak adap iledir.)

6. Siz bilürsüz vādi-i dūzaḥda ejderhā-y-ile

Cānavarlar vardur ezfār-ile enyāb-ile

(Siz bilirsiniz ki cehennem vadisinde ejderha ile sivri tırnakları ve sivri dişleri olan canavarlar vardır.)

7. Zīver-i dūnyā-yı dūna Rāhiyā maḡrūr olan

Kendüyi ādem yerine ḳomasun eḥsāb-ile

(Ey Rāhî, alçak dünyanın süsüyle gururlanan kişi nesep dolayısıyla kendini insan yerine koymasın.)

30.

El-Bāsıṭ

mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün

1. Bārān-ı vefā gör nedür im'ān-ı naẓar ḳıl

İḥsān-ı ḥüdā gör nedür im'ān-ı naẓar ḳıl

(Dikkatlice bak! Vefa yağmurunun, Allah'ın lütuf ve kereminin ne olduğunu gör.)

2. Elvāḥ-ı ḥaḳāyıkda olan şüret ü ma'nā

Yārān-ı safā gör nedür im'ān-ı naẓar ḳıl

(Dikkatlice bak! Hakikatler levhasındaki suret ve mananın, safâ dostlarının ne olduğunu gör.)

[11B]

3. Şahra'l-mere feyzi irişür kılsa temevvüç

‘Ummân-ı ‘atâ gör nedür im‘ân-ı nazar kııl

(Dikkatlice bak ve dalgalandığında bereketi kurak toprağa ulaşan cömertlik denizinin ne olduğunu gör.)

4. Ey ‘âkıl u ferzâne yüri dâr-ı fenâda

Bostân-ı beķâ gör nedür im‘ân-ı nazar kııl

(Ey akıllı ve âlim kişi, fani olan dünyada etrafına dikkatlice bakarak yürü ve ebedi bir bahçe olan ahiretin ne olduğunu gör.)

5. Ey Râhi-i bî-dil güle gülzâr-ı şafâda

Elhân-ı nevâ gör nedür im‘ân-ı nazar kııl

(Ey âşık Râhî, safâ bahçesindeki güle dikkatlice bak ve ahenk(li) namelerin ne olduğunu gör.)

31.

El-Hâfiz

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. ‘Âlem-ârâlık düşer envâr-ı dîdâr üstine

Var mı bir şâfî nazar ebşâr-ı bîdâr üstine

(Dîdârın³⁰⁹ nurlarına âlemi süslemek düşer. Uyanık gözlere sahip kişilerde bunu görebilecek halis bir bakış var mıdır?)

2. Kanda olur bülbül-i gûyâ gibi bir hoş-nefes

Çok münâsib medh okır ezhâr-ı ruhsâr üstine

(Şakıyan bülbül gibi hoş bir nefes nerede vardır? Zira o bülbül sevgilinin çiçeğe benzeyen yanaklarına çok münasip övgüler yapar.)

³⁰⁹ **Dîdâr:** “Yüz, çehre, görüş” demektir. Tasavvufta ise Allah’ın tecellisini, İlahî güzelliği ifade eder. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.116.)

3. Toldurur dil-keş-nevā-y-ile riyāz-ı ‘ālemi

Ehl-i ‘aşk olmak düşer ol murğ-ı gülzār üstine

(Gül bahçesinin kuşu olan bülbül âlemdeki bahçeleri gönül çeken namelerle doldurur. Aşk ehli olmak ona düşer.)

4. Murğ-ı cān-ı ehl-i dil kayd-ı bedende kalmasa

Nesne görmez gözleri konmazsa dīvār üstine

(Gönül ehlinin kuşa benzeyen ruhu bedene bağlı kalıp onun duvarlarını aşmazsa gözleri hiçbir şey görmez.)

5. Cānib-i ḥaḳdan aña ilhām ilhām üzredür

Ġavş-ı a‘zamdan gelür iḥbār iḥbār üstine

(Ona (gönül ehline) yüce Allah tarafından ilham üzerine ilham, büyük derecelere ulaşmış velilerden de haber üstüne haberler gelir.)

6. Ger çekem şūfī yarar şāfī şarābı Rāhiyā

Ḳanı mest olmak düşer ol merd-i huşyār üstine

(Ey Rāhî, akıllı kişilerin mest olması gerekir. Bu sebeple ey sofı, gel biz de saf şarabı çekelim, bize yarar.)

7. Ġaflet-ile pür-mehālikdür mesālik nāgehān

Yolı anuñ vay eger uğrarsa āyyār üstine

(Yolu gafil kişilere uğrayanların vay olsun haline, onların yolu gaflet ve ansızın gelen tehlikelerle doludur.)

Er-Rāfi'

fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün

1. Baña göster kapını cā-yı sücūdum göre ben
Şıdk-ıla anda kıyām-ıla ku'ūdum göre ben

(Allah'ım, bana kapını göster ki secde ettiğim yeri göreyim ve orada her türlü kötülükten arınmış olarak halisane bir şekilde ayakta ve oturarak huzurda durayım.)

2. Ben ğubārında yürür zerre-i bî-kıymet iken
Pertev-i mihr-i cemālūñle vücūdum göre ben

(Ben toprağında yürüyen değersiz, küçücük bir parça iken senin yüzünün güneşinin ışığıyla varlığımı göreyim.)

3. Hil'at-i devlet-ile nefis-i nakīm-ile ben
İzzet ü zilleti ıtlāk u kuyūdum göre ben

(Saadet kaftanı ve yaramaz nefsimle ben, izzeti affedilmem, zilleti de esaret zincirleri olarak göreyim.)

4. Baña eltāf-ı 'amīm ile Hüdā 'izzetine
Baña tevbih-i belīg ile hudūdum göre ben

(Allah'ın yüceliği ve bana yapılan umumi lütuflar hürmetine güzel ve yerinde yapılmış bir azarlama ile haddimi bileyim.)

5. Rāhiyā gülşen-i 'ālemde gülūñ lāle ile
'Aybını görmeye ben kendü vurūdum gör(e) ben

(Ey Rāhî, kainat bahçesinde gül ile lalenin aybını görmeyip kendi yerimi (hatalarımı) göreyim.)

[12A]

6. Varıcağ haclet-ile kâdî-i hācāt öñine
Şafvet-i 'ālem-i ğayb-ıla şuhūdum gör(e) ben

(Utanarak, ihtiyaçlar kadısı olan yüce Allah'ın önüne(huzuruna) varınca gâip âleminin saflığıyla ilahi tecellilere şahitliğimi göreyim.)

33.

El-Mu'izz

mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ulün

1. Hışār-ı enbiyādur Ka'betu'llāh

Firār-ı evliyādur Ka'betu'llāh

(Allah'ın evi olan Ka'be peygamberler kalesi ve evliyaların kendisine firar ettiği yerdir.)

2. Temāşā eylegil Bābu's-Selām'a

Medār-ı aşfiyādur Ka'betu'llāh

(Ka'be'nin Selam Kapısı'nı temaşa eyle, onu seyret. Zira Allah'ın evi olan o Ka'be bütün kötülüklerden arınmış halis kulların, etrafında dönüp durduğu yerdir.)

3. Şafā'dan Merve'ye sa'y it şafāya

Civār-ı eşhiyādur Ka'betu'llāh

(Safa'dan Merve'ye sa'y et, zira Allah'ın evi olan Ka'be, eli açık, cömert insanların yakın olduğu yerdir.)

4. Meţāf-ı hāciyān-ı pür-şafālar

Vaқār-ı kibriyādur Ka'betu'llāh

(Allah'ın evi olan Ka'be huzur ve neşe dolu hacıların etrafında döndüğü, tavaf ettiği yer ve yüce bir şereftir.)

5. Eyā Rāhī tavāf it şadıkāne

Mezār-ı bī-riyādur Ka'betu'llāh

(Ey Rāhī, Allah'ın evi olan Ka'be'yi yürekten inanarak samimi bir şekilde tavaf et, zira orası riyasız bir ziyaret mekanıdır.)

6. Güzeldür yār-ile seyr-i mu'allā

Diyār-ı aşinādur Ka'betu'llāh

(Dostların diyarı olan Allah'ın evini sevgili ile birlikte yüksek bir yerden seyretmek güzeldir.)

34.

El-Muzill

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Hâne-i dünyâ ne ğavġâdur ğubâr eksik degil
Hâk-sâr eksik muhâlif rûzgâr eksik degil

(Dünya evi tozu, toprağı eksik olmayan bir kavga yeridir. Toz toprak içinde kalmış perişan insanlar ve ters esen rüzgar oradan eksik olmaz.)

2. Çâr erkânı belâ-yı nâgehânı eglenür
İ'tisâr eksik degil feryâd u zâr eksik degil

(O dünyada zorluk(lar), feryat(lar) ve ağlayıp inleme(ler) eksik olmaz, dört erkânı³¹⁰ ve ansızın gelen belası (bunlarla) eğlenir.)

3. Şıdk u ihlâş-ile vâcibdür inâbet âdeme
Kahr u luṭf-ı Hâlîk leyl ü nehâr eksik degil

(Bütün günahlardan yüz çevirerek sadakatle ve halisane bir şekilde Allah'a yönelmek insanoğluna vaciptir. Zira yaratıcının lütfu ve kahrı gece ve gündüz eksik olmaz.)

4. Bir tarîḳ-ile sülûk ehlin temâşâ eylesen
Gülşen-i cennetde gülden iftiḥâr eksik degil

(Bir sebeple sülûk ehlini seyretsen, cennet bahçesinde gülün daima övündüğünü (görürsün).)

5. Zühd ü takvâ-y-ile fâḥır ḥil'at-i îmân-ile
Dīnle İslâm içinde nām-dâr eksik degil

(İslamda din, takva, züht ve değerli iman kaftanı ile ün kazanan kişiler eksik değildir.)

³¹⁰ Çâr erkân (dört unsur/anâsır-ı erba'a): Bu terimle bazen toprak, hava, su ve ateş; bazen de soğuk, sıcak, yaş ve kuru kast edilmektedir. (İkender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.99.)

6. Her biri Nu‘mân-ı Şânî’dür kemal-i ‘ilm-ile

Çok bilür ‘irfân-ı ‘âlim i‘tibâr eksik degil

((Onların) her biri ilimdeki kemalleri sebebiyle Numân-ı Sâni’dir, zira âlimin irfanı çoktur, (ona) itibar eksik olmaz.)

7. ‘Adl ü ihsân-ile ol ey nâşır-ı islâm olan

Saîa erbâb-ı velâyetden hîşâr eksik degil

(Ey İslam dinine yardım eden kişi, adalet ve ihsan üzere ol ki, velilik makamına ulaşanlardan sana kale (olacak kişiler) eksik olmaz.)

8. Her ne yüzden bir ğarîbîñ hâline kılsañ nâzar

Rûz-i maḥşerde ḥisâb-ı bî-şumâr eksik degil

(Her ne sebeple (olursa olsun) bir garibe yardım edersen mahşer gününde (sana) hesapsız karşılık verilecektir.)

[12B]

9. Defter-i ḥikmetdür evrâḳ-ı gülistân-ı cihân

Anda ma‘nâ-yı nihân u âşikâr eksik degil

(Dünya bahçesinin yaprakları bir hikmet defteridir. Gizli ve aşikar manalar ondan eksik olmaz.)

10. Rû-yi mir‘ât-i ḳulûb-i evliyâda Râhiyâ

Hâl-i ‘âlemden ğubâr-ı inkisâr eksik degil

(Ey Râhî, velilerin kalp aynasında dünya hallerinden dolayı meydana gelen kırılma tozları eksik olmaz.)

11. Ḳadrini ğavvâş-ı deryâ-yı maḥabbet pek bilür

Baḥr-ı ğamda cevher-i kâmil ‘iyâr eksik degil

(Saflık derecesi yüksek, kamil cevherin kıymetini muhabbet denizinin dalgıcı çok (iyi) bilir. Gam denizinde o cevherin ayarı düşük olmaz.)

35.

Es-Semî‘
fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün

1. Kendü nefsin bilenlerüñ derecât

Mesķaķ-ı ehl-i cehl olur derekât

(Cehennem dereceleri (derekât)³¹¹ kendi nefsini bilenlerindir. Aşğı seviyeler ise cahillerin düştüğü yerdir.)

2. Olmayan şehriyâr-ı mülk-i vücüd

Ne bilür ol neden olur berekât

(Varlık mülkünün padişahı olmayan, bolluk ve bereketin kaynağını ne bilsin.)

3. Ey bilenler haber kıyâmetden

Nice dîvân-ı ‘arşâ-i ‘araşât

(Ey kıyametten haberdar olanlar, mahşer meydanının divanı nasıldır?)

4. Mâlik-i zü‘l-celâlüñ emri-y-ile

Ehl-i ‘arz u semâ ider harekât

(Gök ve yer ehli sonsuz haşmet ve yücelik sahibi, her şeyin maliki olan Allah’ın emriyle hareket eder.)

5. ‘Âzim-i ka‘be-i ĥaķîķat olur

Râhiyâ bil ki vâķıf-ı ‘arafât

(Ey Râhî, şunu bil ki Arafât’ta duran kişi hakikat kâbesine³¹² doğru yola koyulur.)

³¹¹ **Derekât** (cehennemler): Kur’anda Cehennem, Lazi, Hutame, Sair, Sakar, Cahim ve Haviye olarak adı geçen yedi cehennemi ifade eder. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.100.)

³¹² **Ka’be**: Tasavvufta vuslat makamını ifade eder. Bu makamda gönül Hakk’a yönelir. Tıpkı hacıların Kâbe’ye giderken ihrama girmesi gibi aşık da dostlarına giderken ihrama girerler. Zahirî ve batını olmak üzere iki kabe vardır. Zahirî kabe Beytullah, batını kabe ise gönüldür. Mutasavvıflar katında gönül kabesi daha değerlidir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.198.)

6. Rük-n-i zemzem-durur anuñ cāyı

Ferş-i fâhîr gelür aña haşabât

(Onun yeri Zemzem Kuyusu'nun köşesidir, oradaki çakıl taşları ona şaşalı bir döşek gibi gelir.)

36.

El-Başîr

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Şâd olursa gam değil 'ömrinde yaşı olmayan

Derd-i dilden aňlamaz bağıında başı³¹³ olmayan

(Ömründe gözyaşı dökmeyen, ağlamayan kişi mutlu olursa dert değil; zira bağıında yara olmayan, gönül derdinden anlamaz.)

2. Key sa'âdet bāğ-ı cennetden olursañ behrever

Bağır-ı rahmetden eyâ çeşminde yaşı olmayan

(Ey gözünde rahmet denizinden (bir) yaş olmayan kişi, cennet bağından hissedar olursan ne (büyük) mutluluktur.)

3. Muhteżāsınca olursan nefis-i dūnuñ her nefes

Düşmenüñ beslersün ey 'aql-ı me'âşî olmayan

(Ey akl-ı me'âşî³¹⁴ olmayan kişi, her nefes alçak nefsin gerektirdiği şekilde hareket edersen düşmanını beslemiş olursun.)

4. Bu bisâti kıldurur bir demde firâş-ı ecel

Arz-ı gabrâ devletin neyler firâşî olmayan

³¹³ Derleme sözlüğünde “baş” sözcüğünün “yara” anlamı vardır.(İstisna bir kullanımdır. Şu an böyle bir anlamı yoktur)

³¹⁴ **Akl-ı me'âş:** Tasavvufta akıl akl-ı me'âş ve akl-ı me'ad olmak üzere ikiye ayrılır. Akl-ı me'âş dünya için yorulan ve hakikatin künhüne varamayan akıldır. Akl-ı me'ad ise gönlü Allah ve Resulullah aşkı ile dolup ledün ilmine erişen; zat-ı ilahîyyeye ulaşan akıldır. (Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri-Istilahat-ı Sofiyye fî Vatan-ı Ashiyye*, Heten Keten Yayınları, İstanbul, s.12.)

(Ecel döşeği bu (dünya) yatağını bir anda kaldırır; yatağı olmayan kişi (bu) kurak dünyanın saadetini neylesin.)

5. Māl aşşı eylemez bāzār-ı mahşerde saña

Heb ziyān içinde ey ẖ âce³¹⁵ kumāşı olmayan

(Ey hoca, mahşer pazarında mal mülk sana fayda etmez, (orada) kumaşı olmayan kişi hep ziyan içindedir.)

6. Genc-i ‘uzlet ihtiyār eyler sa‘ādet-mend olan

Ehl-i dünyā-y-ile ‘îş etmez şavaşı olmayan

(Mutlu kişi uzlet³¹⁶ hazinesini tercih eder, zira savaşı olmayan (dünya kavgasına karışmayan) kişi dünya ehli ile zevk ve sefa sürmez.)

[13A]

7. Rāhiyā rāhī degil dünyā ne hācet kıl u kāl

Bu kalender-hāneye gelmez tıraşı olmayan

(Ey Rāhī, boş söze ne gerek var, dünya huzur yeri değildir. Bu kalenderhaneye tıraşı olmayan gelmez.)

8. Er gerekdür eyleye a‘lāya ednādan sefer

Yolda kalmağ ihtimāli var māşī olmayan

(Er kişi en aşağıdan en yüceye doğru sefer etmelidir. Zira yürümeyen kişinin yolda kalma ihtimal vardır.)

9. Reh-nümālıkdan gelür cānā muhḥabbet erleri

Āşinālıkdan gelür ey dost nāşī olmayan

(Ey sevgili, muhabbet erleri yol göstericilikten gelir. Ey dost, nāşī (ileri gelen) olmayan aşinalıktan gelir.)

³¹⁵ Eski Türkçede “tüccar” anlamı vardır. (bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*)

³¹⁶ **Uzlet:** İstilah manası, günahattan sakınmak; daha ihlaslı, huşu içerisinde ibadet etmek amacıyla kişinin halktan uzaklaşarak kimsenin olmadığı, تنها bir köşeye çekilmesidir. Bu durum halvet, inziva ve vahdet olarak da adlandırılır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.958.)

10. Āferīn eyler benüm bu ṭab‘-ı gevher-zāduma

Nūr-ı pāke keç naẓar olur mı şaşı olmayan

((İnsanlar) benim bu cevher tabiatımı takdir eder, zira gözü şaşı olmayan kişi pak nura kötü nazar etmez.)

37.

El-Hakem³¹⁷

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Gel emre imtişāl it uy imāma

Müzekkī ümmet ol ḥayru’l-enāma

(Gel emre itaat et ve imama uy. Böylece, yaratılmışların en hayırlısı olan Hz. Muhammed’e (dini hurafelerden) arındıran bir ümmet ol.)

2. Dürerler bu bisāt-ı pür-neşātı

Giden bir daḥı gelmez bu maḳāma

(Bu neşe dolu dünyayı yaygı misali dürüp giden kişi bir daha bu makama (bu dünyaya geri) gelmez.)

3. Bu ancak kişt-zār-ı āḥiretdür

Elüñ uzatma maḥşül-i ḥarāma

(Bu (dünya) ancak ahiretin ekin tarlasıdır, (o tarlada) elini haram mahsüllere uzatma.)

4. Öñüñde bir sefer var ıztırārī

Vedā‘ eylersün erbāb-ı ‘izāma

(Önünde mecburi bir sefer vardır. (O seferde) yüce kişilere veda eder, onlardan ayrılırsın.)

³¹⁷ El yazması metinde “el-hikemu” şeklinde yazılmıştır. Esmâ-i Hüsnâ’da böyle bir isim olmadığından yanlış harekelendirme yapıldığı kanısıyla “el-Hakem” şeklinde okumayı uygun gördük.

5. İrişmek kaçdına himmetler ile

Yüri ervāh-ı aşhāb-ı kirāma

(Himmetlerine yetişebilmen için Hz. Muhammed'i görüp ona uyan sahabelerin ruhlarına (doğru) yürü.)

6. Beyān-ı nass-ı kâṭı'dan ḥaḳīḳat

Delīl-i rūṣenüm var bu kelāma

(Benim bu söze ayet-i kerimelerden hakikatli delilim vardır.)

7. Eyā Rāhī umūr-i dīn içinde

Sözüm ḥaḳdur ilā-yevmi'l-ḳıyāma

(Ey Rāhī, din işlerinde benim sözüm kıyamet gününe kadar haktır.)

8. Emāretdür sırāṭ-ı müstaḳīme

‘Alāmet gülşen-i dāru’s-selām^{318a}

((Sözüm) dosdoğru yola delildir; esenlik yurdu³¹⁹ olan cennet bahçesine işarettir.)

9. Nazar im‘ān ḳılmaḳdur emānet

Emīn olan bu naẓm-ı ḥoş nıẓāma

(Emin olan bu tertipli hoş şiire dikkatlice nazar kılmaktır, emanet.)

10. Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Terāzu vardur ‘adl-i temāma

(Tam adalet için terazi vardır.)

³¹⁸ Yunus 10/25; “Allah, **esenlik yurduna** çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.”

En’am 6/127: “Rableri katında **selām yurdu (cennet)** onlarındır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur.”

³¹⁹ **Esenlik yurdu (dârüsselâm)**: Kur’anda iki ayette geçer. Bu kavramla cennet kastedilmektedir. (İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.114.)

38.

El-‘Adl

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ādemi bir gonca-i ‘ismet temāşā eyledüm
‘Ālemi bir gülşen-i hikmet temāşā eyledüm

(İnsanoğlunu günahsız bir goncaymış gibi, âlemi de bir hikmet bahçesiymiş gibi seyrettim.)

[13B]

2. Vākıf olduñsa bu dīr-i pür-nuķūşuñ hāline
Çok güzel ma‘nā çok güzel şūret temāşā eyledüm

(Nakışlarla dolu dīre (nakışlarla süslenmiş kiliseye) benzeyen bu âlemin haline vakıf olduysan eğer, ben orada çok güzel mana(lar) ve çok güzel suret(ler) seyrettim.)

3. Niçe biñ derde giriftār olduğumdan şoñra ben
Anca dürlü miñnet-i ğurbet temāşā eyledüm

(Nice bin derde tutulduktan sonra ben, sonunda çeşitli gurbet meşakkatleri temaşa eyledim.)

4. Ka‘be haķķı-y-çün eyā sālİK sözüm haķdur benüm
Kuds’e ilten hācī-yi himmet temāşā eyledüm

(Ey Hak yolcusu, Ka‘be hakkı için, benim sözüm doğrudur. Ben Kudüs’e ulaştıran himmet hacılarını temaşa eyledim.)

5. Dār-ı dünyā hāne-i rāhat degildür gerçi kim
Cā-yı rāhat kūşe-i vaħdet temāşā eyledüm

(Her ne kadar dünya rahatlık yeri değilse de ben orada vahdet köşesi(ni) rahatlık yeri olarak temaşa eyledim.)

6. Sen ne dirsın zāhidā haķķında bendiñ Rāhi’(y)i
‘Andelīb-i gülşen-i rahmet temāşā eyledüm

(Ey zāhit, engelin Rāhi’yi rahmet bahçesinin bübülü olarak temaşa ettim; (sen bunun) hakkında ne dersin?)

El- Laṭīf

Mefā'īlün/mefā'īlün/fe'ülün

1. Seni kıldı başīr elḥamdulillāh

Ne kudretdür ḡadīr elḥamdulillāh

(Seni basiret sahibi kılan, her şeye gücü yeten, sınırsız güç ve kudret sahibi Allah'a hamdolsun. O ne (büyük bir) kudrettir.)

2. Benüm bir şāh efendüm var yanımda

Nedür mīr u vezīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun, benim yanımda öyle bir padişah efendim var ki onun yanında bey ve vezir nedir?)

3. Lebi esrārınñ ḡayrānı oldum

Degil kimse ḡabīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki hiç kimsenin haberdar olmadığı dudağının esrarının³²⁰ hayranı oldum.)

4. İder müyü meşām-ı cānı ḡoş-bū

Nice müşk ü 'abīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki sevgilinin saçını nice misk kokusuyla canın burnuna güzel kokular gönderir.)

5. 'Aceb ma'nā ez-ān būy-i dilāvīz

Beved cennet sa'īr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki gönlün bağlandığı sevgilinin kokusundan (zahir olan) acayip manalarla cehennem(imiz) cennet oldu.)

6. Dil(e)früz-i neşāṭ-endūz olurlar

Heme bernā vü pīr elḥamdulillāh

(Allah'a hamt olsun ki bütün genç ve yaşlılar sevinçle dolup gönle ferahlık verirler.)

³²⁰ **Esrār** (sırlar): Aklın eremeyeceği sırlar ve keyif verici uyuşturucu madde anlamlarını ihtiva eder. Klasik şiirde sevgilinin dudağı çok küçük olması hasebiyle sırdır ve çok az konuştuğu için ağzı sırlarla doludur. Ayrıca dudağının esrar gibi sorhoş edici bir özelliği de vardır. Onu gören aşık esrar almış gibi hayran olup kendinden geçer. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.141.)

7. Göricek diyeler Ellāhu ekber

Şaġīr u hem kebīr elḥamdulillāh

(Allah’a hamt olsun ki küçük, büyük (onu gören) herkes allāhuekber der.)

8. Baña luṭf-i ḥüdādur ‘aşk içinde

Mu‘īn u hem naşīr elḥamdulillāh

(Allah’a hamt olsun ki aşk içinde bana yardım eden, imdadıma yetişen Allah’ın lütfudur.)

9. Olubdur bendesine emr u nehyi

Beşīr u hem nezīr elḥamdulillāh

(Allah’a hamt olsun ki O’nun, kuluna olan emir ve yasakları hem müjdeleyici hem korkutucudur.)

10. Eyā Rāhī ḥaḳāyıḳdur kelāmuñ

Aña olmaz nazīr elḥamdulillāh

Ey Rāhī, Allah’a hamt olsun ki senin sözün eşi ve benzeri olmayan bir hakikattir.)

11. Ma‘āniden ma‘ārif dūrlerinden

Ġanī olur faḳīr elḥamdulillāh

(Allah’a hamt olsun ki fakir (bir kişi), (senin şiiirindeki) mana ve maarif incilerinden zengin olur.)

40.

El-Ḥabīr

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Sāḥat-i şahrālara emvāc- ı dürr bā hoş gelür

Ḥalka minnet Ḥālık’a envā‘-ı ālā hoş gelür

(Yaratıcıya şükürler olsun ki, vermiş olduğu çeşitli nimetler insanlara hoş gelir, tıpkı inciye benzeyen deniz dalgalarının çöl kıyılarına hoş gelmesi gibi.)

2. Devlet-i evvel bahār-ı ‘ömre itme i‘timād

Bu çemen seyrānına serv-i dil-ārā hoş gelür

(Gönlü süsleyen servi bu çimen gezintisine hoş gelir, lakin sen ilk saadet ve ömrün baharı olan gençliğe itimat etme.)

3. Lezzet-i cismānī rūḥānīden olmak şartına
Sıhḥat-i ‘irfānda rindāna ḡavḡā hoş gelür

(Cismani lezzetlerin³²¹ ruhaniden olması şartıyla, irfanın sıhhati adına yapılan kavga rintlere hoş gelir.)

4. Cümle lezzetden baña bir gün şabūḥī eylemek
Bir muvāfık yār-ile gülşende tenhā hoş gelür

(Gül bahçesinde münasip bir sevgili ile baş başa sabah içkisi içtiğim bir gün, bana bütün lezzetlerden daha hoş gelir.)

5. Nağme-i pür-süz-ı bülbül vaşf-ı güldür Rāhiyā
Ṭab‘-ı pāke nāzik ü rengīn ma‘nā hoş gelür

(Ey Rāhī, bülbülün acı dolu nameleri gülün övgüsüdür, onu tarif eder. O namelerdeki mananın güzelliği ve latifliği temiz yaradılışlı güle hoş gelir.)

41.

El-Ḥalīm

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Revnağ-ı gülşen ‘acebdür zevk u ‘ālem bir ‘aceb
Ḥāl-i ‘ālem bir ‘aceb ef‘āl-i ādem bir ‘aceb

(Gül bahçesinin güzelliği bir garip, zevk ve eğlence bir garip, dünyanın hali bir garip, insanoğlunun işleri bir garip.)

2. ‘Ayş u nūşī rind-i ‘ālem-dīde görmez ber-devām
‘İşret-i cem bir dahı cām-ı dem-ā-dem bir ‘aceb

³²¹ **Lezzet:** Tasavvufta beş türlü lezzet vardır: Nefislerin lezzeti: Kuddus olan Allah’a münacattır; kalplerin lezzeti, yakınlıktan hasıl olan feyizli seslerdir; ruhların lezzeti, munabbet şarabı içilerek varılan ulvi tatlardır; sırların lezzeti ebedi hayatı düşündürmektir; ve akılların lezzeti melekut âleminin gizli sırlarını mülâhaza etmektir. (Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri-İstilahat-ı Sofiyye fi Vatan-ı Ashiyye*, Heten Keten Yayınları, İstanbul, s.172.)

(Cem'in içkisi de sürekli içilen kadehi de bir garip. Bunların bulunduğu meclisi gören rint yeme ve içmeyi daimî görmez.)

3. Merdüme 'ömr-i tuluñ hâşılı tül-ı emel

‘Âşık-ı ğam-dideye sūr-ile mâtem bir ‘aceb

(Uzun ömrün insana kazandırdığı şey sonu gelmez arzu ve emellerdir. Kederli âşık için düğün de matem de bir gariptir.)

4. ‘Âlemi sîr-âb iden bārân-ı eşkümdür benüm

Ra‘d-ı berķ-engîz olur göklerde nâlem bir ‘aceb

(Dünyayı suya doyuran benim gözyaşı yağmurumdur. İnlemelerim de göklerde şimşekler çakan garip bir gök gürültüsüdür.)

5. Âhîret ahvâline olduñsa vâkıf Râhiyâ

Görinür ‘âlem baña Allâhu a‘lem bir ‘aceb

(Ey Râhî, eğer ahiret hallerine vakıf oldunsa, Allah biliyor, âlem bana bir garip görünür.)

42.

El-‘Azîm

mef‘ûlü / mefâ‘îlü / mefâ‘îlü / fe‘ûlün

1. Ta‘zîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı naẓar kıl

Tekrîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı naẓar kıl

(Dikkatlice bak, Allah'ı tazim ve yüceltmenin ne olduğunu gör.)

2. Bu şüret-ile sen eger âdem dirülürseñ

Takdîm-i Hüdâ gör nedür im‘ân-ı naẓar kıl

(Eğer sen insan sureti ile dirilirsen dikkatlice bak ve Allah'ın takdimi nasıldır, gör.)

3. Bâzâr-ı miñnetde eyâ ‘âşık-ı şâdıķ

Teslîm-i rızâ gör nedür im‘ân-ı naẓar kıl

(Ey sadık âşık, dikkatlice bak, sıkıntı ve meşakkat pazarı olan şu dünyada yüce Allah'ın rızasına boyun eğmek, ona teslim olmak nedir, gör.)

4. Cehd ile yürü şınmadın āyine-i gerdān

Takvīm-i binā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Güneş parçalanıp dağılmadan (kıyamet vakti gelmeden yeryüzünde) büyük bir gayretle yürü ve etrafına dikkatlice bak, Allah’ın takviminin (varlığın mükemmel bir kıvamda yaratmasının) ne olduğunu gör.)

[14B]

5. Raḥmet nazarın eyleye ‘āsīlere Allāh

Tefhīm-i du‘ā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Allah, asi kullarına merhamet etsin. Dikkatlice bak ve duanın nasıl yücelttiğini gör (asilerin affedilmesine sebep olarak onları daha üstün derecelere nasıl taşıdığını) gör.)

6. Gel defter-i a‘māle eyā kâḍī-i fāzıl

Takṣīm-i kaḏā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Ey fazilet sahibi kadı, gel amellerin yazılı olduğu deftere dikkatlice bak ve Allah tarafından ezelde tayin edilen olayların (kaderin) ömre nasıl taksim edilip gerçekleştiğini gör.)

7. Ey Rāhī-i bī-dil ne kadar ola vücūduñ

Ta‘zīm-i ḥüdā gör nedür im‘ān-ı nazar kııl

(Ey gönlünü kaptırmış âşık Rāhī, senin varlığın ne kadardır? Dikkatlice bak ve Allah’ı yüceltmenin ne olduğunu gör.)

43.

El-Ġafūr

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Şad hezārān tuḥfe-i şükr ü sipās

Ān ki ni‘met dād-ı bī-ḥadd u kıyās

2. Rīze çīn-i ḥān-ı luṭfeş murğ u mūr

Behremend-i bezl-i cūdeş cīnn ü nās

3. Bende-i maḳbūl-i vey ḥâhem şoden
Ez-cenāb-i hażret-i ĩnem iltimās
4. Ber 'aṭā-yi bende perver vācibest
Ḥamd-i mevfūr u sipās-i bī kıyās
5. Ḳadr-i naẓm pūr-niẓāmet Rāhiyā
Mī şināsed merdum-i gevher şinās
6. Necm-i dūrri māye-i reng-i 'aḳıḳ
Nūr-i māh ez mihr-i lāmi' iḳtibās
7. Nīst nezd-i ehl-i ḥikmet ey ḥakīm
Şi' r-i mā bā şi' r-i şā'ir iltibas

44.

Eş-Şekūr

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Şüfiyā beñzer ki sensin āşinā-yı sermedī
Añlanur rāz-ı derūnuñdan şafā-yı sermedī

(Ey sūfī, gönlündeki sırdan sonsuz bir huzur seziliyor; anlaşılan o ki sen ebedi dostsun.)

2. Ḥamdü lillāh mü'minüñ zindānıdır dünyā-yı dūn
Menzil-i fānīdür ol olmaz fenā-yı sermedī

(Allah'a hamt olsun ki müminin zindanı olan alçak dünya³²² geçici bir konaklama yeridir, ondaki kötülük ebedi değildir.)

³²² **Dünya:** Mutasavvıflara göre dünya ve içindekilere bağlanmak bütün kötülüklerin başıdır. Onlara göre dünya, ahiret hallerinin müşahede edilebileceği bir yer; salikin nefse yakınlık makamı; ahirete giden bir köprü; belalar evi; Hakk'tan uzaklaştırıp mahlûka yönlendiren gaflet mekanı ve geçici

3. Ehl-i hikmet cümleten derdüñ devāsın hoş bilür

Vird-i eş-şāfī huve'l-lāhdur şifā-yı sermedī

(Hikmet ehli derdin devasını her şeyden iyi bilir; (o) sonsuz şifa “eş-şāfī huve'l-lāh” (şifa veren Allah'tır) virdidir.)

4. Küntü kenziñ sırrını vā'iz güzel tefsir ider

Ḳalb-i şāf olmağa dirler kimyā-yı sermedī

(Allah'ın “ben gizli bir hazine idim” (küntü kenz)³²³ buyurmasındaki sırrı vaiz güzel açıklar, (onlar) kalbin arındırılmasına sonsuz kimya derler.)

5. Sem'î-i ikbāl-ile ıṣḡā eyleyen maḳbūl olur

Gülşen-i tevḥīde gelmişdür nevā-yı sermedī

(Tevhit bahçesine sonsuzluk namesi gelmiştir. Onu can kulağı ile dinleyen o bahçede kabul görür.)

[15A]

6. Bülbül-i gülzār-ı dīdār olduḡuñ-çün Rāhiyā

Nağme-i cān-perverüñ rūḡa ḡıdā-yı sermedī

(Ey Rāhî, senin iç açan nağmelerin ruha sonsuz bir gıdadır. Çünkü sen tecelli bahçesinin bülbülüsün.)

7. Cān u dilden 'ārif-i bi'l-lāh şıdk-ı şāf-ile

Rūḡuña leyl ü nehār eyler du'ā-yı sermedī

(Allah'ı hakkıyla bilen kişiler canı gönülden, katıksız bir sadakatle senin ruhuna gece gündüz sonsuz dualar ederler.)

lezzetleriyle insanı aldatıp helaka sürükleyen bir hilekardır. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev.Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007,s.107.) Bu beyitte “Dünya mü'minin zindanı, kafirlerin cennetidir.” mealindeki hadis-i şerife telmih vardır.

³²³ **Küntü kenz** (gizli bir hazine idim): Bu ibare“ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve (beni) bilsinler diye) mahlukatı yarattım.” mealindeki hadis-i kutsîden iktibas olup tasavvufta ıstılah haline gelmiştir. “Kenzi mahfî” olarak da karşımıza çıkan bu terim gâipte gizli olan ahadiyyet hüviyetine işaret etmektedir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.208.)

45.

El-‘Aliyy

mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün

1. Kaṭ‘-ı merāḥil etmege merd-i hüdā gerek

Ser-menzil-i hidāyete hādī Hüdā gerek

(Hidayet menziline varabilmek için hidayete erdiren Allah gerek; orada merhaleler katetmek için de hidayet eri olmak gerek.)

2. Sa‘y u şafā-yı Ka‘be-i maḳşūda irmeğe

Sālik kemāl-i himmet-ile bī-riyā gerek

(Kast olunan Ka‘be’nin safa ve sa’yine erişebilmek için hak yolcusunun kemal derecede gayret sahibi ve riyasız olması gerekir.)

3. Cām-ı şarāb-ı ‘aşq-ile mest ü ḥarāb olan

Ey şeyh-i şehir şūfī-i şāhib-şafā gerek

(Ey şehir şeyhi, aşk şarabının kadehi ile sarhoş olup yıkılan, zevk ve safa içindeki sūfī olsa gerek.)

4. Teslīm-ile rızā-y-ile hem-zād olan bilür

Şūfide terk-i tāk-ıla terk-i ḳabā gerek

(Doğuştan rıza ve teslim üzere olan kişi, sūfinin taç ile kabâyı³²⁴ terk³²⁵ etmesi gerektiğini bilir.)

5. Maḳbūl ehl-i ma‘rifet olmağa Rāhiyā

Sözde laṭif u nāzik u rengin-edā gerek

(Ey Rāhî, hakikat ilmine vakıf, makbul kişilerden olabilmek için sözde yumuşak, nazik ve hoş edalı olmak gerek.)

³²⁴ **Kabâ:** Üste giylen elbise, kaftan ve derviş hırkasına denir. Tasavvufta insanın maddi varlığı ve dünya süsünü sembolize eder. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.245.)

³²⁵ **Terk:** Bırakmak, terk etmek anlamlarına gelir. Tasavvufta ise sūfilerin başlarına giydiği tacın dilimlerine denir. Bu dilimler dört tane olup biri dünyayı, biri ahireti, biri varlığı ve biri de terki temsil eder. Böylece mutasavvıflar terki terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî ve terk-i terk olmak üzere dörde ayırır ve şiirlerinde her iki manaya işaret edecek şekilde tevriyeli olarak kullanır. (Pala, age, s.449.)

46.

El-Kebîr

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

1. İlâhî hayr kıl kârum habîbüñ Muştafâ hâkkı
Kabûluñ olsun evtârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Ey Allah'ım, habibin Mustafa (s.a.v.) hürmetine işimi hayır kıl, dileklerimi kabul et.)

2. Senüñ luţfuñdur esrârum senüñ 'afvundur evzârum
Senüñ kahrûñdur ezkârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, sırlarım senin lütfun, günahlarım affın, zikrim ise senin kahrındır.)

3. Cemâlûñdür benüm nûrum celâlûñdür benüm nârum
Vişâlûñ eyle gülzârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, Cemal'in nurum, Celal'in ateşimdir. Sana kavuşmayı bana gül bahçesi eyle.)

4. Eyâ Râhî ola envâr-ı hüsn-i yâre müstağrak
Okuyan kimse eş'ârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Ey Râhî, Allah'ın habibi Mustafa hürmetine, şiirlerimi okuyanlar sevgilinin güzelliğinin nurlarına gark olsunlar.)

5. Kamu mü'minlerüñ olsun murâdı hayr-ıla hâşıl
Eyâ 'âşık budur vârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Habibin Mustafa hürmetine, bütün insanların dilekleri hayırla hasıl olsun. Ey âşık, elimden gelen tek şey budur.)

6. Meded senden cemî'-i ehl-i îmân-ile yâ Râbb
Ziyâ-bağş eyle enhârum habîbüñ Muştafâ hâkkı

(Ya Rabb! İman edenlerin cümlesiyle birlikte ben de senden yardım diliyorum; habibin Mustafa hürmetine gündüzlerimi³²⁶ aydınlatıcı eyle.)

³²⁶ “Enhar” kelimesi “nehirler” anlamıyla bağlama uygun düşmediğinden “gündüzler” olarak çevrilmesinin anlam bakımından daha münasip olacağına kanaat getirdik.

47.

El-Hafiz

[15B]

fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün

1. Zinhār ez-ḳarīn-i bed zinhār
Ve ḳinā Rabbenā 'azābe'n-nār

(Aman! Kötü arkadaştan aman! Ey Rabbimiz, bizi cehennem azabından koru.)

2. Bir naṣīḥat iriṣdi hātifden
Bu gice kuş-ı cāne yā Settār

(Ey kullarının hata ve günahlarını örten, onları bağışlayan yüce Allah! Bu gece can kuşuna gâipten bir nasihat erişti.)

3. Didi biñ luṭf-ıla eyā ḡafil
Senden özge saña bulunmaz yār

((Gâipten gelen o ses) son derece yumuşak, hoş bir şekilde; ey gafil! Sana senden başka dost bulunmaz, dedi.)

4. Ehl-i cehli idinme maḥrem-i rāz
Aşşı itmez bunuñ gibi bāzār

(İlim sahibi olmayan cahil kişilerle sırrını paylaşma, zira böyle bir alışveriş kişiye fayda sağlamaz.)

5. 'İzzet-i uḥrevī dilerseñ eger
Genc-i 'uzletde sākin ol yūri var

(Ahirette yüksek makam ve mevki(lerde olmak) istersen eğer, yürü var, hazineye benzeyen vahdet köşesinde otur.)

6. Rāhiyā nār-ı iftirāya düşer
Cāhile sırrı eyleyen izhār

(Ey Rāhî, sırrı(nı) cahile açan kişi iftira ateşine düşer.)

7. Pertev-i şıdk-ıla Hüdâ 'âlim
Rûz-i rûşen gelür baña şeb-[i] tār

(Allah biliyor ya, sadakat ışığıyla karanlık gece bile bana aydınlık bir gün gibi gelir.)

8. Cürme gāyet günāha ḥad yokdur
Kār ikrārdur nedür inkâr

(Suça nihayet, günaha sınır yoktur. (günahı) ikrar etmek kazançtır, inkar etmek nedir?)

48.

El-Muḳīt

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Rû-yi 'âlemde temāşâdur ḥulûc
Dîde-i âdemde cüyâdur ḥulûc

(Hareket yeryüzünde temaşa; insanın gözünde ise arayıştır.)

2. Cānu dilden bir faḳîr āh itmesün
'Âlemi gerd u ğubār eyler ḥucûc

(Bir fakir içten bir ah etmeye görsün; rüzgar, âlemi toz toprak eyler.)

3. Vâkıf-iseñ evliyānuñ sırrına
Âşikâr u rûşen olmağdur bulûc

(Evliyanın sırrına vakıf isen (bilirsin ki) aydınlatmak (hakikati açığa çıkarmak) açık ve aydınlık olmaktır.)

4. Tatlıluḳda anlara beñzer şeker
Acılıḳda añlara beñzer ḥudûc

(Tatlılıkta şeker, acılıkta ise ham karpuz onlara benzer.)

5. Kendüsinden söylemez divâneler

Dürdür eyler baħr-i hikmetden ħurūc

(Divane³²⁷ler kendi hevasından konuşmaz, (onların sözleri) hikmet³²⁸ denizinden çıkan inciler gibidir.)

6. Cüş eyler bunları der-güş iden

Cevher-i eşyāya bā'ışdür dülūc

(Bunları (divanelerin sözlerini) dinleyen coşar, suyun taşınması eşyaya mayadır.)

7. Rūz-i ferdānuñ ħisābı bī-şumār

Ādemūñ şanında gelmişdür dürūc

(Gelecek günün sonsuz hesabı vardır; hız insanın şanındandır.)

8. Murğ-ı cānı 'adl ü inşāf ehlinūñ

Āsumān-ı rahmete eyler 'urūc

(Adalet ve insaf ehlinin can kuşu rahmet semasına yükselir.)

[16A]

9. Kevşere beñzer kelāmuñ Rāhiyā

Nezd-i ehl-i zāħir u bā'ın ucūc

(Ey Rāhî, senin kevsere benzeyen kelimanın zahir ve batın ehli katında parlayan ateş gibidir.)

10. 'Ālem-i kübrāya gelseñ vā'izā

Āsumānuñ 'aynıdur zāti'l-burūc³²⁹

(Ey vaiz, büyük âleme (âlem-i kübrâ) bir gelsen; burçlarla dolu olan,³³⁰ gökyüzünün kendisidir.)

³²⁷ **Dîvâne:** Aklını yitirmiş, deli demektir. Tasavvufta ise aşka yenik düşerek aklını kaybetmiş gibi hayretler içerisinde dolaşan aşığı ifade eder. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.106.)

³²⁸ **Hikmet:** Eşyanın hakikatini, var oluş nedenini, hususiyetlerini ve tesirlerini bilip ona göre davranmaktır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s.208.)

³²⁹ Burūc 85/1: “**Burçlarla dolu** göğe andolsun.”

³³⁰ Zati'l-buruc: Burūc 85/1: “**Burçlarla dolu** göğe andolsun.”

11. Haḳ Te‘ālā’dan utanmaḳdur edeb

Cümleden pür pāk olmaḳdur fūrūc

(Edep yüce Allah’tan utanmak, namus ise her şeyden (masivadan) arınıp tertemiz olmaktır.)

49.

El-Ḥasīb

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Vuşlat-ı yâr-ile ‘âlem şād u hürrem bir ‘aceb

Yârumuz ḡamdur bizüm ol yâr-i bî-ḡam bir ‘aceb

(Yâre kavuşmakla mutlu ve mesrur olan âlem bir garip. Bizim yârimiz ise gamdır. O gamsız yâr bir garip.)

2. Yâr elinden yâreme merhem gerekmez ey ṭabīb

Yâredür merhem dile yârümde merhem bir ‘aceb

(Ey tabip, yarama yârin elinden merhem istemem; çünkü onun merhemi gönle yaradır. Yârimdeki merhem de bir garip.)

3. Şūfiyâ himmet-ile kūy-i yâre eylerseñ sefer

İtlerinden ‘āşıḳa her-bâr verhem bir ‘aceb

(Ey sūfî, gayretle yârin semtine doğru sefere çıkarsan (bil ki) daima (yârin) itleri tarafından aşığa (söylenilen) sert sözler bir gariptir.)

4. Devlet-i ‘uḳbâ-y-içün ḥalk-ı cihānuñ cehdini

Bir temāşâ eyleseñ Allāh a‘lem bir ‘aceb

(Dünya halkının ahiret saadeti için gösterdiği gayreti bir görsen. Allah bilir ya, o da bir gariptir.)

5. El yapışma dâmen-i dünyāya ey şāhib-i vuḳūf

Nîş-i ‘akreb bir daḥı dârū-yı erḳam bir ‘aceb

(Ey ilim sahibi kişi, dünyaya tutunup onun eteğine yapışma; zira akrebin zehri ve yılanın ilacı gibi, dünyanın zehri de devası da bir gariptir.)

6. ‘Aklı bihûş isteyen cām-ı dem-ā-dem nûş ider

Dem bu demdür hâşılı ammā ki hem-dem bir ‘aceb

(Kendinden geçmek isteyen kişi her dem şarap içer. Hâşılı dem³³¹ bu demdir, lakin bu deme eşlik eden dost bir garip.)

7. İttiḥāduñ var-ise kılca miyān-ı yār-ile

Rāhiyā gel sırrıñı fāş etme maḥrem bir‘aceb

(Ey Rāhî, yar ile çok az dahi bir birlikteliğin var ise (bu) sırrını ifşa etme; zira dost da bir garip.)

50.

El-Celîl

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Añla mevcūd-i fenāyı münhedim

Bil vücūd-ı māsivāyı mün‘adim

(Gelip geçici olan (bu) kainatın yıkılıp harap olacağını anla ve Allah’tan başka var olan her şeyin yok olacağını bil.)

2. ‘İlm-i şer‘-i pāk-ile ‘āmil olan

Olmaz emr-i dünyevîye mültezim

(Pak şariat ilmi ile amel eden kişi dünya işlerini kendisi için gerekli görmez.)

³³¹ **Dem:** Farsçada “soluk, zaman, an”; Arapçada “kan, gözyaşı” anlamlarına gelen bu kelime tasavvufta kişinin geçmiş ve geleceğe dair endişelerden sıyrılarak içerisinde bulunduğu anı yaşama halini ifade eder. Mutasavvıflara göre gerçek zaman, içerisinde bulunulan ve her daim yeniden peyda olan “an”dır. Sürekli yenilenen bu an’a “ân-ı dâim” denir. Onlara göre bir an önceki âlem bir sonraki âlemin aynı olmayıp kainat her an yeni bir yaratılış içerisinde. Bu yüzden sûfî, içerisinde bulunduğu anı hakikat bilir. Bu inanç “dem bu demdir” sözüyle ifadesini bulur. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.156.)

3. Rûha kuvvetden ‘alâmet añlanur

Ceyş-i nefis-i şûm olmağ münhezim

(Ruhun güçlü olmasının alameti uğursuz nefsin askerini bozguna uğratmaktır, onun gücü buradan anlaşılır.)

4. Mücrime kılma haqâretle nazar

Vaz‘-ı evzâr eylemekdür miñnetim

(Günahkara küçümseyerek bakma, zira benim derdim günahları def etmektir.)

5. ‘Ayba nâzır olmaz erbâb-ı hüner

İşde bunlardır ‘ibâd-ı mu‘taşım

(Hünerli kişiler (insanların) ayıbına bakmaz. Günah ve kötülüklerden sakınanlar işte bunlardır.)

[16B]

6. ‘Ayn-ı ‘ibretle görürseñ zâhidâ

Müttehemden fark olunmaz müttehim

(Ey zâhit, eğer ibret gözüyle bakarsan suçlayanı suçlanandan ayırt etmez, ikisi arasında bir fark gözetmezsin.)

7. Gör cemâl-i zü‘l-celâli yâd kıl

Zü-intikâmıñ emrin olma müntakım

(Celal (heybet ve azamet) sahibi olan Allah’ın cemalini (lütuf ve rahmetini) gör, intikam sahibi olan Allah’ın emrini hatırla ve intikam alıcı olma.)

8. Okusun hükâm-ı ‘âdil Râhiyâ

Eyle nazm-ı pür-nizâmı muntazım

(Ey Râhî, ahenk dolu şiirleri art arda sırala ki adaletli hakimler onları okusun.)

9. Nehy-i münker emr-i ma‘rûf eyleyen

H^ân-ı rahmetden gerekdür mu‘tenim

(İyiliği emredip kötülüğü yasaklayan kişinin (Allah’ın) rahmet sofrasından istifade etmesi muhakkaktır.)

El-Cemîl

fā'îlâtün / fā'îlâtün / fā'îlâtün / fā'îlün

1. Nakş-ı yâri gördüm ağıyârın nuķûşun görmedüm

Ol ki gördüm dir serinde 'aql u hûşın görmedüm

(Sevgilinin nakışlarını gördükten sonra başkalarının nakışlarını görmez oldum. Sevgilinin nakşından başka nakış gördüm diyenlerin de başlarında akıl görmedim.)

2. 'Aşk bir sulţân-ı zıllu'l-lâh-ı 'âlem-süz-imiş

İns ü cinde münhezim düşmüş cüyüşün görmedüm

(Aşk, âlemleri yakan, zıllullah³³² olan bir padişaktır ki onun cin ve insan ordularının hiçbirinin yenildiğini görmedim.)

3. 'Aql u cān u dillerin bir nakşa hayrān itmedük

Hānķāh-ı 'âlemiñ bir hırķa-püşin görmedüm

(Şu dünya tekkesinde akı, canı ve gönlü bir nakşa hayran olmamış hırka giyen bir derviş görmedim.)

4. Mest-i bî-pervā şarāb-ı şāfa naķdin virmemiş

Bu harābātın hele bir derd-nüşin görmedüm

(Bu harabatta (dünya-tekke) elinde avucunda ne varsa saf şarap için harcamamış pervasız, dert sahibi bir mest³³³ (sarhoş) görmedim.)

5. Bülbülān-ı gülsitān-ı būsitān-ı vuşlatın

Hoş nevā-yı cān-baķşı var hamüşin görmedüm

(Vuslat³³⁴ bahçesindeki bülbüllerin can bahşeden öyle hoş sesleri var ki hiç sustuklarını görmedim.)

³³² **Zıllulâh:** Allah'ın gölgesi demektir. Genellikler halife ve padişahlar için kullanılır. Bu söylem "Padişah yeryüzünde Allah'ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır." mealindeki hadis-i şerife dayanmaktadır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.493.)

³³³ **Mest:** Sarhoş demektir. Tasavvufta ise mutlak varlığa duyduğu aşk sebebiyle bütünüyle kendi varlığından geçmiş kişiler için kullanılır. (Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017, s.233.)

³³⁴ **Vuslat:** İstilah manası, manevi yolculuğu tamamlayarak Hakk'a ulaşmak, kemale erkmektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.375.)

6. Kudret Allāh'ın bu baħr-ı bī-kerānıñ Rāhiyā
Bī-ħisāb emvācsız cūş u ħurūşın görmedüm

(Ey Rāhī, kudret Allah'ındır. Bu uçsuz bucaksız denizin sayısız dalgalar olmaksızın coşup gürlediğini görmedim.)

52.

El-Kerīm

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Genc-i künc-i 'uzlete 'abd-i faķirüñ vāşıl it
Ĥazretüñden böyledür ekşer murādum ĥāşıl it

(Allah'ım, bu zavallı, aciz ve muhtaç kulunu vahdet köşesinin hazinesine ulaştır. Senin yüce zatından en çok istediğim şey budur. Bu dileğimi gerçekleştir.)

2. Senden artuķ kimse bābından temennā resmini
Perdedür zıll-ı vüçüdumdan ilāhī zāyıl it

(Allah'ım, senden başkasının kapısından bir şey istemeyi benden gider. Çünkü bu hal, varlığımın gölgesinden bir perdedir.)

3. Ĥıdmetüñde rahmetüñ çokdur günāhum üstine
Perde-i 'afvüñ getir luţf it kerem kıl ĥāil it

((Allah'ım) senin rahmetin çoktur, lütfedip merhamet kılarak affını sana kullukta işlediğim kusur ve günahlarımın üstüne perde et, onları ört.)

4. Bir ġanī vir kim iki 'ālemde müsta'nī olam
Bir 'aţā luţf eyle kim her luţfa anı şāmıl it

(Bana öyle bir tokluk ver ki her iki âlemde de müstağni³³⁵ olayım. Öyle bir ihsanda bulun ki senin bu ihsanın her iyiliği kuşatsın.)

³³⁵ **Müstağni:** Tasavvufi terim olarak, Allah'la iktifa etmek ve ondan başkasına boyun eğmemek, O'nun karşısında kendini fakir ve muhtaç görmek manasındaki "istiğnâ" (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.191) kelimesinin ism-i failidir. "Allah'la iktifa edip ondan başkasına ihtiyaç göstermeyen kişi" anlamında kullanılmaktadır.

5. Şādıkāne mihr-ile kesb-i şafādur kārumuz

Şādıkāne Rāhiyā mihr u vefāyı kāmīl it

(Ey Rāhî, bizim kazancımız sadıkane bir sevgi ile safa kazanmaktır. Bu yüzden sadıkane sevgi ve vefada eksiklik etme.)

[17A]

6. Gözlerin kühl-i maḥabbetle mücellā eyleyüb

Pertev-i dīdāruña bağmağa ğāyet qābil it

((Allah'ım, Rāhî'nin) gözlerini muhabbet sürmesiyle cilalayıp senin yüzünün parlaklığına bakabilecek hale getir.)

7. Menzil-i dāru'l-karāra cümle ĩmān ehlini

Şıdķ-ıla ĩmān-ıla āḫir nefesde rāḫil it

(Bütün müminleri son nefeslerinde iman ve sadakatle daru'l-karāra (cennete) girdir.)

8. Pertev-i mihr-i cemālũ reh-nümālķ eylesün

Murğ-zār-ı cennetũ'l-me'vāya anı nāzil it

(Cemalinin güneşinin ışığı (onlara) rehber olsun. (Onları) kuşları bol olan (cennete) indir.)

9. Anlara dīdār-ı pür-envārıñı 'arz eyleyüb

Anda ḫalvet-ḫāne-i ḫaşr-ı vişāle dāḫil it

(O (müminlere) nur dolu didarını gösterip onları vuslat köşkünün halvet odasına dahil et.)

10. Raḫmetũñden bu durur maḫşũd 'ālem ehline

Ḥazretũñden böyledür ekşer murādum ḫāşıl it

((Allah'ım) dünya ehline rahmetinden kast olunan budur ve benim de senden en çok istediğim budur.

(Bu) muradımı gerçekleştir.)

Er-Rakīb**fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün****1. Lāda kalmaz 'ārif-i Allāh illā hūbter****Şüret-i nefy-i vücūd işbāt-ı ma'nā hūbter**

(Allah'ı bilen kişi lâ (lâilâhe) zikrinde kalmayıp illâ (illellah) zikrine geçiş yapar. Lâilâhe zikriyle Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığını tasvir etmek güzeldir, fakat baki olanın yalnız Allah olduğunu söyleyerek hakikati ispat etmek daha güzeldir.)

2. Şüfiyâ bir dahı kūy-i yâre eylersen güzer**Ka'be'de hoşdur şafâ seyr-i mu'allâ hūbter**

(Ey sûfî, eğer bir daha sevgilinin semtine gidecek olursan şunu bil ki; Ka'be'de safa hoştur, lakin Cennetü'l-Mualla'yı seyretmek daha güzeldir.)

3. Cüst ü cū kıldum riyâz-ı 'âlemi ey bâgbân**Serv-i âzâduñ saña ol nahl-i bālâ hūbter**

(Ey bahçıvan, ben dünyadaki (bütün) bahçeleri araştırdım. Hür servin senin olsun, zira yüce hurma ağacı daha güzeldir.)

4. Hî âce-i memkûri anma çöbce gelmez gerçi kim**Ehl-i 'ibret 'aynına tezyin-i dünyâ hūbter**

(Hilekar hocadan bahsetme, onun çöp kadar kıymeti yoktur. İbret ehlinin nazarında dünya süsleri (ondan) daha güzeldir.)

5. Bu harâb-âbâda gel olma muḳayyed Râhiyâ**Gülşen-i cennet güzel bâğ-ı temâşâ hūbter**

(Ey Râhî, gel viranelerle dolu bu dünyaya bağlanma zira cennet bahçesi ondan güzeldir. Allah'ın cemalinin seyredileceği temaşa bahçesi ise (çok) daha güzeldir.)

6. Şohbet-i imrûz behr-i 'iyy ferdâ mî şeved**Dovr-i gül hoşter bud morğ-i hoş-âvâ hūbter**

(Bugünün sohbeti geleceğin nasibi oldu, gülün tavrı güzeldir ama kuşun hoş sesi daha güzeldir.)

54.

El-Mucib

mef'ulü / fā'ilātün / mef'ulü / fā'ilātün

1. Luṭf eyle bir ḡanī vir yā Vāhibe'l-ʿaṭāyā

Yā Ḥālīḳa'l-ʿacāyib yā Rāziḳa'l-berāyā

(Ey ihsan eden, ey hayrete düşürecek şeyler yaratan ve bütün yaratılmışları rızıklandıran (Allah'ım), lütfeyle, (beni) müstağni kıl.)

2. Dāğ-ı belāya dilde yok ḡāyet ü nihāyet

Yā Dāfi'a'l-belāyā yā Dāfi'a'l-belāyā

(Ey belaları defeden (Allah'ım, gönülde öyle çok gam, keder var ki) onlardan oluşan bela dağının bir sınırı, bir sonu yoktur.)

3. Rūz-i cezāda ʿaybım çoḡdur yüzüme urma

Yā Kāşife'z-zamāyir yā ʿĀlime'l-ḥafāyā

(Ey gizlenenleri açığa çıkaran, sırları bilen (Allah'ım), ayıbım çoktur. Ceza gününde onları yüzüme vurma.)

4. Mecerūḥ ḥaste göñlüm rahmetden itme maḥrūm

Yā Cābire'ş-şuḡāyā yā Rāfi'a'r-rezāyā

(Ey kırıkları onaran, belaları defeden (Allah'ım), yaralı (ve) hasta gönlümü rahmet(inden) mahrum etme.)

[17B]

5. ẖuldur derūñde Rāhī bī-çāre kemterāne

Redd eyleme ḳabūl it yā Ġāfire'l-ḥaṭāyā

(Ey hataları bağışlayan (Allah'ım), Rāhî senin kapında aciz ve çaresiz bir kuldur. Onu kapından geri çevirme, kabul et.)

55.

El-Vāsi‘

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Etdi dilden cāna ol bir ğamze-i mekkār kār

Şaldı göñlüm bāğına ol bir ruḥ-ı gülnār nār

(Sevgili o hilekar bakışıyla cana öyle samimi, öyle içten baktı ki o nar çiçeğine benzeyen yanağı benim gönül bağına ateş saldı.)

2. Cāna cān olmakda ‘āşıkdur dil-i sevdā-zede

Ḥazrete maḳşūdun itsün itmesün iş‘ār ‘ār

(Sevdaya düşen gönül, sevgili uğruna canını verecek kadar âşıktır. Maksadı neyse sevgiliye söylesin, bundan çekinmesin.)

3. Her ne deñlü nāz u istiğnā olursa şīvesi

Sen anuñ gel pāyine ḥāk it yüzüñ yalvar var

(Sevgili her ne kadar naz yaparsa yapsın, sen onun ayağına kapanıp yüzünü toprağa koy ve ona yalvar.)

4. Kuvvet-i rūḥıyla erlik nefsi itmekdür zebun

Nefḥa-i tiryāk-ı ekberden olur bīmār mār

(Mertlik, ruhun kuvvetiyle nefsi aciz bırakmaktır. Zira yılan en etkili panzehrin kokusuyla hasta olur.)

5. Gerçe ez-ḥāk-i siyāh āmed vücūd-i ādemi

Nist nezd-i ārif-i ḥikmet gül-i fehḥār ḥ^ār

(Her ne kadar Adem’in vücudu kara topraktan yaratılmış olsa da hikmet bilenlerin nezdinde övünen gül değersiz değildir.)

6. Ben anuñ biñ cān-ile bir baş açuḳ dīvānesi

Boynuma olmaz benüm bu zülf-i ‘anber-bār bār

(O sevgilinin anber saçan saçları benim boynuma yük olmaz, zira ben onun bin canlı, baş açık divanesiyim.)

7. Rāhiyā rāh-ı maḥabbetde sebük-bār ol yūri

Yoḥsa ḳaddūñ ḥam ḳalub eyler seni evzār zār

(Ey Rāhî, muhabbet yolunda (düşünce ve gam) yükü hafif kimselerden ol, yürü. Yoksa günahlar boyunu büküp seni inletir.)

8. Ḳullarınıñ rûz-i rûşen gibi ‘aybın setr ider

Leyletü’l-ḳadri anuñçün ḳıldı ol Settār tār

(Ayıp ve günahları örterek bağışlayan, Settâr olan Allah, kullarının aydınlık gün gibi aşıkâr olan ayıplarını örter. Onun için Kadir Gecesi’ni karanlık kıldı.

56.

El-Ḥakīm

fā’ilātün / mefā’ilün / fa’lün

1. Bār-gāh-ı zemānı gördüñ mi

Kār-gāh-ı mekânı gördüñ mi

(Zaman denen sarayı gördün mü? Mekan atölyesini gördün mü?)

2. ‘Ālem-i ḳalbe mālîk olduñ mı

Pādişāh-ı cihānı gördüñ mi

(Kalp âlemine sahip oldun mu? Cihanın padişahını gördün mü?)

3. Şıdḳ-ıla bir meyāna geldiñ mi

Hiç sırr-ı dehānı gördüñ mi

((O padişahla) sadakatle bir araya gelip ağzının sırrına vakıf oldun mu?)

4. Ḥıdmet-i Vācibü’l-vücūda irer

Ḥādîm-i kāmurānı gördüñ mi

(Varlığı mutlak olan Allah’ın hizmetine erişmiş, bahtiyar hizmetkarı gördün mü?)

5. Ravza-i ḥazrete irişdüñ mi

Nāzır-ı gülistānı gördüñ mi

(Hazretin (o padişahın) bahçesine erişip o bahçenin bakıcısını gördün mü?)

6. Didi kalb-i selīme beytu'l-lāh

Hādi-i ḥāfikānı gördüñ mi

(Selim³³⁶ kalbe Beytullah diyen, doğru yolu gösteren doğu ile batının Rabb'ini gördün mü?)

7. Rāhiyā gel yüzüñ türāb eyle

Ol güzel āsitānı gördüñ mi

(Ey Rāhî, sen o güzel eşiği gördün mü? O eşiğe gel ve orada yüzünü toprağa sür.)

[18A]

8. Ṭalibi kurb-ı ḥazrete ilter

Devlet-i cāvidānı gördüñ mi

(Talibini Hazret-i Allah'a ulaştıran ebedi saadeti gördün mü?)

9. Ser-te-ser mantık-ı ḥakāyıkdur

Bu bedī'-i beyānı gördüñ mi

(Baştanbaşa hakikat keliması olan bu eşsiz anlatımı gördün mü?)

57.

El-Vedūd

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ehl-i ḥikmet yâr-i nâ-hem-vâre olmaz āşinā

‘Aklı yâr olan kişi ağıyâra olmaz āşinā

(Hikmet ehli ebedi olmayan yâre aşına olmaz. Zira akli (fikri) yâr olan kişi ondan başkasıyla dost olmaz.)

2. Pākḥāz-ı ‘aşk olan dünyāya itmez i'tibār

Bir hümā bir lāşe-i murdāra olmaz āşinā

³³⁶ **Kalb-i selim:** Bu Şu'arâ suresi 89. ayette geçen bir kavramdır. Kalbin saf ve temiz olma halini ifade etmektedir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.207.)

(Hüma kuşunun pis bir leşe yaklaşmaması gibi, aşta sadık olan kişi de dünyaya itibar etmez, ondan uzak durur.)

3. Meşreb-i ‘ālī denī ṭab‘-ile itmez ittiḥād

Merd-i ‘āqıl bir zen-i bāzāra olmaz āşinā

(Akıllı bir yiğidin sokak kadını ile dost olmaması gibi, yüce tabiatlı kişiler de alçak tabiatlılarla birleşmez, bir araya gelmez.)

4. Şā‘irān-ı dūn himmetlerden eyler ictināb

‘Ārif-i billāh olan eşrāra olmaz āşinā

(Allah’ı hakkıyla bilenler alçak tabiatlı şairlerin himmetlerinden uzak dururlar; himmeti alçak şerli şairlerle dost olmazlar.)

5. Olmayan isrār-ı terkīb-i ‘anāşırdan ḥabīr

Rāhiyā keyfiyyet-i esrāra olmaz āşinā

(Ey Rāhî, unsurların terkibinden doğan sırları saklayamayan kişiler o sırların niteliklerine vakıf olamazlar.)

6. Sālikiñ nazm-ı dürer-bārında ‘aybın gözleyen

Bī-hüner güftār-ı gevher-bāra olmaz āşinā

(Hakikat yolcusunun incilerle dolu şiirlerinde kusur arayan, bilgiden yoksun, hünersiz kişi cevher yüklü sözlere aşina olamaz.)

7. Şāhid-i ma‘nā yüzünden perde(y)i ref‘ itmeyen

Kör diller ‘āşık-ı dīdāra olmaz āşinā

(Mana güzeline yüzünden perdeyi kaldırmayan, gönül gözü kör olan kişiler sevgilinin cemaline âşık olanlarla dost olamazlar.)

El-Mecîd

müstef'îlün / müstef'îlün / müstef'îlün / müstef'îlün

1. Ey mehlîkâ hüsniñ 'aceb mihr-i cihân-ârâ olur
Ammâ lebün hâşşiyeti ğâyetde rûh-efzâ olur

(Ey ay yüzlü sevgili, şaşılacak şeydir ki senin güzelliğin cihamı süsleyen bir güneştir, dudağın ise ruha can veren nihai bir özelliğe sahiptir.)

2. Âh ol cemâl-i dîlküşâ âh ol dehân-ı cân-fezâ
Zâhir olursa bir nefes bir ân-ı nâ-peydâ olur

(Ah o gönle ferahlık veren güzellik; ah o hayat veren ağız bir nefes zahir olsa, o an görünmez bir an olur.)

3. Vaşf-ı cemîlin eyleyen bâlâ-yı hoş-reftârunuñ
Añmaz meyânuñ sırrını zîrâ bilür ğavġâ olur

(Senin tatlı tatlı yürüyen boyunun güzelliğini tarif eden kişi belinin sırrından bahsetmez, çünkü bundan dolayı kavga çıkacağını bilir.)

4. Halk itmemişdür bir güzel Hâlîk benî âdem gibi
Kavl-i Resûl-i Hakk budur nefsin bilen dânâ olur

(Her şeyi yaratan yüce Allah, insanoğlu gibi bir güzel yaratmamıştır. Allah resulünün dediği gibi “ bilen ancak kendini bilendir”.)

[18B]

5. Râhî senüñ ol gördüğün deryâ 'aceb deryâ imiş
Bir kaatre feyzinden anuñ 'âlem kamu deryâ olur

(Ey Râhî, senin o gördüğün derya öyle acayip, uçsuz bucaksız bir denizmiş ki onun bir damlasının feyzinden bütün âlemler derya olur.)

59.

El-Bā'is

fe'ülü / fa'lün / fe'ülü / fa'lün

1. Bahār irişdi nesīm urur dem
Anuñ gibi kim Mesīh-i Meryem

(Bahar geldi. Bahar rüzgarı tıpkı Meryem oğlu Hz. İsa'nın ölüleri diriltten nefesi gibi esiyor.)

2. Seḥāb-ı raḥmet şuvarub itdi
Nebātı iḥyā cihānı ḥürrem

(Rahmet bulutu bitkileri sulayıp onlara can verdi ve böylece cihanı şenlendirdi.)

3. Döşendi yer yer bisāt-ı zībā
Müzeyyen oldı basīṭ-i 'ālem

((Baharın gelmesiyle) bütün yeryüzü güzel çimenlerle döşenip süslendi.)

4. Güzel müşābih dūr-i ḥoşāba
Nebāt-ı arza saçılsa şebnem

(Şebnem, yeryüzündeki bitkiler üzerine saçılrsa parlak incinin güzel bir benzeri olur.)

5. 'Aceb temāşā teferrüç itsen
Nedür bu 'ālem Ḥüdā'dür a'lem

(Dünyayı çokça gezip seyretsen de âlemin ne olduğunu anlayamazsın. Onu en iyi bilen Allah'tır.)

6. Bu demde cāhille şoḥbet itme
Gerekse yār ol özüñe hem-dem

(Bu zamanda cahille sohbet etme, eğer bir dosta ihtiyaç duyarsan sen kendine dost ol.)

7. Güzel mezāri' kamu menāfi'
Ne ekse ḥoşdur bu yerde ādem

(Faydalı olan her şey güzel bir tarladır. İnsanın bu tarlaya ektiği her şey güzeldir.)

8. Fe‘ülü fa‘lün fe‘ülü fa‘lün

Yol erleri gör neden urur dem

(Hakikat yolunda yürüyen yiğitlerin neden dem vurduğunu gör.)

60.

Eş-Şehīd

1. Menzil müşerref yārān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
A‘nī be ḥāne mihmān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
2. Bā mihr u şefkat bā ferr u kuvvet der cān u der-dīl ez kūy-i devlet
Ez-rūy-i rahmet cānān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
3. Hāşıl murādet der derk-i haḳḳ Rāhī meḥver ğam dergāh-i ḥermen
Der-vaḳt-i geşten bārān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
4. Hikmet numāyed ez-ḥukm-i ḥākim ḳudret numāyed ez-baḥr-i zāḥir
Şahrā-yi ‘ālem ‘ummān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
5. Der-ḥaḳḳ-i pāk-i şer‘i muḥammed ez-nezd-i ḥazret ez-rāh-i ‘izzet
Ḥaḳḳān ve şıdḳān ḳurān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
6. Şerrān ve cerrān ‘izzen ve naşrān fetḥān mubīnān ‘adlen ve fażlān
Şarkān ve ğarbān şultān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh

[19A]

7. Ber ḥaḳḳ-i ‘ālem ez-cinn u ādem ekrem u a‘zam alālhu a‘lem
Bu‘den ve ḳarben burhān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh

8. Ez-pertu haḳ der ‘ālem-i dil mihr-i munevver ey rehber-i haḳḳ
İmān āmed īmān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
9. Ğāyet güşāde rāh-i şeri‘at bā rehrev-i ū ez-ḳarb-i mūyī
Ḥayrun ve ebḳā iḥsān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh
10. Ez-şun‘-i şāni‘ bā ḥusn-i şūret ez behr-i ḥidmet ez-baḥr-i men‘ūt
Ādem benī ādem insān āmed elḥamdulillāh elḥamdulillāh

61.

El-Ḥaḳḳ

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Şehr-i ‘aşḳ erbābınıñ nām u nişānı bir daḥı
‘Aşḳ-ı zāhir bir daḥı dāğ-ı nihānı bir daḥı

(Aşḳ şehri erbabının nam ve nişanından birisi zahiri aşḳ, diğeri de gizli yaradır.)

2. Olmaḳ isterseñ eger seyyāḥ-ı ‘ālem şūfiyā
Var seyrān eyle gel kevn ü mekānı bir daḥı

(Ey sūfī, dünya seyyahı olmak istersen eğer, gel kainatı bir kez daha gezip dolaş.)

3. Yādına almaz-idi dünyā-yı dūnuñ adını
Görse ādem gülşen-i bāğ-ı cihānı³³⁷ bir daḥı

(İnsanoğlu cennet bağındaki gül bahçesini görseydi eğer alçak dünyanın adını bir daha anmazdı.)

4. Pāk dildür mekr u ālına rubūde olmayan
Gerçi kim bu zāl-ı bī-mihrüñ yalānı bir daḥı

³³⁷ Şiirin anlamından dolayı “cinān” olarak okunmasının daha uygun olacağı kanaatiyle bu kelimeyi cinān (cennetler) şeklinde çevirdik.

(Doğrusu, saç sakalı ağarmış, vefasız yaşlı dünyanın yalanı çoktur. Onun hile ve tuzaklarına tutulmayan (ancak) temiz gönüllülerdir.)

5. Gülşen-i dīdār-ı pūr-nūri temāşā eyleseñ
‘Andelībūñ anda feryād u fiğānı bir dañı

(Nur dolu cemalin tecelli ettiği gül bahçesini bir seyretsen, orada bir de feryat figan eden bülbül vardır.)

6. İşılāhāt-ı bedī’inden mübeyyen añlanur
Manṭıq-ı ḥikmet şī‘arınñ beyānı bir dañı

(Hikmet konuşmasının şiarının beyanı benzersiz terimlerinden açıkça anlaşılır.)

7. Gel kelām-ı rūḥ-i perverden bilürseñ Rāhiyā
Künc-i vahdet bir dañı genc-i ma‘āni bir dañı

(Ey Râhî, ruhu besleyen sözlerden biliyorsan eğer, gel; bir yerde vahdet köşesi var, bir yerde mana hazinesi.)

8. Devlet-i fānīye itmez ittikā ‘āqıl olan
Müddet-i ‘ömrüñ eyā ğāfil zemānı bir dañı

(Ey gafil, akıllı kişi ömür müddetini ve zamanı geçici mutluklara yaslamaz (onlar için harcamaz).)

62.

El-Vekīl

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Himmet-i pākiyle mihmān-ı Ḥüdā’dur mūrçe
Hem-zebān şūfī-i şāḥib-i şafādur mūrçe

(Halis gayretiyle Hz. Allah’ın misafiri olan küçük karınca zevk ve safa sahibi dervişle aynı dili konuşur.)

2. Olduğı ḥayşiyyeti-y-le māil erzen dāneye
Mülk-i ‘ālemde emīr-i aġniyādür mūrçe

(Küçük karınca, taneye meyiletmesi hasebiyle dünya mülkünde zenginlerin emiri olmuştur.)

3. Devlet-i şāh-ı cihān-ile değişmez devletin

Bāb-ı Hakk'da gerçi kim eñ kem gedādür mürçe

(O küçük karınca, Hakk'ın kapısındaki en değersiz dilenci olsa da sahip olduğu (bu) saadeti cihan padişahının saadetiyle değişmez.)

[19B]

4. Hükümüni anuñ Süleymān-ı vücūduñ len bilür

‘Ālem-i ıtlākda bir pādişādur mürçe

(Varlığın padişahı olan Hz. Süleyman, küçük karıncanın mutlak âlemde bir padişah hükmünde olduğunu bilir.)

5. Ni‘met-i bî-ḥad kanā‘atdūr bilürseñ Rāhiyā

Hādīm-i dergāha yār ü āşinādūr mürçe

(Ey Rāhî, kanaat bitmez tükenmez bir nimettir. Küçük karınca (kanaati sebebiyle) dergahın hizmetçisine dost olmuştur.)

63.

El-Ḳaviyy

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Güzeldür ḥüsn-i bâṭın rūy-i zāhir

Olur şāhib-i nazarlar pāk ü tāhir

(İç güzelliği de yüz güzelliği de güzeldir. Bunu gören nazar sahipleri³³⁸ pak ve temiz olurlar.)

2. Kişi ğāyet güzel sevmek gerekdür

Sözüm ḥaḳdur benüm Allāh ḥāzır

(Kişinin, güzel olanı çok sevmesi icap eder. Allah şahittir ki benim (bu) sözüm haktır.)

³³⁸ Sahib-nazar (ehl-i nazar): Hakikatin ancak akıl ve istidlal yoluyla bilinebileceğine inanlardır. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.118.

3. Dehân-ı cān-fezā bir sırr-ı muğlak

Cemāl-i dil-küşā bir nūr-i bāhir

(Sevgilinin cana can veren ağzı gizli bir sır; gönle ferahlık veren güzelliği ise apaçık bir nurdur.)

4. Temāşā-yı nevādir eyleyenler

Bilür cevher olur ‘ālemde nādir

(Az rastlanan şeyleri seyredenler mücevherin dünyada nadir olduğunu bilirler.)

5. Duḥūl itmez kıyāmet de koparsa

Ḳuşūr-i ravża-i Firdevs’e kāfir

(Allah’ı inkar eden, hakikati örten kişi bağırıp çağırıp, feryat figan etse de cennet bahçesindeki köşklere giremez.)

6. Mürüvvet ehlinüñdür kaçır-ı ‘ālī

Gerekmez ādemi himmetde kaçır

(Cennetteki o yüce köşkler iyilik ve ihsanda bulunan cömert kullarıdır, bu yüzden insanın iyilik ve ihsanda kusurlu olmaması gerekir.)

7. Yerüm yok Rāhiyā dünyā evinde

Ḥüdā ‘ālim-durur ma’lūm-ı şābır

(Ey Rāhî, benim dünya denen şu evde yerim yoktur. Sabredenlerin malumudur ki, Hz. Allah her şeyi bilendir (benim bu halimden haberdardır).)

8. Benüm bir ḥāne aḳşā-yı murādum

Emīr-i şehir-i cennet ola ‘āmir

(Benim yegane arzum cennet şehri emirinin imar ettiği bir hanedir.)

9. Ġidā-yı rūḥdan virsen nevāle

Ḳulnuñ rızķına Rezzāk ḳādir

(Mahlukatına her türlü rızķı veren, sonsuz güç ve kudret sahibi (Allah’ım), bu kuluna ruha gıda olacak azıklar ver.)

El-Met̃n

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

1. Var tebdīl-i vefā kıl bī-vefālīk şūretin

Olma gel bīgāne göster āşinālīk şūretin

(Gel vefasızlık suretini vefaya dönüştür. Gel bigāne³³⁹ olma, dost (aşına)³⁴⁰ yüzünü göster.)

2. Rūḥ-perver bilmeyen naḡs-ı nefisi her nefes

Tıynet-i ādemde görmez āşinālīk şūretin

(Nefisteki noksanlığın her nefes ruhu beslediğini bilmeyen kişi insanın fitratındaki dost yüzünü görmez.)

3. Ḥod-nümālīkdan berī olmaḡda ḡikmet varmıḡ

Var görme müdde'iden ḡod-nümālīk şūretin

(Kendini övmekten sakınmakta hikmet varmış. (Bu yüzden) var, müddeiden beğenmişlik suretini görme.)

4. Sūfiyā bir yār-iḡün rāḡ-ı vefāda eyle terk

Tāc u ḡırḡayla 'umūma pārsālīk şūretin

(Ey sūfi, vefa yolunda bir sevgili için taç, hırka ve zahitlik emaresi olan her şeyi terk et.)

³³⁹ **Bigāne:** Yabancı demektir. İstilahta tasavvufu bilmeyen, tasavvuf sistemini tanımayan kişiye denir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s.102.)

³⁴⁰ **Āşinâ:** Tasavvufta salikin kendi benliğinden uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmasına, O'nunla dost olması haline denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.49.)

[20A]

65.

El-Hādī

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Bir gece şem‘-i cemāl-i pür-şafā göster baña

Pertev-i şubḥ-ı vişāl-i pür-şafā göster baña

((Ya Rabb), bir gece bana safa dolu güzel cemalinin nurunu göster. Ve (o gecenin ardından) safa dolu kavuşma sabahının ışığını göster bana.)

2. İmtizāc itmek muḥālif yār-ı nā-hemvārla

Nesne yok bī-gāneden bir āşinā göster baña

(Uygun olmayan bir yar ile anlaşmak münasip değildir. Yabancıdan bir fayda yok, bana bir dost göster.)

3. Āb-ı rû-yi seyyid-i ‘âlem Muḥammed ḥürmeti

Ḳurb-i ḥazretde maḳām-ı dil-küşā göster baña

((Ya Rabb), âlemin efendisi olan Hz. Muhammed’in yüzü suyu hürmetine, zatına yakın olmada gönle ferahlık veren makamı (kurbiyet makamını) göster bana.)

4. Cūd-ile ol menba‘-ı mihr u maḥabbet aşkına

Luṭf-ile deryā-yı rahmetden ‘aṭā göster baña

(O, muhabbet ve sevgi kaynağı (olan Hz. Muhammed) aşkına, lütfeyleyerek bana rahmet denizinden ihsanda bulun.)

5. Çeşm-i ḳalbim kuḥl-i ḥikmetle mücellā eyleyüb

‘Ālemi āyine-i ‘ibret-nümā göster baña

(Kalp gözümü hikmet sürmesiyle parlatıp dünyayı bana ibret aynası olarak göster.)

6. Luṭf ḳıl Yâ Rabb celâliyle cemālün ‘izzeti

Genc-i vuşlatdan yaña bir reh-nümā göster baña

(Ya Rabb, celal ve cemalinin izzetine, lütfet ve bana, beni vuslat hazinesine ulaştıracak bir rehber göster.)

7. Reh-nümā ol z̤ulmet-i ğamdan rehā kı̇l Rāhi'(y)i

Bir fakīrim iki 'ālemden ğınā göster baña

(Yol göstererek Rāhî'yi gam ve keder karanlığından kurtar. Ben bir fakirim, iki dünya sevgisini de benden al.)

8. Būlbūl āsā gülşen-i dīdār-ı pūr-envārda

Perde-i 'uṣṣāqdan dil-keş nevā göster baña

(Nur dolu güzel yüzün tecelli ettiği gül bahçesindeki bülbul gibi, âşıkların perdesinden dilkeş³⁴¹ nameler dinlet bana.³⁴²)

9. Būsitān-ı kām̄et ü gülzār-ı ruḥsār üstine

Sözde bir mevzūn-ter rengin edā göster baña

(Sevgilinin boyunun ve yanağının gül bahçesi üzerine rengin edalı daha tumturaklı bir şiir yazmayı nasip et bana.)

10. Çāre-sāz āzār u bīmārum bu dār u ḥānede

Hāme-i kânūn-ı ḥikmetden³⁴³ bir şifā göster baña

Ey çare bulan (Allah'ım), bu (dünya) evinde incinmiş ve hastayım. Hikmet kanunu kaleminden bir şifa göster bana.

66.

El-Bedī'

[Farsça şiir]

1. Ez-bahr-i to der-dil-i bisyār şod etrāḥ

Yā bā'ise elā merāḥ yā bā'ise elā merāḥ

³⁴¹ **Dilkeş:** Musiki terimlerinden olup en eski makamlardandır. Tarihi 13.asırdan da öncesine dayanmaktadır. (Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Kavram Ve Terimleri Ansiklopedisi*, AKMB Yayınları, s.95.)

³⁴² **Uşşak makamı:** Musikî terimlerindendir. Kelime anlamı “aşıklar makamı” demektir. En eski makamlardan olup Aşk ve tasavvufî duyguların ifadesinde oldukça etkilidir. (Öztuna, *age.* s.538.)

³⁴³ Burada İbn Sînâ'nın tıp alanında yazmış olduğu El-Kânûn fi't-Tıp adlı eserine telmihte bulunulmuştur.

2. Der-gülşen-i dilhā nağmeserā pey mekon

Yā bülbul elā ferāḥ yā bülbul elā ferāḥ

3. Mest ḥābem kon bī ḥord ve ḥabem kon

Yā sāḳī elā kıdāḥ yā sāḳī elā kıdāḥ

4. Şeb-i zindedār ĩnem şeb-i zindedār ĩnem

Yā fālik elā şebāḥ yā fālik elā şebāḥ

5. Ez-gülşen-i vaḥdet būy-i vefā āmed

Yā raḥete elā revāḥ yā raḥete elā revāḥ

[20B]

6. Ez-çeşm-i şūḥ to mecrūḥ şod Rāhī

Yā ṭā' in elā rimāḥ yā ṭā' in elā rimāḥ

7. Der-nāme-i a' māl āyāt-i ḥikmet bīn

Yā tālī elā levvāḥ yā tālī elā levvāḥ

68.

El-Vāriş

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Yā merḥabā gel ey gül-i ḥandān sen misün

Ra'nā-yı bağ u revnaḳ-ı bostān sen misün

(Merhaba! Gel ey gülen gül, sen misin? Bağı güzeli, bahçenin parlak, taze gülü sen misin?)

2. Rūşen ırāğ u ḥüsn ü cemāliyle her sabāḥ

Dil-ḥānesinde her gece mihmān sen misün

(Merhaba! Gel ey gülen gül, sen misin? Bağı güzeli, bahçenin parlak, taze gülü sen misin?)

3. İncinme vaşf-ı serv-i hırāmān idenlere

Bāğ-ı cihānda serv-i hırāmān sen misün

(Yüzünün güzelliği ve nuru ile her sabah gönül hanesine misafir olan sen misin?)

4. İrişdi nām-ı şöhretiñ ez-ķāf tā-be-ķāf

Mülk-i cesīme yoķsa Süleymān sen misün

(Nazlı nazlı yürüyen servi boylu sevgiliyi anlatanlara kırılıp darılma; şu dünya bahçesinde nazlı nazlı yürüyen servi boylu sevgili sen misin?)

5. Vaşfında sözlerüñ ne güzel ħüsn-i dilberüñ

Ey dil zemān-ı bāķiye Ĥassān sen misün

(Ey gönül, gönlü kendine çeken o güzel sevgilin güzelliğini anlatan sözlerin ne güzeldir. Yoksa ebedi zamanın Hassan'ı sen misin?)

6. Medĥ eyler-ise ĥoş-ter ider şun'-i şāni'i

Bī-şekk ü reyb 'āşık-ı cānān sen misün

(Sevgiliye şeksiz şüphesiz âşık olan kişi o yüce yaratıcının işlerini över ise daha hoş, daha güzel olur. O âşık sen misin?)

[21A]

7. Tıttduñ cihānı naẓm-ı bülend-ile Rāhiyā

Şıdķ-ile yoķsa bende-i 'irfān sen misün

(Ey Rāhî, yüce şiirlerle bütün cihana ün saldın. Yoksa irfana³⁴⁴ sadakatle kul köle olan sen misin?)

³⁴⁴ **İrfan:** Sezgi ve ilham yoluyla tecrübe edilen bilgiye denir. (Uludağ, *age*. s.188.)

El-Bākī**mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün****1. Serāy-ı külhan-ı miḥnet müekked****Şafā-yı gülşen-i cennet müebbed**

(Sıkıntı, elem ve keder ocağının sarayı sağlam, cennet bahçesinin zevk ve sefası ebedidir.)

2. Güzeldür şādīkāne 'āşīkāne**Maḥabbet āşīnā-y-ile mücedded**

(Sadıklara ve âşıklara yakışır bir şekilde dostlarla muhabbet yenilemek (tazelemek) güzeldir.)

3. Kelām-ı Ḥaqq bilür insān-ı kāmīl**Olur erbāb-ı devletdür muḥalled**

(Manevi olgunluğa erişmiş kamil insan Hakk kelamını bilir ve böylece kalıcı saadete nail olur.)

4. Anı şerḥ eylese ehl-i ma'ānī**Kitābında olur birkaç mücelled**

(Mana³⁴⁵ ehli onu (hak sözü) açıklamaya kalksa birkaç cilt kitap olur.)

5. Esāmī defter-i a'māl içinde**Naẓar kıldıñ mı ey 'ābid muḳayyed**

(İsimler amel defterinin içindedir, ey ibadet eden kişi, amel defterine iyice baktın mı?)

6. Zen-i dünyāya virmekdür ṭalākı**Benüm şevḳüm eyā Rāhī mücerred**

(Ey Râhî, benim tek arzum kadına benzeyen şu dünyayı boşamak, ondan ayrılmaktır.)

³⁴⁵ **Ma'nâ:** Anlam demektir. Tasavvufta hakikat, sır ve marifet anlamlarında kullanılır. Bir şeyin hakikatine ve ruhuna delalet eder. (Süleyman uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2001, s.233.)

7. Livā-yı himmetüñ olsun ser-efrāz

Binā-yı devletüñ olsun müşeyyed

(Senin ihsan ve iyilik sancağın yücelere yükselsin, devletinin binası sağlam ve ulaşılmaz olsun.)

69.

Er-Reşīd

fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlātün / fā'īlün

1. Rind-i 'ālem-süz tesbīh u 'asāyı neylesün

'Ārif-i billāh olan zühd ü riyāyı neylesün

(Âlemi yakan rind³⁴⁶ tesbih ve asayı neylesin? Allah'ı hakkıyla bilen züht ve riyayı neylesin?)

2. Pīr olursa bir güzel baht-ı civānı vardur

Şeyh olursa hırka vü tāk u ridāyı neylesün

(Bir güzel yaşlansa da onun genç bir talihi vardır. (Bu güzel) şeyh olduğunda hırkayı, tacı ve dervişlik örtüsünü neylesin?)

3. Tālib-i iksīr-i 'aşk-ı pāk olanlar şıdķ-ıla

Ḳalbi şāf itmekden özge kimyāyı neylesün

(Samimi bir şekilde saf aşkın iksirini talep eden kişiler, bu iksiri kalplerini maddi ve manevi kirlerden arındırmak için kullanmaktan başka neylesin?)

4. Şaḥn-ı bostān-ı vefāda cām-ı bākī nūş iden

Arzū-yı gülşen-i bāğ-ı fenāyı neylesün

(Vefa bahçesinin meydanında ebedilik şarabını içen kişiler şu geçici dünyanın gül bahçesini neden arzulasın?)

³⁴⁶ **Rind:** Hakkında söylenilenlere aldırış etmeden dilediği gibi davranan ilim ve irfan sahibi kişilere denir. Rindler her şeyin takdir-i ilahi üzere olduğunu bilen ve bunun şuuruyla yaşayan mütevekkil kişilerdir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.292.)

5. Eylemez ‘âkil serāy-ı dehr-i dūne ittikā

Bir esāsı pāyidār olmaz bināyı neylesün

(Akıllı kişiler alçak dünyanın sarayına yaslanmaz. Zira bir temeli bile kalıcı olmayan bir binayı neylesinler?)

6. Mantıķu’-ṭ-ṭayrı Süleymān-ı vücūd olan bilür

Bülbül-i ķuds āṣiyān olan hevāyı neylesün

(Kuşların konuşmasını varlığa Süleyman olan bilir. Kutsal bülbül (kuşlara) yuva olan gökyüzünü neylesin?)

7. Nev-‘arūs-ı ‘āleme baş egmeyenler Rāhiyā

Kethüdā olursa taķdīr-i Hüdā’yı neylesün

(Ey Rāhî, âlemin yeni gelinine boyun eğmeyenler, Allah’ın taktiri bu yönde ise neylesinler?)

70.

Es-Şabūr

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Baña ‘uzlet hoş gelür lezzetde zillet yok mıdur

ķıl temāṣā ‘ālem-i ‘uzletde ‘izzet yok mıdur

(Bana uzlet³⁴⁷ hoş gelir. Oysa lezzette zillet³⁴⁸ yok mudur? Hele bir bak, uzlet âleminde izzet yok mudur?)

³⁴⁷ **Uzlet:** Halka karışmamak, yalnız yaşamak anlamlarına gelir. Tasavvufta gūnahtan uzaklaşmak ve daha ihlaslı ibadet edebilmek amacıyla haklıktan uzaklaşıp tenhaya çekilmektir. Bu duruma “halvet, inziva ve vahdet” de denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.359.)

³⁴⁸ **Zillet:** İstılahta Allah katında izzet kazanabilmek için halkın yanında zelil olmayı tercih etmek, ebedi izzet için geçici zillete razı olmak demektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001, s.389.)

2. Cān u dilden eyle bu ğurbet diyārından sefer

Çok şükür Allāh’a bu ğurbetde kırbet yok mıdur

(Canıgönülden bu gurbet diyarından ayrılıp sefere çık. Allah’a şükürler olsun ki bu uzaklaşmada yakınlık yok mudur?)

3. Rızkıñı Allāh’dan eyle temennā yār-iseñ

Bir iki gün ‘ömr için bir genc-i vahdet yok mıdur

(Eğer (hakiki) dost isen rızkını yalnız Allah’tan dile. Bir iki günlük ömür için bir vahdet hazinesi yok mudur?)

4. İşikinde her hasuñ zillet senüñ bābuñ degil

Var toprak başuñā ğayret hamıyyet yok mıdur

(Her alçağın eşiğinde aciz duruma düşmek senin harcın değildir. Toprak başına gelesice, vay ölesice, sende gayret ve hamiyet yok mudur?)

5. Dāneye meyl eyledüñse dāma düşdüñ Rāhiyā

Sen ne kuşsun bilmezsin ‘ankāda himmet yok mıdur

(Ey Rāhî, eğer bir daneye meylettin ise tuzağa düştün demektir. Sen nasıl bir kuş olduğunu bilmiyorsun. Zira Anka kuşu (yardıma ihtiyaç duyan değil), yardım ve ihsanda bulunan bir kuş değil midir?)

6. Ey benüm bu nazm-ı gevher-pāşumı ğuş etmeyen

Yanuñuzda lü’lü-i hoş-āba kıymet yok mıdur

(Ey benim bu cevher saçan şiirlerime kulak vermeyen, onları dinlemeyen kişi, sizin katınızda parlak incinin kıymeti yok mudur?)

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

*Fe‘tebirū yā uli’l-ebşār*³⁴⁹

[21B]

mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Olursañ dīde-i ‘ibretle nāzır

Değil mi Hakk kamu eşyāda hāzır

(Etrafına ibret gözüyle bakarsan, her şeyde yüce Allah’ın varlığı görünür değil mi?)

2. Bugün ben bir güzel kıldum temāşā

Gözi kâhır cemāli nūr-i bāhir

(Ben bugün bir güzel seyrettim. Onun gözleri kahredici, yüzü ise göz kamaştıran bir güzellikte idi.)

3. Mişāl-i kıdd-i bālā olmak ister

Değil serv-i sehī himmetde kâşır

(Fidan gibi, düzgün boylu servi ağacı (o) uzun boylu servinin benzeri olmak ister. Servi himmette (bunu istemekte hiç de) kabahatli değildir.³⁵⁰)

4. Kemāliyle kişi ‘aşık gerekdür

K’ola hālvat serāy-ı vaşla kâdir

(Kişi kemal derecede âşık olmadıkça vuslat sarayında halvette kalmaya kadir olamaz.)

5. Eyā Rāhī leṭāyifdür kelāmüñ

Gelür andan ma‘ānī-i mezāhir

(Ey Rāhī, senin sözlerin manaların açığa çıktığı, kulağa hoş gelen latif ve güzel sözlerdir.)

³⁴⁹ Haşr 59/2: “O, kitap ehlinde inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah’ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem de mü’minlerin elleriyle yıkıyorlardı. **Ey basiret sahipleri, ibret alın.**”

³⁵⁰ Burada “himmet” kelimesi Türkçedeki “ihسان etmek, büyüklük etmek” şeklindeki yaygın anlamıyla değil “niyet, gayret, heves” olarak Arapçadaki birincil anlamıyla kullanılmıştır.

6. Güzel bilür bedî'-ile beyânı

Beyân-ı 'âşkî bilmez ehl-i zâhir

(Zahir ehli³⁵¹ yerinde ve düzgün sözlerle beyanda bulunmayı iyi bilirler, lakin aşkın beyanından haberleri yoktur.)

7. Bilenler mantık-ı hikmet şî'ârîñ

Olur erbâb-ı nazm içinde mâhir

(Şairler içinde ancak hikmet mantığını bilenler mahir olurlar.)

8. Hüdâ'ya minnet üslûb-i nazmda

Nedür şâ'ir nedür güftâr-ı sâhîr

(Şair (dediğin), sihirli söz (dediğin) nedir ki? (Ben) şiiir üslubunda Allah'a minnet (duyarım).)

9. 'Ulûm-i dînedür rağbet egerçi

Kimi eş'ârdur bâr-ile fâhîr

(Her ne kadar din ilimlerine rağbet edilse de bazı şiiirler fayda sağlama bakımından iftihar edilecek niteliktedir.)

10. Kişi İslâm içinde dîn içinde

Gehi manşûr bâyed gâh nâşır

(Kişi din ve İslam'da kimi zaman yardım edilen, kimi zaman da yardım eden olur).

³⁵¹ **Ehl-i zahir:** tasavvufî bir kavramdır. Bununla âlimler kast edilir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.119.)

وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

*Ve enne'l-fazle bi-yedi'llāhi yu'tihī men yeşāu ve'llāhu zü'l-fazli'l-‘azīm*³⁵²

mefā'îlün / mefā'îlün / fe'ûlün

1. Baña şöyle gelür tab'-i bülendüm

Seķāmında bunı şimşād görmez

(Bana öyle geliyor ki yüce tabiatım dertli olduğunda şimşir boylu sevgili onun bu durumunu görmez.)

2. 'Aţālar gösterür hikmet yöninden

Şekerler nüş ider ķannād görmez

(Hikmet yönünden öyle ihsanlar gösterir ki şeker içer ama şekerciği görmez.)

3. Tutulmaz dāneye dānā geçenler

Maķabbet bāğını āzād görmez

(Bilgili, âlim kişiler taneye tutulmazlar, zira azat olan kişi muhabbet bağına görmez.)

4. Tayanmasun kişi ķaşr-ı refi'a

Anı erbāb-ı dil ābād görmez

(Kişi sırtını yüksek köşklere, saraylara yaslayıp onlara güvenmesin. Zira gönül ehli kişiler o sarayların ebedi olmadığını bilirler.)

5. Aña beñzer kişi dergâh-ı Hakk'da

Zemān-ı nāle vü feryād görmez

(Hakk'ın dergahında olan kişiler nale ve feryat görmeyen kişilerdir.)

³⁵² Hadîd 57/29: "Bunları açıkladık ki, kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şeyi kendilerine has kılmaya güçlerinin yetmeyeceğini ve **lütfun, Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediği kimseye vereceğini bilsinler. Allah, büyük lütuf sahibidir.**

6. Münevver gün gibi âşâr-ı rahmet
Ve likin kūr-i maderzād görmez

(Rahmetin eserleri gün gibi âşıkardır, lakin anadan doğma kör olanlar onları göremezler.)

[22A]

7. Gelür baħr-i ma‘arifden şikārum
Anuñ mānendini şayyād görmez

(Benim avlarım maarif denizinden gelir. Öyle ki onların benzerini hiçbir avcı görmez.)

8. Ne deñlü olsa âdem kışşa-perdāz
Ma‘anī şerhini şeyyād görmez

(İnsan ne kadar iyi bir hikaye anlatıcısı olursa olsun, deliler manaların (hakikatlerin) şerhini görmez.)

9. ‘Arüz-ı haq-durur mizān-ı nazmum
Görür dād işleri bī-dād görmez

(Şiirimin ölçüsü Hakk’ın ölçüsüdür. Adaletle iş görür, adaletsiz değildir.)

10. Kemāliyle leṭāyifden degil mi
Anuñ esbābını evtād görmez

((Benim şiirim) bütünüyle letâiften³⁵³ zuhur eder. Bunun sebeplerini Allah’ın veli kulları dahi bilmez.)

11. Görenler kuṭb-ı dīn olmak gerekdür
Niçün evtādını efrād görmez

(Onları görebilmek için dinin kutbu olmak gerekir. Onları fertler göremez.)

12. İkidür fāsıla şuğrā vü kübrā
O kim idrāk ider ilhād görmez

(Büyük ve küçük olmak üzere iki ara³⁵⁴ vardır, bunu idrak eden kişi inançsızlığa düşmez.)

³⁵³ **Letâif:** Tasavvufta ruha ait altı latife vardır. Bunlardan biri halk âleminde olan nefs-i natıkadır. Beşi de “letâf-i hamse” olarak adlandırılan ve emir âleminde olan kalp, sır, hafî, ruh ve ahfâdır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.227.)

³⁵⁴ Metinde “fasıla-i kübrā ve fasıla-i şuğrā olarak geçen bu kelimeler aruz terimlerindendir. Fasıla-i kübrā: aruzda dört hecesi harekeli, bir hecesi sakin tef’ile; fasıla-i şuğrā: üç hecesi harekeli, bir hecesi sakin tef’ile (Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*)

13. Müslimāna libās-ı zühd ü takvā

Güzel cevşendür ḥaddād görmez

(Müslüman için züht ve takva elbisesi demircinin bile göremeyeceği güzellikte bir zırhtır.)

14. Anuñ taş kesmesi Şirīn içündür

Bu kıştūñ kārını Ferhād görmez

(Ferhat bu mezraanın faydasını görmez. Onun (Ferhad'ın) taş kesmesi Şirin içindir.)

15. Bināsında bu deyr-i pür-nuḳūşuñ

Ulu'l-ebşār olan bünyād görmez

(Basiret sahipleri nakışlarla dolu bu âlemin temelinde bir sağlamlık görmezler.)

16. Ne hoş ni'metdür bûy-i maḥabbed

Dimāğ ehli olanlar zād görmez

(Muhabbetin kokusu öyle güzel bir nimettir ki dimağ ehli (arifler, âşıklar) olanlar ondan başka rızık görmezler.)

17. Eyā Râhī nedür 'âlemde şân'at

Anuñ âlâtını üstād görmez

(Ey Râhî, âlemdeki bu sanat nasıl bir şeydir ki sanatta üstat olanlar bile onun icrasında kullanılan araçları görmezler.)

18. Nigâr-ı dil-firīb-ile dem-â-dem

Ne nakş o yazanı nerrād görmez

(Her vakit gönlü aldatacak derecede güzel nakışlarla nakşedeni üstatlar dahi görmez.)

19. Ne 'ibretdür bu dār-ı lâ-beḳāda

Sa'âdet-mend kendin şād görmez

(Ne ibret vericidir ki ebedi olmayan şu dünyada bahtiyar kişiler bile kendini mutlu görmez.)

20. Hüdā'yı yād iden bîḡānelerdür

Erenler âşināyı yād görmez

(Allah'ı yabancı görenler bîḡānelerdir, zira erenler dostu yabancı görmezler.)

21. Bu ma'niden habîr olmazsa mürşid

Güder peyrevleri irşâd görmez

(Eğer mürşit bu hakikatten haberdar olmazsa müritlerini güder ama onları irşat edemez.)

22. Ne söz söyler buña insân-ı kâmil

Bu deñlü cevheri ib'âd görmez

(Kamil insan buna ne söyleyebilir, zira (o da) bu tür değerli sözler söyler.)

23. Teraḥḥüm eylemez ḥalk-ı Ḥüdâ'ya

Ḥüdâ'nüñ rahmetin 'ubbâd görmez

(Allah'ın yarattıklarına merhamet etmeyen ibadet ehli kişiler O'nun rahmetini görmezler.)

[22B]

24. Şarâb-ı vaḥdetiñ zevk u şafâsın

Riyâdan feyz alan zühhâd görmez

(Vahdet şarabının zevk ve sefasını riyakar, ikiyüzlü zahitler görmezler.)

25. Bu mevciñ aşlı bir deryâ-durur kim

O deryâyı bilen a'dâd görmez

(Bu dalganın aslı öyle bir deryadır ki o deryayı bilenler sayıları görmezler.)

26. Suâl itmez buña 'irfân-ı 'âlem

Bilürler ḥaḳ sözi ezdâd görmez

(Bu âlemin arifleri hak sözü bildikleri için zıtlıkları görmezler ve soru da sormazlar.)

27. Raşadgâh ulu'l-eḃsâr olursa

Gözi 'ucb ehlinüñ mirşâd görmez

(Kibir ehlinin rasatkahı basiret sahiplerinin gözü olursa gözlem aletine ihtiyaç duymazlar.)

28. Delîl-i rüşenüm bir nûrdur kim

Fetîl ü revḡanın vaḳḳâd görmez

(Benim açık delilim yağını ve fitilini parlak zihinlerin bile göremeyeceği bir nurdur.)

إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا³⁵⁵

*İnnehū kāne bi-‘ibādihi ḥabīran baṣīrā*³⁵⁵

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. ‘Aşk güldür bülbül-i gülzâr-ı ruhsâr oldığım

Kalb-i pâkiñ sırrıdır müştâk-ı dîdâr oldığım

(Aşk, yanağının gül bahçesine bülbül olduğum güldür. Güzel yüzüne hasret kaldığım, pak kalbin sırrıdır.)

2. Şüfiyâ biñ cân-ile bir dilber-i nâzik tene

Sen girân cân olmadan yegdür sebûkbâr oldığım

(Ey sûfî, dertsiz tasasız biri olmak, nazik tenli bir güzele bin can ile sıkıntı vermektan daha iyidir.)

3. Hoşlıgumdandur benüm ṭab‘um müzekkâ oldığım

Sağlıgumdandur benüm bir pâre bîmâr oldığım

(Mizacımın arındırılmış, temiz olması iyiliğimden, bir parça hasta olmam ise sağlıgımdandır.)

4. Sen ne añlarsın benüm esrârı isrâr etdigüm

Ya neden bildüñ benüm keşşâf-ı esrâr oldığım

(Sen, benim sırlar gizlediğimi ne anlarsın? Sırları keşfeden biri olduğumu nereden bildin?)

5. Her emirde gerçi kim ḥavf u recādandur benüm

‘Âlem-i ıtlâkdan bî-bâk ṭayyâr oldığım

(Gerçek şu ki ıtlak aleminden³⁵⁶ korkusuzca uçmamın sebebi her işte korku ve ümit arasında olmamdandır.)

³⁵⁵ İsrâ 17/30: “Şüphesiz Rabbin, dilediğine rızkı bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Çünkü **O, gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir.**”

³⁵⁶ **Âlem-i ıtlak:** Tasavvufta âlem Allah’ın tecellisi olarak kabul edilir ve derecelere ayrılır. Âlem-i ıtlak da bunların ilk mertebesi olan varlık lemidir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2012, s.17.)

6. Mest-i bî-pervālīgumdandur benüm pervâne-vār

Sen ne şanduñ ‘āşık-ı ruḥsār-ı dil-dār oldıgım

(Sen ne sandın? Benim, gönlü kendine bağlayan sevgilinin yanağının aşığı olmam, pervane gibi pervasızca sarhoş olmamdandır.)

7. Çeşm-i ḥaḳ-bîn-ile eylerdüñ eyā sālik nazār

Ger göreydüñ sen benüm ser-tā-ser envār oldıgım

(Ey hakikat yolcusu, eğer hak gözüyle bakmış olsaydın benim tepeden tırnağa nurlar içinde olduğumu görürdün.)

8. Ḥubb-ı dünyā-y-ile bāzār eylemezdüñ ḥāşılı

Añlayayduñ benüm rüsvāy-ı bāzār oldıgım

(Kısacası, eğer benim bu dünya pazarında nasıl rezil olduğumu görseydin dünya sevgisi ile alışveriş etmezdin.)

9. Yanumuzda cîfe-i nāçîze yokdur i‘tibār

Ṭab‘-ı pākiyle bilürsüñ baḥr-i zehḥār oldıgım

(Bizim katımızda, hiçbir kıymeti olmayan cesede itibar edilmez. Zira benim temiz tabiatla coşan bir deniz olduğumu bilirsin.)

10. Geldi bir gül-çehreniñ bûy-ı visāli Rāhiyā

Derd-i bādesinde bildüñ mi ḥarīdār oldıgım

(Ey Râhî, bir gül yüzlü sevgilinin vuslat kokusu geldi, onun sunduğu kadehin derdine müşteri olduğumu bilir misin?)

11. ‘Āḳile ḥuccet yeter ḥaḳḳā bu nazm-ı pür-nizām

‘Ārife ‘ibret yeter rāvî-i aḥbār oldıgım

(Doğrusu, bu ahenkle dolu şiirlerim akıllı olan kişiye delil olarak yeter. Naklettığım hikayeler arif olan kişiye ibret olarak yeter.)

[23A]

12. Bâtlı setr itdügümdendür mezellet çekdügüm

Hakķı ızhâr itdügüm-çündür dilâ zâr oldıgım

(Ey gönül, hakir ve zelil duruma düşmem batılı³⁵⁷ örtmem sebebiyledir. Benim ağlayıp inlemem hakikati açığa çıkardığım içindir.)

74.

وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

*Ve'l-lāhu yerzuku men yeşāu bi-ğayri hisāb*³⁵⁸

mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün

1. Müheyyā naķl-i la'l-i rūḥ-baḥşā

Muşaffādur şarāb-ı rāḥat-efzā

(Can bahşeden dudağın mezesi hazırdır. Dert ve sıkıntıları unutturup, insanı rahatlatan şarap saflaştırılmıştır.)

2. Leb-ā-leb mişevēd cām-ı ḥaķīķat

Pey-ā-pey mīresed emvāc-ı deryā

(Denizin dalgaları da art arda ulaştı; hakikat kadehi ağzına kadar doluyor.)

3. Şabūḥı itmege seyrāne gelsün

Ne zībā şalınur serv-i dilārā

(Gönlü kendisine çeken servi (boy lu sevgili) ne güzel salına salına yürür. Sabah şarabı içmeye seyrana gelsin.)

³⁵⁷ **Batıl:** Hakikat dışı, boş ve asılsız şeylerdir. Ancak sûfiler, “her şey zıttıyla kaimdir” anlayışından yola çıkarak batıla da hak nazarıyla bakarlar. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.58.)

³⁵⁸ Bakara 2/212: “İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. **Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.**”

4. İder olsañ naẓar envār-ı bāğa
Kimi a‘mā görünür kimi bīnā

(Bağın ışıklarına bir nazar etsen, lakin onlara bakanların kimi kördür, kimi de gören.)

5. Diken ‘izzetdedür gül sāyesinde
Cihān ğafletdedür ‘ālem temāşā

(Dikenin itibarı gül sayesinde, lakin insanlar âlemi temaşa etmekte gafildir.)

6. Ne deñlü çok niyāz eylerse bülbul
Ziyāde nāz eyler verd-i ra‘nā

(Bülbul ne kadar çok yalvarıp yakarırsa güzel gül de o kadar çok naz eder.)

7. Hüdā’nuñ luṭfıdur āb-ı revānı
Olubdur bā‘ış-i iḥyā-yı eşyā

(Akarsular Allah’ın bir lütfu olup varlıkların dirilmesine sebeptir.)

8. Bunuñ gibi güzel demlerde hoşdur
Olursa bir kişi yār-ile tenhā

(Kişinin böyle güzel anlarda (tabiatın ihya olduğu bahar mevsiminde) yar ile yalnız kalması hoştur.)

9. Meger sensün emīr-i mülk-i ma‘nā
Eyā Rāhī nedür bu naẓm-ı ğarrā

(Ey Rāhī, nedir bu parlak şiirler? Yoksa mana ülkesinin padişahı sen misin?)

10. Bulunmaz ‘ālemüñ hüsrevlerinde
Senüñ dīvānuña mānend ü hemtā

(Âlemin padişahlarında dahi senin divanına benzer bir divan yoktur.)

11. Beyān-ı mantık-ı hikmet bilürler
Mülûk-i ‘ālem-i şuġrā vü kübrā

(Büyük ve küçük âlemin padişahları hikmet kelamının beyanını bilirler.)

12. Olursa hâkim-i ‘âdil-dil olsun

Sa‘âdet isteyen ūlā vü uḥrā

(Dünya ve ahirette saadet isteyen olursa o kişi adil gönüllü hakim olsun.)

75.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

*İnne’l-lāhe yuḥibbu’l-muḥsinīn*³⁵⁹

fā‘ilātün / mefā‘ilün / fa‘lün

1. Şāh-ı ‘âdil vezîr-i ‘âdil-dil
Ġarḳ-ı envār-ı mihr-i rahmetdür

(Adil gönüllü vezir ve padişah rahmet güneşinin nurlarına gark olmuştur.)

[23B]

2. Anlaruñ kârı ehl-i İslām’a
Mihr-ile şefkat ü maḥabbetdür

(Vezir ve padişahın işi Müslümanlara karşı sevgi, şefkat ve muhabbet beslemektir.)

3. Görseler bir belāda bir cān
Dāyim efkârı ḥayr niyyetdür

(Belaya tutulmuş bir canlı gördüklerinde daima, o canlı için hayrı murat ederler.)

³⁵⁹ Bakara 2/195: “(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.”

4. Anlaruñ gibi rûz-i sâ'atde
Râfi'-i perdehâ-yı 'ismetdür

(Onlar, kıyamet gününde ismet³⁶⁰ perdelerini kaldıranlar gibidirler.)

5. Dergeh-i hâzret-i Süleymân'a
Dirse hâlin karınca hikmetdür

(Karıncanın, Hz. Süleyman'ın huzurunda halini arz etmesinde hikmetler vardır.)

6. Eşiğinde anuñ temennâsı
Ol ki rûz-i ezelde kısmetdür

(Karıncanın Hz. Süleyman'ın eşiğinde temennide bulunması, elest bezminde³⁶¹ ona yazılmış bir kısmettir.)

7. Bende olmuşdı şıdķ-ıla niçe yıl
Tā o demden esîr-i ni'metdür

(O (karınca) yıllarca (Hz. Süleyman'a) sadık bir köle olmuştu, ta o zamandan beri nimetin esiridir.)

8. Cān u baş-ıla hıdmet eyleyeni
İrgürürler murāda 'ādetdür

((Karınca gibi) canla başla hizmet edenin murada erdirilmesi âdettendir.)

9. Ol ki eyler murādını hāşıl
Hāriş-i kişt-zār-ı cennetdür

(Cennet bahçesini arzulayan kişi muradına kavuşur.)

³⁶⁰ **İsmet:** Temizlik, masumluk ve günahsızlık anlamlarına gelir. Aynı zamanda peygamberlerin sıfatlarındandır. (Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.252.)

³⁶¹ **Bezm-i elst:** Ruhların yaratıldığı gün Allah'ın onlara “Ben sizin Rabb’iniz değil miyim?” diye sorduğu meclisi ifade eder. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.72)

10. Pāk himmetle kim olursa sebeb

İki ‘ālemde ehl-i devletdür

(Halis bir niyetle yardıma sebeb olan kişi iki alemde de saadete kavuşur.)

11. Pādişāh-ı kerīm olan kulını

Ġayra muhtāc ider mi ġayretdür

(Kerem sahibi (bir) padişah kulunu kendinden başkasına muhtaç eder mi? (Bu) gayrettir.)

12. Menzile irgüren yol erler[i]ni

Luţf-ıla şādıkāne himmetdür

(Yol erlerini (yolcuları) menzile ulaştıran lütuf ile sadıkane himmettir³⁶².)

13. Rāhiyā nūra ġark iden gönlüm

Pertev-i āfitāb-ı ‘izzetdür

(Ey Rāhî, gönlümü nura ġark eden izzet güneşinin ışıklarıdır.)

14. Beyt-i ma‘mūr olubdur ol hāne

Yıkılursa³⁶³ belā vü miḥnetdür

(Beyt-i ma‘mūr³⁶⁴ olan o hanenin yıkılıp harap olması bela, sıkıntı ve ızdıraptır.)

15. İ‘tibār eyle *yā uli’l-ebşār* ³⁶⁵

Ol ser-a-ser binā-yı ‘ibretdür

(Ey basiret sahipleri, (o gönül) baştan başa bir ibret binasıdır. Ondan ibret alın.)

³⁶² **Himmet:** Gayret ve çaba anlamına gelir. ıstılahta ise bir istek için gönlün tamamen Allah’a yönelmesi, velilerden gelen manevi yardım anlamlarını ihtiva eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.170.)

³⁶³ Gayınla okunduğunda anlam oturmamaktadır.

³⁶⁴ **Beyt-i ma‘mūr:** “Ben yerlere ve göklere sığmadım ama mü’min kulunun kalbine sığıdım” mealindeki hadis-i kutside işaret edildiği üzere, Hakk’ı içine alması sebebiyle mü’minin kalbi beyt-i ma‘mûrdur.(Uludağ, age, s.75.)

³⁶⁵ Haşr 59/2: “...Ey basiret sahipleri, ibret alın.”,

16. Şüret-i âdeme güzel nazar it

Hâlik'a ol kemâl-i kudretdür

(İnsanın suretine güzel bir nazarla, dikkatlice bak; zira o, Yüce Yaratıcı'nın güç ve kudretinin en mükemmel halidir.)

17. Âdemi dâim zillete düşüren

Dânedür bir sehilce lezzetdür

(İnsanı daima zillete düşüren, basit bir lezzet olan o tanedir.)

18. Kimde kim lezzet-i kanâ'at yok

Kârı anuñ hemîşe zilletdür

(Kanaat lezzetini tatmayan kişinin işi daima zillete düşmektir.)

[24A]

19. Bendeye her nefesde vâcib olan

Rabb-i erbâba şükr ü minnetdür

(Kulun her nefeste yapması gereken şey bütün sahiplerin ve terbiye edicilerin rabbi olan Allah'a şükretmek ve minnet duymaktır.)

20. Raḥm idenler ġarīb u eytāma

Server-i enbiyāya ümmetdür

(Garip ve yetimlere merhamet eden kişiler peygamberlerin önderi Hz. Muhammed'e ümmet olurlar.)

وَمَا يَذْكُرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ

*Ve mā yezzekkeru illā ulu'l-elbāb*³⁶⁶

mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün

1. Degil esrār-ı ğayba kimse vâkıf

Açar estār-ı ğaybını mükâşif

(Hiç kimse ğâip âleminin sırlarına vakıf değildir. Yalnız, mükâşefe³⁶⁷ ehli olanlar o âlemin perdelerini açar, o sırlara vakıf olur.)

2. Menāhiden çekilsün ehl-i 'âlem

İşitdüm bir güzel söz didi hâtif

(Gâipten bir sesin şöyle güzel bir söz söylediğini duydum: “dünya ehli dinin yasakladığı şeylerden uzak dursun.”)

3. Aña beñzer benāt-ı rûh-perver

Anuñ mânendi ħurmā-yı menâşif

(Ruhu besleyen düşünce ve endişeler (iki) yarım hurma gibidir.)

4. İle şûret görünür baña ma'nā

Bu ma'nādan degil kıavle muhālif

(Başkalarına suret³⁶⁸ görünür bana mana. Söze muhalif olan bu manadan değildir.)

³⁶⁶ Bakara 2/269: “Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. **Bunu ancak akıl sahipleri anlar.**”

³⁶⁷ **Mükâşefe:** Kalp gözünün açılarak ğâip âleminin kişiye zahir olmasıdır. Böylece sūfî akıl ve his yoluyla elde edemeyeceği, ğâip âlemine ait ilahî bilgi ve sırlara vakıf olur. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terşimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.259.)

³⁶⁸ **Suret:** Şekil ve biçim demektir. Tasavvufta madde almamına sûret, Allah’a ise mânâ denilir. Sureti zahir olan her şeyin bir hakikati vardır. Bu hakikate de mânâ denilir. Suret değişkendir fakat mana hiçbir zaman değişmez. Suret bütün mevcudata işaret eder, mana ise Allah’a racidir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.410.)

5. Mūnāsibdür dimek dürc-i ma‘ānī
Mūlāyimdür disem dürr-i ma‘ārif

(İçinde manaların bulunduğu mücevher kutusu da desem, bilgi, irfan incisi de desem münasiptir.)

6. Bilürler cevherüñ kadrin erenler
Geçerler baħr-i bī-pāyānı ‘ārif

(Dervişler mücevherin kıymetini bilirler. Arifler uçsuz bucaksız denizi geçerler.)

7. Hidāyet mülkine hākim olurlar
Velāyet anlara ni‘me’l-veṣāyif

(Onlar hidayet ülkesine egemen olurlar. Onlar için velilik makamı ne güzel bir vazifedir.)

8. Olardur gülşen-i dīdāra nāṣır
Olardur şuffa-i cennetde ‘ākif

(Yüzleri Allah’ın cemalinin tecelli ettiği bahçeye dönük olanlar (Allah’ın cemalini seyredenler) o veli kullardır. Onlar cennetin oturma yerinde itikāfa çekilmiştir.)

9. Ol erdür behre-mend-i bāğ-ı rahmet
İşidür hāḳ sözi olmaz muḥālif

(O veli (kişi) rahmet bahçesinden nasiplenmiştir, doğru sözü duyduğunda ona muhalif olmaz.)

10. Güzel ma‘nā ‘aceb şīrīn laṭīfe
Bañā bunuñ gibi gelmez leṭāyif

((Bu) ne güzel mana, ne tatlı bir latifedir. Hiçbir latife bana bundan daha güzel gelmez.)

11. Hāḳīḳat nūrun izhār itdigüm-çün
‘Aceb şaşı baḳar ba‘zı ṭavāyif

(Hakikat nurunu açığa çıkardığım için bazı toplulukların bana şaşı bakması ne tuhaftır.)

12. Bu hūlḳ-ıla gelür üstine hāḳıñ
Hūdā’dan ḳorḳarın bir berḳ-ı hāṭıf

(Korkarım ki Allah bu huy(ları) sebebiyle halkın üzerine göz kamaştıran bir şimşek gönderip onları helak eder.)

13. Olur bir şā'ıka nā-gāh peydā

Çoparsa kim bilür bir bād-ı 'āşıf

(Kim bilir, belki ansızın bir yıldırım peyda olur ve şiddetli bir fırtına kopar.)

14. Gelür zîr ü zeber eyler cihānı

Anuñ tırmaz yolında kūh-ı kâşıf

(O fırtına gelip dünyayı altüst eder, gürleyen hiddetli dağ(lar bile) onun önünde duramaz.)

[24B]

15. Sülūk ehli 'aceb bî-bāk ü pervā

Eyā Rāhî mesālik pür-meḥāvif

(Ey Rāhî, sülūk³⁶⁹ ehli o kadar korkusuz ve pervasızdır ki korkulu geçitlerle dolu yollardan çekinmezler.)

16. Olan şıdķ-ıla zıkrü'l-lāha kâim

'Adüvden ğam degil olmazsa ḥāif

(Allah'ın zikrine sadakatle devam eden kişinin düşmandan korkmaması dert değildir.)

17. Tevekkül ehlinüñ Ḥaḳḳ'dur mu'îni

Zehî devlet sa'âdet didi hâtif

(Kadere razı olup işlerini Allah'a ısmarlayan kimsenin yardımcısı Allah'tır. Gâipten gelen ses "bu ne güzel mutluluktur" dedi.)

18. Olardur cevşen-i takvā giyenler

Ne deñlü kār ider bir sehm-i zāḥif

(Takva zırhını kuşananlara hedefine ulaşamayan bir ok ne denli tesir edebilir!)

³⁶⁹ **Sülūk:** Bir yola veya bir tarikata girmek demektir. Süffilerin kötü huy ve günahlardan arınmak ve hakikate ulaşmak amacıyla girmiş olduğu manevi yolu ifade eder. Bu yolculuk halktan Hakk'a gidiştir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 414.)

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

İnnehū huve's-semī' u'l-baṣīr ³⁷⁰

mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün

1. Añlansa olur remz-ile esrār-ı daḳāyık

Söylense revā setr-ile eṣmār-ı ḥadāyık

(Anlaşılmaması güç olan sırlar ancak remiz³⁷¹ ile anlaşılır. Bu sebeple, hakikat bahçelerinin meyveleri olan bu sırların örtük bir şekilde söylenmesi revadır.)

2. Tebdīl-i ḥamāyid ola evṣāf-ı zemāyım

Âdemde kemālin bulur ahlāk-ı ḥālāyık

(Kötü vasıflar övgüye layık olan güzel hallerle değiştirilseydi yaratılmışların ahlakı insanda kemal derecesini bulurdu.)

3. Hoş-ter görünür 'āşık-ı bīmāra hevāsi

Olmaz idi mülk-i maḥabbetde bevāik

(Muhabbet ülkesinde bela ve musibet olmadığı için (oranın) havası hasta aşığa daha güzel görünür.)

4. Kılduñsa eger sāḥat-i şāḥrāyı temāşā

Ezhāra ne 'ibret ola elvān-ı şaḳāyık

(Eğer çöl meydanlarını temaşa ettiysen, (oradaki) bitkilerin renklerinde çiçekler için (değil, insanlar için) ne ibret vardır!)

³⁷⁰ İsrâ 17/1: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz **O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.**”

³⁷¹ **Remz:** Simge, anlamı gizli söz demektir. Tasavvufî sözde gizlenen, ehlinden başkasının anlayamayacağı rumuzlu ifadelerle denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kibalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.289.)

5. Ben gülşen-i vahdetde maḳām istedigümce

Allāh ʔolışur dāmenüme ḥār-ı ‘alāyık

(Ben vahdet bahçesinde makam istedikçe, Allah! Eteğime (ayağıma) bağ olacak dikenler doluşur.)

6. Pür kıl nağamāt-ı ter-ile mülk-i cihānı

Rāhî yûri ol bülbül-i gülzār-ı ḥaḳāyık

(Yürü Rāhî, dünya mülkünü taze namelerle doldur ve hakikat bahçelerinin bülbülü ol.)

78.

إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ

*İnne rabbî ġarībun mucīb*³⁷²

fe‘ülü / fe‘lün / fe‘ülü / fe‘lün / fe‘ülü / fe‘lün / fe‘ülü / fe‘lün

1. Meded ilāhî meded ilāhî saña şığındum saña şığındum

Mükevvenānuñ ʔapuñ penāhı saña şığındum saña şığındum

(Yardım et Allah’ım, yardım et Allah’ım, sana sığındım, sana sığındım. Bütün varlıkların sığınacağı yer senin kapındır, (ben de) sana sığındım.)

2. Meyāna şıġmaz cihāna şıġmaz zemāna şıġmaz mekāna şıġmaz

Şıfāt u zātuñ bilen kemāhî saña şığındum saña şığındum

(Alalh’ım, senin meyana,³⁷³ cihana, zamana ve mekana sığmayan sıfat(lar)nın ve zatının hürmetine tam anlamıyla sana sığındım.)

³⁷² Hud 11/61: “Semûd kavmine de kardeşleri Salih’i peygamber gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı.Öyle ise O’ndan bağışlanma dileyin; sonra da O’na tövbe edin. **Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.**”

³⁷³ Beyitteki anlamla örtüşmesi bakımından bu kelimenin “beyan” olma ihtimali daha yüksek görünmektedir.

3. ‘İbādet içre kuşûrumuz çok saña mu‘ayyen bize mübeyyen
Kamu evāmir kamu nevāhī saña şığındum saña şığındum

(Allah’ım, sana sığındım. Senin belirlediğin bütün emir ve yasaklar bize açıkça bildirilmiştir. Lakin ibadette kusurumuz çoktur.)

4. Lisān-ı cān it beyān-ı cān it cenān-ı cān it cihān-ı cān it
Getür miyāhı bitür giyāhı saña şığındum saña şığındum

(Allah’ım, sana sığındım. Suları getirip otları bitir(diğin gibi) can dilini, can beyanını, kalp dilini ve canın cihanını ortaya çıkar.)

5. Kapuñdan özge kapuya luţf it esīr kılma keremler eyle
Kuluñ degil mi kemīne Rāhī saña şığındum saña şığındum

(Allah’ım, zavallı, aciz Rāhī senin kulun değil midir? Lütfeyle, kerem kıl, onu senin kapından başka bir kapıya esir etme.)

[25A]

6. Eşīm olana hemīşe luţf-i cesīm idersin raḥīmsin sen
Hisāba gelmez velī günāhı saña şığındum saña şığındum

(Allah’ım, sana sığındım, sen merhamet sahibisin. Günahı hesaba gelmeyecek kadar çok olsa da günahkara daima geniş ihsanlarda bulunursun.)

7. Fe‘ülü fe‘lün fe‘ülü fe‘lün fe‘ülü fe‘lün fe‘ülü fe‘lün
Ölen³⁷⁴ yoluñda olur sipāhī saña şığındum saña şığındum

(Allah’ım, sana sığındım. Senin yolunda ölen sipahi olur.)

³⁷⁴ Önceki beyitte “olan” kelimesini elifle yazdığı için bu kelimenin “ölen” şeklinde okunması daha uygun görünmektedir.

فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

(Fe)inne'l-lāhe yuḥibbu'l-muttaḳīn³⁷⁵

fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

1. Gözler ol cevher-i bā-қыymete sâil görünür

Diller ol serv-i sehî kāmete mâil görünür

(Gözler o kıymetli mücevhere sâil³⁷⁶ görünür, gönül o servi boya mail görünür.)

2. Baña bu ṭurre-i pür-ma'reke dil-bend gelür

Baña ol ğamze-i pür-'arbede kâtil görünür

((Sevgilinin) alnına dökülmüş, savaş meydanlarıyla dolu saçları bana gönül bağı gelir. Kavga dolu gamzesi ise bana katil görünür.)

3. Cāna cān olmağa kaşd eylese cānān-ile

Ten libāsı naẓar-ı 'āşıka ḥâil görünür

((Sevgili) ile can cana olmak istese bile bir elbise gibi olan ten aşığın gözüne engel görünür.)

4. 'Āşıka devlet-i dünyā ne kadar dilkeş ise

Şüret-i ma'ni-i ḥaḳ cāhile bâṭıl görünür

(Dünya saadeti aşığa ne kadar gönül çekici ise hakiki mananın sureti de cahile o kadar batıl görünür.)

5. Kadem-i himmetle Ka'be-i maḳşûda irer

Nūr-ı Ḥaḳḳ'dan kime kim mürşid-i kâmil görünür

(Her kime Allah'ın nurundan kamil bir mürşit görünür ise, o kişi himmet ayağı ile Kâbe'ye ulaşır.)

³⁷⁵ Âl-i İmran 3/76: "Hayır! (Gerçek, onların dediği değil.) Kim sözünü yerine getirir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, **şüphesiz Allah da sakınanları sever.**"

³⁷⁶ **Sâil:** Dileyen, isteyen ve dilenci anlamlarını ihtiva eder. Tasavvufta ise Allah'tan hidayet dileyen, her şeyi Allah'tan dileyen demektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.301.)

6. Pāk idrāk-ile dīvān-ı perīṣān okuyan
Rāhiyā sālik-i rāh olmaya kābil görünür

(Ey Rāhî, saf bir idrak ile perişan divan okuyan kişi yolda yürümeye kabil görünür.)

7. Kānde ‘azm eylese misbāḥ-ı hidāyet biledür
Şeyḥ-i şehriñ ne ‘aceb himmeti ġāfil görünür

(Ne zaman istese doğru yola erdirecek ışık onunladır, fakat ne tuhaftır ki şehir şeyhinin himmeti gafil görünür.)

8. Kālbi şāf olsa gerek nefsini iṣlāḥ idenüñ
Vā‘izüñ bir sözi biñ ḥikmete şāmīl görünür

(Nefsini ıslah eden kişinin kalbi temiz olmalıdır. Vaizin bir sözü bin hikmet içerir.)

80.

وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

Ve kāne’l-lāhu şākiren ‘alīmā³⁷⁷

1. Ān ki ez-sırr-i dehen bā ḥaber est
Rāstī peyrovi ḥayra'l-beşerest
2. Soḥen-i rüy-i to der gulşen-i cān
Gul-i ter hem-dem bād-i seherest
3. Dil-i giriftār ser-i zülf-i to şod
Kısmet ḥukm-i kazā ve kaderest

³⁷⁷ Nisâ 4/147: “Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azab etsin ki? **Allah, şükrun karşılığını verendir, hakkıyla bilendir.**”

4. Maḥbes-i çāh-i zeneḥdān-i to ra

Dil-i aşḥāb-i şafā rā maḳarest

5. Nokte-i ḥāl-i siyāhet rūšen

Merdum-i dīde-i şāḥib-i naẓarest

[25B]

6. Nukte-i la‘l-i lebet ‘ayn-i ḥayāt

‘Ayb-i erbāb-i muḥabbet hunerest

7. Rāhiyā der naẓar-i yār-i ḳadīm

Serteser naẓm-i to dürr ü gevherest

81.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

*Ve’t-teḳu’l-lāhe inne’l-lāhe şedīdü’l-‘iḳāb*³⁷⁸

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Dār-ı dünyā kişt-zār-ı merdümān

Toldı andan bunda kār-ı merdümān

(Dünya evi insanların ekin tarlasıdır. Bundan dolayı dünya insanların elde edeceği kazançlarla doludur.)

2. ‘Ārif-i ḥaḳ kām-bīn u kāmurān

‘Ālim u ‘ādil ḥiṣar-ı merdümān

³⁷⁸ Haşr 59/7: “Allah’ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah’a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah’ın azabı çetindir.”

(Hakkı bilen kişi mutlu ve bahtiyardır. Âlim ve adaletli kişiler insanların kalesidir.)

3. Baḥr-i zāḥir eşk-i çeşm-i mü'mināt
Kūh-i şābitdür vaḳār-ı merdümān

(İnanların gözyaşları coşkun bir deniz, insanların vakarı sabit dağlar gibidir.)

4. Murğ-ı cāna bāl u per ḥavf u recā
Böyle uçmaḳdur ḳarār-ı merdümān

(Korku ve ümit, can kuşuna kanattır. İnsanların ölçüsü böyle (korku ve ümit arasında kanat çırparak) uçmaktır.)

5. Māsivādan ḳalbi şāfī sūfinuñ
Pāklıkdur istitār-ı merdümān

(Sūfinin kalbi māsivādan³⁷⁹ temizlenmiştir, zira insanların örtünmesi temizliktir.)

6. Zāhid-i sālūs emīr-i kām-yāb
Şeyḫ efendīler ḥıyār-ı merdümān

(Riyakar, iki yüzlü zahitler bahtiyar insanların emiri; şeyh efendiler ise insanların hayırlısıdır.)

7. Ḥāmil-i evzāra ṭāḳat güç gelür
Cism-i lāḡardur ḥımār-ı merdümān

(İnsanların bedenleri güçsüz eşeğe benzediği için günahları taşımak onlara zor gelir.)

8. 'Ayn-ı 'ibret-ile temāşa eylesen
Ḥubb-i dünyā i'tibār-ı merdümān

(İbret nazarıyla bakarsan insanların dünya sevgisine itibar ettiğini görürsün.)

9. Gel şırāt-ı müstaḳīme Rāhiyā
Ḥaşyetu'l-lāh iḥtiyār-ı merdümān

(Ey Rāhî, sen doğru yola gel, zira (oradaki) insanların tercihi Allah'tan sakınmaktır.)

³⁷⁹ **Māsivâ:** Allah'tan başka her şey demektir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcı Yayınları, İstanbul 2001, s.235.)

10. Nefsin ıslâh eyleyenler yeg bilür

Ḥaddin aşdı i'tisār-ı merdümān

(Nefsini ıslah edenler iyi bilirler ki insanların zulmü ve ezası haddini aştı.)

11. Rūḥ bahşādur kelām-ı rāstān

Dil-küşādur ibtişār-ı merdümān

(Doğru kişilerin sözleri ruh bahşeder; insanların müjdesi gönle ferahlık verir.)

12. Faḥr-i 'ālem sicn-i mü'min güfte-est

Derde hoşdur ıştıbār-ı merdümān

(Kainatın övünç kaynağı olan Hz. Muhammed, “insanların, içlerindeki derdi, elemi gizli tutup ona sabretmeleri güzeldir” buyurmuştur.)

82.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Ve'l-lāhu 'alīmun bi'z- zālimīn³⁸⁰

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Andan yanar yanarsa te[n]nūr-ı Ebī Leheb

K'oldur zemān-ı āḥıra ḥemmālete'l-ḥaṭāb³⁸¹

(Ebu Leheb ahir zamana odun taşıyandır, onun tandırı yanarsa bunun için yanar.)

[26A]

2. Fāzıl adıyla rehzen-i şer' olsa bir kişi

Yevmu'l-ḥisāb aña ne aşşī ider ḥaseb

³⁸⁰ Bakara 2/95: “Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. **Allah, o zalimleri hakkıyla bilendir.**”

³⁸¹ Tebbet 111/4: “Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında **odun taşıyarak** karısı da (o ateşe girecektir)”

(Fazilet ve erdem sahibi olarak tanınsa da şeriatın önünü kesen kişiye hesap gününde soyu ve nesebi fayda vermez.)

3. Seccāde-i Resūl'e yaraşmaz ħarīş-i māl

Mezhebden anı taşra çıkarmak-durur zeheb

(Resul'un seccadesine mal hırsı yakışmaz, asıl zenginlik o mal arzusunu mezhepten dışarı çıkarmaktır, gidilen yolun dışında tutmaktır.)

4. Allāh şaklasun olıcağ kâzî mürteşî

Şerrinden anuñ iller emîn olsa key 'aceb

(Allah rüşvet alan kadıdan (bizi) korusun, zira halkın onun şerrinden emin olması son derece şaşılacak bir şeydir.)

5. Olmaz emîre ħākim dünyā-perest olan

Ĥāin degildür ehl-i dil ey nūr-i dīde heb

(Dünyaya tapan kişi emire/başkana hükmedemez. Ey göz nuru olan (insan), gönül ehlinin hiçbir hain değildir.)

6. 'Ālim ĥużūrına varıcağ yarın ey faķīh

Ma'lūm olur merāsım-i vācib u müsteħab

(Ey fıkıh âlimi, yarın halkın huzuruna vardığında vacip ve müstehabın ne olduğu malum olur.)

7. Cāyiz midür bu şer'-i Muħammed'de ey edīb

Kāđī yerinde turalar eclāf-ı bî-edeb

(Ey edepli kişi, bu Muhammed şeriatında, edepten yoksun adi kişilerin kadı makamında durması caiz midir?)

8. Yoķlanmaz-ise maħkemeler 'adl ü dād-ile

Esbāb-ı şer'-i pāk olur ġāret u neheb

(Eğer mahkemeler adalet ve doğrulukla denetlenmez ise yağma ve talan saf şeriatın sebepleri yağmalanmış olur.)

9. Bīdād-kerden etse gile bir faķīr-i ĥāl

Cürm ü ĥaťā faķīre düşer bu bir ĥāl bir 'aceb

(... ; Hata ve günah fakire düşer, bu da acayip bir haldir.)

10. Rüşvetle yakdı illeri nüvvāb-ı bî-hicāb

Def'ine 'adl-i zıll-ı ilāhî olur sebep

(Utanması ve sıkılması olmayan vekiller rüşvetle insanları(n canını) yaktı. Bunların ortadan kaldırılmasına ilahi gölge olan adalet sebep olur.)

11. Dergāh-ı Hakk'da rûz-i kıyāmetde Rāhiyā

Zāhir olur me'ālim-i girdār rûz-ı şeb

(Ey Râhî, (dünyada) gece ve gündüz yapılan işlerin izleri kıyamet gününde Hakk'ın huzurunda âşıkâr olur, ortaya çıkar.)

83.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولَى الْأَلْبَابِ

*İnne fî-zālike lezikrā li-uli'l-elbāb*³⁸²

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. İstikāmetden görür her serv-i kâmet fâide

Var fikr it gör nedür rûz-i kıyāmet fâide

(Her servi boylu, doğruluk ve istikametten fayda görür. (Bunu) düşün ve kıyamet gününde neyin fayda vereceğini gör.)

2. Penc u şeş rûz içre añlarsıñ kıyām-ı 'ālemi

Bî-umûr-i penc u şeş kılmaz ikāmet fâide

(Dünyanın kıyamını beş altı gün içinde anlarsın ama bir şey yapmadan geçen bu beş altı gün sana hiçbir fayda vermez.)

3. 'Ucb-ile ey şeyh-i şehr olma za'īm-i rüzgâr

Kār-ı nā-fercām-ile itmez za'āmet fâide

³⁸² Zümer 39/21: “Görmedin mi, Allah gökten su indirdi de onu yeryüzündeki kaynaklara ulaştırdı. Sonra onunla renkleri çeşit çeşit ekinler çıkarıyor. Sonra ekinler kuruyor da onları sapsarı kesilmiş görüyorsun. Sonra da Allah onları kurumuş çer çöp hâline getirir. **Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.**”

(Ey şehir şeyhi, rüzgar gibi geçen zamanın kibre kapılmış hissedarı olma, zira sonsuz bir kazanç sağlasan bile sahip olduğun o hissenin sana hiçbir faydası olmaz (kibrin kazancını faydasız kılar).)

4. İhtiyāruñ var-iken elde yarāguñ üzre ol

‘Ākile eyler inābetle selāmet fāide

(İradenin kontrolü sende iken hazırlık üzere, gerekli teçhizatı kuşan, zira ruh ve beden sağlığının akıllı kimseye fayda sağlaması günahlardan yüz çevirip Hakk’a yönelmesiyle mümkün olur.)

5. İzırārī bir sefer itseñ gerekdür Rāhiyā

Ġāfil olma ‘ākıl ol itmez nedāmet fāide

(Ey Râhî, mecburi bir sefere çıkman gerekir. Akıllı ol ve (sakın) gaflete düşme, zira pişmanlık fayda vermez.)

6. Nakd-i ‘ömri şarf itdünse rızā-yı Hakk-ıla

İşde ey ẖ âce ticāretten tamāmet fāide

(Ey hoca, eğer ömür sermayeni Hakk’ın rızası üzere sarf ettiysen; senin bu alışverişten elde edeceğin fayda tam olarak işte budur.)

[26B]

84.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ

*Ve't-teku'l-lāh inne'l-lāhe tevvābu'r-raḥīm*³⁸³

mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün / mefā'īlün

1. Riyādan dūr olan esrār-ı mā-fi'l-bāle vākıfdur

Bilürler ḥāini her vecihle zīrā ki ḥāifdür

(Riya ve gösteriştan uzak olan kişiler kalpteki sırlara vakıf olup her şekilde, ihanet eden hain kimseleri bilirler, zira hainler korkaktır.)

³⁸³ Hucûrat 49/12: “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”

2. Kātī āsan degildür Ka'be-i maqşûda 'azm itsen
Mesâlik pür-mehâlikdür menâzil pür-meḥâvıfdür

(Maksat kâbesine ulaşmaya azmetsen, bu çok kolay değildir. Çünkü tutulan yollar tehlikelerle, menziller ise korkulu yerlerle doludur.)

3. Umûruñ bir 'aceb sırrına vâkıf oldum ey ḥ^âce
'Ömür peyk-i cihân-peymâ ecel bir berḳ-ı ḥâṭıfdur

(Ey hoca, işlerin acayip bir sırrına vakıf oldum ki ömür cihanı gezen bir seyyah, ecel ise alıp götüren bir şimşektir.)

4. Cihânı ḳuṭn-ı maḥlûc-ile hem-vâr eyleyen âḥir
Bilürsün âh-ı mazlûmı mişâl-i bâd-ı 'âşıfdur

(Sonunda, cihanı atılmış pamukla düzleyen (şeyin) şiddetli rüzgara benzeyen mazlumun ahı olduğunu bilirsın.)

5. Binâ-yı devletini ḥâşılı zâlimlerüñ külli
Esâsından ḥarâb eyler ne deñlü kūh-i ḳâşıfdur

(Hulasa (mazlumun ahı), o denli kükreyen bir dağdır ki zalimlerin inşa ettiği devlet binasını temelinden yıkarak tamamen harap eyler.)

6. Fenâsın añlayan 'ömriñ sever bir yâr-ı rûḥânî
Leb-i cân-perveri ḥaḳḳâ ḡıdâ-yı rûḥ-i 'ârıfdür

(Ömrün fani olduğunu anlayan kişi ruhani bir yar sever, doğrusu o yârin can bahşeden dudağı arifin ruhunun gıdasıdır.)

7. Ḥadeng-i ḡamzesin nâz-ile bir yañe revân itse
Benüm mecrûḥ iden rûḥum hemîn ol sehm-i zâḥıfdür

(Benim ruhumu yaralayan akıp gelen ok, yârin nazlı bir eda ile bir yana akıttığı gamzesinin okudur.)

8. Ḥüdâ'ya çok şükür dîvânuñuñ ḥaṭṭı eyâ Râhî
Ma'ânîdür ma'ârıfdür ḥaḳâyıḳdur leṭâyıfdur

(Ey Râhî, Allah'a çok şükür ki senin divanının yazısı manalar, ilham yoluyla elde edilen bilgiler, hakikatler ve bu hakikatleri idrak eden kalp, ruh, sır, hafi gibi manevi melekelerle alakalıdır.)

9. ‘İnāyet mi hidāyet mi Hüdā’dan bu ne hikmetdür

Sözün şā‘irlerün her türrehātına muhālifdür

(Allah’tan gelen inayet³⁸⁴ mi yoksa hidayet midir? Bu ne hikmettir ki sözün şairlerin bütün saçma ve anlamsız sözlerine muhaliftir.)

10. Seni bīnā iden beñzer cemāl-i ‘ālem-ārādur

Seni gūyā iden beñzer lisān-ı ğayb u hātifdür

((Ey Râhî), öyle anlaşılıyor ki sana görme yetisini veren âlemi aydınlatan (Allah’ın) cemali, seni konuşturan ise gâip âleminin lisanıdır.)

85.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

*Ellāhu lā-ilāhe illā hū ve ‘ale’l-lāhi fe’l-yetevekkeli’l-mü’minūn*³⁸⁵

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Birliğine Hâlik’uñ her kim ki ikrār eyledi

Kalbini taşdıķ-ile işrāk-ı envār eyledi

((Yüce) Yaratıcı’nın birliğini ikrar eden herkes kalbini ilahî ışıklarla parlatmış, aydınlatmış olur.)

2. Bir tılsım-ı pür-‘iber kıldı vücūd-ı ādemi

Anda çok gencine-i şun‘ını izhār eyledi

((O Yaratıcı) insan vücudunu ibretlerle dolu bir tılsım kıldı ve sanatının hazinesini onda çokça izhar eyledi.)

3. İmtizāc-ı muhtelif elvān peyker bağlayub

Her birin bir dürlü derd-ile giriftār eyledi

³⁸⁴ **İnāyet:** Allah’ın kulunu kayırmasıdır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, Kbalcı Yayınları, İstanbul 2001,s.184.)

³⁸⁵ Tegnabun 64/13: “Allah, kendisinden başka hiçbir ilāh bulunmayandır. Mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.”

(Farklı renk ve hallerde pek çok simalar yaratıp, her birini bir çeşit derde giriftar eyledi.)

4. Kimisin Mañşür-ı güyâ-yı ene'l-Hakk eyleyüb

Kimini tersâ kimini ehl-i zünnâr eyledi

(Onlardan bazısını “ene'l-Hakk”³⁸⁶ diyen Mansur eyledi. Bazısını Hristiyan, bazısını da zünnâr³⁸⁷ ehli eyledi.)

5. Murğ-ı rûh-ı pür-fütûha bir hidâyet kıldı kim

Vardı nüzhet-gâhını gülzâr-ı dîdâr eyledi

((Allah) fetihlerle dolu ruh kuşuna öyle bir hidayet verdi ki onun gezip dolaştığı yeri cemalinin tecelli ettiği gül bahçesine çevirdi.)

[27A]

6. Kimisin hırs u hevâ-y-ıla girân-cân eyleyüb

Kimini faqr u fenâ-y-ıla sebük-bâr eyledi

((Allah) kimini(n), hırs ve heveslerle canını ağırlaştırırken, kimini de bütün varlıktan azade kılıp kendi varlığında yok ederek yükünü hafifleştirdi.)

7. ‘Ârif-isen gel tevekkül dâmenin elden koma

‘Âşıkı zâr ehl-i dünyâyı dilâ zâr eyledi

(Ey gönül, eğer arif isen gel, tevekkül eteğini elden bırakma; zira (Allah) aşığı da dünya ehlini de ağlatıp inletti.)

8. Rızkuñâ kâdir degil midür senüñ ey bü'l-heves

Ol ki yokdan on sekiz biñ ‘âlemi var eyledi

(Ey arzu ve isteklerine tabi olan! On sekiz bin âlemi yoktan var eden (Allah) senin rızkını vermeye kadir değil midir?)

³⁸⁶ **Ene'l-Hakk:** “Ben Hakk’ım” anlamına gelen bu söz Hallac-ı Mansur’a aittir. Hallac’ın bu sözü sekir ya da fenâ halinde söylediği yönünde rivayetler vardır. Bu durum kanuşanın Hallac değil, Hakk olduğuna işaret eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.123.)

³⁸⁷ **Zünnâr:** Hristiyanların kullandığı bir kuşaktır. Tasavvufta ise sevgiliye hizmet amacı ile kuşanılan kuşak anlamının yanı sıra dünyaya gönül vermek, benlik ve bencillik anlamalarını da ihtiva etmektedir. (Uludağ, age, s.390.)

9. Bir laṭīfe diñledüm ebrār-ı ‘ālem-sūzdan

Kār-ı dünyā Rāhi’(y)i rüsvā-yı bāzār eyledi

(Cihanı yakan evliyalardan bir latife dinledim ki dünya kazancı Rāhi’yi alış-verişte rezil rüsva eyledi.)

86.

وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ

Vehuve ‘inde’l-lāhi’l-‘azīm³⁸⁸

müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün

1. Nevruz geldi mu‘tedil oldı hevā şimden geru
Zevkinde ol şūfī-i şāhib-i şafā şimden geru

(İlkbahar geldi, artık havalar ılık olur. Ey safâ sahibi şūfî bundan böyle (baharın) zevkinde ol (tadını çıkar).)

2. Ḥallāk’a biñ bir vecihle ḥamd eylemek vācib gelür
Her bir varak āyīne-yi ‘ibret-nümā şimden geru

(Bundan böyle yaratma gücü sınırsız olan, sürekli yaratan Allah’a bin bir şekilde hamt etmek (bize) vacip olur; zira (bu mevsimde açan) her bir yaprak ibret gösteren bir aynadır.)

3. Ezhār-ı ezher ‘āleme bir vech-i revnāk virdi kim
Yeksân olur ben bildüğüm şāh u gedā şimden geru

(Beyaz ve parlak çiçekler âleme öyle parlak, öyle göz alıcı bir güzellik verdi ki bundan böyle (bu güzellik karşısında), bildiğim (bütün) köle ve padişahlar yerle yeksan olur.)

³⁸⁸ Nur 24/15: “Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. **Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir günahtır.**”

4. Evvel bahâr-ı ‘ömrüñi zâyî’ geçürme pend işit
Ey bülbul-i gülşen-sera dilkeş nevâ şimden geru

(Ey gül bahçesinin bülbulü, nasihat dinle ve ömrünün baharını boşa geçirme. Bundan böyle _gönlü cezbedici nameler söyle.)

5. Zâhir görinsün ‘aynuña her şeyde âşâr-ı Cemâl
Zâhir görinsün kalbüñe nûr-ı Hüdâ şimden geru

(Bundan böyle, her şeyde gözüne Allah’ın cemalinin eserleri görünsün. Kalbinde de Allah’ın nuru parlansın.)

6. Ger ‘âşık-isen sen saña yâr ol yûri itme recâ
Her şâhid-i bâzârdan mihr ü vefâ şimden geru

(Eğer âşık isen yürü, kendine yar ol, kimseden bir şey talep etme. Bundan böyle her güzel kadından sevgi ve vefa umma.)

7. Ol tâlib-i mihr ü vefâ ol râğıb-ı şıdk u şafâ
Ol peyrev-i *bedrü’ d-dücâ şems-i zuhâ*³⁸⁹ şimden geru

(Bundan sonra sevgi ve vefaya, sadakat ve sefaya talip olup, o, karanlık gecenin dolunayı(*bedrü’ dücâ*)³⁹⁰ ve (gündüzün) kuşluk güneşi (*şemsu’ d-dücâ*)³⁹¹ olan Hz. Muhammed’e tâbî ol.)

8. Dîvânelerden olma gel Hakk’ıñ rızası üzre ol
Bîgânelerden olma gel ol âşinâ şimden geru

(Gel, Hakk’ın rızası üzere ol, divanelerden olma. Bundan böyle bigânelerden olma aşinâ ol.)

³⁸⁹ **Bedrü’ d-dücâ:** Bedr dolunay halindeki aya denir. Zulumat ise karanlıklar emektir. Karanlıkları aydınlatan ay manasına gelen bu terkip peygamberimiz Hz. Muhammed için kullanılan bir sıfattır. **Şemsü’ d-duhâ:** “Duhâ” gün içinde güneşin en yüksek ve en parlak olduğu sabah ile öğlen arasındaki vakte denir. Manası en parlak ve en aydınlatıcı güneş olan bu terkip peygamberimiz Hz. Muhammed’e isnat edilen bir sıfattır. (<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/12/resul-i-ekrem-efendimizin-iki-sfat.html?view=timeslide> (09.01.2022))

³⁹⁰ **Bedrü’ d-dücâ:** Bedr dolunay halindeki aya denir. Zulumat ise karanlıklar emektir. Karanlıkları aydınlatan ay manasına gelen bu terkip peygamberimiz Hz. Muhammed için kullanılan bir sıfattır.

³⁹¹ **Şemsü’ d-duhâ:** “Duhâ” gün içinde güneşin en yüksek ve en parlak olduğu sabah ile öğlen arasındaki vakte denir. Manası en parlak ve en aydınlatıcı güneş olan bu terkip peygamberimiz Hz. Muhammed’e isnat edilen bir sıfattır. (<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/12/resul-i-ekrem-efendimizin-iki-sfat.html?view=timeslide> (09.01.2022))

9. Dāru'l-fenā için yeter olduñ fenā ender-fenā

Gel Rāhiyā ol 'āzim-i mülk-i beķā şimden geru

(Ey Rāhî, bu geçici dünya için fenâ ender-fenâ³⁹² (yokluk içinde yok) olduğun yeter. Bundan böyle gel, baki olan ahiret mülkü için gayret et.)

10. Muhtāc-ı rahmet olmayan olmaz 'azāba müsteħak

İtmek gerek rūh-ı 'azîzāna du'ā şimden geru

(Merhamete ihtiyaç duymayan azaba müstahak olmaz; bundan böyle gel, ululara dua et.)

11. 'Arz it huzūr-ı Hāzret'e esrār-ı mā-fi'l-bālūñi

Derc it şefî'-i ümmete medh u senā şimden geru

(Bundan böyle kalbindeki bütün sırları Allah'ın huzuruna arz eyleyip ümmetin şefaatçisi olan Hz. Muhammed'e medh ü senalar et.)

12. Bir bir taşılmaķ üzredür cem'iyet-i tül-i emel

Yāb yāb yıkılmaķ var bu köhne serā şimden ger

(Bundan böyle uzun emeller topluluğ u bir bir dağılmakta ve bu köhne dünya yavaş yavaş yıkılmaktadır.)

[27B]

87.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ

*Fetevekkel 'ale'l-lāh inneke 'ale'l-ħaķķı'l-mubîn*³⁹³

fe'ülü / fa'lün / fe'ülü / fa'lün

1. Beyāna şığmaz vişāl-i ķurbet

Mekāna şığmaz ricāl-i 'ismet

³⁹² **Fenâ ender-fenâ:** Kulun kendi kimliğini dahi aradan çıkararak irade-i külliyeye teslim olma halidir. (Safer Baba, *İstulâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye- Tasavvuf Terimleri*, Heten Ketten Yayınları, İstanbul 1998, s.71.)

³⁹³ Neml 27/79: "Öyle ise Allah'a tevekkül et. Çünkü sen apaçık bir hak üzere bulunuyorsun."

(Allah’a yakınlık derecesine ulaşmak söyleme sığmaz, anlatılamaz. Ricâl-i ismet³⁹⁴ mekana sığmaz.)

2. Cefāya katlan iriş vefāya
Gerekdür erde kemāl-i himmet

(Vefaya erişebilmek için cefaya katlan, zira yiğit kişilerde gayret tam olmalıdır.)

3. Tevekkül eyle elüñde hâzır
Mişāl-i rûzî mişāl-i kısmet

(Rızık ve kısmet misali (her zaman) tevekkülü elinde hazır eyle.)

4. Gözüñ terāzū gerekdür ammā
Sañā görinsün cemāl-i rahmet

(Allah’ın rahmet tecellilerinin sana görünebilmesi için gözünün terazi olması (ölçülü bir şekilde dikkatlice bakması) gerekir.)

5. Derün-i dilden Hüdā’ya şükr it
Dilüñde vardur mecāl-i kudret

(Allah’a ta gönülden, içtenlikle şükret; zira senin gönlünde bu kudret mecali vardır.)

6. Qabûl-i Hâkq’dur kelâm-ı Râhî
İşitdünüñüz mi maqāl-i ‘ibret

(Râhî’nin sözü Allah’ın kabulüdür, onun ibretli sözlerini duydunuz mu?)

7. Fe‘ülü fe‘lün fe‘ülü fe‘lün
Dikildi bāğına nihāl-i devlet

((Râhî’nin) bāğına saadet fidanı dikildi.)

8. Kaçar hayırdan şekāvet ehli
Meyāna gelse suāl-i ni‘met

(Nimet suali ortaya gelse kötü yaratılışlı kişiler hayır yapmaktan kaçarlar.)

³⁹⁴ Muhtemelen burada gâip erenleri anlamına gelen “ricâl-i gayb” kastedilmektedir. Ricâlu’l-lah ve ricâl-i ilâhiyye terimleriyle de ifade edilen ricâl-i gayb, ilahî tecellilere mazhar olmuş manevî güç ve kuvvet sahibi velilerdir. Onlar Allah’tan başkasını, Allah’tan başkası da onları bilmez. Allah’ın yardımını celb etmek maksadıyla bu velilerden istimdat şer’an caizdir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019, s.518.)

88.

وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ

*Ve enne'l-lāhe ma'a'l-mü'minîn*³⁹⁵

fe'ülü / fa'lün / fe'ülü / fa'lün

1. Fenâda hoşdur şırâṭ-ı ğurbet
Yüri senüñdür bisâṭ-ı kırbet

(Fenâda (benliğini Allah'ın varlığında yok etme halinde) gurbet yolu kişiye hoş gelir. Sen bu yolda yürü, zira kırbet makamı senindir.)

2. 'Aceb dil-ārâ benât-ı ḥūrî
Güzel temâşâ neşâṭ-ı 'ismet

(Cennet kızları ne güzel gönül süsleyicilerdir. Günahsız sevinci temaşa ne güzeldir.)

3. 'Ulüm-i dînüñ fünûnı çokdur
Güzîdedendür simâṭ-ı ḥikmet

(Din ilimlerinin dalları çoktur; hikmet sofrası (bunların) seçkinlerindendir.)

4. Ḥüdâ Kerîm u Raḥîm u Raḥmân
Keşîde her cā sumâṭ-ı raḥmet

(Allah Kerim, Rahim ve Rahman'dır. Her yer (O'nun) rahmet sofrası (ile) donanmıştır.)

5. Şadîḳ-ı Râhî olanlaruñdur
Cihâd-ı ekber rıbâṭ-ı himmet

(Büyük cihat³⁹⁶ ve himmet rıbâtı³⁹⁷ Râhî'ye dost olanlarındır.

³⁹⁵ Enfal 8/19: “(Ey inkârcılar!) Eğer fetih[245] istiyorsanız işte size fetih geldi. Eğer (peygambere karşı gelmekten) vazgeçerseniz, bu sizin için daha hayırlı olur. Eğer dönerseniz biz de döneriz. Çok olsa bile topluluğunuz size hiç fayda vermez. **Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir.**”

³⁹⁶ **Cihâd-ı ekber** (büyük cihat): Cihat, din uğruna bir şeye karşı söz, mal ve fiillerle mücadele etmek, savaşmak demektir. Tasavvufta cihad-ı ekber ve cihad-ı asgar (küçük cihat) olmak üzere iki cihat vardır. Bunlardan cihad-ı ekber nefse karşı verilen ve sonucunda bütün benliğin terkedildiği büyük cihattır. Cihad-ı asgar ise dış âlemde zahiri düşmanlara karşı verilen küçük cihattır. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.92.)

³⁹⁷ **Ribât**: İslam sınırlarını koruma, nöbet tutma ve savaş anlamlarına gelen ribât, tasavvufta İslam ülkesi uğruna savaşan dervişler için hudut boylarında inşa edilen zaviye ve tekkeler için kullanılır. Bu

وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيْمٌ

*Ve inne'l-lāhe (bikum le)raūfu'r-raḥīm*³⁹⁸

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Halka-i rindāna gel ey vecd ü hālāt isteyen

Bende-i merdān-ı kāmildür kemālāt isteyen

(Ey vecd (ilahi aşka dalıp kendinden geçmek) ve (manevi) hallere vakıf olmak isteyen! Rintlerin halkasına gel. Zira kemālāt isteyen kişi kamil yiğitlerin bendesidir.)

[28A]

2. Emr-i ma'rūf-ile nehy-i münker olmaz nā-şavāb

Şan'at-i 'aşka eyā esbāb u ālāt isteyen

(Ey aşk sanatı için vesileler ve araçlar isteyen kişi! İyiliği emredip kötülükten menetmek hatasız olmaz (bunlar aşk için doğru vesileler ve doğru araçlardır.)

3. Okusun inşāf-ile dīvān-ı hoş-ünvānumı

Da'vā-i dīne berāhin u delālāt isteyen

(Din davası için deliller ve rehberler isteyen kişi benim hoş isimli divanımı insaflı bir şekilde okusun.)

4. İnfişāl-i lezzet-i mülk-i fenāyı hoş görür

Yār-ile dāru'l-bekāda ittişālāt isteyen

(Ebedi olan ahiret yurdunda yār ile yakın olmak isteyen kişi geçici dünya lezzetlerinden ayrılmayı hoş görür.)

5. Cān-fezādur nazm-ı Rāhī şüret ü ma'nā-y-ile

Eylemez kaç'-ı nazar şīrīn maḳālāt isteyen

tekkelerde oturan derviş ve müritlere de “murâbit” denir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.292.)

³⁹⁸ Hadid 57/9: “O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulu Muhammed’e apaçık âyetler indirendir. Şüphesiz Allah, size karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.”

(Râhî'nin şiirleri (içerdikleri) suret ve manalarla ruha can verir; şirin sözler duymak isteyen kişi gözünü onlardan ayırmaz.)

6. 'Ays-ı dünyâyı hayâl-i hâba beñzetdüm hele

Fikr-i ma'nâ eylesün nâzik hayâlât isteyen

(Ben dünya hayatını uykuda görülen düşe benzettim; nazik düşler görmek isteyen kişi mânâyı fikreylesin.)

90.

فَانُ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

*Fein tevellev fekul hasbiye'l-lāhu lā-ilāhe illā hū 'aleyhi tevekkeltü ve huve
rabbü'l-'arşı'l-'azîm³⁹⁹*

mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün

1. Peyâm-ı enbiyâ a'lâ değil mi

Mağâm-ı evliyâ bâlâ değil mi

(Nebilerin haberi yüce değil midir? Evliyaların makamı yüksek değil midir?)

2. Hadîş-i pâk-i Bu'l-Kâşım huşûşan

Ḳanā'at kenzü lā-yufnā⁴⁰⁰ değil mi

(Özellikle “kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir” (sözü) Ebu'l-Kasım'ın⁴⁰¹ mübarek hadisi değil midir!)

³⁹⁹ Tevbe 9/129: “Eğer yüz çevirirlerse de ki: “Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.”

⁴⁰⁰ “Kanaat Tükenmez bir hazinedir” anlamındaki bu söz bazı kaynaklarda hadis olarak geçmektedir. Bu sözün Muhammed b. Münkedir'in babasına ait oldu yönünde rivayetler de vardır. (Mustafa Çağırıcı, “kanaat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C.24, s.289-290.)

⁴⁰¹ Hz. Muhammed (s.a.v), oğlu Kâsım'a nispetle “Kâsım'ın babası” anlamında Ebu'l-Kâsım” künyesiyle anılmıştır.

3. Şafâ-yı lokma-i *el-fakru falrı*⁴⁰²

Sülûk erbâbına helvâ değil mi

(“Fakirlik övüncümdür” lokmasının verdiği huzur, hakikat yolunun yolcusuna tatlı gelmez mi?)

4. Yüzini görmemek her bed siriştüñ

Tevekkül ehline âlâ değil mi

(Her kötü mizaçlı kişinin yüzünü görmemek tevekkül ehli için daha iyi değil midir?)

5. Nazar-ı himmetle kılsañ kalb kâni‘

Eyâ şâhib-nazar ‘ankâ değil mi

(Ey nazar sahibi, himmet nazarı ile kalbi kanaatkar kılsan, zira (himmet) nazarı Anka değil midir?)

6. Meyân-ı gülşen-i vahdetde ‘ârif

Mişâl-i bülbül-i güyâ değil mi

(Arif, vahdet bahçesinin ortasında öten bülbül misali değil midir?)

7. Maḥabbet eylemez merdân-ı himmet

Vefâsız Zâl’dür dünyâ değil mi

(Dünya vefâsız bir zâl⁴⁰³ (kocakarı) değil midir? Bu yüzden himmet sahibi yiğitler ona karşı muhabbet beslemezler.)

8. Eyâ gâfil ‘ömür bir bād-ı ‘âsıf

Ecel peyk-i cihân-peymâ değil mi

(Ey gaflette olan kişi, ömür şiddetle esen bir rüzgar; ecel ise dünyayı dolaşan bir seyyah değil midir?)

⁴⁰² Hadis: “Fakirlik benim övüncümdür.”

⁴⁰³ **Zâl:** Kelime olarak “kocakarı, ihtiyar ve ak sakallı” manasında olup Şehnâme’de adı geçen mitolojik bir kahramandır. Uzun yıllar çocuğu olmayan Sam’ın oğludur. Bütün tüyleri bembeyaz olarak doğduğundan ihtiyar bir çocuğa benzetilmiş ve bu olağan dışı durum sebebiyle babası tarafından reddedilerek Simurg’un yuvasının bulunduğu, insanlara uzak bir dağa terkedilmiştir. Simurg’un himayesinde büyüyerek yiğit bir kahramana dönüşen Zâl, Simurg tarafından kendisine verilen ve onu düştüğü zor durumlardan kurtaran tüyler ve mutlaka hedefine ulaşan oklar gibi bir takım esrarengiz özelliklere sahiptir. Klasik şiirde Zâl, genellikle kelime anlamlarıyla kullanılmış ve çeşitli mazmunlara kaynaklık etmiştir. Saçı başı ağarmış bir yaşlıya, bir kocakarıya teşbih edilen felek, çarh, dehr ve dünya bu mazmunlardandır. (Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s.267-272.)

9. Hâkîkat söyle Râhî'nün kelâmı

‘Ale’t-tertîb-i rûh-efzâ degil mi

(Doğruyu söyle! Râhî'nin sözü ruh veren bir tertip üzere değil midir?)

10. ‘Aṭāyâ-yı ḥakîm-i zü'l-minenden

usûm-i mu‘ciz-i ‘Îsâ degil mi

(Îsâ'nın kişiyi aciz bırakan sıfatları (rusûm)⁴⁰⁴ lütuf ve kerem sahibi Allah'ın ihsanlarından değil midir?)

91.

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

*İnne'l-lâhe ‘âlimü ğaybi's-semâvâti ve'l-arz innehü ‘alîmün bi-zâti's-
şudûr⁴⁰⁵*

[28B]

mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün

1. Ne dilde mäsivâ peydâ degildür

Ġam-ı dildârdan tenhâ degildür

(Masivanın peyda olmadığı gönül sevgilinin gamından تنها değildir.)

2. Benüm yârum-durur bî-mişl ü hemtâ

Melek bî-mişl ü bî-hemtâ degildür

(Eşi ve benzeri olmayan benim yârimdir, melek(ler) değil.)

⁴⁰⁴ **Resm:** İz, eser anlamına gelen “resm” kelimesinin çoğulu “rusûm”dur. Rusûm tasavvufa, halk ve sıfatları, Allah'ın fiillerinden meydana gelen bütün eserler ve masiva anlamlarını ihtiva eder. Zira bütün mahlukat ve sıfatları tümüyle Allah'ın takdiri üzeredir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.290.)

⁴⁰⁵ Fâtır 35/38: “Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.”

3. Ere rehzen-durur ‘aşk-ı mecāzī
Ḥaḳīḳat ehline aḥrā degildür

(Macazi aşk er kişinin yolunda engeldir; hakikat ehline uygun değildir.)

4. Ğurūr iden behā-yı nev-bahāra
Muḥaṣṣal ‘ākıl ü dānā degildür

(İlkbaharın güzelliğine karşı gururlanan, kendini beğenen kişi, hulasa, akılsız ve bilgisizdir.)

5. Binā-yı ‘ömr-i bī-bünyād içinde
Naẓar-bāz olmayan bīnā degildür

(Temeli olmayan ömür binası içinde (etrafına) ibret gözüyle⁴⁰⁶ bakmayan kördür.)

6. Eyā Rāhī serāy-ı cāvidānı
Bilenler ṭālib-i dünyā degildür

(Ey Rāhī, ebedi olan (ahiret) sarayını bilen kişiler dünyaya talip değildirler.)

7. Dür-i deryā-yı ḥikmetdür kelāmüñ
Nihāyet añlanur deryā degildür

(Senin kelamın hikmet deryasının incisidir; nihayet (o) anlaşılır bir derya değildir.)

8. Buña ‘ilm-i yakīn ehli gerekdür
Bu ḳavl-i Bū ‘Alī Sīnā degildür

(Bu (deryayı anlamak için) yakīn ilmine⁴⁰⁷ sahip kişiler gerektir; zira bu Ebû Ali Sīnâ (İbn Sīnâ) sözü değildir.)

⁴⁰⁶ **Nazarbâz:** Bu kelimenin anlamı “neşe ile bakmak” olsa da beyitteki anlam bakımından “ibret gözü ile bakma” şeklinde anlamlandırmanın daha uygun olacağını düşündük.

⁴⁰⁷ **İlm-i yakīn (ilme’l-yakīn):** Bir şeyin doğruluğunun bilim yoluyla kavranılması, ilmen bilinmesidir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.230.)

اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ

*Allāhu yectebī ileyhi men yeşāu ve yehdī ileyhi men yunību*⁴⁰⁸

fe‘ülü / fa‘lün / fe‘ülü / fa‘lün

1. Bahāra geldük hevā degışdük

Nehāra geldük ğıdā degışdük

(Bahara geldik hava değıştik, gündüze geldik gıda değıştik.)

2. ‘Anādıl olduk sürūrumuzdan

Nevā koparduk nevā degışdük

(Sevincimizden büllüllere döndük; name kopardık, name değıştik.)

3. Ne hırķa giydük ne tāk idindük

Bu deñlü var kim ķabā degışdük

(Ne hırka giydik ne taç edindik. Sadece cübbe değıştik.)

4. Bizüm dedeyle ķaber bilişdük

Bizüm ışıkla ‘asā degışdük

(Bizim dedeyle⁴⁰⁹ haber öğrendik, tanıştık. Bizim Işık’la⁴¹⁰ asa değıştik.)

5. Nedür ‘ikālī zevi’l-‘ukūlün

Fenāya mülk-i beķā degışdük

(Akıl sahiplerinin ayak bağı nedir? Biz ahiret mülkünü fani olan dünyaya değıştik.)

⁴⁰⁸ Şûrâ 42/13: “Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılmaya düşmeyin!” diye Nûh’a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin kendilerini çağırдың şey (İslâm dini), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. **Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır.**”

⁴⁰⁹ **Dede:** Mevlevî tarikatı mensuplarına verilen bir mertebelerin ikincisidir. Bin bir günlük çilesini doldurarak hücre sahibi olmuş ve derviş ünvanını kazanmış kişidir. Dedeler “dedegân” olarak da anılmışlardır.(Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.100.)

⁴¹⁰ **Işık:** Osmanlı döneminde Alevî, Bektâşî, Hurûfî ve Râfîzî dervişlerine verilen addır. Bu derviş toplulukları “ışık tairesi” olarak anılırdı. Osmanlı bu dervişlerin adına tesis edilen vakıfların şer’an geçersiz olacağına hükmedilmiştir. (Uludağ, *age*, s.177.)

6. Şarāb-ı nābuñ mürevvākından
Kadeh bizümdür inā deġiřdük

(Kap kaçak deġiřtik, lakin süzülmüş halis şarabın kadehi bizimdir.)

7. Terāne söyler ne dirse şā'ir
Güzel degil mi edā deġiřdük

(Şair ne derse terane söyler. Bizim eda deġişmemiz güzel deġil midir?)

8. Haremde bir şeb rakībi gördüm
Şabah olunca haşā deġiřdük

(Bir gece haremde rakibi gördüm. Sabah olunca hasâ?⁴¹¹ (küçük çakıl taşları) deġiřtik.)

[29A]

9. Neden bilürsüz tıyūr-ı bāġı
Yuvalar-ile yuva deġiřdük

(Siz baġın kuşlarını nereden bilirsiniz? Biz yuvalarla yuva deġiřtik.)

10. Olursa rāzī ʔarīka Rāhī
Ridāya şūfī rızā deġiřdük

(Rāhī, eġer şūfī yola gitmeye razı olursa, biz hırkaya rıza deġiřtik.)

11. 'Avām-ı nāsa bu rāzı açma
Şafā getürdük şafā deġiřdük

(Sıradan insanlara bu sırrı açma. Biz safa getirdik, safa deġiřtik.)

⁴¹¹ **Hasâ:** “Küçük çakıl taşları” anlamına gelen bu kelimeyle Harem’de şaytanı taşlamak üzere kullanılan çakıl taşlarının kastediliyor olması muhtemeldir.

وَيَهْدِيكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

*Ve yehdîküm şırâṭan müstaqîmā*⁴¹²

fâ'ilâtün / mefâ'ilün / fa'lün

1. Mâsivâdan göñül ki ezkâdur

Beyt-i ma'mûr-ı Hâk Te'âlâ'dur

(Masivadan temizlenmiş olan gönül Hak Te'âlâ'nın imar edilmiş evidir.)

2. Mü'minüñ kalbini 'imâret iden

İki 'âlemde ğark-ı âlâdur

(Müminin kalbini mamur eden kişi iki âlemde de nimetlere gark olur.)

3. 'Ark-ı zâhir dinür kerem erine

Bu lisân-ı 'Arabda erbâdur

(Kerem sahibi kişiye ark-ı zâhir ⁴¹³ denilir. Bu, Arap lisanında çok yaygındır.)

4. Ṭab'-ı zehhârla Süleymân Hân

Ehl-i 'ibret gözine deryâdur

(Coşkun tabiatlı Süleyman Han ibret gözüyle bakanlar için (bir) deryadır.)

5. Anda kâmil meḥâsin-i ahlâk

Dil-rübâlıkda 'âlem-ârâdur

(Onda güzel ahlak kemal derecededir. (O) gönül almakta cihanı süsleyendir.)

⁴¹² Fetih 48/20: "Allah, size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaad etmiştir. Şimdilik bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir. (Allah, böyle yaptı) ki, bunlar mü'minler için bir delil olsun, **sizi de doğru bir yola iletsin.**"

⁴¹³ 'Ark-ı zâhir ('arku zâhir): Sözlüklerde böyle bir kullanıma rastlamadık, fakat Arapça hocam İman Alzaıbak'tan aldığım bilgilere göre Arapça edebi kitapların bir kısmında bu kullanım mevcutmuş. Kendisi de ameli ve ahlakı güzel olan kimseler için bu ibareyi kullanıyormuş.

6. Cevheri cevherî bilür haqqā

‘Ārifāne başîr u bînādur

(Cevheri cevherle ilgili olan bilir. (Onun) kalp gözü ariflere yakışır surette açıktır.)

7. Vaşfı taqrîr bil-lisān olmaz

İhtîsârı kelāmuñ evlādur

(Onun vasfı lisan ile anlatılamaz. Bu yüzden sözün kısaltılması daha evladır.)

8. Rāhî anuñ ‘uluvvi himmetle

Hāk-i rāhı olursa ahrādur

(Rāhî yüksek gayret göstererek onun (Süleyman Han’ın) yolunun toprağı olursa münasiptir.)

9. Fikr-i seyr u sülûk ider cānum

Sebeb olmak kemāl-i ihdādur

(Canım seyr u sülûk⁴¹⁴ düşünür; buna sebep olmak mükemmel (bir) hediyedir.)

10. Hâşılı gönölümün temennası

Yeşrib-ile diyār-ı Baṭḥā’dur

(Hasılı, gönölümün temennisi Yesrib (Medine) ile Batha (Mekke) diyarıdır.)

11. Hoş güzeldür Medîne vü Mekke

İkisi birbirinden a’lādur

(Mekke ve Medine hoş ve güzeldir. İkisi de birbirinden âlâdır.)

12. Baña sa’y-ı Şafā vü Merve haqqı⁴¹⁵

Her biri ravzâ-i temâşādur

(Safa ve Merve’de yapılan sa’y hakkı için, onların her biri bana temaşa bahçesidir.)

⁴¹⁴ **Seyr ü sülûk:** Hakk’a ve hakikate ulaşmak için bir rehberin öncülüğünde çıkılan manevi bir yolculuktur. Bu yolda yürüyenlere sâir, sâlik ya da ehl-i sülûk denir. Bu yolculuk sâlikin nefsinin terbiye ederek bütün kötü vasıflardan sıyrılmaya ve mükemmel ahlaka ulaşması suretiyle tamam olur. Böylece sâlik, kendini tam anlamıyla ilahî iradeye teslim eder ve diğer sâliklere rehberlik edecek konuma yükselir. (Süleyman uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.312.)

⁴¹⁵ 12, 13 ve 14. Beyitlerin ilk mısralarında vezin bozulmaktadır.

13. Dilem ez-şevk-ı şâhid-i Haremeyn

Maṭla‘-ı neyyir-i tecellâdur

(Gönlüm Mekke ve Medine şahidinin şevkinden tecelli güneşinin doğduğu yer olmuştur.)

[29B]

14. Himmet-ile Cebel-i Kubeys’e gelen

Bâğ-ı cennetde naḥl-i bâlâdur

(Büyük bir gayretle Cebeli Kubeys dağına gelen (kişi) cennet bahçesinde yüce bir hurma ağacıdır.)

15. Nâzır-ı Ka‘be-i mu‘azzamaya

Her cedîdân ḳadr u ezḥâdur

(Kâbe-i Muazzama’yı seyreden kişiye her gece Kadir gecesi ve her gün Kurban bayramıdır.)

16. Şâfi Bâbü’s-Selâm’ı zikr eyle

Her sözi sâlik-i mu‘ammâdur

(Salik, sadece Bâbü’s-Selâm’ı zikreyle; zira bu zikrin her sözü muammadır.)

17. Hoş mübârek Maḳâm-ı İbrâhîm

Mescid-i bâr-gâh-ı a‘lâdur

(Mübarek İbrahim Makamı hoş ve yüce bir mescididir.)

18. İstilâm-ı haccer maḥabbetle

Câna sevdâ dile süveydâdur

(Canım Hacer-i Esved’i muhabbetle ziyaret etmeyi arzular. O, gönlümde süveydadır⁴¹⁶.)

19. Teşneyem ârzü-yi zemzemle

Dîde-i ehl-i dîde saḳḳâdur

(Zemzem arzusuyla öyle susamışım ki onu görenlerin gözü bana ondan su taşır.)

⁴¹⁶ **Süveyda:** Kalbin ortasında bulunan siyah bir noktadır. Eskiler bu noktayı insanın manevi varlığının ve idrakinin merkezi olarak kabul edilirdi. Buna “sevdâ” da denilmektedir. Rivayete göre kalp, gönül ve süveyda iç içe geçmişlerdir. Kalbin içinde gönül, gönlün içinde süveyda vardır ve süveyda en üstün anlayış noktası olup aşkın tecelli ettiği mahaldir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.416.)

20. Secde Rükni-i Yemānī'de eymen

Kıble-gāh-ı rical-i ahyādur

(Rukn-i Yemeni'de secde etmek çok mübarektir. Orası diri ricalin (ariflerin) kiblesidir.)

21. Çār erkānı çār mezheb-içün

Hāl-ı ma'bed-i dilārādur

((Onun) dört rükni dört mezhep için Yaratıcı'ya gönülleri süsleyen bir mabettir.)

22. Gel muṭāfa ṭavāfa ḥulletle

Halka-i ümmet müzekkādur

(Kabe'ye tavaf etmeye gel, zira (tavaf esnasında oluşan) ümmet halkası paktır.)

23. Pādişāha kemāl mertebede

Hak Te'āla 'alīm u dānādur

(Ey padişah,⁴¹⁷ Hakk Teala mükemmel derecede bilicidir, ilmi ezeli ve ebedidir. (Metindeki yönelme halini “için” edatı olarak aldığımızda mana şu şekilde olur: Padişah için Allah Teala mükemmel derecede bilicidir, ilmi ezeli ve ebedidir.))

24. Dünyevī uhrevī du'ālar idem

Nitekim cān bedende aḥfādur

(Can bedende gizli olduğundan dolayı dünyevi ve uhrevi dualar edeyim.)

25. Ehl-i ḥayruñ mekānı ḥuld-i berīn

Ehl-i ḥayruñ mekānı ebḳādur

8Hayır ehlinin mekanı en yüksek cennettir ve onların mekanı ebedidir.)

⁴¹⁷ Anlam bakımından “padişah” kelimesinin sonunda ünlem edatı olan “elif” olması gerektiğini düşünerek o şekilde çeviri yapmayı daha uygun gördük.

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

*Ve tevekkel 'ale'l-lāh ve kefā bi'l-lāhi vekīlā*⁴¹⁸

fā'ilātün / müstef'ilün / fa'lün⁴¹⁹

1. Sen sülük eyle ruhsat Allāh'uhn
Dönme rehzen den fırsat Allāh'uhn

(Sen hak yolda yürümeye bak, ruhsat Allah'tandır. Yol(un)dan dönme fırsat Allah'tandır.)

2. Kıl cihād öldür kāfir nefsi
Nuşret Allāh'uhn nuşret Allāh'uhn

(Cihat et, kāfir nefsi öldür. Zafer Allah'ındır.)

3. Bu mesālikde çok mehālik var
Kuvvet Allāh'uhn kuvvet Allāh'uhn

(Bu yollarda çok tehlikeler var; kuvvet Allah'tandır.)

[30A]

4. Ğayretüñ var mı yolda kalmazsuñ
Himmet Allāh'uhn himmet Allāh'uhn

(Gayretin varsa yolda kalmazsın. Gayret Allah'tandır.)

5. Māsivādan kıl menzilüñ hālī
İşmet Allāh'uhn işmet Allah'uhn

(Sen menzilin Allah'tan başka her şeyden arındır. İsmet Allah'tandır.)

6. Fevc-i a'dādan n'oldı hāifsin
Satvet Allāh'uhn satvet Allāh'uhn

⁴¹⁸ Ahzab 33/3: "Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter."

⁴¹⁹ Kaynaklarda böyle bir vezne rastlayamadık. Arap ve Fars edebiyatında kullanılıyor olması muhtemeldir, fakat bizde kullanımı yoktur.

(Ne oldu, düşman bölüğünden korkuyorsun. Kahredici güç Allah'ındır.)

7. Rızık için halka eyleme minnet

Minnet Allāh'a ni'met Allāh'ıñ

(Rızık için halka minnet eyleme zira nimet Allah'ındır, minnet Allah'adır.)

8. Rāhiyā cürme hadd u gāyet yok

Hikmet Allāh'ıñ hikmet Allāh'ıñ

(Ey Rāhî, günahın sınırı ve sonu yoktur. Hikmet Allah'ındır.)

9. Nā-ümîd olma nā-ümîd olma

Rahmet Allāh'ıñ rahmet Allāh'ıñ

(Ümitsiz olma, rahmet Allah'ındır.)

95.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ

*Vemen yetevelle'l-lāhe ve rasūlehū vellezīne āmenū feinne hizbe'l-lāhi
humu'l-ğālibūn⁴²⁰*

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Mü'minlerüñ cenānı cunūd-ı mücennede

Mü'minlerüñ lisānı suyūf-ı mühennede

(Müminlerin gönülleri sıralanmış askerler, lisanları da Hint çeliğinden yapılmış keskin kılıçlardır.)

2. Erbāb-ı küfr ü ehl-i nifākuñ ne cānı var

Gire huşūn-ı 'işmet-i dīn-i Muḥammed'e

(Nifak ehli ve küfür erbabının ne canı vardır ki Muhammed dininin (İslam'ın) ismet kalelerine girebilsinler.)

⁴²⁰ Maide 5/56: "Kim Allah'ı, O'nun peygamberini ve inananları dost edinirse, bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir."

3. Dānā-yı rāz-ı mezra‘atü’l-āhîret bilür

Ādem ne kâra geldi bu şahın-ı mümezhede

(Ahiret tarlasının sırlarını bilen kişi, insanın bu döşenmiş dünyaya ne kara bir halde geldiğini bilir.)

4. Ey sâlik-i mesâlik-i pākîze vâkıf ol

Hādî hüdâ misâfir-i dârü’l-muħallede

(Ey hakiki yolun yolcusu, ebedi evin (ahiretin) misafirine yol gösteren Allah’tır; bunu bil.)

5. Tōmār-ı naẓm-ı Rāhî münāsib degil midür

Ta‘vîz-i cān idene nüfûs-ı mücerrede

(Rāhî’nin şiir tomarı, çıplak ruhlara can muskası eden kişi için uygun değil midir?)

96.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

*Vehuve’l-ķāhiru fevķa ‘ibādihi vehuve’l-ķakīmu’l-ķabīr*⁴²¹

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Reh-revān-ı rāst rev bīned ħuẓūr

Der-cenāb-ı Ĥazret-i Rabbun ġafūr

(Dosdoğru yol giden kimse çok bağışlayan ve mağfîret eden Hz. Cenāb-ı Rabb’ın kapısında huzur(u) görür (Rabb’in katına varır).)

2. Bî-tekebbür rev ki taḥķīķā Ĥüdā

*Lā yuḥibbu külle muḥtālîn feḥūr*⁴²²

(Kibirlenmeden yürü, şüphesiz ki Allah kibirlenenleri sevmez.)

⁴²¹ Enam 6/18: “O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”

⁴²² Hadid 57/23: “Elinizden çıkana üzülmeysin ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez.”

3. Münkîr-i âyât-i Kır'ân-ı 'azîm

Nîst illâ küllü hattârin kefür⁴²³

(Yüce Kır'ân'ın ayetlerini inkar edenler, ancak son derece hain ve nankör olanlardır.)

4. 'Ayn-i hikmetdür Muhammed ümmeti

Nâsih-i tevrît u İncîl ü Zebûr

(Hz. Muhammed'in ümmeti Tevrat, İncil ve Zebur'un hükmünü iptal eden hikmetin kendisidir.)

[30B]

5. Evveli Allâhu rahmānu'r-raḥîm

Âhırı esma-i ḥüsnâ eş-şabûr

((Bu eserin) evveli Rahman ve Rahim olan Allah, ahiri esmâ-i ḥüsnâdan olan es-Sabûr ismidir.)

6. Der-sakâmet külle effâkin eşîm⁴²⁴

Der-selâmet külle şabbârin şekûr⁴²⁵

(Her günahkar yalancı, zarardadır. Hakkıyla sabreden ve hakkıyla şükreden herkes kurtulmuştur.)

7. Pîş-i çeşm-i âşîkân-ı sâde-dil

Nîst-ḥâlî bâğ-ı Firdevs ez-kuşûr

(Temiz kalpli âşıkların gözünde Firdevs bahçesi köşklere hali değildir.)

8. Bende-i maqbûl bâşî Râhiyâ

Ez şevî me'mûr-i bi'l-ḥayri'l-umûr

9. Her ki mî-bâşed şehîd-i 'aşk-ı pāk

Kûr-i u pûr-nûr ilâ yevmi'n-nuşûr

⁴²³ Lokman 31/32: "Onları, (denizde) bir dalga gölgelikler gibi kapladığında, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar. Allah, onları kurtarıp karaya çıkarınca, onlardan bir kısmı orta yolu tutar. Bizim âyetlerimizi ise ancak **son derece kaypak, son derece nankör olanlar inkâr eder.**"

⁴²⁴ Câsiye 45/7 : "**Her günahkâr yalancının** vay hâline!"

⁴²⁵ Lokman 31/31: "...Şüphesiz ki bunda **hakkıyla sabreden, hakkıyla şükreden** herkes için ibretler vardır."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

*Yā eyyuhe'l-lezīne āmenu't-teku'l-lāhe ve kūnū ma'a's- şādıķın*⁴²⁶

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Dergāh-ı hāķ teveccüh-i hācāt erenleri

Fevz u necāt içinde münācāt erenleri

(Hakk'ın yüce katında ihtiyaçlara yönelen münacat erenleri zafer ve kurtuluşa ermişlerdir.)

2. Rūḥa ğıdā-yı 'izzeti 'uzletde buldılar

Himmetde lā-naẓīr-ı maķāmāt erleri

(Himmette eşsiz makamlara sahip olan erenler ruhu (besleyen) yüce gıdayı uzlette buldular.)

3. Ḥuld-i berīni ḥāne-i mevrūş idindiler

Zī devlet u sa'ādet emānāt erenleri

(Emanet erenleri en yüksek cenneti atadan miras kalmış ev edindiler. Bu ne güzel saadettir.)

4. Şabr-ile vaşl-ı yār-i vefādāra irdiler

Seyr ü sülük içinde murādāt erenleri

(Muradı olan erenler, Hakk'a ulaştıran manevi yolculukta sabır göstererek vefalı sevgiliye kavuştular.)

5. Bir cām-ı cān-fezā-ile müstağraķ oldılar

Keyfiyyet-i şarāba ḥarābāt erenleri

(Harabat erenleri can bağışlayan bir kadehle, şarabın neşe veren sarhoşluğuna gark oldular.)

6. Kāmīl denī ṭabī'at-ile itmez iḥtilāṭ

Taşdıķ iderse n'ola kemālāt erenleri

(Kemalat erenleri (huy ve ahlak güzelliğine sahip faziletli kişiler) onaylasa bile kamil insan alçak tabiatlı kişiyle görüşmez.)

⁴²⁶ Tevbe 9/119 : “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”

7. Şâ‘ır sözi dimezler-idi Râhiyâ eger

Naẓmuñ göreydi keşf u kerāmât erenleri

(Ey Râhî, eğer keşif⁴²⁷ ve keramet⁴²⁸ erenleri senin şiirini görselerdi (bu) şair sözü(dür) demezlerdi.)

8. Keşf eyleme cevâhiriñi bed Güherlere

Budur ẓarīk-i ẓavr-ı maḳālât erenleri

(Mücevherini kötü cevherlere gösterme. Zira söz erenlerinin davranış şekli böyledir.)

98.

فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

*Fetelekḳā âdemu min-rabbihî kelimâtin fetābe ‘aleyhi innehû huve’t-
tevvābu’r-raḥīm*⁴²⁹

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Mezheb-i ‘aşkıñ kitāb-ı dil-peẓîri sendedür

Şerḥ-i ğarrā-yı belīġ-i lâ-naẓîrî sendedür

(Aşk yolunun beğenilen kitabı sendedir. Benzeri olmayan, yerinde söylenmiş etkili ve güzel sözün parlak şerhi sendedir.)

2. ‘Âlem-i kübrâ raşad-gâhından eylerseñ naẓar

Pâdişâhı ‘âlemüñ sende vezîri sendedür

(Büyük âlemin rasathanesinden bakarsan eğer âlemin padişahının ve vezirinin sende olduğunu görürsün.)

⁴²⁷ **Keşf:** Kelime manası “açığa çıkarma” demek olup tasavvufta kalpte maddi âlemin tesirleriyle oluşan perdenin riyazet ve tasfiye yoluyla ortadan kalkması sonucu gâip âleminin görünür olmasını ifade eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.210.)

⁴²⁸ **Kerâmet:** Allah dostalarından sadır olan olağanüstü hal ve sözlerdir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s.266.)

⁴²⁹ Bakara 2/37: Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb’ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.

[31A]

3. Çok şükür olduñ mükerrem tâc-ı *kerremnâ*⁴³⁰-y-ile

Her yerüñ a‘yânı her mülküñ emîri sendedür

(Çok şükür ki “kerremnâ” (“biz insanoğlunu şerefli kıldık”) ayeti ile taçlandırılarak hürmete layık oldun. Her yerin ileri gelenleri ve emirleri sendedir.)

4. Defter-i a‘mālūñi bir nokta itmez bîş ü kem

İş bu dīvān ehlinüñ māhir ü pîri sendedür

(Divan ehlinin maharetlisi ve üstadı sendedir. O, senin amel defterini ne bir nokta artırır ne bir nokta azaltır.)

5. Şüfiyâ olduñsa terkîb-i anâşırdan habîr

Bu kemālātuñ ‘alîmi vü habîri sendedür

(Ey sofı, unsurların terkiibinden haberdar oldunsa eğer, bu manevi hasletlerin âlimi ve haber vereni sendedir.)

6. Gözlerüñ deryâ-yı rahmetden ‘alâmet gösterür

Kaatre sâbit olmaz ol âbıñ ğadîri sendedür

(Gözlerin rahmet deryasından işaret gösterir. Zira damlanın durağanlaşmadığı o sudan (deryadan) hasıl olan durgun su birikintisi sendedir.)

7. Hâşm-ı bārîden hâzer itmek gereksün Râhiyâ

Her günāhuñ fâhişi cürmüñ kebîri sendedür

(Ey Râhî, yüce yaratıcının gazabından sakınmak lazım. Zira her günahın fâhişi ve her suçun büyüğü sendedir.)

8. Çâr ‘unşurdan mürekkebdür fuşûl-i erba‘a

Revnağ-ı faşl-ı bahârıñ zemherîri sendedür

(Dört mevsim dört unsurdan mürekkeptir. Bahar mevsiminin letafeti ve zemherisi (soğuk günleri) sendedir.)

⁴³⁰ İsrâ 17/70: “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık...”

9. Nefsüñi emmâreden kırtar eyâ sâlik yûri

Var mârûñ ejderi şîrûñ dilîri sendedür

(Ey Hakk yolcusu, nefsinî kötülûğü emreden nefisten (nefs-i emareden) kırtar ve yürü. Zira yılanın ejderhası gibi aslanın cesuru da sendedir.)

10. Āsumān-ı mülk-i tevḥidüñ bi-ḥamdü li'l-lāh kim

Āfitābı sendedür māh-ı münîri sendedür

(Allah'a hamdolsun ki tevhit mülkünün gökyüzünün güneşi ve parlak ayı sendedir.)

11. Farḳ olınmazsa n'ola kūh-ı günāhuñ kāhdan

Ḥaḳ Te'ālānuñ 'aṭā-yı dest-gîri sendedür

(Dağlar kadar günahın ile sapan çöpü arasında fark gözetilmezse ne olur? Hak Teala'nın yardımcı ihsanı sendedir.)

99.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ

*İnnehû ya'lemu'l-cehra min'el-ḳavli ve ya'lemu mâ tektümün*⁴³¹

mef'ûlü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün

1. Tesbîḥ iderek ḥalka-i rindāne gelürsün

Fāş itmege esrārîñı meydāne gelürsün

(Tesbih ederek rintlerin halkası⁴³²na gelir ve sırlarını açıklamak için ortaya çıkarsın.)

⁴³¹ Enbiya 21/110: “Şüphesiz, Allah sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediğimizi de bilir.”

⁴³² **Halka:** Muhtemeldir ki burada dervişlerin topluca zikir çekmek için oluşturdukları zikir halkası (halka-i zikir) kastedilmektedir. (bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.248.)

2. ‘İzzet dileyü meclis-i ‘irfāna düşersün
Lezzet dileyü şoḥbet-i mestāna gelürsün

(İzzet dileyerek irfan meclisine düşersin. Lezzet dileyerek mest olmuşların sohbetine gelirsin.)

3. Şu gibi yüzüñ süre süre ḥāk-i seyyaha
Tā mahv-ı vüçüd itmege ‘ummāna gelürsün

(Ta ki varlığını mahv⁴³³ etmek için su gibi, yüzünü seyyah toprağına süre süre ummana gelirsin.)

4. Kurtarmağ-ıçün nefsuñi emmāre elinden
Sā‘atde niçe ‘ahd-ile peymāne gelürsün

(Kendini kötülüğü emreden nefsin elinden kurtarmak için saatte nice sözler vererek yeminler edersin.)

5. Gör kuvvetini kudretini zıkr-i mecīdūñ
Gün başına bir niçe kez ĩmāna gelürsün

(“Mecīd” zikrinin güç ve kudretini gör, her gün birçok kez imana gelirsin.)

6. ‘Ālemleri var eyledi ol ḥākim-i ‘ādil
‘Arz itmege ser-nāmeñi dīvāna gelürsün

(O adaletle hükmeden (Allah) âlemleri yarattı. Sen, sernameni (önsöz) arz etmek için (o) yüce meclise çıkarsın.)

7. Rāhī ğazelin ‘ayn-ı başiretle görürseñ
İm‘ān-ı nazar ile peşimāne gelürsün

(Ey Rāhī, gazelini basiret gözüyle görürsen, dikkatli bir nazarla pişmanlık duyarsın.)

⁴³³ **Mahv:** Lügat manası “silmek, yok etmek”tir. Tasavvufta kulun fiillerinin tamamen silinerek Hakk’ın fiillerinde fānî olması halidir. Allah seçkin kullarının nefislerinin yok ederek onları kendi katında var kılar. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.232.)

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

*İnne'l-lāhe me'a'llezîne 't-teķav vellezîne hum muhsinūn*⁴³⁴

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Yâr-ile dilde hayâl-i ittişâlüm var idi

Lîk ağyâr-ı menâhîden melâlüm var idi

(Gönülde yâr ile ittisal⁴³⁵ (kavuşma) hayalim vardı; lakin nehyedilen rakipten usanmışım.)

2. Şoḥbetüm bâķî meyân-ı yâr-i bî-hemtâ-y-ile

Bir hayâl-i ḥâş için nâzik hayâlüm var idi

(Eşi benzeri olmayan yâr ile sohbetim bakidir. Özel bir hayal için (yârin o özel sureti için düşlediğim) ince bir hayalim vardı.)

3. Tevbe eylerdüm cemâl-i bî-mişâle bakmayam

Cürm-i mâzîden ḥüdâdan infî'âlüm var idi

(Emsalsiz güzelliğe bakmamaya tövbe ederdim, geçmiş günahlarımdan dolayı Allah'tan gücenmişim.)

4. Kuvvet-i cân-ı ehl-i dânişdür cevâb-ı pür-şavâb

Ḥazret-i 'âlem-penâhumdan suâlüm var idi

(Doğru cevaplar veren ilim ehli cana kuvvettir. (Benim ise) insanların sığındığı yüce zattan bir isteğim vardı.)

5. Cāhile minnet nedür bilmez tevekkül erleri

Ḥâṭır-ı 'âṭır gibi âsûde-bâlüm var idi

⁴³⁴ Nahl 16/128: "Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir."

⁴³⁵ **İttisal:** Kelime anlamı "bitişmek, vuslat, kavuşmak" olan ittisal, tasavvufta kulun kendi varlığını Hakk'ın varlığı ile bitişik görmesi ve kendi varlığından geçmesidir. Kul bu halde Hakk'ın nefes ve feyzinin sürekli olarak kendinde tecelli ettiğine ve kendisinin onunla kaim olduğuna inanır. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s196.)

(Tevekkül erleri cahile minnetin ne olduğunu bilmezler; benim “hâtır-ı ‘atır”⁴³⁶(güzel kokulu gönül) gibi huzurlu bir gönlüm vardı.)

6. Ger bilürseñ Rāhiyā ānestü nārā⁴³⁷ sırrını

Nürdañ enver cemāl-i zü’l-celālüm var idi

(Ey Râhî, “ānestü nārâ” ayetinin sırrını bildiysen eğer, (orada) celal sahibi Rabbimin ışıktan daha parlak cemali vardı.)

101.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

*Elā inne evliyāe’l-lāhi lā ḫavfun ‘aleyhim velāhum yehzenūn*⁴³⁸

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

1. Her maḳāmuñ bir maḳālî vardur

Her maḳālîüñ bir me’ālî vardur

(Her makamın bir sözü, her sözün bir anlamı vardır.)

2. Zübdesin añlar kelām-ı ḫikmetüñ

Pāk meşreb lâubālî vardur

(Hikmetli sözün özünü anlayan temiz yaradılışlı laubali⁴³⁹ kişiler vardır.)

⁴³⁶ **Hâtır:** İnsanın iç âleminde duyululan ses ve hitaptır. Bu hitap Allah'tan, melekten, şeytandan ya da nefisten olabilir. Allahtan gelen hitaba hâtır-ı Hakk, melekten gelen hitaba ilham, şeytandan gelen hitaba vesvese, nefisten gelene ise hevâcis ya da hadisu’n-nefs denilir. Hâtırın diğer bir nalmı da “gönül”dür. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.160.)

⁴³⁷ Neml 27/7: “Hani Mûsâ, ailesine, “**Ben bir ateş gördüm**, ondan size bir haber yahut ısınasınız diye bir kor ateş getireceğim” demişti.”, Diyanet İşleri Meali

⁴³⁸ Yunus 10/62: “**Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.**”

⁴³⁹ **Lâubâlî:** “Aldırmamak, vurdum duymazlık” anlamına gelen bu kavram tasavvufta, aşıkların ve naz ehlinin kimseden çekinmeksizin içinden geldiği gibi konuşup, istedikleri gibi fütursuzca hareket

3. Her mesānuñ şubḥ-ı rüşen ğāyeti

Her kemālūñ bir zevāli vardur

(Her akşamın aydınlık bir sabahla son bulması gibi her kemalin de bir zevali vardır.)

4. Genc-i ‘uzletde ḳanā‘at ehlinūñ

Halkdan āsūde bāli vardur

(Kanaat ehlinin uzlet hazinesinde halktan uzak huzurlu bir gönlü vardır.)

5. Merdüm-i dervīş-i dil-rīş olanuñ

Hak yolında özge ḥāli vardur

(Gönlü yaralı dervişin, Hak yolunda kendine özgü başka bir hali vardır.)

6. Hadden artuḳ iştiyākı bülbülün

Goncanuñ ğunc u delāli vardur

(Bülbülün, haddinden fazla arzu ve özlemi, goncanın ise naz ve işvesi vardır.)

7. Pür-mehālik dām-ı dünyā-yı deni

Tevsen-i ‘aḳluñ ‘iḳāli vardur

(Bir tuzak yeri olan alçak dünya tehlikelerle doludur. Akıl atının ise ayak bağı vardır.)

8. Murğ-ı rūh-ı pür-fütūḥun Rāhiyā

Uçmağa perr-ile bāli vardur

(Ey Rāhî, fetihlerle dolu ruh kuşunun (onu) cennete (uçuracak) kanatları vardır.)

9. Baḥr-i şî‘r-i Rāhi’ye ğavvāş olun

Dürlü dürlü çok leāli vardur

(Rāhî’nin şiir denizinde dalgıç olun, zira onda çeşit çeşit çokça inciler vardır.)

etmeleri anlamını ihtiva eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.226.)

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿١﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yevme lâ yenfe‘u mālun velâ benûn illâ men ete’l-lâhe bi-ğalbin selīm⁴⁴⁰

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Hây âdem âdemi añlar vücūd-ı âdemi

Âdemün bilür vücūdında sücūd-ı âdemi

(Vay! İnsan insanı, insanın varlığını anlar. Adem’in secdesini insanın varlığında bilir.)

2. Rāhat u āsāyişi yokdur bu miḥnet-ḥānenüñ

Bir gelür ‘ayn-ı ulu’l-ebşāra sūr ü matemi

(Bu miḥnet evinin huzur ve emniyeti yoktur. Basiret sahiplerinin gözünde onun sevinç ve matemi birdir.)

3. Salṭanat taḥtın baṣīṭ-i ḥāke hem-vār eyledi

Reh-güzīn-i seyr-i billāh aña İbn-i Edhemi

(İbrahim İbn-i Edhem seyr-i billāhı⁴⁴¹ seçip saltanat tahtını kıymetsiz toprağa müsavi eyledi. Onu böyle anla.)

4. Rehzen-i kūy-i ṭarīḳatdür ḥaḳīḳat ḥırş u āz

‘Ārif-i ḥaḳ dīde-i ḥikmetle görür ‘ālemi

(Gerçek şu ki hırş ve açgözlülük tarikat semtinin yol kesicileridir. Hakkı bilen kişi dünyayı hikmet gözüyle görür.)

⁴⁴⁰ Şuarâ 26/88-89: “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah’a arınmış bir kalp ile gelen başka.”

⁴⁴¹ **Seyr-i billāh:** Hakk’a ulaşmak için çıkılan manevi yolculuktaki derecelerden biridir. Bu seyirde sâlik bütün mevcudatın (kesretin) tek olan Allah ile kaim olduğunun bilincine varır ve tek hakikatin Allah olduğunu anlar. (Seyyid Cāfer Seccâdi, *Tasavvuf Ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s.416.)

5. Şüret ehline görünmez şâh u ma'nâ yüzi

Mihr-i 'âlemtâbdur bedr-i dücâdur perçemi

(Padişah ve mananın yüzü suret ehline görünmez. Onların yüzü âlemi aydınlatan güneş, perçemi ise gecenin karanlığını aydınlatan dolunaydır.)

6. Sırr-ı mâ-fi'l-bâle vâkıf olımaz her ṭab'

Nefsini öldürmüş erlerdür bu rāzuñ maḥremi

(Her ... tabiatlı kişi kalpteki sırta vakıf olamaz. Bu sırrın mahremi (ancak) nefsinin öldüren erlerdir.)

7. Ḥubb-i dünyâ-y-ıla keşretten kesilmez merd-i rāh

Künc-i vaḥdet Rāhiyâ cāy-ı neşâṭ u ḥürremi

(Ey Râhî, yol yiğidi dünya sevgisiyle kesretten kesilmez. Onun, sevinç ve kurtuluş yeri vahdet köşesidir.)

103.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا

*Ve men tâbe ve 'amile şâliḥan feinnehû yetûbu ile'l-lâhi metâbâ*⁴⁴²

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Ḥalka-i rindâna gel küll-i leṭâyif söylenür

Şoḥbet-i 'irfâna gel dürr-i ma'ârif söylenür

(Bütün güzel kelimelerin konuşulduğu rintler halkasına gel. Marifet incilerinin söylendiği irfan sohbetine gel.)

2. Kâmet-i zibānuñ adı naḥl-i bâlâ yâd olur

'Adl u dâduñ dadı ḥurmâ-yı münâşif söylenür

⁴⁴² Furkan 25/71: "Kim de tövbe eder ve salih amel işlerse işte o, Allah'a, tövbesi kabul edilmiş olarak döner."

(Güzel boyun adı yüksek hurma ağacı olarak anılır. Adalet ve doğruluğun ihsanına ise ikiye bölünmüş hurma denir.)

3. Cem alırdı alsa cām-ı cān-fezālardan murād

Hāl-i devrān-ı ‘ömür bir bād-ı ‘āşif söylenür

(Can bağışlayan kadehlerden murat alsa Cem alırdı. Ömrün deveran eden halinin şiddetli bir rüzgar olduğu söylenir.)

4. Devlet-i deh-rūze-i nevrūza itme ittikā

Peyk-i hengām-ı şitāya berķ-ı hāţif söylenür

(Nevruzun on günlük saadetine güvenme, zira kış vaktinin habercisine göz kamaştıran şimşek denir.)

5. Rāhiyā olsun beşāret istikāmet ehline

Şerr-i şeytān-ı şakī bir sehm-i zāhif söylenür

(Ey Rāhî, istikamet⁴⁴³ ehline müjde olsun ki yol kesen şeytanın şerrinin hedefe isabet edemeyen (bir) ok olduğu söylenir.)

104.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

*Li'l-lāhi mülkü's-semāvāti ve'l-arzi vemā fihinne vehuve 'alā külli şey'in
kadir⁴⁴⁴*

1. İn kārgāh-i pür- 'iber ızhār-i kudretest

Vin bārgāh-i mu 'teber eş 'ār-i kuvvetest

⁴⁴³ **İstikāmet:** Kelime manası “dürüstlük, doğruluk” olan bu kavram, tasavvufta ahde vefa gösterme; ifrat ve tefritten sakınıp itidal üzere olma; Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmede devamlılık üzere olma; davranışların esası olan ve onları değerli kılan fazilet; sağa sola sapmaksızın hayat boyu takip edilen yol anlamlarını ihtiva eder. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001, s.19.)

⁴⁴⁴ Mâide 5/120: "Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümrânlığı yalnızca Allah'ındır. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

2. Neşvünemā-i bağ u nebātāt-i kâināt
Nezdīk-i ehl-i ma‘rifet āsār-i raḥmetest

[32B]

3. Peyveste ḥamd ü minnetiş āmed ġazā-yı rūḥ
Hemvāre şukr u ni‘metiş eṭvār-i himmetest
4. Ān dīl ki ez ḳuyūd te‘alluḳ berī būd
Pūr sūz u şovḳ-i bülbul ġulzār-i vaḥdetest
5. ‘Āşıḳ-i bāstāne-i ma‘şūḳ der-sucūd
‘Ārif hemīşe ber serbāzār-i vuşlatest
6. Īşān ez-me‘āric-i iḳbāl berterend
Īşān der medāric-i enşār-i devletest
7. Ḥüsn-i cemīl-i Yūsuf-i şıddīḳ zāhidā
Çūn pāk heme envār-i ‘ismetest
8. Der-cest u cūy-i vaḥdet zātiyye dayimā
Her ‘aḳl der telāṭum-i teyyār-i ḥeyretest
9. Ez-luṭf-i pāk-i ḥazret-i bīḳon Rāhiyā
Eş‘ār-i ābdār-i to enhār-i ḥikmetest

El-kanā'atü kenzün min künūzi'l-lāhi te'ālā⁴⁴⁵

mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün

1. Gözüm baħr-ı 'amīk olur nazarda
Gönül fülki ğarīk olur kemerde

(Gözüm bakmakta derin bir deniz olur ve gönül sandalı (o denizdeki) kemerdeatar.)

2. Getürince ele bir dürr-i şāfī
Çeker sevda eri zaħmet seferde

(Sevda eri saf bir inci elde edebilmek için seferde zahmet çeker.)

3. Ticāret ehline maħfī degildür
Temāşā-yı ğarāyb ħušk u terde

(Kuru ve yaşta bulunan acaip temaşalar ticaret ehline gizli değildir.)

4. Tehī nebved vücūd-i merd-i kāmīl
Neler var ol tılsım-ı pür 'iberde

(Kamil kişinin varlığı boş değildir, ibretlerle dolu o tılsımda neler vardır.)

5. Ne ħikmet pāreler var sīnelerde
Ne 'ibret pāreler vardur ciğerde

(Sinelerde ne hikmet parçaları, ciğerde ne ibret parçaları vardır.)

6. Bu dār-ı lā-bekāda kār-bende
Ne vech-ile gerek gelmiş haberde

(Ebedi olmayan bu dünyada kazancın kula ne şekilde gerekli olacağı, haberde gelmiştir.)

⁴⁴⁵ “Kanaat Allah’ın hazinelerinden bir hazinedir.” anlamındaki bu söz “kanaat tükenmez bir hazinedir” hadisinden iktibastır.

7. Kanā‘atdūr hüner erbāb-ı ‘aşka
Eyā Rāhī senüñ neñ var hünerde

(Aşk erbabı için hüner kanaattir. Ey! Senin hünerin nedir?)

106.

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

*İnne’l-lāhe huve’r-rezzāku zü’l-kuvveti’l-metīn*⁴⁴⁶

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Külli şey ‘ibret-nümā şun‘-i cedīdüñden senüñ
Cümle dil rāḥat-fezā zıkr-i mecīdüñden senüñ

(Her şey senin yeni sanatından ibret gösterir ve bütün gönüller senin yüce zikrinden rahat bulur.)

[33A]

2. Bād-ı ‘āsıf lerze-ger ḳahr-ı mehībüñden ‘azīm
Kūh-i ḳāşıf ber-ḥazer ḥışm-ı ḥadīdüñden senüñ

((Ey) sonsuz büyüklük ve yücelik sahibi, şiddetli rüzgar senin korku veren kahrından titrer. Gürleyen dağ senin şiddetli azabından sakınır.)

3. Hergiz a‘māl-i şenī‘ itmez hidāyet ḳıldıḡuñ
Hīḳ ef‘āl-i şaḳī gelmez sa‘īdüñden senüñ

(Senin hidayete erdirdiğin kişiler asla kötü amel işlemez, zira üstün ahlaklı kullarından kötü huyuların fiilleri sadır olmaz.)

4. Ḳıl hidāyet itme eşrār-ı bed-endīşe ḳarīn
Farz u vācib ictināb itmek ‘anīdüñden senüñ

⁴⁴⁶ Zâriyat 51/58: Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.”

((Bana) hidayet ver ve kötü düşünen fesatçılara yaklaştırma, senin inatçı kullarından sakınmak farz ve vaciptir.)

5. Hâdim-i nefs-i rezîle kimse olmasun qarîb

Bende dūr olmaķ münāsibdür mu'îdüñden senüñ

(Alçak nefse hizmet eden kişiye kimse yaklaştırmayın; zira sana uzak olan kişiden uzak durmak munasıptır.)

6. İns u cāna şükr ü ni'metdür ğidā-yı kalb-i rūḥ

Vahş u ṭayruñ vakti hoş luṭf-ı mezîdüñden senüñ

(İnsanlar ve cinler için ruhun kalbinin gıdası şükür ve nimettir. Yabani hayvanların ve kuşların hoş vakit geçirmeleri senin lütfunun çokluğundandır.)

7. Rızık-içün çekdirme bār-ı minnetin her 'âcizüñ

Râhî bir ednâ faķirüñdür 'abîdüñden senüñ

(Rızık için her acize karşı minnet duyma yükünü (bana) çektilme. Zira Râhî, senin ibadet eden kullarından aşağı bir fakirindir.)

107.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكُعُوا مَعَ الرَّاٰكِعِينَ

*Ve eķîmu's-şalâte ve âtü'z-zekâte ve'rke'û me'â'r-râki'in*⁴⁴⁷

fe'ülü / fa'lün / fe'ülü / fa'lün

1. Gerek 'ibāda maḥallerinden

Şevāb u ecrüñ cezellerinden

(Kullar için, bulundukları hallerin sevap ve mükafatından (hâsıl olan) rahatlıklar vardır.)

⁴⁴⁷ Bakara 2/43: "Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."

2. Huzûr-ı Hakk'a varana kâfî
Getürse şâlih 'amellerinden

(Hakk'ın huzuruna varan kişiye getirdiği salih ameller kâfidir.)

3. Olursa hoşdur kulûb-i merdüm
Halâş tûl-i emellerinden

(İnsan kalbinin uzun emellerden⁴⁴⁸ arındırılması güzeldir.)

4. Zelâm-ı şebde hâzer gerekdür
Tarîk-ı aşkuñ vaḥallerinden

(Akşamın karanlığında aşk yolunun bataklıklarından sakınmak gerekir.)

5. Zûrûb-ı nazmuñ 'ukûla yegdür
Bu nûkte zarb-ı mesellerinden

(Akıllar için senin şiirinin vuruşları nükteli atasözlerinden daha iyidir.)

6. Hakkîkat üzre okursa şâ'ir
Geçer mecâzî gazellerinden

(Eğer şair (senin şiirini) hakikat üzere okursa mecazî gazellerinden geçer.)

7. Güzel değil mi kelâm-ı Râhî
'Arûs-ı fikrûñ güzellerinden

(Râhî'nin sözü fikir gelininin güzellerinden daha güzel değil mi?)

⁴⁴⁸ **Tûl-i emel:** “Uzun emel, açgözlülük” demektir. Tasavvufi bir terim olarak insanının sanki hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışmasını ifade eder. İnsanın hemen ölecekmiş gibi ahiret için çalışmasına da “kısa emel” anlamında “kasr-ı emel” denilir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s.663.)

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٢٨٧﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

*Fesebbih bi-hamdi rabbike vekun mine's-sācidīn ve'büd rabbeke hattā
ye'tiyeke'l-yakīn⁴⁴⁹*

fā'ilātün / mefā'ilün / fa'lün

1. Kelimāt-i Hüdā-yı zī'l-'azame

Hādi-i menhec-i haqīqatdūr

(Yüce Allah'ın kelimeleri hakikat yoluna ulaştırın yol göstericilerdir.)

2. İntizām-ı hadīs-i pāk-i Resül

Mürşid-i kāmīl-i tarīqatdūr

(Resul'ün temiz sözlerinin tertibi Allah yolunda kamil bir mürşittir.)

[33B]

3. Bāb-ı 'izzet meāb-ı huld-i berīn

Rāstī cādde-i şerī'atdūr

(Doğrusu şu ki, izzet kapısı ve yüce cennet sığınağı şeriat caddesidir.)

4. Nüktehā-yı muḫaddes-i Rāhī

Mīve-i ravza-i ṭabī'atdūr

(Rāhī'nin kutsal nükteleri tabiat bahçesinin meyvesidir.)

5. Ehl-i nazmüñ sözün ulu'l-elbāb

'İlm-i hikmet bilür naşīḥatdūr

(Akıl sahipleri şiir ehlinin sözünü, hikmet ilmi bilir, (onların nazarında bu sözler) nasihattir.)

⁴⁴⁹ Hicr 15/98-99: "O hâlde, Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol. Ve sana yakīn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!"

6. Tābi‘ olmak hevā-yı nefsine er
İki ‘ālemde key fazīḥatdūr

(Kişinin, nefsin isteklerine tabi olması iki âlemde de büyük rezilliktir.)

109.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا

Vebeşşiri’l-mü’minîne bienne lehum mine’l-lāhi fazlen kebîrā⁴⁵⁰

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Dil-küşādūr nāme-i nām u nişān-ı fāḥte
Cān-fezādūr āh u feryād u fiğān-ı fāḥte

(Güvercinin⁴⁵¹ namını anlatan, onun izlerini taşıyan mektup iç açıcıdır; onun ahı, feryat ve figanı can bağışlayıcıdır.)

2. Āteş-i ‘aşq-ı mecāziden ḥaḳīḳat söylerüz
Gül ölürse gül olur her üstühān-ı fāḥte

(Mecazi aşkın ateşinden hakikat söyleriz; eğer gül ölürse güvercinin her kemiği gül olur.)

3. Sen tevekkül eyle var Allāh kerīm olmuş-durur
‘Ālem-i ıtlākda vird-i zebān-ı fāḥte

(Sen var tevekkül eyle, zira ıtlak âleminde güvercin dilinin virdi “Allah kerim” olmuştur.)

4. Pür-me‘ānī pür-ma‘ārifdūr kitāb-ı bûştān
Pür-feşāḥat pür-belāğatdūr beyān-ı fāḥte

⁴⁵⁰ Ahzab 33/47: “Mü’minlere kendileri için Allah’tan büyük bir lütuf olduğunu müjdele.”

⁴⁵¹ **Güvercin (fāḥte):** Tasavvufta gönül ve sır habercisini temsil eder. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Katabevi Yayınları, s.236.)

(Bostan kitabı marifetler ve manalarla; güvercinin beyanı belagat ve fesahatlarla (yerinde söylenmiş doğru ve düzgün sözlerle) doludur.)

5. Mantık-ı hikmet şî‘arından faķîh olmaz ĥabîr

Şafĥa-i evrāķa şıġmaz dāstān-ı fāĥte

(Fakîf hikmet mantığının usulünden haberdar değildir; güvercinin destanı yaprakların sayfalarına sığmaz.)

6. Añlanur berd-i ‘acûz olmak şitānuñ şiddeti

Eymen ābād-ı hüdādür āşiyān-ı fāĥte

(Kışın şiddeti koca karı soğuşundan anlanır; güvercinin yuvası doğruluğun mamur kıldığı mübarek bir yuvadır.)

7. Sen hemîşe bülbül-i gülzār-ı dīdār ol yûri

Bāġ-ı cennet Rāhiyā olsun mekân-ı fāĥte

(Ey Râhî, sen daima tecelli bahçesinin bülbülü ol, yürü; güvercinin mekanı cennet bahçesi olsun.)

110.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

*İnne’l-lāhe lāyuzî‘u ecra’l-muĥsinîn*⁴⁵²

1. Ez-cins-i tuĥfe meşĥûrem inest

Ma‘zûr dārīd maķdûrem inest

2. Men āşinā-yı baĥr-i ĥavīlem

Taķşîr kerdem maķsûrem inest

⁴⁵² Hud 11/115: “Sabret! çünkü Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez.”

3. Māil be-dünyā pindāred aḥmaḳ
Elḥamdülillāh menfūrem inest
4. Cānem fedā-yi ervāḥ-i İslām
Allāh kāfī maġfūrem inest

[34A]

5. Şāḥib-i naẓar şod dānā-yi esrār
Şāfī naẓar kon menzūrem īnest
6. Yek ḥānedār u bes iḥtiyācem
Teḳ‘udu melūmen meḥsūrem īnest
7. Allāh ḥāzır Allāh ḥāzır
Der-ḳalb-i şāfī mesrūrem īnest
8. Kerdem bi- ‘ayn-i ‘ibret temāşā
Der-rūy-i ‘ālem memkūrem īnest
9. ‘Aḳl-i muhendis-i kāmīl velīkin
Bānī şodem men mozdurem īnest
10. Beyt-i ḥodā şod ḳalb-i şikeste
Tā rūz-i maḥşer meḳsūrem īnest
11. Ān dem ki sāzem der kūr-i menzil
Ma‘mūrem īnest ma‘mūrem īnest

12. Bigāne şod dil dīvāne şod dil
Mestāne şod dil menşūrem īnest
13. Hācet nebāşed her nāy-i ney reng
Kānūn u çeng u tanbūrem īnest
14. Fevz u necāt-i Rāhī nivīşte
Ez-dest-i kudret menşūrem īnest
15. Naẓm-i ahālī ez-her leālī
Şāhāne durr-i menşūrem īnest
16. Ez-kerde-i hōd geşte peşīmān
Ez-gofte-i hōd mağrūrem īnest
17. Cennet mekān zālīm nebāşed
Ez-emr-i hālīk me' mūrem īnest
18. El hukm-i lillah der-'ilm-i hikmet
Cāhil negeştem meşkūrem īnest
19. Envār-i rahmet der-dil-i şigofte
Ez-ķāf tā ķāf pūr-nūrem īnest
20. Zīkr-i Hūdā şod yār u enīşim
Meclis be meclis mezkūrem īnest
21. Ān yār nezdīk ez-men be men şod
Esrār-i rāz u mehcūrem īnest

[34B]

111.

إِغْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*İ'lemû enne'l-lâhe şedîdü'l-ıķāb ve enne'l-lâhe ğafûru'r- raĥîm*⁴⁵³

mef'ûlû / fâ'ilâtün / mef'ûl

1. Evvel-durur nişân-ı âhîr
Evvel-durur beyân-ı âhîr

(Son alamet ve son beyan başlangıçtır.)

2. Gel emr-i Hakk'a emşâl-[i] âyet
Her şeyde âşikâr u zâhir

(Haak'ın emrine gel, zira ayetlerin misalleri her şeyde apaçık meydandadır.)

3. An pâdişâh-ı dâd-güster
Der-âfitâb zerre hâzır

4. Ber-ĥâl-i ins u cân dānā
Ber gurk u gūsfend nāzır

5. Ez-ĥadd-i ĥod mekon tecāvüz
Ber-bendegān-ı ĥaiş kâhir

⁴⁵³ Maide 5/98: “Bilin ki, Allah’ın cezası çetindir ve Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

6. Hāsır mu‘īn-i ehl-i şirret
Dīdār-ı Hakk’da olma hāsır

(Kötülük ehline yardım eden kişi zarara uğrar; (sen bundan sakın ki) Hakk’ın cemalini görmekten mahrum olmayasın.)

7. Havf u recā güzel değil mi
Himmetde olma var kâşır

(Gayrette kusurlu olma, (insanı gayrete iten) korku ve ümit güzel değil midir?)

8. ‘İlm u edebden olma ‘ārī
Ey isteyen libās-ı fāhır

(Ey ihtişamlı elbise isteyen kişi, ilim ve edepten yoksun olma.)

9. Bir nüktedür bu hikmet-āmīz
Uymaz buña kelām-ı şā‘ir

(Hikmetli bir nüktedir bu; şairin keliması buna uymaz.)

10. Bu şi‘r-i haq-güzāra nisbet
Bâtıl değil mi sihr-i sāhır

(Haktan ayrılmayan bu şiire nispetle sihirbazın sihri batıl değil midir?)

11. Bu nazma kim nazīre dirse
Üslûb-i nazm içinde māhır

(Bu şiire nazire söyleyen kimse şiir üslubunda mahirdir.)

12. Dergāh-ı zü’l-celāle geldi
Rāhī şikeste bāl ü hātır

(Gönlü ve hatırı kırılmış Rāhī, celal sahibi yüce Allah’ın huzuruna geldi.)

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ

*Ve'l-lāhu yed'ū ilā dari's-selām ve yehdī men yeşāu ilā şırāṭın müstaḳīm*⁴⁵⁴

mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün

1. Görübdür yā cemāl-i zü'l-celāli

Şalanlar 'āleme nūr-i cemāli

(Cemālin nurunu āleme salanlar celal sahibi güzelliği görmüşlerdir.)

2. Ne hoş demiş bunu üstād-ı kāmīl

Ve 'ilmu'l-lāh ḥasbī min suālī

(Kamil üstat bunu ne güzel demiş: “Allah ilmi benim sorularıma kafidir”).

3. Ḥaḳīḳat mūcibince dāre geldi

Ene'l-ḥaḳ söyledi bir lâubālī

(“Ene'l-hak”⁴⁵⁵ diyen bir lâubālî, hakikat gereğince asıldı.)

[35A]

4. Degildür zālīm ü 'ādīl müsāwī

Bu ra'yi fikr iden añlar meālī

(Zalim ile adil birbirine müsavi değildir. Bu görüş üzerinde düşünen manasını anlar.)

5. Nāzar-bāz-ı serāy-ı cāvidāna

Gözinden şakınur māl u menālī

(Ebedi saraya ibretle bakan kimse mal ve mülkü gözünden sakınır.)

⁴⁵⁴ Yunus 10/25: “Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.”

⁴⁵⁵ bkz. s.286.

6. Etek çek dāmen-i dünyādan ey dil

Ḥaḳīḳat söylenür beyne'l-ahālī

(Ey gönül, dünya eteğinden eteğini çek. Bu, halk arsında söylenen bir hakikattir.)

7. Muḳarrerdür fenāsı kāyinātuñ

Fünūnuñ mübtelāsıdur mevālī

(Kainatın yok olması kesindir. İlim adamları (bu tür) fen ilimlerinin müptelasıdır.)

8. Olaldan cennete zühhāda ruḥṣat

Ḥarābāt ehlinüñ bitdi şaḳalı

(Zahitlere cennete gideceklerine dair ruhsat verilenden beri gönül ehlinin sakalı bitti (sözü dinlenir oldu).)

9. Cihānuñ rişḥandına inanma

Şeb-i fırḳatde bul rüz-i visālī

(Cihanın alaycı gülüşüne aldanma; vuslat gününü ayrılık gecesinde bul(ursun).)

10. Cemālüñ maşrıḳayn-ı her dū 'ālem

İki cānib görüñ bedr u hilālī

(Her iki âlem (Allah'ın) cemalinin doğduğu yerdir. Bu yüzden hilali ve dolunayı iki cihet görün.)

11. Olanlar 'alleme'l-esmāya mazḥar

Emīn-i ravza-i cennet ḥavālī

(“Allem'l-esmâ” ayetinin manasına erişenler cennet bahçesinin emindirler.)

12. Ne zībā 'ālem-i 'aşḳ u maḥabbet

Ḥayāt-efzā hevā-y-ile zülālī

(Aşk ve muhabbet âlemi ne güzeldir; zira onun havası ve suyu hayat verir.)

13. Ḳula rızḳın virür rezzāk-ı muṭlaḳ

Burada kimsenüñ yoḳdur mecālī

(Kula rızkını mutlak rızık verici olan Allah verir; O'ndan başka kimsenin buna gücü yetmez.)

14. Hezār ism ü şıfatla muttaşıfdur

Çerāğ-efrūz eyyām u leyālî

(Gece ve gündüzlere kandil yakan bin(lerce) isim ve sıfatla vasıflanmıştır.)

15. Bilenler ‘adl dād-ı lā-şerîki

İşitmezler hevâdan kıl u kâlî

(Ortağı olmayan Yüce Allah’ın doğruluk ve adaletini bilenler arzu ve heveslerden doğan boş sözleri işitmezler.)

16. Nihāyet yok kelām-ı ‘arîfāna

N’idersün eyleyüb fikr-i muhālî

(Ariflerin sözüne nihayet yoktur, gerçekleşmesi imkansız boş düşüncelere kapılıp da neylersin.)

17. Suāl-i ehl-i zāhirden kaçarlar

Kenāra ‘ālem-i ğaybıñ ricālî

(Gâip âleminin erleri zahir ehlinin sorularından kaçarak kenara çekilirler.)

18. Olanlar kûlzüm-i zehhāra ğavvāş

Kemāl-i hâk_bilür şāhib kemālî

(Coşkun denize dalanlar kemale ermiş olgun kişileri hakkın kemali bilirler.)

19. Eyā Râhî gözüñ deryā-yı rahmet

Müzekkādur cevāhirden leālî

(Ey Râhî, senin gözün rahmet deryasıdır, ondaki inciler mücevherden daha saftır.)

20. Olur bir kaçrede baħr-ı ma‘arîf

‘Aṭāyā-yı hâkīm-i lā-yezālî

(Ebedi hüküm ve hikmet sahibi olan Allah’ın ihsanlarından bir damla, marifetler denizidir.)

[35B]

113.

Tārīḥ-i kitāb

(Yazılış tarihi)

mefāʿilün / mefāʿilün / feʿülün

1. Be-rūz-i evvel-i māh-ı muḥarrem

Kemāl-i mertebe ey yār-ı ʿarīf

(Ey arif dostu, Muharrem ayının ilk günlerine kadar eksiksiz olarak;)

2. Bā-temām āmed in dürc-i mücevher

Heme pür-dürri-i ḥikmet şod şaḥāyif

(Hep hikmet incileriyle dolu olan bu mücevher kutusu tamamlandı.)

3. Nicedür her biri bir necm-i dürri

Ne dürri tāb-ı dād-ı berķ-ı ḥāṭif

((O hikmet incilerinin) her biri bir yıldız kadar parlaktır. Yıldız değil, göz kamaştıran şimşek kadar parlaktır.)

4. Çerāğ-ı ezherān oldıkça rūşen

Zemān-ile zemīn oldıkça vākıf

(Ay ve güneş kandili parladıkça; zaman ve yeryüzü var oldukça;)

5. İlāhī şemʿ-i cemʿ-i ʿarīfān it

Nigehdār ez-hücūm-i bād-ı ʿāşıf

(Ey Allah'ım (onu), arifler cemiyetinin mumu eyleyip şiddetli rüzgarın hücumundan koru.)

6. Ser-a-ser bu kitāb-ı dil-küşāda

Mişāl-i ğayş nāzildür leṭāyif

(Gönül açan bu kitabın her yerine yağmur misali güzellikler nazil olmuştur.)

7. Suāl itdüm Resül'ün hicretinden

İşāret bā-beşāret şod zi-hātif

(Resul'ün hicretinden sordum; hātif işāret ederk ...)

8. Didi tārīḥ-i mişkāt-i me'ānī

Oḳunsın adı Misbāḥu'l-Ma'ārif (963)

(Manalar hücresi (olan bu kitabın) tarihini söyledi; adı Misbāḥu'l-Ma'ārif olarak anılsın.)

El-ḥamdu li'l-lāhi 'alā't-temām ve li'r-rasūli efzālū's-selām ve 'alā ālihī'l-
'izām ve eşābihi'l-kirām raḥime'l-lāhu limen naẓara vede'ā likātibehu'l-
ḥakīru'l-faḳīru'l-za'ifu'l-naḥīfu'l-müznibu'l-muḥtāc ilā raḥmetu'l-lāhi te'ālā
Muşṭafa bin Hızır el Urlevī vekād veḳa'a'l-ferāḡa min tenmīḳihī fī-evsaṭı
şehri ramāzāni'l-mübārek fī-seneti sitte veseb'ine vetis'a miete (976)

(Allah'a hamdolsun, kitap tamamlandı. Selamların en güzeli O'nun resulü (Hz. Muhammed'in), onun seçkin ailesinin, sahabe-i kiramın -Allah onlara Rahmet etsin- ve (bu kitaba) göz gezdirip onu yazan hakir, fakir, zayıf, nahif, günahkar ve Allah Teala'nın affına muhtaç Mustafa bin Hızır el- Urlevi'ye dua edenlerin üzerine olsun. (Eserin) yazımı 976 senesinde Ramazan ayının ortasında tamamlanmıştır.)

SONUÇ

Türk İslam medeniyetinde şairlik yetisine sahip âlim ve mutasavvıflar bu yeteneklerini dini ve Allah'ı tanıtmak, insanları doğru ve güzel olana davet etme yolunda kullanmışlardır. Manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri de bu amaç doğrultusunda yazılmış eserlerdendir. Şairler Allah'ın isimlerini açıklamak için ayet ve hadislerden sonra sözün en muteber ve tesirlisi olan şiir dilini kullanmayı tercih etmişlerdir. Yani, en Güzel'i, beşerî kelamın en güzeli ile anlatma yoluna gitmişlerdir. Elbette ki maksatları şiir yazmak değildir. Onların asıl gayesi, akılda kalıcı, estetik cümlelerle yüce yaratıcıyı müminlerin kalplerine nakşetmektir. 16. yüzyıl şairlerinden Râhî'nin kâleme aldığı *Misbâhu'l-Ma'ârif* de bu gayeyle telif edilmiş tasavvufi bir eserdir.

Bu tez çalışmasında *Misbâhu'l-Ma'ârif* şekil ve muhteva yönünden incelemeye tabi tutulmuş olup eserden yola çıkılarak müellifinin edebi kişiliği hakkında bilgiler verilmiş; özellikle eserde ön plana çıkan manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri üzerinde durulmuş ve türü içerisinde onu farklı kılan özellikler tespit edilmiştir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz sonuç şudur ki: Râhî kendine has üslubu ve tasavvufî anlayışın hakim olduğu şiirleriyle diğer esmâ-i hüsnâ şârihlerinden ayrılmaktadır. Klasik Türk edebiyatında yazılmış manzum esmâ-i hüsnâ şerhlerine baktığımızda Râhî, diğer esmâ şârihlerinin yaptığı gibi ilahî isimleri bilinen anlamlarına muvafık olarak anlaşılır, sade bir dille anlatmak yerine, vahdet-i vücut anlayışının hakim olduğu tasavvufî bir bakış açısıyla yorumlamış; esmâları bilinen genel anlamlarıyla doğrudan Allah'ın zatı ile ilişkilendirerek değil, kainat ve insandaki tecellileri üzerinden dolaylı olarak şerh etmiştir. Şiirlerinde kullandığı sahbâ, şarab, meclis, servi, bülbül, kadeh vb. sembolik öğeler; lâ-illâ, seyr, fenâ, bekâ, kurbet, gurbet vb. tasavvufî kavramlar ve klasik Türk şiirinde kullanımına pek rastlanılmayan hudûc, bulûc, hulûc, dulûc⁴⁵⁶ “tekeddüs, tecerrüs”⁴⁵⁷ vb. Arapça kelimelerin yanı sıra sık kullandığı Farsça kelimeler şiirlerdeki anlamın açığa çıkmasını zorlaştırmıştır. Esmâlar ile şiirler arasında kurulan bu dolaylı ilişki ancak Gazâlî ve Kuşeyrî'nin tasavvufi risaleleri okunduğunda -birkaç şiir istisna- açığa çıkmaktadır. Bu özellikleri

⁴⁵⁶ bkz. 48. Manzume

⁴⁵⁷ bkz. 13. Manzume

hasebiyle *Misbâhu'l-Ma'ârif* Türkçedeki esmâ-i hüsnâ şerhleri arasında müstesna bir yere sahiptir.

Ayrıca, otuz beş varaktan müteşekkil, içerisinde 113 şiirin bulunduğu *Misbâhu'l-Ma'ârif*, ihtiva ettiği diğer hususiyetler sebebiyle de dikkat çekmektedir. Klasik divan tertibi üzere yazılan ve büyük bir bölümünü manzum esmâü'l-hüsnâ şerhlerinin oluşturduğu eserde, altmış bir manzum esmâ-i hüsnâ şerhi ve kırk âyet şerhi olarak nitelendirdiğimiz kırkbir şiir mevcuttur. Türk edebiyatında yazılmış manzum esmâ-i hüsnâ şerhlerine baktığımızda *Misbâhu'l-Ma'ârif*'teki vezin çeşitliliği ve diğer manzum esmâ-i hüsnâ şerhlerinde çok rastlanılmayan gazel nazım biçiminin kullanılması bu eseri kendi türleri içerisinde farklı kılmaktadır. Esmâ şerhlerindeki durum eserin sonunda yer alan âyetnâmeler için de söz konusudur. Tasavvufî bakış açısının öne çıktığı âyet şerhlerinde ayetlerle metin arasında ilişki kurmak hayli zordur. Bu durum Râhî'nin ayet ve esmâ-i hüsnâ şerhinde fikhî bir yolu değil de daha çok tasavvufî bir yolu tercih ettiğini göstermektedir. Tespit ettiğimiz bu özellikleri dolayısıyla *Misbâhu'l-Ma'ârif*'in manzum esmâ-i hüsnâ edebiyatımıza önemli katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Diğer esmâ-i hüsnâ çalışmalarından farklı olarak, Türkçe çevirinin yer aldığı ve şiirlerle esmâ arasındaki anlam ilişkisinin irdelendiği bu tez çalışmasının mevcut literatüre ve bundan sonra yapılacak akademik çalışmalara katkı sunmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, Ahmet:** “Ebussuûd Efendi” *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C.10, s. 365-371.
- AKÜN, Ö. Faruk:** “Divân Edebiyatı”, *TDV İslam ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C. 9, s. 389-427.
- ALBAYRAK, Nurettin:** “Cem”, *TDV İslam ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 279-280.
- ALTUNDAŞ, Halil; ŞAHİN, Muzaffer:** *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012.
- AYDIN, Mustafa:** “Cennetülmualâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C.7, s.244.
- AYVERDİ, İLHAN:** *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011.
- AZAMAT, Nihat:** “Nâsır-ı Hüsrev”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 32, s. 395-397.
- BABA, Safer:** *Tasavvuf Terimleri-Istılahat-ı Sofiyye fî Vatan-ı Aslıyye*, Heten Keten Yayınları, İstanbul.
- CANIM, Rıdvan:** *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.
- CEBECİOĞLU, Ethem:** *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- ÇAĞRICI, Mustafa:** “Kanaat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C.24, s.289-290.

- ÇELEBİOĞLU, Âmil:** *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, “Kültür Ve Edebiyatımızda Allah (C.C.)”.
- DEVELLİOĞLU, Ferit:** *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.
- DİLÇİN, Cem:** *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- EL- BUSTÂNÎ, El-Muallim Budrûs:** *Muhîtu’l-Muhît, Mektebetü Lübnan Nâşirûn*, Lübnan 2019.
- EL-EZRAKÎ, Ebû Velid:** *Ahbâru Mekke-Mekke Tarihi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2007.
- EL-EZRAKÎ, Ebu’l-Velid:** *Ahbâru Mekke-Mekke Tarihi*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.
- EİMALI, Hüseyin:** “Hassan b. Sâbit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. 16, s. 399-402.
- ERGİNLİ, Zafer vd.:** *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kâlem Yayınları, İstanbul 2006.
- ET-TEBRÎZÎ, Muhammed Hüseyin:** *Burhâı Katı, TerC. Asım Efendi*, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- EYİCE, Semavi:** “Bâbusselâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.410-411.
- GÜLEÇ, İsmail:** “Klasik Türk Şiirinde İbn Sînâ Ve Hekimliği”, *Littera turca*, C. 3, sy. 4, s. 76-78.
- GÜNEŞ, Kadir:** *Arapça Türkçe Sözlük El-Mu’cem ‘Arabî-Türkî*, Mektep Yayınları, İstanbul 2011.

- GÜZEL, Abdurrahman:** *Dînî Tasavvûfî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- İMÂM-I GAZÂLÎ:** *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, çev. M. Ferhat, Merve Yayınları.
- KAPLAN, Yunus:** “Râhî” (2013), *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, RÂHÎ (yesevi.edu.tr). (24.12.2021)
- KARAGÖZ, İsmail:** *Ayet ve Hadislerin Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- KARAGÖZ, İsmail:** *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005.
- KEMİKLİ, Bilal vd:** *Türk İslam Edebiyatı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- KILIÇ, Filiz :** *Âşık Çelebi, Meşâ’irü’ş-Şu’arâ-İnceleme-Metin*, C. 2. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- KİRAZ, Seydi:** Seydi Kiraz, “Fezâyî’nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Aralık 2018, s.999-1034.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim:** *Şerh-i Esmâillâhi’l-Hüsnâ-O’nun Güzel İsimleri*, Mütercim: Cevher Caduk, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2011.
- MUALLİM Nâcî:** *Lugat-ı Nâcî*, Haz. Ahmet Kartal, TDK Yayınları, Anara 2009.
- NAZÎMÂ, Ali; FÂİK, Reşad:** *Mükemmel Osmanlı Lügatı*, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- NEVÂYÎ, ALİ-ŞİR:** *Mizânu’l- Evzân (Vezinlerin Terazisi)*, Haz. Kemal Eraslan, TDK Yayınları, Ankara 1993.
- OKUMUŞ, Ömer:** “Câmî”, *TDV İslam ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 94-99.

- ÖZTUNA, Yılmaz:** *Türk musiki Kavram Ve Terimleri Ansiklopedisi*, AKMB Yayınları.
- ÖZTUNA, Yılmaz:** *Türk Musikisi Kavram Ve Terimleri Ansiklopedisi*, AKMB Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ali:** “İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Y. 14, C. 14, sy. 2, Güz 2019, s.27-42.
- PALA, İskender:** *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- PARLATIR, İsmail:** *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara 2006.
- REMZİ, Hüseyin:** *Lügat-ı Remzî (İnceleme-Tıpkı Basım)”, haz.: Ali Birinci*, TYEKB Yayınları, İstanbul 2018.
- SALÂHÎ, Muhammed:** *Kâmus-i Osmâni*, TYEKB Yayınları, İstanbul 2019.
- SÂMÎ, Şemseddin:** *Kâmûs-i Türkî*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.
- SARAÇ, M. Yekta:** *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2014.
- SECCÂDÎ, Seyyid Câfer:** *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Uygur, Ensar Yayınları, İstanbul 2007.
- SÖNMEZ, Ramazan:** *El-Esmâü'l-Hüsnâ (Esmâ-İ Hüsnâ)*, Konevi Yayınları, Konya 2010.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif:** “Attar, Ferîdüddin”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C.4, s.95-98.
- ŞENER, H. İbrahim:** *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâlar*, İzmir 1985, Basılmamış Doktora Tezi.

- ŞİMŞEK, Selami:** *Tasavvuf Ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Litera Yayınları, İstanbul 2017.
- ŞUKÛN, Ziya:** *Farsça-Türkçe Lügat*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Hak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C. 15, s.152.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Esmâ-i Hüsnâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C. 11, s. 404-418.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Alî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C. 2, s. 370-371.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Bâkî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C. 4, s. 536-537.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Bârî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. 5, s. 73.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Bâsît", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. 5, s. 101-102.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Basîr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. 5, s. 102-103.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Cebbâr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C. 7, s. 181-182.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Cennet", *DV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C.7, s.376-386.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Fettâh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C. 12, s. 482-483.
- TOPALOĞLU, Bekir:** "Gafûr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1996, C. 13, s. 286-287.

- TOPALOĞLU, Bekir:** “Hafız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C. 15, s. 116-117.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Hakem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C. 15, s. 170-171.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Hasîb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C. 16, s. 380-381.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Kâbız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. 24, s. 26.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Kahhâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. 24, s. 169-170.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Kavî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C. 25, s. 68.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Kebîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C. 25, s. 162.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Kuddus”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, C. 26, s. 314-315.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Latîf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2003, C. 27, s. 108-109.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Melik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C. 29, s. 50-51.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Metîn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2004, C. 29, s. 414-415.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Muiz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 31, s. 94-95.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Mü’min”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 31, s. 557-558.

- TOPALOĞLU, Bekir:** “Mütekebbir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, C. 32, s. 189-190.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Râfî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 391.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Rahmân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 415-417.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Rakîb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, C. 34, s. 431.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Reşîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C. 35, s. 11.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Rezzâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C. 35, s. 47-48.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Sabûr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, C. 35, s. 361-362.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Selâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, C. 36, s. 341-342.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Semî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, C. 36, s. 492.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Şehîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, C. 38, s. 428.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Vâris”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C. 42, s. 96-97.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Vedûd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C. 42, s. 598-599.
- TOPALOĞLU, Bekir:** “Vekîl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, C. 43, s. 9-10.

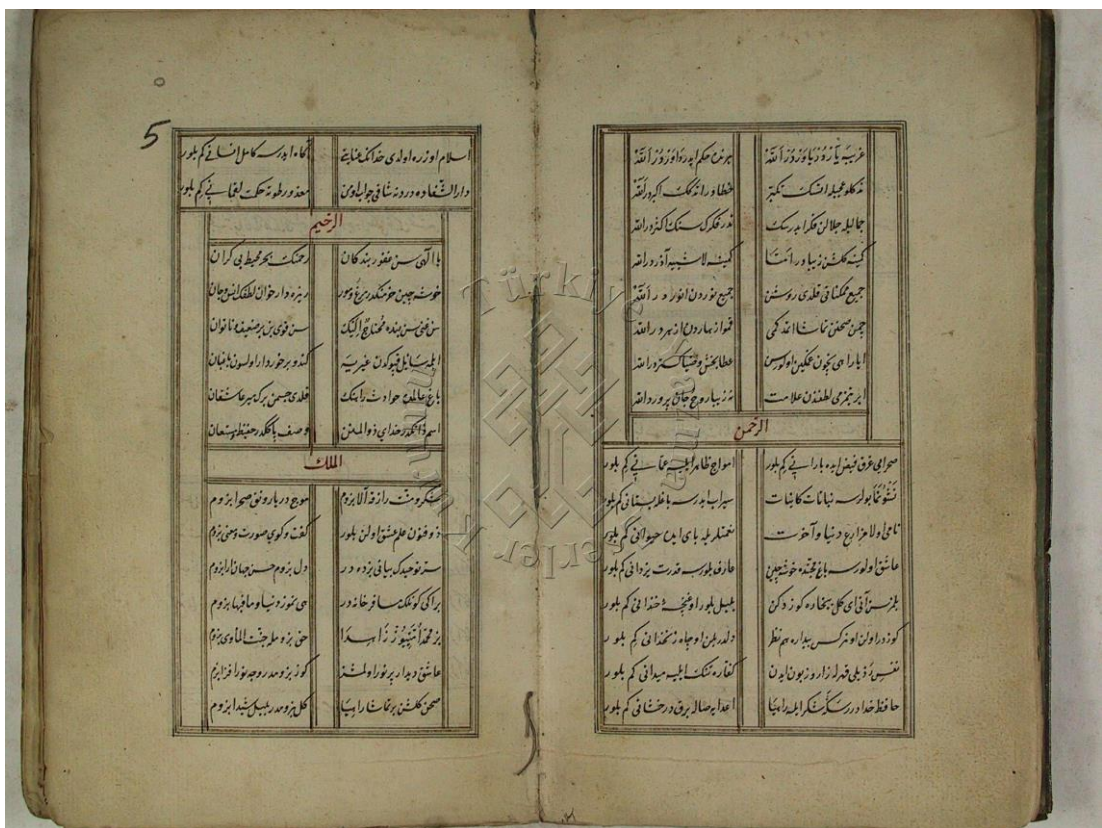
- TÖKEL, Dursun Ali:** *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- ULUDAĞ, Süleyman:** *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.
- ÜNAL ve Mehmet Pektaş:** “16. Yüzyıl Şairi Kebeci-Zâde Râhî Ve Divançesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.17, Aralık 2013, s.151-183.
- YEĞİN, Abdullah vd.:** *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, TÜRKDAV Yayınları, İstanbul 1990.
- YILMAZ, Ali:** “Türk Edebiyatında Esmâ-î Hüsnâ Şerhleri Ve İbn-İ İsâ-Yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 1998.
- YURDAGÜR, Metin:** *Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Klavuzu*, İFAV Yayınları, İstanbul 2021

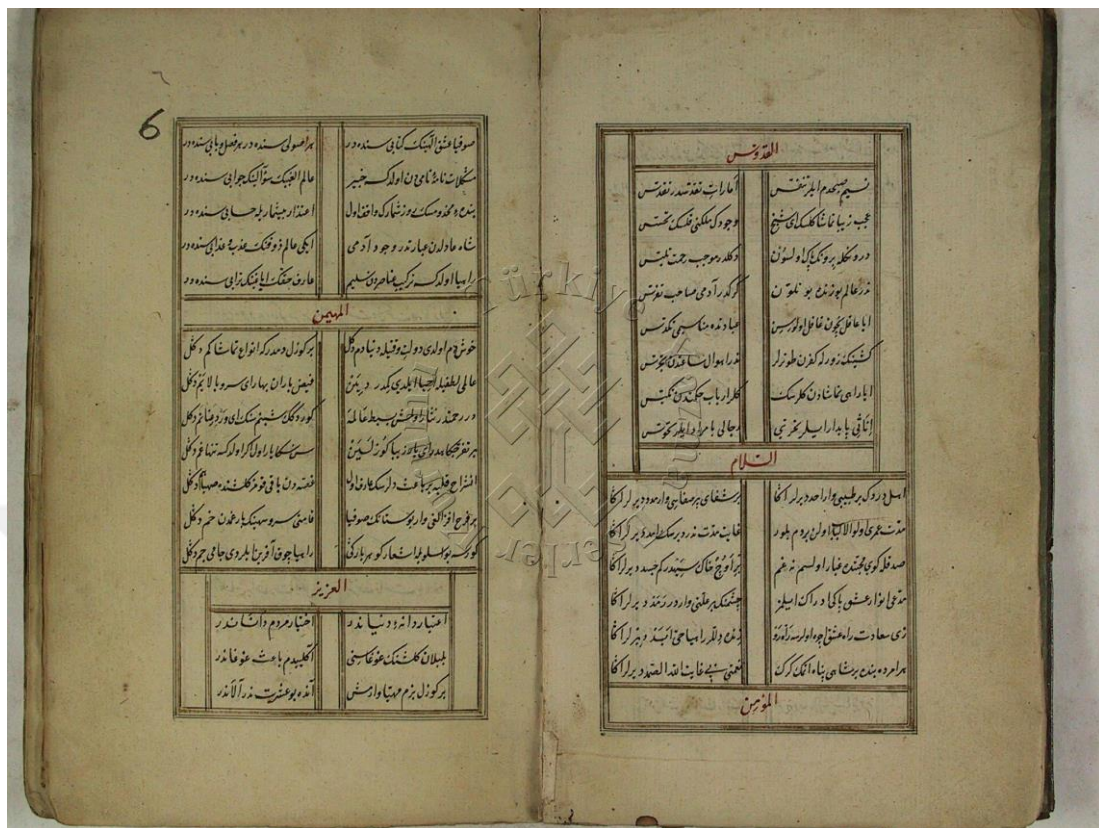
[https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/12/resul-i-ekrem-efendimizin-ikisfat.html?view=timeslide\(09.01.2022\)](https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/12/resul-i-ekrem-efendimizin-ikisfat.html?view=timeslide(09.01.2022))

<https://www.gulistandergisi.com/seyhul-islam-ebussuud-efendi-1490-1574/>
(24.12.2021)

<https://kuran.diyaret.gov.tr/> (24.12.2021)

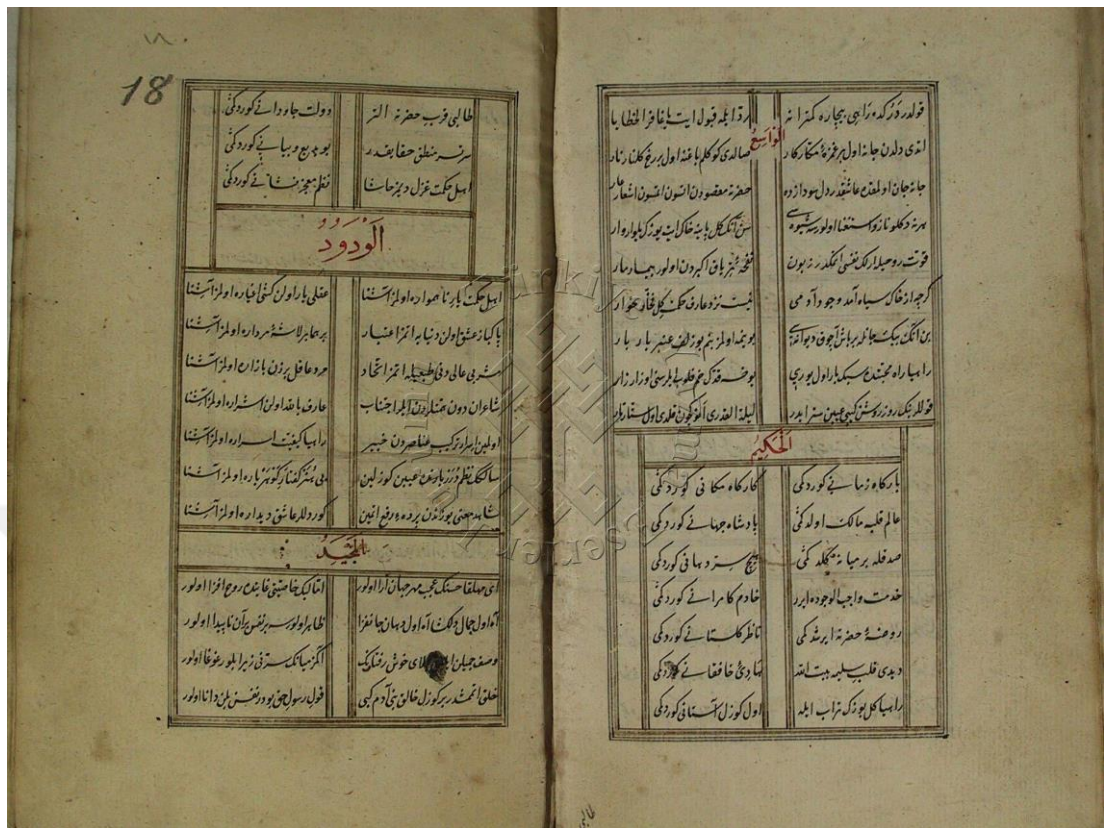
الغفار	
تکلیف در باره کل حکم که در این عالم است چشم ما را از بعد از روشن شدن در این عالم است بزرگوار است او را که در این عالم است بر قدر که در این عالم است بر روی کره از کمالی که در این عالم است کلیه کار که در این عالم است شیخ الاسلام که در این عالم است	مدد اسلامی که در این عالم است مدل از این که در این عالم است سعدا که در این عالم است کوز که در این عالم است تکلیف که در این عالم است فرما که در این عالم است و چون که در این عالم است برکت که در این عالم است تکلیف که در این عالم است

الغفار	
تکلیف که در این عالم است کرم که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است	تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است تکلیف که در این عالم است

کودم سوزی و دودم سوزی هر سوزی و دودم سوزی فغان ف

16 <table border="1"> <tr> <td>کوثره که در کلا سکت را بیا</td><td>نزد اهل علم و باطن اوج</td></tr> <tr> <td>عالم که در کلا سکت را بیا</td><td>سکانت خند و آتش اوج</td></tr> <tr> <td>حق تعالی در آن مقدر ادب</td><td>جلد و بر یک اوج و فروج</td></tr> </table> الغیب <table border="1"> <tr> <td>و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب</td><td>بار و خلد و بزم اولانی بر عجب</td></tr> <tr> <td>با را کدن باره بر هر کرای طیب</td><td>بار و در هر دم دلدار بر عجب</td></tr> <tr> <td>موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت</td><td>الکدن عاشره باره بر عجب</td></tr> <tr> <td>دولت عشق کچن خلق جهان کجاست</td><td>بر قضا ایلک اندام بر عجب</td></tr> <tr> <td>آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق</td><td>نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب</td></tr> <tr> <td>عقل به شش سیم جام و ماد و نون</td><td>دم و در حاضرا ناکدم بر عجب</td></tr> <tr> <td>اتحاد و در کس قلیه بیان باره</td><td>را بیا کس کی تا نثر بر عجب</td></tr> </table> البی <table border="1"> <tr> <td>اکدم چو دشت بی زمینم</td><td>بل و جو و ماسد ای منعم</td></tr> <tr> <td>علم شش به پاکه عالم اوان</td><td>اول و آخر و نوب و سلسله</td></tr> <tr> <td>رو و چرخ و عاقل کلمه</td><td>چرخ و نوب و سلسله</td></tr> <tr> <td>چرخ و عاقل کلمه</td><td>موضع و آوار و جلد و نغمه</td></tr> <tr> <td>عجب و عاقل کلمه</td><td>عجب و عاقل کلمه</td></tr> </table>	کوثره که در کلا سکت را بیا	نزد اهل علم و باطن اوج	عالم که در کلا سکت را بیا	سکانت خند و آتش اوج	حق تعالی در آن مقدر ادب	جلد و بر یک اوج و فروج	و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب	بار و خلد و بزم اولانی بر عجب	با را کدن باره بر هر کرای طیب	بار و در هر دم دلدار بر عجب	موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت	الکدن عاشره باره بر عجب	دولت عشق کچن خلق جهان کجاست	بر قضا ایلک اندام بر عجب	آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق	نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب	عقل به شش سیم جام و ماد و نون	دم و در حاضرا ناکدم بر عجب	اتحاد و در کس قلیه بیان باره	را بیا کس کی تا نثر بر عجب	اکدم چو دشت بی زمینم	بل و جو و ماسد ای منعم	علم شش به پاکه عالم اوان	اول و آخر و نوب و سلسله	رو و چرخ و عاقل کلمه	چرخ و نوب و سلسله	چرخ و عاقل کلمه	موضع و آوار و جلد و نغمه	عجب و عاقل کلمه	عجب و عاقل کلمه	<table border="1"> <tr> <td>فرشته را از زمین بر نرسار</td><td>و قضا را نرسار</td></tr> <tr> <td>بر زمین است و ماعدن</td><td>نوک کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>دوی یک لفظ با فاضل</td><td>سند و کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>اهل جلی بر نرسار</td><td>اضعی نرسار کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>عزت اخروی و کلا کوشش</td><td>کچن جلال کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>را بیا نرسار</td><td>چا کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>بر قضا کلا کوشش</td><td>رو و کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>چرخ و عاقل کلمه</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> </table> الغیب <table border="1"> <tr> <td>دوی عالمه کلا کوشش</td><td>دوی کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>جان و دل و بر قضا کلا کوشش</td><td>عالمی کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>و اقل کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> </table>	فرشته را از زمین بر نرسار	و قضا را نرسار	بر زمین است و ماعدن	نوک کلا کوشش با نرسار	دوی یک لفظ با فاضل	سند و کلا کوشش با نرسار	اهل جلی بر نرسار	اضعی نرسار کوشش با نرسار	عزت اخروی و کلا کوشش	کچن جلال کلا کوشش با نرسار	را بیا نرسار	چا کلا کوشش با نرسار	بر قضا کلا کوشش	رو و کلا کوشش با نرسار	چرخ و عاقل کلمه	کلا کوشش با نرسار	دوی عالمه کلا کوشش	دوی کلا کوشش با نرسار	جان و دل و بر قضا کلا کوشش	عالمی کلا کوشش با نرسار	و اقل کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار
کوثره که در کلا سکت را بیا	نزد اهل علم و باطن اوج																																																														
عالم که در کلا سکت را بیا	سکانت خند و آتش اوج																																																														
حق تعالی در آن مقدر ادب	جلد و بر یک اوج و فروج																																																														
و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب	بار و خلد و بزم اولانی بر عجب																																																														
با را کدن باره بر هر کرای طیب	بار و در هر دم دلدار بر عجب																																																														
موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت	الکدن عاشره باره بر عجب																																																														
دولت عشق کچن خلق جهان کجاست	بر قضا ایلک اندام بر عجب																																																														
آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق	نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب																																																														
عقل به شش سیم جام و ماد و نون	دم و در حاضرا ناکدم بر عجب																																																														
اتحاد و در کس قلیه بیان باره	را بیا کس کی تا نثر بر عجب																																																														
اکدم چو دشت بی زمینم	بل و جو و ماسد ای منعم																																																														
علم شش به پاکه عالم اوان	اول و آخر و نوب و سلسله																																																														
رو و چرخ و عاقل کلمه	چرخ و نوب و سلسله																																																														
چرخ و عاقل کلمه	موضع و آوار و جلد و نغمه																																																														
عجب و عاقل کلمه	عجب و عاقل کلمه																																																														
فرشته را از زمین بر نرسار	و قضا را نرسار																																																														
بر زمین است و ماعدن	نوک کلا کوشش با نرسار																																																														
دوی یک لفظ با فاضل	سند و کلا کوشش با نرسار																																																														
اهل جلی بر نرسار	اضعی نرسار کوشش با نرسار																																																														
عزت اخروی و کلا کوشش	کچن جلال کلا کوشش با نرسار																																																														
را بیا نرسار	چا کلا کوشش با نرسار																																																														
بر قضا کلا کوشش	رو و کلا کوشش با نرسار																																																														
چرخ و عاقل کلمه	کلا کوشش با نرسار																																																														
دوی عالمه کلا کوشش	دوی کلا کوشش با نرسار																																																														
جان و دل و بر قضا کلا کوشش	عالمی کلا کوشش با نرسار																																																														
و اقل کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														

17 <table border="1"> <tr> <td>کوثره که در کلا سکت را بیا</td><td>نزد اهل علم و باطن اوج</td></tr> <tr> <td>عالم که در کلا سکت را بیا</td><td>سکانت خند و آتش اوج</td></tr> <tr> <td>حق تعالی در آن مقدر ادب</td><td>جلد و بر یک اوج و فروج</td></tr> </table> الغیب <table border="1"> <tr> <td>و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب</td><td>بار و خلد و بزم اولانی بر عجب</td></tr> <tr> <td>با را کدن باره بر هر کرای طیب</td><td>بار و در هر دم دلدار بر عجب</td></tr> <tr> <td>موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت</td><td>الکدن عاشره باره بر عجب</td></tr> <tr> <td>دولت عشق کچن خلق جهان کجاست</td><td>بر قضا ایلک اندام بر عجب</td></tr> <tr> <td>آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق</td><td>نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب</td></tr> <tr> <td>عقل به شش سیم جام و ماد و نون</td><td>دم و در حاضرا ناکدم بر عجب</td></tr> <tr> <td>اتحاد و در کس قلیه بیان باره</td><td>را بیا کس کی تا نثر بر عجب</td></tr> </table> البی <table border="1"> <tr> <td>اکدم چو دشت بی زمینم</td><td>بل و جو و ماسد ای منعم</td></tr> <tr> <td>علم شش به پاکه عالم اوان</td><td>اول و آخر و نوب و سلسله</td></tr> <tr> <td>رو و چرخ و عاقل کلمه</td><td>چرخ و نوب و سلسله</td></tr> <tr> <td>چرخ و عاقل کلمه</td><td>موضع و آوار و جلد و نغمه</td></tr> <tr> <td>عجب و عاقل کلمه</td><td>عجب و عاقل کلمه</td></tr> </table>	کوثره که در کلا سکت را بیا	نزد اهل علم و باطن اوج	عالم که در کلا سکت را بیا	سکانت خند و آتش اوج	حق تعالی در آن مقدر ادب	جلد و بر یک اوج و فروج	و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب	بار و خلد و بزم اولانی بر عجب	با را کدن باره بر هر کرای طیب	بار و در هر دم دلدار بر عجب	موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت	الکدن عاشره باره بر عجب	دولت عشق کچن خلق جهان کجاست	بر قضا ایلک اندام بر عجب	آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق	نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب	عقل به شش سیم جام و ماد و نون	دم و در حاضرا ناکدم بر عجب	اتحاد و در کس قلیه بیان باره	را بیا کس کی تا نثر بر عجب	اکدم چو دشت بی زمینم	بل و جو و ماسد ای منعم	علم شش به پاکه عالم اوان	اول و آخر و نوب و سلسله	رو و چرخ و عاقل کلمه	چرخ و نوب و سلسله	چرخ و عاقل کلمه	موضع و آوار و جلد و نغمه	عجب و عاقل کلمه	عجب و عاقل کلمه	<table border="1"> <tr> <td>فرشته را از زمین بر نرسار</td><td>و قضا را نرسار</td></tr> <tr> <td>بر زمین است و ماعدن</td><td>نوک کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>دوی یک لفظ با فاضل</td><td>سند و کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>اهل جلی بر نرسار</td><td>اضعی نرسار کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>عزت اخروی و کلا کوشش</td><td>کچن جلال کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>را بیا نرسار</td><td>چا کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>بر قضا کلا کوشش</td><td>رو و کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>چرخ و عاقل کلمه</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> </table> الغیب <table border="1"> <tr> <td>دوی عالمه کلا کوشش</td><td>دوی کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>جان و دل و بر قضا کلا کوشش</td><td>عالمی کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>و اقل کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> <tr> <td>کلا کوشش</td><td>کلا کوشش با نرسار</td></tr> </table>	فرشته را از زمین بر نرسار	و قضا را نرسار	بر زمین است و ماعدن	نوک کلا کوشش با نرسار	دوی یک لفظ با فاضل	سند و کلا کوشش با نرسار	اهل جلی بر نرسار	اضعی نرسار کوشش با نرسار	عزت اخروی و کلا کوشش	کچن جلال کلا کوشش با نرسار	را بیا نرسار	چا کلا کوشش با نرسار	بر قضا کلا کوشش	رو و کلا کوشش با نرسار	چرخ و عاقل کلمه	کلا کوشش با نرسار	دوی عالمه کلا کوشش	دوی کلا کوشش با نرسار	جان و دل و بر قضا کلا کوشش	عالمی کلا کوشش با نرسار	و اقل کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار	کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار
کوثره که در کلا سکت را بیا	نزد اهل علم و باطن اوج																																																														
عالم که در کلا سکت را بیا	سکانت خند و آتش اوج																																																														
حق تعالی در آن مقدر ادب	جلد و بر یک اوج و فروج																																																														
و صلت با بر عاشر و خرم بر عجب	بار و خلد و بزم اولانی بر عجب																																																														
با را کدن باره بر هر کرای طیب	بار و در هر دم دلدار بر عجب																																																														
موسیقی قتل کوی باره بر کلا سکت	الکدن عاشره باره بر عجب																																																														
دولت عشق کچن خلق جهان کجاست	بر قضا ایلک اندام بر عجب																																																														
آل بایشه و آنم و سیاهی ساس و حق	نیش عجب بر دخی و روی ارق بر عجب																																																														
عقل به شش سیم جام و ماد و نون	دم و در حاضرا ناکدم بر عجب																																																														
اتحاد و در کس قلیه بیان باره	را بیا کس کی تا نثر بر عجب																																																														
اکدم چو دشت بی زمینم	بل و جو و ماسد ای منعم																																																														
علم شش به پاکه عالم اوان	اول و آخر و نوب و سلسله																																																														
رو و چرخ و عاقل کلمه	چرخ و نوب و سلسله																																																														
چرخ و عاقل کلمه	موضع و آوار و جلد و نغمه																																																														
عجب و عاقل کلمه	عجب و عاقل کلمه																																																														
فرشته را از زمین بر نرسار	و قضا را نرسار																																																														
بر زمین است و ماعدن	نوک کلا کوشش با نرسار																																																														
دوی یک لفظ با فاضل	سند و کلا کوشش با نرسار																																																														
اهل جلی بر نرسار	اضعی نرسار کوشش با نرسار																																																														
عزت اخروی و کلا کوشش	کچن جلال کلا کوشش با نرسار																																																														
را بیا نرسار	چا کلا کوشش با نرسار																																																														
بر قضا کلا کوشش	رو و کلا کوشش با نرسار																																																														
چرخ و عاقل کلمه	کلا کوشش با نرسار																																																														
دوی عالمه کلا کوشش	دوی کلا کوشش با نرسار																																																														
جان و دل و بر قضا کلا کوشش	عالمی کلا کوشش با نرسار																																																														
و اقل کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														
کلا کوشش	کلا کوشش با نرسار																																																														

الهادي

بر کوشش حال بر صف کوه ستر بکشا	چون تو به دو حال مصطفی کوه ستر بکشا
استراحت آنکس بخلاف بارنا صوارله	نشد بوقی بکشا بر بستر شفا کوه ستر بکشا
آب روی سید عالم محمد صحن	قرب حضرت مقام دلکش کوه ستر بکشا
چو دارا دل صبح مهر و محبت عیشینه	لطیف در پای رحمتن عطا کوه ستر بکشا
چشم قلم کل حکمت عجا ابیوب	عالی آینه جبروت کوه ستر بکشا
لطف غل برب جلا بلیه جاکش غرق	کنج و صله دن بکشا بر دین کوه ستر بکشا
رهنا اول قلمین غنای نهان غل را بقی	بر نفیم اکی عالم دن غنای کوه ستر بکشا
بیل کاشکله به جبار پرا نوارده	پرد و عشا دن و کشف کوه ستر بکشا
بکشان قامت و کلاه رضا کوه ستر	سوز و در سوزن تر بکشا کوه ستر بکشا
چاره سالار و بهار و بهار و بهار و بهار	خامنه نازن بکشا کوه ستر بکشا

البدیع

از بهار و در دل رسد از تراج	با باغش از تراج با باغش از تراج
در کشتن دلهای غنای مکن	با بیل از تراج با بیل از تراج
مست خواب کنی خود و خواب کن	با ساقی از تراج با ساقی از تراج
شب زدن دارا به شب زدن دارا به	با غالی از تراج با غالی از تراج
از کشتن و دوست بوی وفا آمد	با راحه از تراج با راحه از تراج

حلق آنکس سلمان و جواد کلین بلور	عالم غلافین بر باد و در و در و در
نعتی در حدیث خود بلور کس طایب	خادم در کلاه بار و آتش و در و در

الغنی

کوله حسن باطن روی ظاهر	او کوه صاحب نظر و کوه ظاهر
کشی غایت کول سوخته کله	سوزم جعفر بن آینه ظاهر
دیمان جانی خرابسته غنای	جمال و کشف بر نوب با چشم
غاشای خوار را بلیه	بلور جبر بر عالمه نادر
و خول از غنای من و غیره	مضمر روی و در و در و در
مروست ابله در عصر حال	کر که آردی غنای و ظاهر
بر دم بوق را بلیه و نادر	مضمر عالمه و در و در و در
چشم بر خازن غنای مزاج	امیر شمشیر و در و در و در
خواری و در حدیث و در حدیث	خوبک در زلفه و در و در و در

المتین

وارید به غنای من و در و در و در	او کله کل بکشا کوه ستر و در و در
در بهر بهر بلیه غنای من و در و در	طینت آدمی کوه ستر و در و در
خود غنای من و در و در و در	او کوه در و در و در و در و در
صوفیا بر بلیه و در و در و در	تا کوه در و در و در و در و در

الرشید

از بهار و در دل رسد از تراج	با باغش از تراج با باغش از تراج
در کشتن دلهای غنای مکن	با بیل از تراج با بیل از تراج
مست خواب کنی خود و خواب کن	با ساقی از تراج با ساقی از تراج
شب زدن دارا به شب زدن دارا به	با غالی از تراج با غالی از تراج
از کشتن و دوست بوی وفا آمد	با راحه از تراج با راحه از تراج

الصبور

با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
چون کوه در و در و در و در و در	چون کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در

فایده های این کتاب

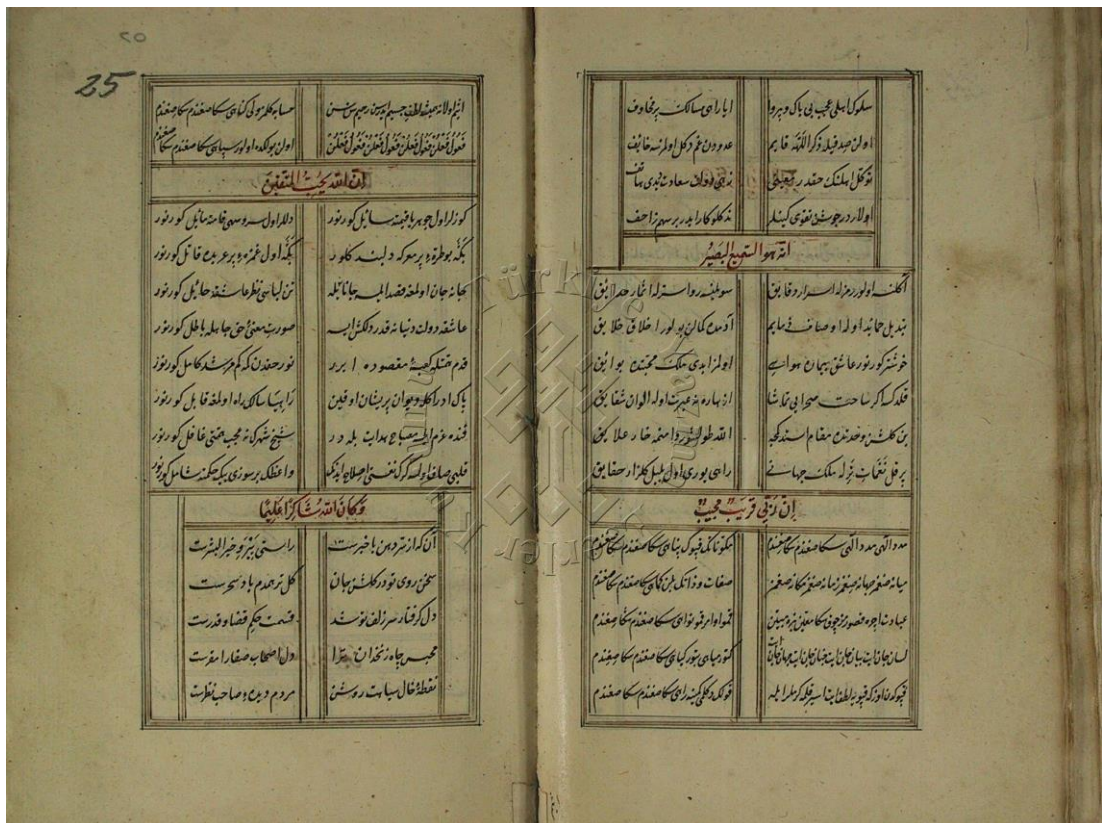
از بهار و در دل رسد از تراج	با باغش از تراج با باغش از تراج
در کشتن دلهای غنای مکن	با بیل از تراج با بیل از تراج

الباقی

سرای کلین و محنت موه	مضمر کلین و محنت موه
کوله رسد و در و در و در و در	کوله رسد و در و در و در و در
کلام حق بلور نشان کامل	کلام حق بلور نشان کامل
آنی شمشیر و در و در و در و در	آنی شمشیر و در و در و در و در
اسمی و در و در و در و در و در	اسمی و در و در و در و در و در
زن دنیا و در و در و در و در و در	زن دنیا و در و در و در و در و در
لوی و در و در و در و در و در	لوی و در و در و در و در و در

الوارث

با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
چون کوه در و در و در و در و در	چون کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در
با کوه در و در و در و در و در	با کوه در و در و در و در و در

بوم لا یفترق مال ولا یفترق الاسلام فی اللہ شهاب سلیم

مائی آدم آدمی اکھو جو واسے
ادھک ملو جو دن سیدو واسے
رافد واسا سائی ہو جو دن سیدو واسے
سلطنت خنن سیسلطنت کھو واسے
وہن کوئی طرفہ جھو واسے
صور کشا بلیدو درخت ہن ہن
شرما فی الیاء فاندالہم ہن ہن
حبہ دیکھو کوئی ہن ہن
ومن کتاب معلوم علی غازیو بنو ابی اللہ مستجابا

صوف عرفا فیکو رعا رفاد صوفیو
عدل وادار کوئی ہن ہن
حال دوران عرباد رعا صوفیو
چک ہن ہن ہن ہن
شرعیہ سلطان غازیو ہن ہن
فدھکالہ تقویات والا بنو مابین ہن ہن
ایں کلام کو ہن ہن ہن
شونہا بنو مابین ہن ہن

آن اقصیٰ الدین غفر الله عنهما	آن اقصیٰ الدین غفر الله عنهما	آن اقصیٰ الدین غفر الله عنهما
یار دل و دل خیال انصاف و کرمی صمیمیت و بی حیایان نور انجمن رحمت نشینا توقیعان اعلیٰ الشرف جواب بر سر جلیستند به جز توکل ادری که در کسک با بسیار آشت الان اویسا اقدار غفر	یکل غیامت بدین طار و ادری ربحال غافل چون نگار خیال و ادری جو دم ساینده خداوند غفار و ادری حضرت عالم ناهن سواد و ادری حاصل طالع کسکه و ادری نور و نور انجمن و ادری الان اویسا اقدار غفر	یکل غیامت بدین طار و ادری ربحال غافل چون نگار خیال و ادری جو دم ساینده خداوند غفار و ادری حضرت عالم ناهن سواد و ادری حاصل طالع کسکه و ادری نور و نور انجمن و ادری الان اویسا اقدار غفر
بر خاک بر تالی و ادری پای شربلا آبی و ادری بر خاک بر زوال و ادری خلفن انجمن و ادری حق و بلند و ادری غنی که شود و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری	بر خاک بر تالی و ادری پای شربلا آبی و ادری بر خاک بر زوال و ادری خلفن انجمن و ادری حق و بلند و ادری غنی که شود و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری	بر خاک بر تالی و ادری پای شربلا آبی و ادری بر خاک بر زوال و ادری خلفن انجمن و ادری حق و بلند و ادری غنی که شود و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری نور و نور و ادری

با دعا مضاعف از کفر قهر میبندد که غلظت بر کار اعمالش از توحید بابت غلظت کند و با این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر خادم نفس از کفر و بدعت قهر این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر در بزم کفر و بدعت قهر	و اقامه الصلوة و اتوا الزکوة و اراکموا علی الابرار ثواب و اجر و جزا و جزا کفر و بدعت قهر خلاصه لول اسل کفر طریق شکست و غلظت بر کفر و بدعت قهر کفر و بدعت قهر کفر و بدعت قهر
با دعا مضاعف از کفر قهر میبندد که غلظت بر کار اعمالش از توحید بابت غلظت کند و با این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر خادم نفس از کفر و بدعت قهر این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر در بزم کفر و بدعت قهر	فرمود که هر کس این دعا را بخواند و بعد از آن دعا را بخواند کلمات خدای عز و جل این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر این دعا مضاعف از کفر و بدعت قهر

چو بدست خود داشت آصفی را در ج آن دل که زینده و متعلق بری بود عاشق باستان آصفی در وجود ایشان از صبا چو اقبال بر رز مند حسن چیل بود حدیثی ز ابد در جستجوی وحدت داشتند و ایا از طبع پاک حضرت چنین از ایا	الفن خدا کس نمی توان از حد افتاد گویم که حقین اولو را طریقه که در کمال بر در صافی نظاره بر این طریقه و کلام بنی بود چه در هر دو کمال زینکت بارداره از سیه کرده بودار بر این اعدا و کار بدین قادر و نیز از این اعدا
همواره که پیوسته از طاعت بر سر و سون و کمال بود وحدت عاشق همیشه بر سر ازار و وحدت ایشان و در مدارج اعتبار و وحدت چون که یکی بر سر همانو احدیت بر عقل و علم و طریقه و کلام اشعار و بارگاه و طاعت و کلام	این الله و هو الزمان و ذوالعز و التین چهارم از این خدا و کلام کلی نیست مانع بود چنانکه چهارم از این خدا و کلام

دوی تاریخ مکاتیب
اوقسون آدر مصباح المہارف

تاریخ کتب

کمال مرتبت کمال باعداست
مسیر دولت و کمال شجاعت
نور حق تاب و آفرینش
زما بزمین دل و دل و آفت
کند از راهی و با صفت
مثال فیض طراز ملک
اشارت با اشارت غرض

مارج شكوۃ العا
٩٦٣
ون آدى مصباح العا

قد ورد على القاموس والرسالة الفصل السادس عشر وهو في الكلام على
 اصحاب الكرام وحررنا من هذا الكتاب ما وجدناه في بعض النسخ
 الضعيفة في هذا الباب من الحاجة الى حصرها
 معطى في خلاصة في بعض النسخ
 الفرائد في بعض النسخ
 ومن هذا الباب في بعض النسخ
 في بعض النسخ

Süleyman - U	Kudhan - s
Kismi: <i>Hacı Mahmud ef</i>	
Yeni Kayıt NO	3880
Eski Kayıt NO	